CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART II.

Saṃskṛit Literature:

A. SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE.

I. GRAMMAR, LEXICOGRAPHY, PROSODY, MUSIC.

BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1889.

RMIC LIBRARY
Acc. No. 46029
Class No. 016'091 GRE
Date 24.10.62
St. Card R.S.
Class. ✓
Cat. ✓
Bk Card ae
Checked ✓

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL ROAD.

CONTENTS OF PART II.

SANSKRIT LITERATURE:

A. *Scientific and Technical Literature.*

I. Grammar (Vyākaraṇa)—

SECOND PART: SANSKRIT LITERATURE.

A. SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE.

I. Grammar (Vyākaraṇa).

1. PĀṆINĪYA.

a. Ashṭādhyāyī.

567.

2139. Foll. 21; size 15½ in. by 9 in.; Devanāgarī character; twelve lines in a page. Modern.

Ashṭādhyāyī, Pāṇini's compendium of Sanskrit grammar, in eight adhyāyas.

Edited, with a commentary, embodying part of the *vārttikas* and extracts from the original commentaries, by *Paṇḍits Dharaṇīdhara* and *Kāśīnātha,* Calc. 1809. Also, with German notes and various appendixes, by O. Böhtlingk, 1839. The latter scholar has lately completed a German translation of the *Sūtras.*

[R. JOHNSON.]

568.

3081. Foll. 42; size 10 in. by 6 in.; European paper (water-mark 1844); bound in the European fashion and interleaved; legibly written, in the Devanāgarī character; twenty-one lines in a page.

The same work.

Two leaves, inserted at the beginning, contain an English translation of the *sūtras* as far as I. 2, 52. [J. R. BALLANTYNE.]

569.

2818. Foll. 38; size 12 in. by 8 in.; fairly written, in the Devanāgarī character; fourteen lines in a page. Modern.

The same work.

The cover has the following notice:

'The golden canons (*sootras*) of *Pañīnī,* the prince of Sanskrit grammarians.' [SIR C. WILKINS.]

570.

2451. Foll. 36; size 12 in. by 7½ in.; fairly written, in the Devanāgarī character; fourteen lines in a page. Modern.

The same work. [R. JOHNSON.]

571.

2822. Foll. 132; size 9½ in. by 6 in.; well written, in the Devanāgarī character. Modern.

The same work.

Each *sūtra,* with its numbers (in adhyāyas and pādas), begins with a new line.

[SIR C. WILKINS.]

572.

2973. Foll. 38; size 10 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

573.

1680. Foll. 85; size 9½ in. by 3¾ in.; well written, in the Devanāgarī character; seven lines in a page.

The same work.

The earlier part of the volume contains interlinear notes by Colebrooke.

Dated Saṃvat 1851. [H. T. COLEBROOKE.]

574.

686. Foll. 51; size 9½ in. by 4 in.; very well written, in the Devanāgarī character; nine lines in a page.

Another copy of the *Ashṭādhyāyī*; not quite complete.

Foll. 1–26, adhyāyas I.–IV.

Foll. 27–51 (numbered 24–48), from V. 1, 47, to the end.

Dated **संवत् १८३४ मितिभाद्रपदशुद्धश्रवणद्वादश्यां १२ रविवासरे कपिलधारामध्ये लिखितं रत्नेश्वरेण ॥ ० ॥**

[H. T. COLEBROOKE.]

575.

3053. Foll. 102; size 11½ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, in the last century, by at least three different hands; 9–15 lines in a page.

Patañjali's Vyākaraṇa-Mahābhāshya, from shortly after the beginning of the 2nd *pāda*, to the end of the 1st adhyāya.

Foll. 1–42, numbered 157–198, contain to the end of the 2nd *pāda* (where the MS. is stated to have belonged to one *Vaikuṇṭha*). The 3rd *pāda* ends fol. 68*b*. [J. R. BALLANTYNE.]

576, 577, 578.

171, 330, 326. Foll. 402, 286 and 333 resp.; size 12 in. by 6 in.; legibly written, in the Devanāgarī character, by different hands; 10–15 lines in a page.

Patañjali's great commentary, with the gloss, entitled *Bhāshyapradīpa*, of *Kaiyaṭa*, son of *Jaiyaṭa*.

Vol. i. contains adhyāyas 1 and 2; vol. ii. adhyāyas 3, 4 and 5; vol. iii. adhyāyas 6–8.

Dated (at the end of the fifth adhyāya) Saṃvat 1832.

Adhy. I., *pāda* 1 of the *Mahābhāshya*, with *Kaiyaṭa's* and *Nāgeśa's* glosses, was published by J. R. Ballantyne, Serampore, 1856; a complete photo-lithographed facsimile of MSS. of these works by Th. Goldstücker, for the Indian Government, 1872–4; a lithographed edition of the *Mahābhāshya* with *Kaiyaṭa's* gloss, by *Paṇḍits Rājārāmaśāstrin* and *Bālaśāstrin*, Benares 1870; a critical edition of the *Mahābhāshya*, by F. Kielhorn, Bombay, 1878–85.

[H. T. COLEBROOKE.]

579.

3050. Foll. 271; size 11½ in. by 4¾ in.; fairly written, in the Devanāgarī character; about the middle of last century, by three different hands; ten or eleven lines in a page.

Kaiyaṭa's Bhāshyapradīpa. Adhyāya I.

It begins:

सर्वाकारं निराकारं विश्वाध्यक्षमतीन्द्रियम् ।
सदसद्रूपतातीतमदृश्यं माययावृतैः ॥ १ ॥

[J. R. BALLANTYNE.]

580, 581, 582.

349, 350, 351. Size 12 in. by 4½ in.; Devanāgarī character; fairly written, by several hands, about the beginning of the present century; 10–12 lines in a page.

Bhāshyapradīpoddyota, a commentary on *Kaiyaṭa's* scholia, by *Nāgojī* (or *Nāgeśa*) *-bhaṭṭa*, son of *Śiva-bhaṭṭa* and *Satī Devī*.

Vol. i. Foll. 342, Adhyāya I. Each *pāda* is paged separately. *P.* 1, ends fol. 211 [but numbered 219; some numbers (41, 143–149) having been omitted]; *p.* 2, fol. 259*b*; *p.* 3, fol. 295 (at the end of this chapter a few lines are wanting).

The first *pāda* is dated Saṃvat 1857.

Vol. ii. Foll. 286. Adhyāyas II.–IV., each of which has a separate pagination.

A. II., *p.* 1, ends fol. 95*b*; 2, fol. 89*b*; 3, fol. 118; 4, fol. 132*b*.

A. III., 1, should end at fol. 183; but there is an omission here; 2, fol. 200; 3, fol. 210; 4, fol. 220.

A. IV., 1, fol. 267*b*; 2, should end about fol. 275, where there seems to be an omission; 3, fol. 284; 4, fol. 286*b*.

Vol. iii. Foll. 315, Adhyāyas V.–VIII.; each paged separately.

A. V., 1, fol. 27*b*; 2, fol. 47*b*; 3, fol. 69*b*; 4, fol. 77.

A. VI., 1 (six *āhnikas*), fol. 127; 2, fol. 135; 3, fol. 152; 4, fol. 182.

A. VII., 1, fol. 209; 2, fol. 235*b*; 3, fol. 246*b*; 4, fol. 255*b*. Fol. 18 of this adhyāya is missing (between foll. 199 and 200 of the volume), and No. 61 has been omitted in the numbering.

A. VIII., 1, fol. 278*b*; 2, fol. 297; 3, fol. 311.

It ends: इति श्रीशिवभट्टसुतसती[°सतीदेवी elsewhere]गर्भजकालोपनामकनागोजीभट्टकृते भाष्यप्रदीपोद्योते ऽष्टमस्य चतुर्थे प्रथममाह्निकं पादश्चाध्यायश्च सिद्धिः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

583, 584, 585.

1208, 1209, 1210. Now bound in one volume. Foll. 716; size 12¼ in. by 4½ in.; written by several hands, in the Devanāgarī character; generally eleven lines in a page. Modern.

Nāgojī-bhaṭṭa's Bhāshyapradīpoddyota. Wanting adhyāyas II. and III.

A. I. ends fol. 324*b*; IV. fol. 400*b*; V. fol. 465; VI. fol. 591; VII. fol. 655*b*. The *pādas* of the last five adhyāyas are paged separately.

[H. T. COLEBROOKE.]

586.

557. Foll. 172; size 12¼ in. by 4½ in.; copied by two different recent hands, the same by which portions of the preceding vol. were written; eleven lines in a page.

Bhāshyapradīpoddyota. Adhyāyas II. and III. Adhyāya II. ends fol. 107.

[H. T. COLEBROOKE.]

587.

3076. Foll. 58; size 9½ in. by 4¼ in.; legibly written, in the Devanāgarī character; ten lines in a page.

Bhāshyapradīpoddyota. Adhyāya V.

Dated Saṃvat 1766.

588.

3042. Foll. 75; size 11½ in. by 5½ in.; legibly written, Devanāgarī writing; 14–17 lines in a page. Modern.

Chāyā, a commentary on the first *āhnika* of *Nāgeśa's Bhāshyapradīpoddyota*; by *Vaidyanātha Pāyaguṇḍa.* It begins:

पतंजलिमुमाकांतकमनीयविभूषणं ।
सहस्रवदनांभोजसुवासितजगज्जणं ॥ १ ॥
योगिहृत्पद्मवसनं मलमात्रविदारणं ।
स्फोटाभिधं स्फोटमूलं रूपकारणकारणं ॥ २ ॥
वैद्यनाथः पायगुंडो ध्यात्वा ध्यात्वा परं गुहं ।
भाष्यप्रदीपमूद्योतान् व्याचष्टे गूढसंविदे ॥ ३ ॥
शास्त्रं निर्णयकं न्यायकलापं मुनिसत्तमाः ।
सूत्ररूपेण कुर्वंति शिवस्यैवाज्ञयैव तु ॥ ४ ॥
अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवद्विश्वतोमुखं ।
अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥ ५ ॥
मुनयश्च मनुष्याश्च प्रसादादेव शूलिनः ।
सूत्रव्याख्यां प्रकुर्वंति वार्त्तिकानां स्वरूपतः ॥ ६ ॥
उक्तानुक्तदुरुक्तानां चिंता यत्र प्रवर्तते ।
तं ग्रंथं वार्त्तिकं प्राहुर्वार्त्तिकज्ञा मनीषिणः ॥ ७ ॥
सूत्रार्थं भाष्यरूपेण यथावद्* दर्शयंति च ।

* In this place a passage has been inserted by mistake, commencing:

विष्णुधर्मोत्तरे प्रोक्तं मार्कंडेयेन धीमता ।
यत्रं प्रति यथा सर्वं प्रोच्यते ऽथ समाशृणु (?) ॥
तत्रज्ञा युक्तमद्वेषं दीप्तगंभीरशब्दवत् ।
क्वचिन्निरुक्तसंयुक्तं वाक्यमेतत्स्वयंभुवः ॥
यत्किंचिन्मिश्रसंयुक्तं युक्तं नाम विभक्तिभिः
प्रत्यक्षाभिहितं यच्च तदृषीणां वचः स्मृतं ॥ °

सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र वाक्यैः सूत्रानुकारिभिः ॥ ८ ॥
स्वपदानि च वर्ण्यंते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ।
प्रसादादेव रुद्रस्य भवानीसहितस्य तु ॥ ९ ॥ ०
श्रोतव्यं स्वगुरोः स्वात्मस्वरूपप्रतिपत्तये ।
आत्मलाभात्परं नास्ति किंचिन्मात्रमपि द्विज ॥ १४ ॥
पराशरपुराणे वै स्पष्टमेतन्निबोधत ।
जीर्णैरनुक्रमत्रोक्तं सूत्राद्यर्थप्रतीतये ॥ १५ ॥
यद्यपि नोचितमिदं दुर्बुद्धेर्मम मंदतः ।
तथापि श्रीशदयया प्रवृत्तो ऽहं समीरितः ॥ १६ ॥

प्रारिप्सितप्रतिबंधकशमनाय कृतं समुचितस्वेष्टदेवतादिनत्यात्मकं मंगलं शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतृणामनुषंगतो मंगलाय च क्रमशो निबध्नाति । नत्वेति पद्योक्तसर्वद्वितीयांतानामत्रान्वयः । अस्य च कुर्वे इत्यत्रान्वयः वागिति सरस्वतीमित्यर्थः ० - । स्वकीर्तये आह नागेशेति ०

The colophon runs as follows: इति श्रीमत्पायगुंडोपाख्यवैद्यनाथकृते भाष्यादिव्याख्याने छायाख्ये ० ॥

पौषे मासि सिते पक्षे चतुर्थ्यां भृगुवासरे ।
लिखितं लक्ष्मीरामेण छायाख्यं प्रथमाह्निकम् ॥ ०

[J. R. BALLANTYNE.]

---

38 *ślokas*, ending:

साध्यो ऽर्थश्चेदनुक्तोऽर्थो वाक्ये यस्मिन्प्रकल्प्यते ।
सार्था पत्तिर्दिवा भुंक्ते देवदत्त इतीति यत् ॥

निपातनाद्योगविभागदर्शनाद्
गुरूपदेशादनुवार्त्तिकादपि ।
स्वतंत्रासिद्धेः परतंत्रदर्शनात्
प्रसादयेल्लक्षणतो ऽथ वद्बुधं ॥

अधिकरणं योगः पदार्थो हेत्वर्थ उद्देशो निर्देश उपदेशो ऽपदेशः प्रदेशो निर्देशो ऽपवर्गो वाक्यशेषो ऽर्थापत्तिः प्रसंगमेकांतमनेकांतः पूर्वपक्षो निर्णयो विधानं विपर्ययो ऽतिक्रांतावीक्षणमनागतवीक्षणं संशयो व्याख्यानमनुमतं स्वसंज्ञा निर्वचनं दृष्टांतो नियोगो विकल्पः समुच्चय ऊह्यमिति । तत्र यमर्थमधिकृत्योच्यते तदधिकरणं । येन वाक्यार्थो युज्यते स योगः । ० यदनिर्दिष्टं युक्तिगम्यं तदूह्यमिति ॥

प्रयोजनं संशयनिर्णयौ च
व्याख्याविशेषो गुणलाघवं च ।
कृतव्युदासो ऽकृतशासनं च
सवार्त्तिको धर्मगुणो ऽष्टकश्चेति ॥

589.

490b. Foll. 168; size 13 in. by 6 in.; written in a large regular modern hand. The MS. has, however, suffered on account of the stickiness of the ink. Ten lines in a page.

Bhāshyapradīpavivaraṇa, another commentary on Kaiyaṭa's glosses, by *Īśvarānanda*, disciple of *Satyānanda*. The first *pāda* only.

It begins:

भाष्यं व्याचिकीर्षुश्चिकीर्षितस्य ग्रंथस्याविघ्नेन परिसमाप्तये प्रचयगमनाय च शिष्टाचारपरिप्राप्तमिष्टदेवतानमस्कारलक्षणं ततं मंगलाचरणं शिष्यशिक्षार्थं ग्रंथे निबध्नन्ग्रंथारंभं प्रतिजानीते ॥ सर्वाकारमिति ०

For another MS. of this work, containing four *pādas*, see Weber's Cat. Berl., no. 727.

[H. T. COLEBROOKE.]

590.

3082. Foll. 170; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; on the whole fairly written, in Devanāgarī, by three different hands (viz. foll. 1–57, 58–162, 163–170 resp.); ten (in the last 8 leaves eleven) lines in a page.

Portions of the *Sūktiratnākara*, a commentary on the *Mahābhāshya*, by *Śesha Nārāyaṇa*.

a) Foll. 58–170 of vol. (numbered 30–172; the last 8 leaves numbered by the same more recent hand which added the date) contain Adhyāya I. *āhnika* 1 and 2, incomplete at the beginning. The 2nd *āhnika* begins fol. 112.
b) Foll. 14–29 (marked 17–32): a portion of Adhy. I. *āhnika* 3 (on *Pāṇ*. I. 1, 1–2) corresponding to from about p. 39 of Kielhorn's *Mahābhāshya* (fol. 46 of Benares ed.) to the end of *sūtra* 2.
c) Foll. 30–32 (numbered 34–36): another portion of the same *āhnika*, containing part of the comment on *Pāṇ*. I. 1, 3 (*Mahābh.*, Kielh., pp. 48–49; Ben. foll. 56–57).

d) Foll. 1–13 (numbered 2–14): Adhy. I. *āhnika* 4, incomplete at the beginning.

e) Foll. 33–57 of vol. (original numbers 69–139, with many gaps, and figures partly cut away): fragments of the commentary, from shortly before the beginning of Adhy. I. *āhnika* 8 (*Pāṇ*. I. 1, 56) to *Pāṇ*. I. 1, 67, in the 9th *āhnika*, in the comment on which *sūtra* the MS. breaks off abruptly.

The section *a*) ends (cf. Weber's Cat. Berl., no. 721):

श्रीमत्पिरिंदापरराजराजः श्रीशेषनारायणपंडितेन ।
फणींद्रभाष्यस्य सुबोधटीकामकारयद्विष्वजनोपकृत्यै ॥ १ ॥
भाट्टे भट्ट इव प्रभाकर इव प्रभाकरे यो ऽभवत्
कृष्णः सूरिरतो ऽभवद्बुधवरो नारायणस्तत्कृतौ ।
नानाशास्त्रविचारसारचतुरे सत्तर्कपूर्णे महा-
भाष्यस्याखिलगूढभावविवृतौ श्रीसूक्तिरत्नाकरे ॥ २ ॥
अध्यायाद्याद्यपादस्य द्वितीयं पूर्णमाह्निकं ।
विचारयंतु सदसन्निर्मत्सरतया बुधाः ॥ ३ ॥
महाभाष्यमहाराजसूक्तिरत्नाकरं बुधाः ।
भजध्वं सततं कल्पवृक्षवर्चिंतितार्थदं ॥ ४ ॥

After this the date संवत् १६७५ वैशाखशुद्ध ५ has been added by a more recent hand.

A MS. of a *Sūktiratnākara* (*mahābhāshyaṭippaṇa*), by *Nṛisiṃha*, is described P. Peterson, Report 1883–84, p. 104. [J. R. Ballantyne.]

591, 592.

2440, 2441. Size 12½ in. by 4½ in.; Devanāgarī character, well written, between the years 1630–1632 A.D; ten lines in a page.

Kāśikā Vṛitti, a perpetual commentary on the *sūtras* of *Pāṇini*, by *Jayāditya* and *Vāmana*. Each volume contains four Adhyāyas:

A. I., foll. 69, ends: इति जयादित्यकाशिकायां वृत्तौ चतुर्थः पादः ॥

A. II., foll. 53, ends: इति श्रीजयादित्यकाशिकायां वृत्तौ ०

A. III., foll. 90, ends (by a different hand): इति काशिकायां वृत्तौ ०

A. IV., foll. 99, ends: इति श्रीजयादित्यकाशिकायां वृत्तौ ०

A. V., foll. 79, ends: इति श्रीकाशिकायां वृत्तौ ०

A. VI. (by a different hand from the other books), fol. 135, ends: इत्युपाध्या[य]श्रीवामनकृतायां [का]शिकावृत्तौ षष्ठस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ संवत् १६८७ वर्षे चैत्रमासे शुक्लपक्षे द्वितीयायां शनिवाशरे श्रीमथुरास्थाने श्रीजमुनातटे श्र केशवदेवजीशानुकूले ॥ इदं पुस्तकं ॥

A. VII., foll. 79, ends: इति श्रीवामनाचार्यविरचितायां काशिकायां वृत्तौ सप्तमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ संवत् १६८८ वर्षे ज्येष्ठसुदितृतीयां मथुरामध्ये कृष्णदासात्मजवल्लभलिखितं ॥ मिश्रपठनार्थं ॥

A. VIII., foll. 77, ends: इति वामनकाशिकायां वृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ अध्यायश्च समाप्तः ॥

The work seems to have been left incomplete by *Jayāditya*, and to have been afterwards completed by *Vāmana*, who wrote the last three adhyāyas, and perhaps also the last portion (of the 4th *pāda*) of the fifth. See G. Bühler, *Report on a Tour in Kāśmīr*, etc., p. 72; R. G. Bhandarkar, *Report on the Search for S. MSS.*, 1883–84 (1887), p. 57. The quotation from *Jayāditya*, in the *Gaṇaratnamahodadhi*, p. 431, l. 14, evidently refers to *Kāś. V.*, v. 1. 130; p. 432, 15, to *K. V.*, v. 1, 129; p. 436, 2, to *K. V.*, v. 1. 133; p. 452, 7, to *K. V.* v. 2. 135.

593, 594, 595.

829, 830, 831. Foll. 659, viz. 1–218, 219–406, 407–659 resp.; size 13 in. by 4½ in.; Devanāgarī character, legibly written by several hands, in the latter part of last century; 10–15 lines in a page.

Kāśikā Vṛitti. Complete.

Adhyāya I. (ascribed to *Vāmana!*) ends

fol. 72*b*; II. (not ascr.), fol. 123*b*; III. (not ascr.), fol. 219; IV. (*Jayāditya*), fol. 327*b*; V. (not ascr.), fol. 406*b*; VI. (*Vāmana*), fol. 516*b*; VII. (*Vāmana*), fol. 589*b*.

It ends:

इति श्रीपरमो- · · · · · वामनजयादित्यकृतायां वृत्तावष्टमो ध्यायः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

596.

3113. Foll. 391; size $12\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{1}{2}$ in.; well written, in Devanāgarī; fourteen lines in a page. European paper.

Kāśikā Vṛitti.

The leaves of each adhyāya are numbered separately; I., foll. 42; II., 31; III., 57; IV., 59; V., 47; VI., 69; VII., 43; VIII., 43.

Adhyāyas I. and IV. are ascribed to *Jayāditya* (*Miśra*); VI.–VIII. to *Vāmana* (*ācārya* or *bhaṭṭa*). At the end of the other books the author's name is not given.

The following statement is contained on the fly-leaf:

"Copied and corrected by *Vishṇu Śivarāma Śāstrī Jāmbhekar Sāwantwāḍīkar*. Copying commenced 11th November, 1868, and finished 4th May 1869. The original MS. is one in the custody of *Rāmabhaṭṭa* and *Narasiṃhabhaṭṭa Grāmopādhyāya*, of Belgaum. It is written on 541 leaves, each leaf being $12\frac{1}{4}$ inches by $4\frac{1}{4}$ inches broad, and is corrected occasionally. The writing is fairly good, and the MS. is well-preserved, though the paper is discoloured, and slightly worm-eaten in the lower right-hand corner of the margin from leaf 14 of book ii. to leaf 41 of book iii. The characters are the ordinary Devanāgarī. The MS. has no date, but the paper bears several watermarks, of which copies have been taken, and would seem to be of Portuguese manufacture.—*Belgaum*, 5. 5. 69."

[J. F. FLEET.]

597-600.

477, 478, 479, 480. Size $12\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; well written, in Devanāgarī; vols. i. and ii. in the earlier part of the seventeenth century; vol. iv. somewhat later; and vol. iii. towards the end of last century. Generally twelve lines in a page.

The *Padamañjarī*, a commentary on the *Kāśikā Vṛitti*, by *Haradatta Miśra*.

It begins:

व्यक्तप्रधानपुरुषात्मकमस्वतंत्रम्
एतत्समस्तमधितिष्ठति यः स्वतंत्रः ।
तस्मै शिवाय परमाय दशाव्ययाय
सांवाय सादरमयं विहितः प्रणामः ॥ १ ॥
स्वं स्वं मनोरथमथाशुमपेतविघ्नं
यस्य प्रसादमनवाप्य न शक्नुवंति ।
पद्मासनप्रभृतयः प्रथमे ऽपि देवास्
तद्ब्रस्तु हस्तिमुखमस्तु मयि प्रसन्नं ॥ २ ॥
तातं रुद्रकुमारार्यं प्रणम्यांबां श्रियं तथा ।
ज्येष्ठं चाग्निकुमारार्यमाचार्यमपराजितं ॥ ३ ॥
यश्चिराय हरदत्तसंज्ञया विश्रुतो दशसु दिक्षु दक्षिणः ।
उज्जहार पदमंजरीमसौ शब्दशास्त्रसहकारपादपात् ॥ ४ ॥
तामिमामनुपमेन चेतसा भावयंतु भुवि भव्यबुद्धयः ।
कः खलु प्रणयिनि प्रियंवदे मत्सरीभवति मद्विधे जने ॥ ५ ॥
अविचारितरमणीयं कामं व्याख्याशतं भवतु वृत्तेः ।
हृदयंगमा भविष्यति गुणगृह्याणामियं व्याख्या ॥ ६ ॥
इष्टदेवनमस्कारः कार्यः सन्नेह किं कृतः ।
वृत्तौ भाष्ये तथा सूत्रे वार्त्तिके च तदुच्यते ॥ ७ ॥
मनसा वचसा च कर्मणा कृत एवायमिहानिवेशितः ।
न हि दर्भपवित्रपाणिनाद्यपरं मंगलमत्र कीर्त्यते ॥ ८ ॥

वृत्त्यंतरेष्वसंतं गुणं वदन् वृत्तिकृन्निजे ग्रंथे प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यै क्रियमाणं वस्तु निर्दिशति ।

वृत्तौ भाष्य इति च वस्तुनि निर्दिष्टे सति तेनार्थेनार्थिनः प्रवर्तंते । इतरे नेत्युपयुक्तो ग्रंथादौ वस्तुनिर्देशः । वृत्त्यंतरेष्वसंभवि गुणकथनं तु प्रवृत्तिनियमार्थं । कथमपरथा प्रवृत्तिर्विहाय वृत्त्यंतराण्यस्यां । स पुनर्गुणो वृत्त्यादिषु विप्रकीर्णस्य तंत्रस्य यः सारभूतो ऽंशस्तत्संग्रहात्मकत्वं । तत्र सूत्रार्थप्रधानो ग्रंथो वृत्तिः । सा चेह पाणिनिप्रणीतानां सूत्राणां कुणिप्रभृतिभिराचार्यैर्विरचितं विवरणं । आक्षेपसमाधानपरो ग्रंथो भाष्यं । तदिह कात्यायनप्रणीतानां वार्त्तिकानां पतंजलिप्रणीतं विवरणं । तथा शब्दसमुच्चये पारायणशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते । धातुपारायणं नामपारायणमिति । यत्र धातुप्रक्रिया तद्धातुपारायणं । यत्र गण-

शब्दानां निर्वचनं तन्नामपारायणं । आदिशब्देन शिक्षोणादिफिषादेर्ग्रहणं । ० काशिकेति देशतो ऽभिधानं । काशिषु भवा काशिका । ०

Vol. i., foll. 204, contains Adhyāya I.; *caraṇa* 1 ends fol. 93*b*; 2, end wanting; 3, fol. 158*b*; 4, fol. 204*b*.

Foll. 100–104 (*sūtras* i. 2, 10–20); 131–157 (*sūtras* i. 2, 70–i. 3, 89) are wanting. The number 38 has been omitted in the pagination; whilst each of the nos. 59, 117 and 118 occurs on two leaves. Foll. 118–204 are less clearly written, but probably by the same hand (A). Foll. 27 and 57 have been supplied by more modern hands.

Vol. ii., foll. 205–447 contains Adhyāyas II. and III.

A. II., *car.* 1 ends fol. 231*b*; 2, fol. 251; 3, fol. 275*b*; 4, fol. 300*b*.

A. III., *car.* 1 ends fol. 367; 2, fol. 396*b*; 3, fol. 425; 4, fol. 447*b*.

Besides the continuous pagination, there is a separate paging for Adhyāya II. (foll. 1–97, where no. 68 has been omitted); III. 1 (foll. 1–67); III. 2 (foll. 1–29); and III. 3 and 4 (foll. 1–51).

Foll. 301–326*a* were written by a different hand from the preceding portion and Vol. i.; and foll. 368–447 by a third hand.

Vol. iii., foll. 116 and 80, written by several modern hands, contains Adhyāyas IV. and V., each of which has a separate paging.

A. IV., *pāda* 1 ends fol. 43; *pāda* 2, fol. 83; *caraṇa* 3, fol. 103; *car.* 4, fol. 116. Nos. 79 and 85 have been omitted in the paging.

A. V., *car.* 1 ends fol. 22*b*; 2, fol. 46; 3, fol. 62; 4, fol. 80.

Vol. iv., foll. 698–956, contains Adhyāyas VI. and VII., the latter not quite complete.

A. VI., *pāda* 1 ends fol. 763*b*; 2, fol. 791; 3, fol. 818; 4, fol. 859*b*. This Adhyāya was written by scribe B. It is also paged separately, foll. 1–164; where no. 97 has been omitted, and foll. 112 and 161 have been supplied by a more modern hand. Foll. 23*b* and 24*a* are much blurred (though still legible), from rubbing against each other.

A. VII., *caraṇa* 1 ends foll. 887*b*; 2, fol. 917; 3, *pāda* fol. 941. The MS. breaks off abruptly at the end of fol. 956, in the comment on *sūtra* vii. 4. 93. This Adhyāya was written by scribe A. It has also a separate pagination, 1–97; fol. 9 having been supplied by the same more modern hand as those above.

[H. T. Colebrooke.]

601.

775. Foll. 106 (orig. 107); size 10 in. by 4 in.; Devanāgarī character.

Foll. 1–76 in a clear handwriting of about A.D. 1500; generally eleven lines in a page. Foll. 79–98 in a good small hand of about A.D. 1650 (?); 12–17 lines in a page. Foll. 77 and 78 were lost and replaced by one leaf (the writing of which is much effaced), written by the same hand as foll. 99–107. Fol. 96 has been inserted by mistake between foll. 106 and 107.

Padamañjarī. Adhyāya VIII.

Caraṇa 1 ends fol. 35; 2, foll. 77-8; 3, fol. 98*b*.

Date at the end (probably copied from the original MS. of this section), शके १३९३ प्रजापतिसंवत्सरे श्रावणशुद्धद्वितीयायां भौमे समाप्तिमगमत् ॥

[H. T. Colebrooke.]

602.

245. Foll. 138 (numbered 137; two leaves being marked 104); size 12½ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī handwriting; from fol. 79 by a different hand; 8-12 lines in a page.

Padamañjarī. Adhyāya VIII., *caraṇas* 1-3. *Car.* 1 ends fol. 39; 2, fol. 117*b*.

[H. T. Colebrooke.]

603.

631. Foll. 59; size 16½ in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Portions of *Jinendrabuddhi's* commentary on the *Kāśikā Vṛitti*, entitled *Nyāsa*, or *Kāśikāvivaraṇapañjikā*.

a) Foll. 39. Adhyāya I., *pāda* 2, called (after the first *sūtra* of the chapter) *kuṭā-pāda* (or *nyāsa*), ends: इति श्रीबोधिसत्वदेशीया[चा suppl.]र्यश्रीजिनेन्द्रबुद्धिपादविरचितायां काशिकाविवरणपञ्जिकायां प्रथमो ऽध्यायस्य कुटापादः ॥ समाप्तश्चायं कुटान्यासः ॥

b) Foll. 20. Adhyāya VIII., *pāda* 4, called *Rephanyāsa*. Incomplete. The MS. breaks off abruptly in *sūtra* 39. Occasional blanks have been left in this portion.

[H. T. Colebrooke.]

604.

813. Foll. 250; size 15½ in. by 4 in.; fairly written, in the Bengālī character; six lines in a page. Modern.

Bhāshāvṛitti, a brief commentary on the non-Vedic rules of *Pāṇini's Ashṭādhāyī*, by *Purushottamadeva*. It begins:

नमो बुद्धाय भाषायां यथा त्रिमुनिलक्षणम् ।
पुरुषोत्तमदेवेन लघ्वी वृत्तिर्विधीयते ॥

अथ शब्दानुशासनं लौकिकानां प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनया सामान्यविशेषवता लक्षणेन गत्यन्तराभावात् । वर्णानामुपदेशः क्रमसन्निवेशानुबन्धासंजनार्थः । तदुभयं संज्ञार्थं सा च लाघवेन शास्त्रप्रवृत्त्यर्था । अकारस्य विवृतोपदेश आकारग्रहणार्थः ॥ अ इ उण् । ०

Adhyāya I. ends fol. 30; II., fol. 52*b*; III., fol. 88*b*; IV., fol. 123; V., fol. 165*b*; VI., fol. 203; VII., fol. 229.

[H. T. Colebrooke.]

605, 606.

224, 225. Foll. 316 and 192 resp.; size 15 in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Bhāshāvṛittyarthavivṛiti, a commentary on the preceding work, by *Sṛishṭidharaśarman*. Incomplete.

It begins: व्याकरणशास्त्रमारभमाणो भगवान् पाणिनिः प्रयोजनानामनुव्याचिख्यासुः प्रतिजानीते अथ शब्दानुशासनमिति ०

Vol. i. contains the work as far as iv. 1, 101, in which *sūtra* it breaks off abruptly. Adhyāya I. ends fol. 97; II., fol. 178; III., fol. 288*b*.

Vol. ii., from shortly before v. 1, 20, to viii. 1, 18, in which it breaks off. Adhyāya V. ends fol. 88*b*; VI., fol. 114*b*; VII., fol. 187*b*.

Another copy of this work, mentioned by Dr. Rājendralāla Mitra, *Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. of the Asiatic Soc. of Bengal*, i. p. 84, has two introductory *ślokas*; after which the opening couplet of *Purushottamadeva* is commented upon. [H. T. Colebrooke.]

607.

1719. Foll. 292; size 9½ in. by 3¾ in.; fairly written, in the Devanāgarī character; foll. 72-157 by a different hand from the rest; 8-12 lines in a page.

Śabdakaustubha, a commentary on *Pāṇini's sūtras*, by *Bhaṭṭoji Dīkshita*, son of *Lakshmīdhara*.

The work was left unfinished by the author. The present (as well as the next) MS. contains only the first *pāda,* which portion has also been printed at Benares (1876); but the work is supposed to have extended to the end of the 4th adhyāya. See Burnell, *Classif. Index to Tanjore MSS.*, p. 39; Aufrecht, Cat. Bodl. No. 352.

It begins:

विश्वेशं सच्चिदानन्दं वन्दे ऽहं यो ऽखिलं जगत् ।
चरीकर्ति वरीभर्ति संजरीहर्ति लीलया ॥
नमस्कुर्वे जगद्वन्द्यं पाणिन्यादिमुनित्रयं ।
श्रीभर्तृहरिमुख्यांश्च सिद्धान्तस्थापकान्बुधान् ॥ ०

The blank page of fol. 1 contains the following note by Colebrooke:

'*Śabdacaustubha,* a commentary by *Bhaṭṭoji bhaṭṭa* on Sanskrit grammar, in nine lessons, treating of the rules contained in the first quarter of the first lecture of *Pāṇini.* If *Bhaṭṭa* (who was also author of the *Siddhántacaumudí*) carried this work any further, the remainder is said not to be now extant, or at least is become very scarce.' (See Misc. Ess. II., p. 13).

Āhnika 1, ends fol. 32; 2, fol. 65; 3, fol. 87; 4, fol. 114; 5, fol. 140*b*; 6, fol. 167; 7, fol. 185*b*; 8, fol. 246. *Āhnikas* 1, 6–9, are dated Saṃvat 1854. [H. T. COLEBROOKE.]

608.

3068. Foll. 219; size 9¾ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, from fol. 207 by a different hand from the rest; 10–12 lines in a page.

Śabdakaustubha.

Āhnika 1, ends fol. 27; 2, fol. 57; 3, fol. 79; 4, fol. 101*b*; 5, fol. 124; 6, fol. 136; 7, fol. 153*b*; 8, fol. 188. Dated Saṃvat 1905.

[J. R. BALLANTYNE.]

609.

1555c. Foll. 14; size 9½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī; ten lines in a page.

Śabdakaustubha. The 7th *āhnika,* dated Saṃvat 1853. [H. T. COLEBROOKE.]

610.

399. Foll. 252; size 12¼ in. by 4½ in.; written by four or five different hands; Devanāgarī character; 10–13 lines in a page.

Prabhā, a commentary on *Bhaṭṭoji's Śabdakaustubha,* by *Vaidyanātha Pāyaguṇḍa,* son of *Mahādeva* and *Veṇī*; and pupil of *Nāgojībhaṭṭa.*

It begins:

आनंदकंदं मुनिहृन्मिलिंदं स्वच्छंदगोविंदपदारविंदं ।
वंदे सुरेंद्रादिदं तद्दीनादिशदं रविनंदं (!)* ॥ १ ॥
वैद्यनाथः पायगुंडो नत्वा नागेश्वरं गुरुं ।
व्याख्यां प्रभाख्यां तनुते कौस्तुभस्य स्वबुद्धये ॥ २ ॥

प्रारिप्सितग्रंथनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं कृतं भगवदादिनत्यात्मकं मंगलं शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतॄणामनुषंगतो मंगलाय च निबध्नाति विश्वेश्वरमित्यादि ॥ ०

Āhnika 1 ends fol. 66: इति श्रीमन्महादेवसुतवेणीगर्भजपायगुंडोपाख्यवैद्यनाथविरचितकौस्तुभव्याख्यायां प्रभाख्यायां प्रथममाह्निकं समाप्तं संपूर्णं ॥

(*Pratyāhāra-*) *Āhnika* 2, ends fol. 116; 3, fol. 164; 4, (?); 5, fol. 220*b*; 6, fol. 242 (dated संवत् १८४०); 7, fol. 252*b*. [H. T. COLEBROOKE.]

611.

616. Foll. 97; size 9½ in. by 4 in.; Devanāgarī character; fairly written, in the latter part of last century; ten lines in a page.

Vṛittisaṃgraha, a succinct commentary on *Pāṇini's sūtras,* by *Rāmacandra,* instructed by *Nāgojībhaṭṭa.* Adhyāyas I. and II. It begins:

लक्ष्मीनारायणौ वंदे गणेशं च सरस्वतीं ।
भवानीशंकरौ वंदे सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥
नागोजीविदुषः (!) प्रोक्तो रामचंद्रो यथामति ।
शब्दशास्त्रं समालोक्य कुर्वे ऽहं वृत्तिसंग्रहं ॥

अ इ उण् । ० ॥ एतानि माहेश्वरसूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि । ० वृद्धिरादैच् ॥ १ ॥ आकार ऐकार औकारश्च वृद्धिसंज्ञकः स्यात् । शालीयः। आश्वलायनीयः। रैकुलमयं। ऐतिका-

---

* Prof. Aufrecht suggests: वंदे सुरेंद्रार्चितपादपद्मं दीनार्द्रभावं विशदं च नंदं ।

यनीयः । नौकुलमेयं । स्रौपगवीयः । तपरकरणं गुणानां भेदकत्वपक्षे उभयार्थं । अभेदकत्वपक्षे ऐजर्थं । उभे अभ्यस्तमित्यत्र ह्वेग्रहणानुवृत्त्यैव सिद्धे उभेग्रहणं ज्ञापयति । अन्यत्र यत्नेन विना समुदाये संज्ञा न भवति । तेन वृद्ध्यादयः संज्ञाः प्रत्येकमेव भवंति न समुदाये ॥

A. I., *pāda* 1 ends fol. 17; 2, fol. 28; 3, fol. 40*b*; 4, fol. 53*b*. II., *pāda* 1, ends fol. 67*b*; 2, fol. 74; 3, fol. 85.

In the colophons, the author's name is not mentioned. [H. T. COLEBROOKE.]

---

b. Recasts of the Ashṭādhyāyī.

612.

1666. Foll. 112; size 9 in. by 3½ in.; indifferent Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

Rūpamālā, an elementary Sanskrit grammar in *sūtras* (extracted from *Pāṇini*) with a *vritti*, by *Vimala Sarasvatī*.

Three leaves are missing at the beginning, as are some other leaves (24 and 34). The MS. is but partially paged.

Fol. 2*b* (orig. paging 5*b*), स्वरसंधिः । fol. 3*b*, इति प्रकृतिभावः । fol. 6*b*, इति विसर्गसंधिः । fol. 12, अजंतमाला । fol. 15, हलंतमाला । fol. 20, सर्वनाममाला । fol. 20*b*, संख्याभागः । इत्यभिधेयलिंगाः शुक्लादयो दर्शिताः । fol. 22*b*, नियतलिंगमाला । fol. 23, छांदसमाला [begins: छंदसि देयास इत्यादौ जसो सुगागमः] । fol. 28, स्त्रीप्रत्ययमाला । fol. 33, कारकभागः । fol. 42, सर्वधातुकमाला [begins: भूवादयो धातवः ।] ॥ fol. 42*b*, आत्मनेपदिन: [begins: एध वृद्धौ । स्पर्द्ध संघर्षे । दद दाने । दध धारणे । स्वद स्वाद आस्वादने । मुद हर्षे । मूद हिंसायां । ०] । fol. 43, परस्मै । [begins: जि जये । गद लप भण पठ जप जल्प व्यक्तायां वाचि ।] । ib. उभय, etc. । fol. 47, यग्भावः (passive voice) । fol. 50, आशीर्लिङ्माला ॥ लुङ्भागः ॥ fol. 50*b*, भविष्यत इत्यादि लृङ्भागः ॥ ० लृङ्भागः ॥ fol. 52, लुङ्माला । fol. 56, लिङ्भागः । ० पंचमलकारभागः । fol. 58, क्यष् । fol. 59, (क्रियासमभिहारे) यङ् । fol. 63*b*, सनादिभागः । fol. 64*b*, लकारार्थमाला । fol. 66*b*, तङादिनियमभागः । The remaining leaves treat of the *pratyaya* (*kṛit* and *taddhita*) and the *samāsa*.

The colophon and date are as follows: इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविमलसरस्वतिविरचिता रूपमाला समाप्ता । संवत् १४३७ वर्षे फाल्गुनवदि ९ सोमे – – दुषविनायकसुतदुवेषामनेन लिखितं । ० – The date occurs once more on the last page, where it apparently is १४६७ with month and day as above.

For another complete MS. of this work, dated Saṃvat 1626, see Burnell, *Index to Tanjore MSS.*, p. 40. [H. T. COLEBROOKE.]

613.

3184. Foll. 96; size 12¾ in. by 7¾ in.; well written, in Devanāgarī; fifteen lines in a page; European paper (water-mark 1868).

Prakriyākaumudī, a gramatical compendium, in *sūtras* systematically arranged from *Pāṇini's Ashṭādhyāyī*, and explained by a brief commentary, by *Rāmacandra Ācārya*, son of *Kṛishṇa Ācārya* (for whose pedigree cf. No. 619).

I. *Subanta*, foll. 47, begins:

श्रीमद्विट्ठलमानम्य पाणिन्यादिमुनीन्गुरून् ।
प्रक्रियाकौमुदीं कुर्मः पाणिनीयानुसारिणीं ॥
अ इ उण् । ०

The *sandhi* ends fol. 5; *liṅgaprakriyā*, fol. 16; *avyayāni*, fol. 16*b*; *strīpratyayāḥ*, fol. 19*b*; *vibhaktyarthāḥ* (*kārakaprakriyā*), fol. 23*b*; *samāsaprakriyā*, fol. 35*b*; *taddhitaprakriyā*, fol. 46; *dviruktiprakriyā*, fol. 47.

II. *Ākhyāta*, foll. 32, begins:

प्रकृतिः सा जयत्याद्या यया धात्वादिरूपया ।
व्यज्यंते शब्दरूपाणि परप्रत्ययसंनिधेः ॥
धातोः । आतृतीयांतं वक्ष्यमाणाः प्रत्यया धातोर्ज्ञेयाः ।
तेष्वादौ दश लकाराः प्रदर्श्यंते । लट् ०

Iti parasmaipadaprakriyā, fol. 8*b*; *ātmanepadapr.*, fol. 10; *miśraprakriyā*, fol. 12;

adādiprakriyā, fol. 15; *hvādip.*, fol. 16; *svādip.*, fol. 18; *tudādip.*, fol. 20; *rudhādip.*, fol. 19*b*; *tanādip.*, fol. 20; *kryādip.*, fol. 20*b*; *iti curādip. iti daśagaṇī*, fol. 21; – *ṇyantap.* fol. 22*b*; *sanantap.*, fol. 24; *yaṅantap.*, fol. 25; *yaṅlugantap.*, fol. 25*b*; *nāmadhātup.*, fol. 27; *padavyavasthā*, fol. 29*b*; *bhāvakarmap.*, fol. 31; *lakārārthap.*, fol. 32*b*.

III. *Kṛidanta*, fol. 15, begins: धातोः। आतृतीयाध्यायान्तं धातोरित्यधिक्रियते । पुनर्धातूक्तिः कृत्संज्ञा उपपदसंज्ञा चात्रैवेत्येवमर्था। तत्रोपपदं सप्तमीस्थं। कृदतिङिति कृत्संज्ञा ॥ वासरूपो स्त्रियां । ०

Kṛityaprakriyā ends fol. 3; *iti kṛidantaprakriyā samāptā*, fol. 15.

IV. *Vaidikaprakriyā*, fol. 2, begins: वैदिकशब्देष्वेव प्रक्रिया। य एव लौकिकास्त एव वैदिका इति न्यायात् । क्वचित्प्रयोगवशादन्यथात्वं । प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे। ऋक्पादमध्यस्थ एङ्प्रकृत्या स्यादतिपरे न तु वकारयकारपरे अति। उपप्रयन्तो ऽध्वरम् । सुजाते अश्व सूनृते । ०

It ends:

आनंत्यात्सर्वशः शब्दा न शक्यंते ऽनुशासितुं ।
बालव्युत्पत्तये ऽस्माभिः संक्षिप्योक्ता यथामति ॥ १ ॥
प्रक्रियाकौमुदी सेयं रामचंद्रप्रकाशिता ।
असद्व्चस्तमो वध्यात्सच्चकोरप्रिया चिरं ॥ २ ॥
जयति सुभगमूर्तिर्मुग्धहासावलोकः
प्रशमितजनतापो विट्ठलः स्वात्मदीपः ।
सचकितमिव लक्ष्मीः सेवते यत्पदाब्जं
ललिततरकराभ्यां* साधु संवाहयंती ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्परिहंसपरिव्राजकाचार्यसकलसदागमाचार्यश्रीगोपालपूज्यपादशिष्यश्रीकृष्णाचार्यसुतश्रीरामचंद्राचार्यविरचिता प्रक्रियाकौमुदी समाप्ता ॥

A fly-leaf contains the following note:—

Copied for me from a manuscript belonging to Raṅgaśāstrī Vaidya of Shāhāpūr, near Belgaum. The manuscript is not dated. It consists of 179 leaves, about 11″ long by 4½″ broad. The characters are Nāgarī. 23 August, 1878.

[J. F. Fleet.]

* ललितकराब्जाभ्यां, M.S. 2094.

614.

6. Foll. 239 (numbered 1–238; two leaves being marked 134); size 13 in. by 7½ in.; indifferently written, in a cursory Bengālī hand; European paper; eight lines in a page.

Prakriyākaumudī. Complete, with the exception of the Vaidik supplement. The *ākhyāta* beg. fol. 127*b*; the *kṛidanta*, fol. 202. It ends:

इति श्रीमत्साहेबाज्ञया प्रक्रियाकौमुदीं लिलेख श्रीब्रजनन्दनशर्म्मणा ॥

According to a note, by Colebrooke, on the first leaf, *Bīreśvara Śesha*, then living at Benares, was reputed to be a descendant of the author of the *Prakriyākaumudī*, and stated his own genealogy as follows:

Rāmacandra paṇḍita, Nṛisiṃha paṇḍita, Nārāyaṇa paṇḍita, Cakrapāṇi paṇḍita, Bīreśvara paṇḍita, Śambhū paṇḍita, Gopāla paṇḍita, and then *Bīreśvara paṇḍita* himself.

[H. T. Colebrooke.]

615.

2094. Size 9½ in. by 4½ in.; two different MS., written by different hands, in the Devanāgarī character.

Prakriyākaumudī.

I. Foll. 47, two of which (foll. 2 and 3) are wanting. A rather old, but incorrect, MS., probably written by several hands; 9–14 lines in a page.

The *Subantaprakaraṇa*, to the end of the *kāraka*.

II. This MS.—written, Saṃvat 1580, in a good, bold hand, nine lines in a page—consists of two parts, paged both continuously (158–285) and separately.

a) Foll. 84 orig., of which 23 are now wanting (viz. foll. 36, 37, 40–42, 46, 48–61, 69, 80 and 81). The *Ākhyāta*.

b) Foll. 48 (numbered 47, of which foll. 15 and 19 are wanting, whilst two leaves are marked 24; fol. 26*b* is left blank, and several leaves are slightly injured). The *Kṛidanta* (ends fol. 41*b*), and *Vaidikaprakriyā*.

It ends: इति श्रीमत्सर्वशास्त्रज्ञसकलसदागमाचार्य – श्रीगोपीनाथविट्ठलचरणारविन्दमकरन्दलालस – श्रीगोपालतनययतिगुरुचरणसेवक – कृष्णाचार्यसुतरामचन्द्राचार्यविरचिता प्रक्रियाकौमुदी समाप्ता ॥ ० स्वस्ति संवत् पञ्चदश १५ अशीतौ ८० प्रवर्त्तमाने उत्तरायने श्रीसूर्ये ग्रीष्मर्तौ महामाङ्गल्यप्रदे ज्येष्ठमासे असितपक्षे द्वादशघटिकापर्यन्त पौर्णमासोतदनन्तरप्रतिपदायां तिथौ भृगुवारे अद्येह सींहोद्रडास्थाने वास्तव्यपालीपराज्ञातीयज्ञो ० महिपासुतपाठकजीवाख्यसुतगङ्गाधरेण प्रक्रियाकौमुद्यभिधग्रन्थो ऽयं तस्य पुस्तको ऽयमलिखि ॥ ० चिरायुरयं पुस्तको ऽस्तु ॥ [GAIKAWAR.]

616.

71. Foll. 45; size 10½ in. by 4½ in.; neatly written, in Devanāgarī, mingled with Bengālī letters; 7–10 lines in a page; European paper.

Prakriyākaumudī. The *subanta*, with numerous marginal and interlinear notes, and a list of contents (in English), by Colebrooke.

The *kāraka* beg. fol. 17; the *samāsa* fol. 21*b*; the *taddhita* fol. 29.

Dated शाके १७१५ ०महोपाध्यायश्रीचित्रपतिशर्मणा स्वभागिनेयद्वारा लिखितम् ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

617.

1228. Foll. 60; size 11¼ in. by 4¾ in.; neatly written, in the Bengālī character; eight lines in a page; European paper.

Prakriyākaumudī. The *ākhyāta* (ends fol. 40) and *kṛidanta* chapters; without the *vaidik* supsupplement. With occasional marginal and interlinear notes by Colebrooke.

It ends: ० श्रीकुलचुरुकसाहेबावबोधनाय महोपाध्यायश्रीचित्रपतिशर्मणा धमदहावासिना [समाहृतः] समुद्धृतैतं ग्रन्थमलीलिखत् श्रीव्रजनन्दनो नवीनः । शाके १७१५ ॥

Colebrooke has added a list of contents, in English, on a fly-leaf. [H. T. COLEBROOKE.]

618.

1640. Foll. 170, twelve of which (viz. 110–112, 126–134) are wanting; size 10½ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī; foll. 1–145, by three different hands; about the latter part of the 17th century; foll. 146–170, numbered separately, about the middle of the last century; 11–13 lines in a page.

Prasāda, a commentary on the *Prakriyākaumudī*, by *Viṭṭhala*,* son of *Nṛisiṃha* (and *Māṇikāmbā*), and grandson of *Rāmacandra*.

The *sandhi* and *subanta* chapters; incomplete. The work begins:

श्रीमद्विट्ठलमेकमव्ययमजं शब्दात्मकं ब्रह्म यः
स्वेच्छातो जगदुद्भवस्थितिलये हेतुः स्वमायागुणैः ।
यच्छास्त्रश्रुतिसंततिव्यवहृतिस्तं पुण्डरीकाश्रमे
भक्तानुग्रहहेतुतः स्थितमहं वन्दे मुदे संविदे ॥ १ ॥
श्रीशंभुं पाणिनिं श्रीवररुचिमथ वाक्संस्कृतौ दीक्षितं श्रीशेषं तद्भाष्यहार्दप्रकटनपटुगीःपण्डितान् भर्तृमुख्यान् ।
वृत्तिन्यासादिकर्तॄन् स्वमतपरमतख्यापकान् भोजदुर्गक्षीरस्वामिप्रमुख्यान् प्रगुणनतिभजे तन्मतज्ञप्तिहेतोः ॥ २ ॥
किं शेषः पाणिनिर्वा वररुचिरथवा सर्वविद्याप्रणेता
शंभुर्भूमावभूद् भूसुरकुलतिलको ऽन्ध्रप्रदेशे ऽप्यवंशे ।
ऋग्वेदी सर्वशास्त्रप्रकटनपटुधीः कृष्णजो रामचन्द्रो
ऽनन्ताचार्यप्रपौत्रो दिशतु कृतिमतिं मे स कौण्डिन्यगोत्रः ॥ ३ ॥
वन्दे तं यतिवृन्दवन्दितपदं श्रीराघवेन्द्रादि यन्-
नामाभाति सरस्वतीपदवरं वादीन्द्रविद्रावकम् ।
यो विद्याः समदाच्चतुर्दश मुदा श्रीशेषभाष्यादिकाः
शिष्येभ्यो मयि यत्कृपास्ति सततं सच्छास्त्रसंवित्तये ॥ ४ ॥
लोके ऽस्मिन्यदुपक्रमं चरिवृतीत्यौदार्यलोकज्ञता
विद्वत्तोपकृतिः क्षमा सजनता वेदोक्तधर्मादरः ।

* Spelled *Viṭhṭhala* (sometimes *Vīṭhṭhala*), in this and the other MSS.

चाचार्यं कृतकालनिर्णयमहाग्रन्थार्थसद्दीपिका-
टीकं तं नरसिंहमात्मजनकं वन्दे विदां संमतम् ॥ ५ ॥
गम्भीरार्थामितोक्त्याकलितसकलसच्छब्दरत्नाकरां श्री-
शेषोक्तन्यायगर्भां स्वपरमतयुतां प्रक्रियाकौमुदीं ताम् ।
व्याकुर्वन्बुद्धिहीनो यदपि तदपि तत्पुत्रजो रामचन्द्रा-
चार्योक्तेः पाठरक्षाकरणगुणतया सज्जनैर्नोपहास्यः ॥ ६ ॥
तथा च पण्डितंमन्यैः प्रक्षेपैर्मलिनीकृता ।
प्रक्रियाकौमुदी तस्याः प्रसादः क्रियते मया ॥ ७ ॥

In the comment on *Rāmacandra's* introductory couplet the following passage occurs:

तथा च नृसिंहाचार्यवर्यैश्च कालनिर्णयदीपिका विवृता यत्र तत्रोक्तं रामचन्द्राचार्यसूनुभिः ।

The *samjñāprasaṅga* ends fol. 16; *sandhi*, fol. 34*b*; *klīvaśabdā halantāḥ*, fol. 82; *avyaya*, fol. 89; *strīpratyaya*, fol. 106*b*; (the end of the *kāraka*, the *samāsa*, and beginning of *taddhita* are wanting).

The *taddhita* ends fol. 170*a*:

श्रीरामाचार्यसूनुर्हरिहरभजनैकाग्रधीः श्रीनृसिंहा-
चार्यो यं माणिकांबाप्यजनयदतुलं वीठ्ठलाचार्यमार्यं ।
तस्य श्रीपाणिनीयाद्यनुगुणसगुणे प्रक्रियाकौमुदीय-
व्याख्याने ऽस्मिन्प्रसादे सुविशदमगमंस्तद्धितास्ते समाप्तिं ॥

The second page of this leaf contains the beginning of the *dvirukta-prakriyā*. A list of contents has been added on two leaves.

[H. T. COLEBROOKE.]

619.

1641. Foll. 150; size 11¼ in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī; 14-16 lines in a page.

Viṭṭhala's Prasāda. The *ākhyāta* and *kṛidanta* chapters. The former begins:

श्रीविठ्ठलं सुरवरं प्रणमामि देवं
कारुण्यसिंधुमखिलानतदत्तबुद्धिं ।
ईषत्सहासमुखपंकजमात्मभासम्
उत्फुल्ललोचनविलोकननाशिताघं ॥ १ ॥
तिङंतकांडस्य हि केऽपि पारं नाज्ञासिषुः शुद्धधियो ऽपि संतः ।
तं प्रक्रियाकौमुदर्मशनज्ञो व्याख्यानहं स्यामुपहास्य एष ॥ २ ॥
प्रक्षेपकालुष्यनिरासहेतोः प्रसादमस्या विदधे यथावत् ।
इति प्रतिज्ञातमतः करिष्ये व्याख्यां स्वतः सज्जनतोषदात्रीं ॥ ३ ॥
मंगलादीनि मंगलमध्यानि मंगलांतानि च शास्त्राणि ० प्रथंत इत्यभिप्रेत्य तिङंतमभिधातुमिछन् ग्रंथकृत् ग्रंथमध्ये मंगलाचरणं करोति । प्रकृतिरिति ०

The *lakārārthavarga* (on the force of tenses and moods), or last section of the *ākhyāta*, ends fol. 92; the *kṛitya*, fol. 96*b*; the *kṛidanta*, fol. 140*b*.

It ends: प्रक्रियाकौमुदीयव्याख्याने ऽस्मिन्प्रसादे निरगमदमला वैदिकी प्रक्रियेयं ॥

The explanation of the concluding stanza of the *Prakriyākaumudī*, is followed by these couplets:

श्रीमद्विठ्ठलपादपंकजयुगं वंदे सुरैर्वंदितं
भक्तेभ्यो ह्यभयप्रदं सुखकरं विज्ञानदं सर्वदा ।
क्षोदीयः किल यद्रजो जनितवत्पृथ्वीस्थिरांतां धरां
या विश्वस्य विधारणे ऽजनि तथा पुष्टी समर्था ह्यथा ॥ १ ॥
वंदे पाणिनिमीश्वरं वररुचिं शेषं तथान्यान् बुधान्
ग्रंथान्ये व्यदधुः परोपकृतये सूत्रादिभाष्यादिकान् ।
पोतैस्तैस्तु नरास्तरंति गहनं तं शब्दरत्नाकरं
चित्रं यत्परपारमापनपरो देवो मरुत्वानपि ॥ २ ॥
यस्मिन्वैदिकधर्मजातमनिशं जागर्ति सद्वैष्णवा-
चारानुष्ठितितुष्टविठ्ठलविभुः सर्वार्थदः सर्वदा ।
ऋग्वेदादिसमस्तशास्त्रनिचयश्रीपांचरात्रागम-
व्याख्यानक्षमपूरुषो विजयते वंशोऽग्रदेशोद्भवः ॥ ३ ॥
तद्वंशे नररत्ननायकमणिर्जातो ऽथमन्नांगजो
ऽनंताचार्य इति त्रिलोकविदितः सर्वज्ञ एवापरः ।
रामस्वामियतींद्रवर्यविहिताचार्याभिषेकस्ततो
लब्ध्वा वैदिकपांचरात्रमकरोद्यो वल्लभानां त्रयं ॥ ४ ॥
तत्सूनुर्निगमागमादिकुशलः सन्यायवैशेषिको
व्याकृत्यद्वयजैमिनीयभणितिष्वव्याहतप्रातिभः ।
यः सौदर्शनभाष्यमाख्यदमलं विद्वत्सभासंनिधात्
स्वाचार्यो नृहरिः सदाचरणतः साक्षात्कृतश्रीहरिः ॥ ५ ॥
गोपालाचार्यमुख्याः प्रथितगुणगणास्तस्य पुत्रा अभूवन्
कृष्णाचार्यस्तत्कनीयानपि जगति गुणैर्ज्येष्ठ आसीद्वरिष्ठैः ।
यं वेदाद्याः सुविद्याः स्वयमधिवसतिं चक्रुरुत्कर्षहेतोस्
तस्मात् श्रीकृष्ण एवेत्यनुजगदुरनुं सूरयः सौरिभक्ताः ॥ ६ ॥
तस्मादाचार्यवर्यौ हरिहरभजनप्राप्तसंवित्प्रकाशात्
आस्तां ज्येष्ठो नृसिंहो निखिलगुणनिधी रामचंद्रः कनिष्ठः ।

येनानेकप्रबंधाः क्षितिपतिसमितिख्यातविद्वत्प्रबोधो-
द्धाधार्थे चक्रिरे यैर्भवति हृदि कृतैः कोविदः प्राकृतो
ऽपि ॥ ७ ॥
तत्सूनुं सकलेषु शास्त्रनिवहेष्वाचार्यकृष्णात् गुरोर्
लब्धज्ञानविशेषमात्मजनकं श्रीमन्नृसिंहं भजे ।
तत्पूर्वांश्च कलिप्रलुप्तमखिलं विद्यासमूहं तथा
धर्मं स्फारयितुं क्षितौ समभवन्ये ते ऽवतारा हरेः ॥ ८ ॥
श्रीमद्राघवसंज्ञकं यतिवरं वंदे गुरुं संततं
यः सर्वज्ञसमान् व्यधाद्भुवि नरानात्मीयसेवापरान् ।
वादींद्रान् बहुवादिदर्पशमनान् जित्वा तथास्थापयत्
यो ऽद्वैतश्रुतिमूर्धनिर्णयचणो भाष्यादिसंस्कारकः ॥ ९ ॥
श्रीविठ्ठलाचार्यगुरोस्तनूजं सौजन्यभोजं जितवादिराजं ।
अनंतसंज्ञं पदवाक्यविज्ञं प्रमाणविज्ञं तमहं नमामि ॥ १० ॥
[यः शास्त्रलोकव्यवहारविद्याज्जगत्समग्रं स्ववशं व्यतानीत् ।
तमर्भकं कृष्णगुरोर्नमामि रामेश्वराचार्यगुरुं गुणाब्धिं ॥ ११
MS. B.]
यत्संनिधानादभवन्नरो ऽमी विद्याधिराजाज्जितवादिराजाः ।
आचार्यवर्यं बुधरामचंद्रं भजामि गोपालगुरोस्तनूजं ॥ १२ ॥
जगन्नाथाश्रमं वंदे यतिं वेदांतकोविदं ।
पदवाक्यप्रमाणज्ञं स्वधर्मनिरतं सदा ॥ १३ ॥
श्रीरामाचार्यसूनुर्हरिहरभजनैकाग्रधीः श्रीनृसिंहा-
चार्यो ऽयं माणिकांबाप्यजनयदतुलं विठ्ठलाचार्यमार्यं ।
सोहं श्रीपाणिनीयाद्यनुगुणसगुणं प्रक्रियाकौमुदीय-
व्याख्यारूपं प्रसादं विशदमकरवं विठ्ठलस्तेन तुष्यात् ॥ १४ ॥
संवत् १५३६ वर्षे माघवदि एकादशी रवौ श्रीमदानंदपुर-
स्थानोत्तमे आभ्यंतरनागरज्ञातीयपंडितअनंतसुतपंडितनारायणा-
दीनां पठनार्थं ॥ कुठारीव्यवगहितसुतेन विश्वरूपेण लिखितं ॥

This date is probably that of the MS. from which the present was copied (a century or more after that).

A list of contents, on three leaves of European paper, has been appended.

[H. T. Colebrooke.]

620.

3185. Foll. 161; size 12⅞ in. by 7⅞ in.; well written, in Devanāgarī, on European paper, by the same hand as no. 605 (MS. 3184); fifteen lines in a page.

The same portion of *Viṭṭhalācārya's Prasāda.* 'Copied from a Devanāgarī MS., belonging to *Bāladīkshit Asōgēkar* of *Shāhāpūr,* near *Belgaum,* dated Saṃvat 1633, and consisting of 137 leaves, about 12⅜″ by 5⅜″.' [J. F. Fleet.]

621.

2390. Foll. 211; size 9½ in. by 5½ in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1650; 12–16 lines in a page; from fol. 198 by a more modern, indifferent hand, about 20 lines in a page.

A portion of the *Prasāda.*

Foll. 1–126 (numbered 1–125, two leaves being marked 13), contain from the beginning of the work to the end of the feminine bases.

Foll. 127–211 (numbered 225–310, no. 303 having been omitted by mistake), contain from shortly before the end of the *samāsa* (fol. 128), to shortly after the beginning of the *dvirukta-prakriyā* (211*b*), thus comprising the whole of the *taddhita* chapter.

Fol. 210 has been inverted by the binder.

For fragments of the same work, see Weber's Cat. Berl., no. 738, and Aufrecht's Cat. Bodl., no. 355. The Oxford fragment makes *Rāmacandra* the author of the *Vaishṇavasiddhāntadīpikā,* which *Viṭṭhala* there declares to have commented upon, whilst a passage quoted above, p. 167*a*, states that *Rāmacandra* composed, and that *Viṭṭhala's* father, *Nṛisiṃha,* commented upon, the *Kālanirṇaya,* a work placed by Colebrooke at about A.D. 1243 (Misc. Ess. II., p. 379; 2nd ed., p. 333).

[The *Kṛityaratnāvalī* is ascribed to *Rāmacandra,* son of *Bhaṭṭa Viṭṭhala,* and grandson of *Bālakṛishṇa Bhaṭṭa*]. [Gaikawar.]

622, 623, 624.

2065, 2066, 2189. Size 11 in. by 4½ in.; well written, and pretty correct Devānagarī MS. of about B.D. 1550; ten lines in a page.

Prakriyākaumudī-ṭīkā, another commentary on *Rāmacandra's* work, composed—by order of prince *Kalyāṇa*, son of *Vīravara* (?), and grandson of *Gaṅgādāsa*—by *Kṛishṇa*, son of *Śesha Nṛisiṃha-sūri.*

The work begins with an introduction of 46 stanzas, from which we extract those containing genealogical information, partly restored by a modern hand:

अलिकुलमंडितगंडं प्रत्यूहव्यूहतिमिरमार्तंडम् ।
सिंदूरारुणशुंडं देवं वै तुंडमवलंबे * ॥ १ ॥ ० ॥
भास्वद्भूमीवलयतिलके धर्मकर्मप्रसूताव्
आर्यावर्ते सुचरितकृताचार्यके विश्ववंद्ये ।
अंतर्वेदिर्जयति यमुनाजह्नुजाव्याजभाजोर्
बाह्वोर्मध्ये हरिगिरिशयोः स्पष्टलक्ष्मेव वक्षः ॥ ६ ॥
तत्रोदुम्बरहार† इत्यभिधया जागर्ति नीवृद्वरः
स्वर्लोकप्रतिबिंबमंबरचरैः साशंकमालोकितः ।
यस्मिन्नल्पितकल्पशाखिविभवाः शाखाशतोद्भासिताः
सेव्यंते तरवो ऽथ वेदगुरवः प्रत्याशया तैर्द्विजैः ॥ ७ ॥
ब्रह्मावर्तं नाम तत्रास्ति तीर्थं सार्थं पण्यं पूर्वपुण्यैरगण्यैः ।
यत्संसेव्य प्राप वल्मीकजन्मा सन्मानार्हां काव्यवाचां समृ-
आस्ते तस्मिन्नमरनगरीगर्वसर्वस्वहारी [द्धिं ॥ ८ ॥
हारीभूतामलसुरसरित्पत्रपुंजाभिधानः ।
ग्रामः स्वस्त्रीजनविनिमयी भूतरामाभिरामः
कामक्रीडाभवनमवनौ कश्चिदाश्चर्यरूपः ॥ ९ ॥ ० ॥
तत्र ब्राह्मणमंडले ऽतिविपुले सत्कर्मभिर्निर्मले
वाल्मीकिप्रतिवेशवासवशतो विज्ञातसर्वागमे ।
आसीद्रूपधरः परः स्मरहरः सच्छ्रोत्रियाणां वरः
शौर्यौदार्यविवेकधैर्यनिलयो भूपालभूषामणिः ॥ १३ ॥
शिवः कपाली मघवापि गोत्रभिच्
चंद्रः कलंकी तपनो विकर्तनः ।
शेषो ऽपि चाशीविषवंशसंभवस्
तावेन लोके ऽयमिहोपमीयतां ॥ १४ ॥
प्रत्यर्थिक्षितिपालबालवनितासीमंतसिंदूरिका-
लुंठाकप्रकटप्रतापतपनप्रोद्भासिताशामुखः ।
त्रैलोक्योत्तरकर्मनिर्मितिपरिप्राप्तप्रतिष्ठस्ततः
संभूतः कलिकालकल्मषपरीहाराय नारायणः ॥ १५ ॥

यः सिंहासनमास्थितो ऽपि सहजं पद्मासनं सेवते
यो मालापरिवर्तयत्यविरतं शालाविशालाः श्रितः ।
योगं यः श्रयति क्षितिक्षिदुचिताचारे नियोगं चरन्
वैदेहं जनकं व्यजेष्ट परं लोकानशेषानपि ॥ १६ ॥
तस्मादाविरभूत्प्रभूतविभवो गांगेयमेयोर्जितो
गंगादास इति प्रसिद्धमहिमा गंगां समाराध्य यः ।
स्वामाख्यामकृतार्थयज्जगदलंचक्रे ऽन्यचक्रेश्वरान्
अक्लेशादजयज्जयैकनिलयः शक्रे ऽप्यवज्ञापरः ॥ १७ ॥
हरिहरपदपद्मद्वंद्वनिर्द्वंद्वभक्ति-
प्रतिहतदुरितौघोल्लाघजंघालकीर्तिः ।
प्रतिदिवसवितीर्णस्वर्णसंप्रीणितार्थि-
व्रजविहितशुभाशीःशीलिताशेषकामः ॥ १८ ॥
नानाजन्मशतार्जितेन तपसा गंगाधराराधनैर्
यः श्रीमाननभाभिधानसुभगे पाति व्रजे ज्योतिषि ।
लेभे वीरवरं सुतं द्विजवरं प्रह्लादभीष्मार्जुन-
प्राया भागवता न यं तुलयितुं ब्रह्मर्षयो वा क्षमाः ॥ १९ ॥
तद्वंशे भूत्रतंशे समजनि रजनीजानिलक्ष्मानिदान-
स्फूर्जद्दानावदानप्रथितपृथुयशोधोरणीधौतविश्वः ।
सर्वोर्वीशक्रचक्राक्रमनमितशिरःकोटिकोटीरकोटी-
प्रोद्यद्रत्नरोचिःपरिचरितलसत्पादपंकेरुहश्रीः ॥ २० ॥
कामो वामदृशां निधिर्नयजुषां कालानलो विद्विषां
स्वःशाखी विदुषां गुरुर्गुणवतां पार्थो धनुर्धारिणां ।
लीलावासगृहं कलाकुलभुवां कर्णः सुवर्णार्थिनां
श्रीमान् वीरवरः क्षितीश्वरवरो वर्वर्त्ति सर्वोपरि ॥ २१ ॥
यस्य प्रौढतरः प्रतापतरुणः प्रत्यर्थिपृथ्वीभृतां
कीर्तिं सर्वगुणाश्रयामुदवहत्संयोजितां वेधसा ।
लाजा मेरुहिरण्यरेतसि हुताः क्ष्मामंडलस्थंडिले
यस्मादुत्पतिताः स्फुरंति परितस्तारामिषाद्भूरिशः ॥ २२ ॥
सर्पी सा यत्कृपाणी गुरुभुजभुजगा संगतः संगरादौ
सद्यःकृत्तारिकंठच्युतरुधिररजोयोगमभ्यावहंती ।
दृप्यद्दानांबुपूरोत्कटकरटिघटागंडशैलेषु लग्ना
सूते सद्यः किलांडान्यतिविमलमलद्भूरिमुक्ताछलेन ॥ २३ ॥
गंगादासात्मजन्मक्षितिरमणमणेः कीर्तिसंगानुषंगाः
श्वेतंते स्फीतफेनस्तबकसमरुचो हारिदश्वाः किलाश्वाः ।
द्राग्वोऽप्याभूत् बिडौजाः पृथुपुलकभरः पार्थमाशंकमानो
विष्वक् चाप्यायमानान्यनुवहति मुदा लोचनानां शता-
[नि ॥ २४ ॥ ० ॥
बालार्कोदरमोदरोधिकिरणस्पष्टारिसीमंतिनी-
सीमंतेषु समर्पयन्नविरतं सिंदूरपूरश्रियम् ।

* (?) read वैकुण्ठम ०

† तत्रोदु restored by a second hand.

सर्वाशाः परिपूरयन्निजयशःकर्पूरपूरैश्चिरं
श्रीमान् वीरवरो जगत्यनुपमश्रीः केन वा वर्ण्यतां ॥ २९ ॥
सो ऽयं काव्यकलाविलासभवनं श्रीपारसीकेश्वर-
प्राणानामधिदैवतं गुरुगुणश्रेणीमणीरोहणं ।
विद्यानां निकषोपलः कुलगृहं केलीकुरंगीदृशां
शश्वत्पंडितमंडलीपरिवृतो विद्याविनोदं व्यधात् ॥ ३० ॥
तस्यास्ति सर्वजनलोचनलोभनीय-
सौंदर्यसारसविलासनिवासभूमिः ।
विद्याविनोदपरिमोदितभूरिसूरिः
कल्याण इत्यभिधया तनयो नयज्ञः ॥ ३१ ॥
यस्यापांगतरंगिते मृगवधूवक्त्रे च वाक्चातुरी
कंठे चापि सरस्वती हरिहरेभक्तिश्च शक्तिर्भुजे ।
चास्ते पाणितले सदा वितरणश्रीः पादपद्मे नृप-
श्रेणीमौलिमणिप्रभा बत कथं स्त्रैणः कुमारो ऽप्यसौ ॥ ३२ ॥
सर्वविद्याविदो ऽप्यस्य कल्याणगुणशालिनः ।
अभिन्यविशतातीव तीक्ष्णा व्याकरणे मतिः ॥ ३३ ॥
रसालंकारसारापि वाणी व्याकरणोर्जिता ।
क्लिष्टोपहतगात्रेव न रंजयति सज्जनान् ॥ ३४ ॥
कल्याणस्य तनूद्भवस्य नृपतिः कल्याणमूर्तेस्ततः
कल्याणीं मतिमाकलय्य विषमग्रंथार्थसंवित्तये ।
कृष्णं शेषनृसिंहसूरितनयं श्रीप्रक्रियाकौमुदी-
टीकां कर्तुमसौ विशेषविदुषां प्रीत्यै समाजिज्ञपत् ॥ ३५ ॥
अस्फुटभावा प्रस्फुटदोषाभिहितापसिद्धांता ।
असमर्थकपदबंधा नैषापरथा विभावयत्यर्थं ॥ ३६ ॥
तस्माद्वीरवरान्महीशमुकुटालंकारचूडामणेः
प्राप्याज्ञां सुचिरं विभाव्य च हृदि ज्योतिर्नृसिंहाभिधं ।
संतोषाय विशिष्य भाष्यविदुषां बोधाय दुर्मेधसां
व्याख्याम्याकरसाक्षिकं सुविशदं तां प्रक्रियाकौमुदीं ॥ ३७ ॥

Vols. i., ii., foll. 254 and 279, numbered continuously 1–533 (but from fol. 431 to end, wrongly 411–513). The *sandhi* and *subanta* sections.

The *saṃjñāprakāśa* ends fol. 47*b*; *sandhi-prapañca*, fol. 112*b*; *strīpratyayāḥ*, ii., fol. 285*b*; *shaṭkārakīvarṇanam*, fol. 345*b*; *sāmāsikī prakriyā*, fol. 457; *taddhitaprakriyā*, fol. 527*b*. This section ends:

पृथ्वीमंडलमौलिमंडनमणिः श्रीशेषवंशामलो-
त्तंसः श्रीनरसिंहसूरिरभवत्प्रत्यक्षवाचस्पतिः ।
तत्सूनोः कृतगूढभावविवृतौ सत्प्रक्रियाव्याकृतौ
श्रीकृष्णस्य कृतौ समाप्तिमगमद् द्वित्वाश्रया प्रक्रिया॥
इति द्विरुक्तप्रक्रिया ॥

Most leaves of vol. i. are much worm-eaten at the side, but restored by a modern hand. Foll. 483–468 of vol. ii. are also slightly damaged in the middle, but have not been restored.

Vol. iii., foll. 409, numbered 1–408 (fol. 135 being lost, and nos. 336 and 405 occurring twice each). The *ākhyāta* (ends fol. 313*b*), *kṛidanta* (ends fol. 399) and *vaidikī prakriyā*. The MS. breaks off abruptly in the explanation of the last of the three concluding stanzas, given under no. 613 (MS. 3184): सचकितमिव लक्ष्मीः ०

For another MS. of the *ākhyāta* and *kṛidanta* sections see A. Weber, Cat. Berl., no. 739.

A *Kṛishṇa*, son of *Śesha Nṛisiṃhasūri*, composed the *Padacandrikā* grammar (under the auspices of a prince Narottama).

[GAIKAWAR.]

625.

1333. Foll. 294, two of which (228 and 229) are wanting; size 11¾ in. by 5 in.; well written in the Devanāgarī character; ten lines in a page. The last 5½ leaves were copied by a different hand from the rest; eleven lines in a page.

Tattvacandra, another commentary on the *Prakriyākaumudī*, abridged from the preceding work by *Jayanta*, son of *Madhusūdana*, a native of *Prakāśāpurī* on the river Tapatī.

It begins:

ढुंढिराजं गणाधीशं विघ्नसंकटहारिणं ।
सद्वाचं भारतीं देवीं श्रीहरिं च गुरुं भजे ॥ १ ॥ ० ॥

दाक्षिण्येन समस्तगोपयुवतीचेतांसि मुष्णन्मुधा-
धाराहारिवचोभिरुन्नतकुचापीडैश्च चुंबैरपि ।
साकूतस्मितवीक्षणैरथ चमत्कारेण संवंचयन्
राधाधामगतः प्रभूतधनदो भूयात्सदा माधवः ॥ ४ ॥
श्रीकृष्णपंडितवचोंऽबुधिमंथनोत्थं
सारं निपीय फणिसंमतयुक्तिमिष्टं ।
सर्थ्यांमविस्तरयुतां कुरुते जयंतः
सत्कौमुदीविवृतिमुत्तमसंमदाय ॥ ५ ॥
पूर्वोक्तिरेव लिखितेति च मा ब्रुवीरन्
पर्वे ऽपि पूर्वतरसंमतिसंश्रयित्वा ।
युक्त्या चलेखिपुरिदं न मुधा कदाचिन्
नामूलमेव किमपि प्रथितं हि लोके ॥ ६ ॥
पूर्वसूरिकृतवाक्प्रतिहारे वर्तते मम गती रघुवंशे ।
कालिदासकविरप्यद ऊचे का कथा विबुधमानिनि
जीवे ॥ ७ ॥
व्याचिख्यासुर्मूलमात्रं विचक्षश्चातिविस्तरात् ।
तत्कृते ऽयं लघुप्रायस्तेन तुष्यंतु सज्जनाः ॥ ८ ॥

Fol. 26*b*: विसर्गसकारौ हल्संधेरेव भेदौ । एवं च चत्वारः संधयः । पंचसंधिप्रवादस्तु संध्यर्थकत्वात्संज्ञाप्रकरणे ऽपि संधित्वोपचारात् ॥ इति पंचसंधिप्रक्रिया ॥

भूपीठे तपतीतटी विजयते तत्र प्रकाशापुरी
तत्र श्रीमधुसूदनो विरुरुचे विद्वद्विभूषामणिः ।
तज्जेनेन्द्रसुताभिधेन* विदुषामालोच्य सर्वं मतं
तत्वे संकलिते समाप्तिमागमत्संधिस्थिता व्याकृतिः ।

Fol. 81*b*: इति स्त्रीप्रत्ययाः ॥ स्वादीनामर्थविशेषव्यवस्थां दर्शयितुमारभते ॥

Fol. 100*b*: इति विभक्त्यर्थाः । एतेषां कारकमिति व्यवहारः । कारकं च क्रियाहेतुः ।

The *samāsa*, ends fol. 141; *taddhita*, fol. 173; *dvirukta* (and *subanta*), fol. 174*b*. ० समाप्तिमगमत्सु-प्प्रक्रियाव्याकृतिः ॥ ० ॥

कृष्णशेषवचोंऽभोधिर्दुःप्रवेशो ऽल्पबुद्धिभिः ।
इति मत्वा तदुत्सस्तु तत्कृते संप्रसारितः ॥

The *ākhyāta* ends fol. 271 (orig. paging fol. 273): ० समाप्तिमगमत् तिङ्प्रक्रिया। इति तिङंतप्रक्रिया॥ अथ कृदंताः (ends fol. 288 or 290 resp.).

* Corrected at the end, and on fol. 174*b*, into: तत्पुत्रेण जयन्तकेन ।

It ends: इति वैदिकप्रक्रिया ॥ ० ॥
कृष्णशेषवचोंऽभोधेस्तत्वचंद्रः प्रकाशितः ।
प्रकाशाभूजयंतेन काश्यां प्रकाश्यतां चिरं ॥ ० ॥

Dated: संवत् १६८७ ॥ मुनिवसुरसचंद्रप्रोक्तवर्षे ॥ ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

626, 627.

2331, 2332. Foll. 247 and 257 resp.; size 11 in. by 5 in.; written in excellent, large, uniform Devanāgarī; ten lines in a page. Every third leaf is, as a rule, of a dark yellow tint, the rest being white.

Siddhāntakaumudī, by *Bhaṭṭojidīkshita*, son of *Lakshmīdhara*. Complete.

The *pūrvārdha* ends vol. i., fol. 217*b*; *tiṇanta*, from vol. i., fol. 218, to vol. ii., fol. 100, numbered 1–130. The *uttarārdha* (numbered 1–82) ends vol. ii., fol. 182*b*.

The *vaidikaprakaraṇa* (foll. 25) ends fol. 207; *svaraprakaraṇa* (foll. 40, numbered 1–39, two leaves being marked 22), fol. 247; *pāṇinīya-liṅgānuśāsana*, foll. 10.

It ends: संवत् १८६४ नाभाद्रपदवदी ९ चंद्रवारे लखीतं श्रीगुजरातमध्ये भट०हरजिवन् भांणजी शुभं भूयात् ॥

This grammar has been printed repeatedly in India, the best editions being those of Prof. Tārānātha Tarkavācaspati (Calc.), and Kasinath Pandurang Paraba (Bomb.). [GAIKAWAR].

628.

1331. Foll. 247(+8); size 12 in. by 5. in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1650; twelve lines in a page.

Siddhāntakaumudī. Complete.

The *pūrvārdha* ends fol. 103; *lakārārtha-prakriyā*, fol. 171; *uttarārdha*, fol. 212*b*; *liṅgānuśāsana*, fol. 247. At the end a different hand has added:

[म]तारेमणीरामभट्टस्येदं पुस्तकमिति सुधीभिर्ज्ञेयं ॥

Eight leaves of European paper, inserted at the end, contain a *sūcīpattra*, written by a more modern hand. [H. T. COLEBROOKE.]

629, 630.

2190, 2191a. Foll. 197 and 163; size 10½ in. by 4 in.; 10–12 lines in a page; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1650.

Siddhāntakaumudī, with the corresponding numbers of *Pāṇini's sūtras* noted above the text.

The *pūrvārdha*, vol. i., foll. 1–158 (wanting fol. 2) ends: सरसपुरवास्तव्यमोतालाज्ञाती[य] भट्टोपपदशिवशंकरात्मजसुखानन्दस्यायं लेख वाराणस्यां विश्वेश्वरप्रसादात् शिवौ शिवौ कुरुतां ॥

The *uttarārdha*, from vol. i., fol. 158, to vol. ii. 109; the *tiṅanta* ends fol. 50 (this section being numbered 1–90).

The *vaidikasvaraprakriyā*, fol. 156*b*; *pāṇinīyaliṅgānuśāsanavṛitti*, fol. 163*b*.

It ends: विश्वनाथयोः जयतु (!) माघमासे सिते पक्षे वत्सरे सप्ततितमे तथा ॥ लिखितं पुस्तकमिदं प्रसादाश्च रामचंद्रपुरुषा ॥ [GAIKAWAR.]

631, 632.

2207, 2208. Size 8½ in. by 4 in.; thick Devanāgarī writing; 7–11 lines in a page.

Vol. i., foll. 305; the first seven of which have been lost and supplied by a different hand on six leaves; foll. 128–182 written in a different, straight, peculiar hand, eight lines in a page; and the last three pages of the same volume probably by a third hand. Vol. ii., foll. 223, written by the same hand as the greater part of vol. i.

Siddhāntakaumudī, without the *vaidikaprakriyā* and *liṅgānuśāsana*.

Vol. i. contains the *pūrvārdha*.

Vol. ii., foll. 1–98, the *kṛidanta*; foll. 99 to the end, numbered 1–125, the *tiṅanta*; ends: संवत् १७१४ समये मघवदिपंचमी ॥ लेखितं गंगारामवैष्णवेन स्वपठनार्थं ॥

633, 634.

63, 64. Foll. 207 and 212 resp.; size 10½ in. by 4 in.; Devanāgarī character, two different hands. Vol. i., foll. 60–78, and vol. ii. fol. 131 to the end, in a fair, regular handwriting, seven or eight lines in a page; the rest, by a different, less accurate hand, nine lines in a page.

Siddhāntakaumudī, without the *vaidika* and *liṅgānuśāsana* chapters.

Vol. i., the *pūrvardha*; the leaves of the several chapters being numbered separately.

Vol. ii., the *uttarārdha*:—

a) The *tiṅanta*, foll. 130, numbered 1–129, fol. 59*b* having been left blank and numbered together with the following leaf. Dated: संवत् १८१९ कार्त्तिक शु० ११.

b) The *kṛidanta*; dated, संवत् १८१४ समै वैसाख सुदी १० ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

635.

2446. Foll. 137 (orig. 140, foll. 28, 80 and 81 of which are missing, and replaced by blank leaves); size 12 in. by 6 in.; indifferent Devanāgarī writing; 15–23 lines in a page.

Siddhāntakaumudī, without the supplements.

The *uttarārdha* begins fol. 79 (orig. fol. 82); ends: संवत् १७७८९ (! probably 1789) वर्षे ज्येष्टसुदि प्रतिपदायां लिषितं सहजरामेण काश्यां सारदवंशोद्भवेन स्वार्थं परार्थं वा ॥

636, 637.

2325, 2326. Foll. 218 in each volume; size 11 in. by 5 in.; well written, in Devanāgarī,

towards the end of the last century, in a large, bold, hand; nine lines in a page.

Siddhāntakaumudī. Wanting the *kṛidanta* chapter.

Vol. i., foll. 1–202 contains the *subanta-prakaraṇa.* From foll. 203 to vol. ii., 135 (numbered 1–151), the *tiṅanta.*

Vol. ii., foll. 136–218 (numbered 1–83), the two supplements, ending: इति ० उत्तरार्धे पाणिनीयलिंगानुशासनसूत्रवृत्तिः ॥ [GAIKAWAR.]

638.

360. Foll. 197; size 10¾ in. by 4¼ in.; fairly written, in Devanāgarī, about the middle of the last century; eleven and twelve lines in a page.

Siddhāntakaumudī. Incomplete.

Foll. 1–124 contain the *pūrvārdha;* foll. 125 to end (numbered 1–73), the first part of the *uttarādha,* comprising the *tiṅanta* or *lakāraprakriyā.* The copyist, however, erroneously states at the end: इति[ल]-कारप्रक्रिया ॥ इति – – उत्तरार्धं समाप्तम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

639.

970. Foll. 103; size of the leaves, which are folded, 16 in. by 3¾ in.; seven, sometimes six, lines in a page; careless, recent Bengālī handwriting.

Siddhāntakaumudī. The *tiṅanta* chapter.

There are occasional blanks of one or two *aksharas.* [H. T. COLEBROOKE.]

640.

2821. Foll. 169; size 9 in. by 7 in.; European paper, bound in the European fashion; written, in Devanāgarī, towards the end of last century.

The same portion of the *Siddhāntakaumudī.* The broad margin contains occasional notes in English and Sanskrit. [SIR CH. WILKINS.]

641.

675a. Foll. 60; size 10½ in. by 4¼ in.; clear, recent Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Siddhāntakaumudī. The *kṛidanta* section.

For some parts of the MS. Colebrooke has noted the numbers of the *sūtras* in the margin, or between the lines. [H. T. COLEBROOKE.]

642.

768c. Foll. 83; size 10 in. by 4 in.; written, in Devanāgarī, by a somewhat clumsy hand; eight lines in a page.

Siddhāntakaumudī. The supplementary chapters.

Dated. शंवत १८५४ शमैनामपुशवदी १० वारबुधवारके प्रतितै षारभइ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

643, 644.

1692, 1693. Foll. 292 and 267 resp.; size 9½ in. by 4¾ in.; clearly written, in the Devanāgarī character; eleven or ten lines in a page.

Prauḍhamanoramā, gloss, or supplementary commentary, by *Bhaṭṭojidīkshita,* on his *Siddhāntakaumudī.*

Vol. i. contains the *pūrvārdha.* Dated: संवत् १८४७ साके (!) १७१२.

Voll. ii., foll. 1–136 (numbered 1–135, two leaves being marked 38), the *tiṅanta-kāṇḍa;* foll. 137–267 (numbered 1–131), the *kṛidanta.* Dated: संवत् १८४८ मीती षा-स्रीन कृष्ण: षारसुभ (!)

The work was lithographed at Benares, 1868; 1872. [H. T. COLEBROOKE.]

645, 646.

1232, 1233. Foll. 264 and 135 resp.; size $10\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by one *Yadunātha*, son of *Muralīdhara* (स्वपाठार्थम्), A.D. 1755; nine lines in a page.

Prauḍhamanoramā.

Vol. i., *pūrvārdha*:—*strīpratyayāḥ* end fol. 104; *vibhaktyarthāḥ*, fol. 129 [the leaves of this and the succeeding portions being numbered separately].

Vol. ii., *uttarārdha*:—*kṛidanta-prakriyā* ends fol. 100, the remaining leaves having a separate numbering.

A more modern hand has added, on European paper, a *sūcīpattra* of three leaves to vol. i., and of one leaf to vol. ii. [H. T. COLEBROOKE.]

647.

3063. Foll. 325; size $11\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; Devanāgarī character; foll. 154–237 indifferently written, fourteen lines in a page; fol. 238 supplied by a modern hand; the remaining portion beautifully written; twelve lines in a page.

Prauḍhamanoramā.

The *pūrvārdha* ends fol. 153; *tiṅanta*, fol. 238; *kṛidanta*, fol. 304: लिखितं वाराणसीस्थानात् व्याससमाधवजी ॥ सं· १६९३ वर्षे माघवदि १ रवौ ॥

The MS. ends: सं· १६९३ समये माघवदि १२ गुरुवासरे ॥ [J. R. BALLANTYNE.]

648, 649.

2067, 2068. Foll. 182 and 85 resp.; size 10 in. by 4 in.; written in a fair, somewhat small, Devanāgarī hand; 10–13 lines in a page.

Prauḍhamanoramā. Incomplete.

Vol. i. contains the *pūrvārdha*. A number of leaves, especially 161–167, have been slightly damaged by damp at one corner.

Vol. ii., foll. 1 and 2*a*, the beginning of the *kṛit*-portion; foll. 3-85 (numbered 1–83), the *tiṅanta*.

Dated: संवत् १७८८ फाल्गुनवदि · ५ ·

[GAIKAWAR.]

650.

2666. Foll. 141 (numbered 2–64, 62–139); size 10 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; written, in Devanāgarī, by two different hands; the first portion (foll. 2–64), towards the end of last century; the remainder in Saṃvat 1816 (A.D. 1759); eight or nine lines in a page.

Prauḍhamanoramā. The *tiṅantakāṇḍa.*

There is no deficiency at the beginning, the pagination notwithstanding. A leaf inserted at the end contains a *sūcīpattra*, by a still more recent hand (than A). [H. T. COLEBROOKE.]

651, 652.

1346, 1347b. Size 12 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; Devanāgarī character; written by different hands; 10–12 lines in a page.

Śabdaratna, a commentary on the *Prauḍhamanoramā*, by *Haridīkshita* (disciple of *Rāmāśrama*), son of *Vīreśvara*, and grandson of *Bhaṭṭojidīkshita*.

Vol. i., foll. 454 (while two leaves are numbered 85, one leaf is marked both 103 and 104). *Pūrvārdha.* It begins:

शेषविभूषणमीडे शेषाशेषार्थलाभाय ।
दातुं सकलमभीष्टं फलमीष्टे यत्कृपादृष्टिः ॥ १ ॥
गूढोक्तिग्रथितां पितामहकृतां विद्वत्प्रमोदप्रदां
भक्त्याधीत्य मनोरमां निरुपमाद्रामाश्रमात् सद्गुरोः ।
तत्त्वाज्ञानवशात् परेण कलितान्दोषान् समुन्मूलय(न्)
व्याचष्टे हरिरेष तां फणिमतान्यालोच्य वैरेश्वरिः ॥ २ ॥
भट्टोजिदीक्षितमुखैः कृतिभिः कृतेषु
मन्येष्वमी किमु न सन्ति समीहितार्थाः ।
यत्संकलय्य कथिता इह तावतैव
तुष्यंतु मत्कृतिमिमामवलोक्य धीराः ॥ ३ ॥

Fol. 262, इति स्त्रीप्रत्ययाः ॥ fol. 312, इति विभक्त्यर्थाः ॥ fol. 389*b*, इति समासाश्रयविधयः ॥ Ends: इति श्रीभट्टोजिदीक्षितपौत्रेण वीरेश्वरसूनुना हरिदीक्षितेन कृते शब्दरत्ने सुबन्तं समाप्तम् ॥ ० ॥ संवत् १८५६ ॥

Vol. ii. (1347*b*); foll. 145. *Uttarārdha*, the three parts of which are paged separately.

a) *Tiṅanta*, foll. 111; dated: संवत् १८५६ मिति फाल्गुणसुदी ९ मंगर ॥

b) *Kṛidanta*, foll. 23; संवत् १८५६ मीति फाल्गुने मासे सुक्लपक्षे दुरतीयां रविवासरे ॥

c) *Vaidik* chapter, foll. 11; संवत् १८५६ मास उतममासे फाल्गुनमासे कृष्णपक्षे तेरोदश्यां कथा लीख्यतेः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

653.

2393. Foll. 278; size 11 in. by 3¾ in.; Devanāgarī character; well written, by three different hands, in the last century; 8–11 lines in a page.

Laghuśabdaratna, an abridgment of the preceding work, by the same author. It begins with the *first* introductory stanza of the larger work.

The *subanta* ends fol. 196; the *tiṅanta*, fol. 265 [the leaves of this portion are only partially numbered, beginning from 1; foll. 266 to end being numbered 1–13].

It ends: इत्यष्टमो ऽध्यायः ॥ इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्र-दीक्षितवीरेश्वरपुत्र-दीक्षितहरिविरचिते लघुशब्दरत्ने वैदिकी समाप्ता ॥ समाप्तश्चायं शब्दरत्नः ॥

Cf. Rāj. Mitra, *Descriptive Cat.*, p. 80.

[H. T. COLEBROOKE.]

654, 655.

485, 486. Size 12½ in by 4½ in.; Devanāgarī character: 8–13 lines in a page.

Tattvabodhinī, a commentary on the *Siddhāntakaumudī*, by *Jñānendra Sarasvatī*.

Vol. i., foll. 389, written by three or four different scribes; from fol. 64 to the end (except fol. 276 and part of 277) in a neat clear hand. The *Pūrvārdha*. It begins:

नत्वा विश्वेश्वरं साम्बं कृत्वा च गुरुवन्दनम् ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या क्रियते तत्वबोधिनी ॥
विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते मुनित्रयमित्यादिना ।

The *kāraka* begins fol. 166; *samāsa*, fol. 199*b*; *taddita*, fol. 274; *dviruktaprakriyā*, fol. 183*b*.

Dated: संवत् १८५२ समैनामपुस कृष्णपक्षे ५ वारग्गु.

Vol. ii., foll. 237, numbered 1–115 (of which fol. 8 is wanting), 1–70 and 1–53; copied by two, or perhaps three, different hands. The *Uttarārdha*. It begins:

समस्तजगतामीशौ जगदानन्दकारकौ ।
जगतीजनकौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥

The *kṛidanta* ends fol. 114: संवत् १८५३ वैशाषमासे शुक्लत्रयोदश्यां गुरवासरे समाप्तम् ॥

Fol. 115 to the end contain the *ākhyāta*. It begins:

अज्ञाननाशने दक्षं दीक्षितं भक्तरक्षणे ।
वटमूलाश्रयं व्यक्षं दक्षिणामूर्तिमाश्रये ॥

It ends: इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्य-श्रीवामनेन्द्रस्वामीचरणारविन्दसेवक - ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृतौ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां तत्वबोधिन्याख्यायां तिङन्तकाण्डं समाप्तम् ॥

List of contents, on one and two leaves resp., have been added to the two volumes by a more modern hand. Lithographed editions of the *Tattvabodhinī*, together with the *Subodhinī*, and the text of the *Siddhāntakaumudī*, were published at Benares in 1863; 1871–2.

[H. T. COLEBROOKE.]

656, 657.

1883, 1884. Foll. 387 and 409 resp.; size 11 in. by 5 in.; very well written, in the Devanāgarī character; ten lines in each page.

Tattvabodhinī.

Vols. i. and ii., foll. 1–73, numbered 1–451. The *pūrvārdha*.

The *saṃjñāprakaraṇa* ends fol. 15*b*; *paribhāshāpr.*, fol. 22*b*; *strīpratyayāḥ*, fol. 193*b*; *vibhaktyarthāḥ*, fol. 235; *samāsāśrayavidhayaḥ*, fol. 314*b*.

Vol. ii., foll. 74–222 (numbered 1–149), the *kṛidanta;* foll. 223–409 (numbered 1–187), the *tiṅanta* section.

Dated: संवत् १८५० वर्षे पोसवदी ७ वार गरेउ लखुछे ॥

[Dr. J. Taylor.]

658, 659.

675 b & c. Foll. 55 and 34 resp.; size 10½ in. by 4 in.; clearly written, in the Devanāgarī character, by three different hands; nine lines in a page.

Subodhinī, a commentary on the *vaidikaprakriyā* of the *Siddhāntakaumudī*, by *Jayakṛishṇa*, son of *Raghunātha*, son of *Govardhanabhaṭṭa*.

a) (675*b*), *Svaraprakaraṇa*, beg. अनुदात्तं पदम् । परिभाषेयम् । नाधिकारः । अस्वरितत्वात् । ०

Dated: संवत् १८४१ समयनाम आषाढमासे कृष्णपक्षे तिरोदसि भउमवासरे: ॥

b) (675*c*). Eight adhyāyas of Vaidik rules. Foll. 1–10, by a different hand from the rest. At the beginning there is a deficiency to the extent of about a full page, the MS. beginning नन्वेवमपि वैदिकशब्दानां लौकिकशब्दाभिन्नत्वात् ० (line 9 of Benares ed. of Saṃvat 1929); the introductory stanzas —in which the author names, besides his grandfather and father, the two elder of his three brothers, *Mahādeva* and *Rāmakṛishṇa*—being thus wanting. It ends: इति श्रीमन्मौनिकुलतिलकायमान-श्रीगोवर्धनभट्टात्मज-रघुनाथभट्टांगजेन[ज]यकृष्णेन कृतायां सिद्धांतकौमुदी-व्याख्यायां सुबोधिन्यां वैदिकखंडे समाप्तिम[गमत्] संवत् १८४१.

[H. T. Colebrooke.]

660–662.

1504, 1505, 1513. Size 12 in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, by different recent hands; 8–13 lines in a page.

[*Bṛihat-*] *Śabdenduśekhara*, a commentary on the *Siddhāntakaumudī*, by *Nāgeśabhaṭṭa*, son of *Śivabhaṭṭa* (surnamed *Kāla*) and *Satī*.

Vols. i. and ii., foll. 278 and 277 resp.; numbered 1–553 (three consecutive leaves being marked 106). The *Pūrvārdha*. It begins:

नागेशभट्टो नागेशभाषितार्थविचक्षणः ।
शिवभट्टसुतो धीमानुपाध्यायोपनामकः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृंगवेरपुराधीशरामतो * लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशमीशानं कौमुद्यर्थप्रकाशकं ।
मनोरमोमार्धदेहं तन्वे शब्देंदुशेखरं ॥

ग्रंथसमाप्तिग्रंथप्रचारादिप्रतिबंधकविघ्नविघाताय समुचितत्रृषित्रयनमस्काररूपं मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतृणामनुषंगतो मंगलाय च निबध्नाति । मुनित्रयमिति ०

The *kāraka* (or *vibhaktyarthāḥ*) begins fol. 253*b*; the *samāsa*, fol. 318*b*; the *taddhita*, fol. 421; the *dvirukta*, fol. 544.

It ends:

शब्देंदुशेखरे ग्रंथे पूर्वमर्धमपूपुरं ।
प्रीयतां तेन भगवान् शिवया सहितः शिवः ॥
शब्देंदुशेखरः सो ऽयं फणिभाष्योक्तिभूषितः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावत्फणिफणाधरी * ॥

इति श्रीकालोपनामकशिवभट्टसुत-सतीगर्भज-नागेशभट्टविरचिते सिद्धांतकौमुदीव्याख्याने शब्देंदुशेखराख्ये पूर्वार्धं समाप्तम् ॥

Vol. iii., foll. 239; the *Uttarārdha*, in three parts, each with a separate numbering of

* See the *Laghuśabdenduśekhara.*

leaves; viz., *tiṅanta*, foll. 154: इति श्रीशिवभट्टसुत-सतीगर्भज-नागोजीभट्टविरचिते शब्देन्दुशेखरे तिङंतं समाप्तम् ॥ *vaidikī prakriyā*, foll. 20, not quite complete at the end of the eighth or last adhyāya; *kṛidanta*, foll. 65.

In the margin of the last leaf of vol. ii., as well as in the *sūcīpattras* (one loose leaf in each of the first two volumes, and two in vol. iii.), the work is called *Vṛihacchabdenduśekhara*; as indeed it also is done in the author's shorter work, the *Laghuśabdenduśekhara* (see below).

[H. T. COLEBROOKE.]

663.

1020. Foll. 418, only partially numbered in the beginning; foll. 275 to end numbered 1–142, nos. 112 and 120 occurring twice; Devanāgarī character; size and writing (by different hands) as in the preceding volumes; fol. 73*b* and part of 73*a* left blank.

Laghuśabdenduśekhara, an abridgment of the preceding work, by the same author.

It begins:

पातंजले महाभाष्ये कृतभूरिपरिश्रमः ।
शिवभट्टसुतो धीमान् सतीदेव्यास्तु गर्भजः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृंगवेरपुराधीशाद्रामतो लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशं नागेशस्तनुते ऽर्थप्रकाशकम् ।
मनोरमोमार्धदेहं लघुशब्देंदुशेखरं ॥

Fol. 221: इति समासाश्रयविधयः संपूर्णाः॥ श्रावणमासे कृष्णपक्षे तिथौ पंचम्यां गुरुवासरे ॥

Fol. 274*b*: इति शिवभट्टसुत-सतीगर्भज-नागोजीभट्टकृते लघुशब्देन्दुशेखरे पूर्वार्धम् ॥ विस्तरस्तु बृहच्छब्देंदुशेखरे द्रष्टव्यः ।

शब्देंदुशेखरे स्वल्पे पूर्वमर्धमपूरम् ।
प्रीयतां तेन भगवान्भिक्षया सहितः शिवः ॥
भूषितः फणिभाष्योक्त्या लघुः शब्देंदुशेखरः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावत्फणिफणाधरा ॥

It ends:

शब्देंदुशेखरः पुत्रो मंजूषा चैव कन्यका ।
स्वमतौ सम्यगुत्पाद्य शिवयोरर्पितौ मया* ॥
शब्देंदुशेखरः सो ऽयं फणिभाष्योक्तिभूषितः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥

इति ० ० उत्तरार्धं समाप्तम् ॥

For other MSS. cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 364–66; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 132.

Part of the work, with two commentaries (*Bhairava Miśra's Candrakalā*, and *Sadāśiva Bhaṭṭa's Śekharavivṛitisaṃgraha*), was lithographed at Benares, 1865–6.

[H. T. COLEBROOKE.]

664, 665.

536, 1684. Foll. 395 and 300 resp.; size 9½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, by several recent hands; 8–13 lines in a page.

Laghuśabdenduśekhara.

Vol. i., *Pūrvārdha.*

a) foll. 297 (numbered 1–298, no. 41 having been omitted), ends: इति समासाश्रयविधयः ॥

b) foll. 86 (numbered 1–97, no. 84 having been omitted, and fol. 80 inserted after fol. 83).

Vol. ii., *Uttarārdha* in three parts:

a) foll. 1–38; *kṛidanta*, ends: इति — — नागोजीभट्टकृतलघुशब्देंदुशेखरे सिद्धांतकौमुदीव्याख्याने कृदंतं विस्तरस्तु बृहच्छब्देंदुशेखरे द्रष्टव्यः ।

b) foll. 146 (numbered 1–147, no. 4 having been omitted), *tiṅanta*.

c) foll. 116 (numbered 1–117, no. 77 having been omitted), the *vaidik* portion.

[H. T. COLEBROOKE.]

666.

272b. Foll. 140 (numbered 1–141, no. 39 having been omitted); size 12 in. by 4½ in.;

* MS. 1684 reads: ईशयोरर्पितौ मया ॥

clearly written, in the Devanāgarī character; nine lines in a page.

Cidasthimālā, a commentary on the *Laghuśabdenduśekhara*, by *Vaidyanātha Pāyaguṇḍa*.

It begins:

निराधाराधारं निखिलजगतां पारमुदधेर्
भवस्य प्राकारं विमलसुखलक्ष्म्याः सुरुचिरं ।
चिरं धारं धारं मनसि गुरुगीर्वाणकृपया
परं वंदे वंदे हरिहरमहं श्रीकारवरम् ॥ १ ॥
नत्वा गुरूं वैद्यनाथः पायगुण्डाख्यको वृतिं ।
चिदस्थिमालां तनुते लघुशब्देंदुशेखरे ॥ २ ॥

It ends: इति विभक्त्यर्थः ॥ संवत् १८५५ ॥

For other MSS. see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 319; Descriptive Cat., p. 110; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 366 (where, probably by mistake of the scribe, the work is called *Sadasthimālā*).

[H. T. Colebrooke.]

667.

1848. Foll. 256; size 10¾ in. by 4 in.; good large Devanāgarī handwriting; eight lines in a page.

Madhya-siddhāntakaumudī, an abridgment of the *Siddhāntakaumudī*, by *Varadarāja*.

It begins:

नत्वा वरदराजः श्रीगुरून् भट्टोजिदीक्षितान् ।
करोति पाणिनीयानां मध्यसिद्धान्तकौमुदीं ॥

For an analysis of the work, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 367; Rāj. Mitra, Descriptive Cat. of Grammatical MSS., p. 93.

The present MS. seems to have consisted originally of 268 leaves, numbered both continuously, and by sections. The first 45 leaves having however been lost, the *subanta* (foll. 1–47) has been supplied anew by a more modern hand, on 33 leaves of European paper; the concluding portion of this chapter being thus found twice in the MS.

The *tiṅanta* ends fol. 144*b* (orig. paging); the *kṛitprakriyā*, fol. 175*b*; the *kāraka*, fol. 184*b*; the *samāsāśrayavidhayaḥ*, fol. 219*b*; the *dviruktaprakriyā*, fol. 256*b*; the *strīpratyaya*, fol. 263.

It ends:

एषा वरदराजेन बालानामुपकारिका ।
अकारि पाणिनीयानां मध्यसिद्धांतकौमुदी ॥
कृतिर्वरदराजस्य मध्यसिद्धांतकौमुदी ।
तस्याः संख्या तु विज्ञेया खबाणकरवह्निभिः ॥

एवं ग्रंथस्य संख्या ३२५० ॥ शके १७२८ क्षयसंवत्सरे आश्विनशुक्लचतुर्थ्यां सौम्यवारे अमृतसिद्धियोगवेलायां ग्रंथसमाप्तिः ॥

[Dr. J. Taylor.]

668.

1159. Foll. 101; size 9½ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī; 13–15 lines in a page.

Madhya-siddhāntakaumudī.

After the two concluding couplets given above, it ends: काश्यां यत्नेन संपाद्य मध्यसिद्धांतकौमुदी ।
रघुनाथात्मजेनेदं लिखितं पुस्तकं शुभं ॥

संवत् १७८१ शके १६४७ राक्षसाब्दे भाद्रपदशुक्लपौर्णमास्यां भृगौ समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

669.

3094. Foll. 92 (the last 14 of which are wrongly numbered 68–86); size 9½ in. by 6 in.; well written, in Devanāgarī, by four different hands; 18–21 lines in a page. Bound in the European fashion and interleaved (watermarks 1843 and 1839). Fol. 62*b* is left blank.

Laghu-(siddhānta-) kaumudī; a further abridgment of the *Siddhāntakaumudī*; by *Varadarāja*.

Fol. 1 contains a *sūcīpattra*; there are occasional English remarks on the inserted leaves, and the fly-leaf has the following, in Ballantyne's handwriting: 'The *Laghukaumudī*, with questions for examinations.'

Dated: संवत् १९०३ शाके १७६८ मीति आषाडशुक्लप्रतिपदा १ बुधवार ॥

The work was published, with an English translation, by J. R. Ballantyne, Benares, 1849; 1867.

[J. R. Ballantyne.]

670.

2783c. Foll. 65; size 11 in. by 5 in.; carelessly written, in the Devanāgarī character, about A.D. 1700; 8-11 lines in a page.

Laghukaumudī. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

671.

2605. Foll. 50; size 12½ in. by 7½ in.; large, clear Devanāgarī handwriting, of the latter part of the last century; thirteen or fourteen lines in a page.

Laghukaumudī; the *sūtras* in red, the *vṛitti* in black ink. The concluding *śloka* and colophon are followed by the couplet:

सिद्धान्तकौमुदीशब्दकौस्तुभाभोगमागतः ।
चक्रे वरदराजः श्रीलघुसिद्धांतकौमुदीम् ॥

[R. JOHNSON.]

---

c. Subsidiary Treatises.

672.

593a. Foll. 97; size 11 in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī; ten lines in a page. The first two leaves have been supplied by a different hand.

Paribhāshāvṛitti, a commentary on the *paribhāshās*—or general rules of interpretation and application, as handed down in connection with *Pāṇini's* grammar—by *Sīradeva*. The order of the rules (as well as in part their text, which is here given in full) is different from that followed by *Nāgojībhaṭṭa*.

The work begins:

स्फुरदभिनवरागा भास्कराभा प्रगल्भा
प्रसभशमितदोषा स्फीतसल्लोकचक्रा ।
विहितहितविचारा जाड्यजातोपशांत्यै
प्रभवतु परिभाषावृत्तिरासेवितैषा ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणं ॥ १ (*Nāg.* 1) ॥ व्याख्यानादाचार्यपारंपर्योपदेशात्संदेहे ऽपि विशेषावगमो भवति न तु लक्षणाभाव इति । तेन षष्ठीस्थाने योगेत्यस्य प्रत्याख्याने षष्ठीनिर्देशेष्वनेकसंबंधसंभवे ऽपि स्थाने योगैव भवति । तदुक्तं व्याख्यानतो ० लक्षणमिति स्थाने योगेति व्याख्यास्याम इति । ०

Here follow a few more *paribhāshās*: न हि कार्यों निमित्तत्वेनाश्रियते ॥ २ ॥ इतरेतराश्रयाणि शास्त्रे प्रवर्तन्ते ॥ ३ ॥ यदागमास्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ॥ ४ (*N.* 11) ॥ निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति ॥ ५ (*N.* 12) ॥ नानुबन्धकृतमनेकाल्त्वं ॥ ६ (*N.* 6) ॥ वर्णाश्रये नास्ति प्रत्ययलक्षणम् ॥ ७ (*N.* 21) ॥

There are altogether 130 *paribhāshās*. *Ps.* 1-102 are arranged under 27 *pādas*, mostly named artificially after the beginning of the corresponding *pāda* of the *Ashṭādhyāyī*; viz.

Adhy. I., 1, *prathamapāda* (*paribh.* 1-13) ends fol. 13*b*; 2, *kuṭādipāda* (*p.* 14-16), fol. 17; 3, *bhūpāda* (*p.* 17-19), fol. 23; 4, *kārakapāda* (*p.* 20-27), fol. 29.

A. II., 1, *samarthapāda* (*p.* 28, 29), fol. 32; 2, *aparapāda* (*p.* 30-32), fol. 35*b*; 3, *anabhihitapāda* (*p.* 33), fol. 37*b*; 4, *dvigupāda* (*p.* 34, 35), fol. 39.

A. III., 1, *pratyayapāda* (*p.* 40), fol. 42*b*; 2, *karmaṇi-pāda* (*p.* 41-45), fol. 45; 3, *bahulapāda* (*p.* 46), fol. 46; 4, *sambandhapāda* (*p.* 47, 48), fol. 47.

A. IV., 1, *ṇyāp-pāda* (*p.* 49-52), fol. 50*b*; 2, *raktapāda* (*p.* 53-55), fol. 52*b*; 3, *yushmatpāda* (*p.* 56), fol. 53*b*; 4, *ṭhakpāda* (*p.* 57), fol. 54.

A. V., 2, *dhānyapāda* (*p.* 58-60), fol. 55; 4, *śatapāda* (*p.* 61), fol. 56*b*.

A. VI., 1, *ekācpāda* (*p.* 62-64), fol. 59; 2, *bahuvrīhipāda* (*p.* 65, 66), fol. 60; 4, *aṅgapāda* (*p*, 67-77), fol. 68*b*.

A. VII., 1, *yuvapāda* (*p.* 78-83), fol. 70; 2, *sicipāda* (*p.* 84-89), fol. 74*b*; 3, *devikāpāda* (*p.* 90-95), fol. 77; 4, *ṇaupāda* (*p.* 96-99), fol. 80*b*.

A. VIII., 1, *sarvasya-dve-pāda* (*p.* 100), fol. 81*b*; 4, *rephapāda* (*p.* 101, 102), fol. 83.

Then follow the *nyāyamulāḥ paribhāshāḥ* (103–130).

The comment on the last rule seems incomplete. It ends:

सामान्यमपि दधाति तन्नेति सतन्नेतनु - - - - धपूमहोपाध्यायश्रीशीरदेवकृता परिभाषावृत्तिः समाप्ता ॥ संवत् १७४९ ०

For other MSS. of this work, see Burnell, Index of Tanjore MSS., p. 42; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 139. [H. T. Colebrooke.]

673.

1415A. Foll. 26; size 12¼ in. by 3¾ in.; well written, in Devanāgarī; nine lines in a page.

Laghu-paribhāshāvṛitti, a brief commentary on the same collection of *paribhāshās*.

It begins:

नयनभङ्गविनिर्जितखञ्जनी
मुनिसुरासुरभूसुररञ्जनी ।
शरदुदिच्छिशिरद्युतिभास्वती
विजयते जगतीह सरस्वती ॥ १ ॥

अज्ञानान्धस्य लोकस्य सूत्राञ्जनशलाकया ।
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै पाणिनये नमः ॥ २ ॥

व्याख्यानतो ० १ ॥ व्याख्यानाद्विशेषार्थज्ञानं संदेहे सति कर्तव्यम् । न तु संदेहादभिमतार्थप्रतिपादकं शास्त्रं स्यात् । तच्च व्याख्यानं षड्विधम् । यदाहुः । .

पदच्छेदः पदार्थोक्तिर्विग्रहो वाक्ययोजना ।
आक्षेपो ऽथ समाधानं व्याख्यानं षड्विधं मतमिति ॥ ०

It ends: केचित्तु व्याख्यानत इत्यादिपरिभाषा व्याडिमनिविरचिता इत्याहुः ॥ Cf. *Vyāḍīyaparibhāshāvṛitti*, Bühler, *Kāśmīr Rep.*, p. cxxxix.

इति भास्करभट्टाग्निहोतृकुलतिलकायमाना[ना]मन्तेवासिना निर्मिता लघुपरिभाषावृत्तिरगाचरमवर्णध्वंसम् ॥ ० संवत् १८५१ ॥ [H. T. Colebrooke.]

674.

212. Foll. 186 (numbered 1–184, nos. 52 and 160 occurring twice); size 11 in. by 4½ in; fairly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; eleven lines in a page.

[*Paribhāshārthasaṃgraha-*] *Candrikā*, a commentary, by *Svayamprakāśānanda* (disciple of *Advaitānanda Sarasvatī*), on a work entitled *Paribhāshārthasaṃgraha*, which follows the same order of the *paribhāshās*, and in its explanations shows much similarity to those of *Sīradeva*. It begins:

नत्वा गुरुपदद्वंद्वं संसारजलधिप्लवं ।
व्याकरोमि यथाबुद्धि परिभाषार्थसंग्रहं ॥

ग्रंथादौ शिष्टाः मंगलमाचरंति तस्य च भगवता भाष्यकारेण मंगलादीनि मंगलमध्यानि मंगलांतानि शास्त्राणि प्रथंत इति प्रचयगमनं प्रयोजनमुक्तं वीरपुरुषकाण्यायुष्मत्पुरुषकाणि चेति । तद्ग्रंथाभ्यासकर्तॄणां सामर्थ्यातिशयः आयुर्वृद्धिश्चेति प्रयोजनद्वयमुक्तं । अतो मंगलाचरणस्यावश्यकत्वात् परमेश्वरप्रार्थनरूपं मंगलमाचरितं शिष्यशिक्षायै ग्रंथतो निबध्नाति विजेज्यान इति । विपूर्वाज्जि जय इत्यस्माद्धातोरेकाच इति (*P.* III., 1. 22) यङि यङो ऽचि च (II., 4. 74) ० उत्कृष्टजयवानित्यर्थः । सदेति सर्वस्मिन्काल इत्यर्थः ० । शं भवतीति शंभुः मितद्र्वादित्वार्थः जंगच्छत् कौटिल्येन गच्छन्नित्यर्थः । ० । संचचुराणः पशुनेति पशुकरणकं गर्हितं चरणं कुर्वन्नित्यर्थः ० । यः सदा विजेज्यानः गिरिजां मुदा जंगच्छत्पशुना संचचुराणश्च स शंभुः सुखरूपः मम वाग्गतिं तंतातात् ० ॥ ० गुरुं नमस्करोति मूर्तिर्यस्येति पाणिनिरिति पणनं पणः । ० । पदमहाभाष्यप्रबंद्धा पतंजलिः पदमहाभाष्यस्य प्रबंद्धेति कर्मणि षष्ठ्यासमासः ० । शिवं नमस्कुर्वन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते प्रणम्येति (no further comment) ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणं [१] ॥ ननु व्याख्यानत इत्यनुपपन्नं ०

Adhy. I. ends fol. 59; II., fol. 72; III., fol. 84*b*; IV., fol. 95*b*; V., fol. 99; VI., fol. 123*b*; VII., fol. 162*b*; VIII., fol. 166*b*.

It ends: अस्मिन्दर्शन इति लक्ष्यानुसाराच्च इदं सर्वं व्यवस्थितं अतो न कोपि दोष इत्याह इदं त्विति उभयोः स्वीकारे किं प्रमाणमित्याकांक्षायां भगवता पतंजलिना तत्र तत्र व्यवहृतत्वादित्याह उभयथेति तथा च भाष्यकारवचनप्रामाण्यात् सर्वेष्टसिद्धिरिति भावः ॥ इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यसर्वतंत्रस्वतंत्रश्रीमदद्वैतानंदसरस्वतीचरणारविंदभृंगायमाणस्य स्वयंप्रकाशानंदस्य कृतिः परिभाषार्थसंगहव्याख्या चंद्रिका संपूर्णा ॥

[H. T. Colebrooke.]

675.

696. Foll. 248 (numbered 1–246, nos. 86 and 187 occurring twice); fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

676.

1936. Foll. 3; size $10\frac{5}{8}$ in. by $3\frac{7}{8}$ in.; fair, modern Devanāgarī handwriting; ten lines in a page.

The text of the *Paribhāshās*, arranged in the same order as in the preceding works.

The MS. ends: समासकृत्तद्धितेभ्यः संबंधानामन्यत्र रूढ्यभिन्नरूपाव्यभिचरिसंबंधेभ्यः ॥ १२३ ॥ इति पाणिनिमतानुगामिनी परिभाषा समाप्तिमगमत् ॥ इदं पुस्तकं रामचंद्रेण लिखितं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

677.

778. Foll. 71; size $10\frac{1}{2}$ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Paribhāshenduśekhara, another commentary on the *paribhāshās*, arranged in a different order from that followed in the preceding works; by *Nāgojībhaṭṭa*, son of *Śivabhaṭṭa* and *Satī*.

Dated Saṃvat 1852. A list of contents, on seven leaves, has been added by a different hand.

The work has been edited, with a translation and explanations, by F. Kielhorn, *Bombay Sansk. Ser.*, 1868. [H. T. COLEBROOKE.]

678.

3071. Foll. 87 (fol. 7 is wanting, the defect having been supplied in the margin of fol. 6*b*); eight lines—from fol. 8 (written by a different, very regular hand) seven lines—in a page.

Paribhāshenduśekhara. Dated Saṃvat 1872.

[J. R. BALLANTYNE.]

679.

272a. Foll. 125; size 12 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; foll. 12–15 are misplaced between foll. 56 and 57; but they, as well as fol. 57*a*, are in a different handwriting; two leaves are marked 114, the second, with the rest of the MS., having being written by a third hand.

Paribhāshenduśekhara-kāśikā, by *Vaidyanāthabhaṭṭa Pāyaguṇḍa*, son of *Mahādeva* and *Veṇī*.

Dated Saṃvat 1856. [H. T. COLEBROOKE.]

680.

490a. Foll. 135; size 13 in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing, which has suffered from the sticky condition of the ink; ten lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

681.

2191d. Foll. 7 (foll. 167–173 of volume); size $10\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1650 (by *Bhaṭṭa Sukhānanda*, son of *Bhaṭṭa Śivaśaṅkara*); twelve lines in a page.

Uṇādisūtra, as handed down in connection with *Pāṇini's* grammar; in five chapters (*pāda*).

Edited, with *Ujjvaladatta's* commentary, and a glossary, by Th. Aufrecht, 1859.

[GAIKAWAR.]

682.

2375. Foll. 80; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; excellent Devanāgarī writing of A.D. 1706; eleven lines in a page.

Uṇādivṛitti, a commentary on the preceding work, by *Ujjvaladatta*, surnamed *Jājali.*

Colophon: इति महोपाध्यायजाजलीत्परनामधेय (read जाजलीत्यपर °) -श्रीमदुज्ज्वलदत्तविरचितायामुणादिवृत्तौ पंचमः पादः ॥ ५ ॥ यमांगमुनिशीतांशुमिते ऽब्दे ° ॥

श्रीकादरस्य सुहृदा दयालुपदवृत्तिना ।
शुचिनेत्रेण नयनचंद्रेण लिखितं त्विदं ॥

[R. JOHNSON.]

683.

768b. Foll. 22; size 10 in. by 4 in.; clearly written, in the Devanāgarī character, about the middle of last century; ten or eleven lines in a page; most leaves have been reversed by the binder.

Dhātupāṭha, as handed down in connection with *Pāṇini's sūtras.*

Edited by Westergaard, in his *Radices Linguae Sanskriticae,* Bonn, 1841.

[H. T. COLEBROOKE.]

684.

1577B. Foll. 23; size 9½ in. by 4½ in.; indifferent Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work.

Dated Saṃvat 1845; *Śaka* 17(2)0 (*kālayukta*).

[J. R. BALLANTYNE.]

685.

14B. Foll. 12; size 11½ in. by 6 in.; well written, in Devanāgarī; 13 or 14 lines in a page.

Another copy of the *Dhātupāṭha,* dated Saṃvat 1915. [J. R. BALLANTYNE.]

686.

2832. Foll. 29; small 4to, 8 in. by 6 in.; large Devanāgarī writing; ten or eleven lines in a page; European paper.

Dhātupāṭha Pāṇinīya, in the recension of *Bhīmasena* (or *Bhīma*); rather incorrect.

It begins: अथ धा(तु suppl.)पाठः लिख्यते भू सत्तायां एध वृद्धौ गाधृ प्रतिष्ठालिप्सयोः बाधृ लोडने नाधृ नाधृ याच्ञोपतापैश्वर्याशीषु दध धारणे स्कुदि आप्रवणे श्विदि श्वैते वदि अभिवादनस्तुत्योः भदि कल्याणे सुखे च मदि स्तुतिमोदमदस्वप्नकांतिगतिषु °

It ends: छद अपवारणे व्रण गात्रविचूर्णने क्षप प्रेरणे वस निवासे ॥ इति भीमसीनी (corr. ° सेनी by a later hand) धातुपाठः समाप्तः ॥

[SIR CH. WILKINS.]

687.

434a. Foll. 122; size 11 in. by 5 in.; Bengālī character; European paper; eight lines in a page.

Dhātupradīpa, or *Tantrapradīpa,* a commentary on the *Dhātupāṭha,* by *Maitreya Rakshita.*

The MS. [A] was transcribed for Colebrooke (who has added English equivalents to the roots, each of which begins with a new line), by *Vrajanandanaśarman,* sister's son (*bhāgineya*) of *Citrapatiśarman* of *Dhamadahā.* It begins:

मञ्जुघोषप्रसादेन धातूनां वृत्तिमारभे ।
बहुशो ऽमून् यथा भीमः प्रोक्तवाँस्तदुपागमात् * ॥ १ ॥

अप्रयुक्तत्वात् सत्तालक्षणस्य सर्वधात्वर्थव्यापकत्वेन † प्राधान्याद्धातुसंज्ञायां भवतेरनुवादे भूप्रभृतिसंतानवाचकस्य भूवादिशब्दस्य निपातनात् धात्वर्थमदजन्तमुल्लङ्घ्यापि भवतिमेव प्रथमं निर्दिशति ॥ भू सत्तायां ॥ °

Class i., ends fol. 64; ii., fol. 71; iii., fol. 73*b*; iv., fol. 82*b*; v., fol. 84*b*; vi., fol. 93; vii., fol. 94*b*; viii., fol. 95*b*; ix., fol. 99*b*.

This MS. concludes with the following two *ślokas*:

वृत्तिन्यासं समुद्दिश्य कृतवान् ग्रन्थविस्तरं ।
नाम्ना तन्त्रप्रदीपो ऽयं विवृतास्तेन धातवः ॥ 4602
आकृष्य भाष्यजलधेरथ धातुनाम-
पारायणक्षपणपाणिनिशास्त्रवेदी ।
कालापचान्द्रमते तत्त्वविचारदक्षो
धातुप्रदीपमकरोज्जगतो हिताय ॥ २ ॥

इति महोपाध्यायश्रीमैत्रेयरक्षितकृतो धातुप्रदीपः समाप्तः ॥

According to a note by Colebrooke, "the transcription was finished in Feb. 1795, but needs revisal."

Annexed to the MS. is an index of the roots (without *anubandhas*), arranged according to the final (and then according to the initial) letter with references to fol. and page of this MS. The index was originally compiled from the

* Thus B; तद्ददागमात् A.
† लक्षणस्यार्थस्य सर्वपदार्थे ° B.

Kavikalpadruma for Sir. W. Jones (cf. MS. 2739), and was thence transcribed in Roman letters by Colebrooke, on 21 leaves.

This is followed by nine leaves of grammatical notes — in Colebrooke's handwriting — on the technical characteristics of the conjugational classes, on personal endings, the characteristics of tenses, the force of some of *Pāṇini's anubandhas*, etc. [H. T. COLEBROOKE.]

688.

649. Foll. 102 (the last fifteen leaves wrongly numbered 89–103); size 13 in. by 4½ in.; recent Bengālī handwriting; six lines in a page.

The same work [B]. The more correct copy. [H. T. COLEBROOKE.]

689, 690.

154, 148 (now in one vol.). Foll. 435; size 13½ in. by 5 in.; good, recent Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Mādhavīyā Dhātuvṛitti, another commentary on the *Dhātupāṭha Pāṇinīya*, by *Sāyaṇācārya*.

The *bhvādi* section ends fol. 239; *adādi*, fol. 296; *juhotyādi*, fol. 308b; *divādi*, fol. 340; *svādi*, fol. 351; *tudādi*, fol. 375; *rudhādi*, fol. 383b; *tanādi*, fol. 393; *kryādi*, fol. 407.

A leaf added at the end contains a list of authorities (*pramāpaka*) quoted in the *bhvādi* section; a pretty complete list of the authorities quoted in the work is, however, given in Westergaard's *Radices*, p. iii. Cf. Weber, Cat. Berl., no. 789; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 372. [H. T. COLEBROOKE.]

691.

2462. Foll. 180; of which 26 are wanting, viz. foll. 1, 2, 4, 105–123, 160–163, as are a leaf or two at the end; many leaves damaged by damp and wear, esp. the first 30, and the last 15; size 11 in. by 4½ in.; fair, somewhat stiff, Devanāgarī writing of the latter part of the 16th century; foll. 66–71*a*, indifferently written, by a second (the greater part of fol. 71 by a third) somewhat more modern hand; twelve lines in a page.

Mādhavīyā Dhātuvṛitti. The *bhvādi* section. This section has been printed in the *Paṇḍit*.

This is the codex from which Westergaard (*Rad.* p. iii) supposes MSS. 154 and 532 to have been copied. The lacuna between foll. 104 and 124 extends from shortly after the beginning of § 16, 1, to shortly before § 19, 2; that between foll. 159 and 164 from near the end of § 22, 27, to shortly before § 22, 32. The MS. ends at about § 23, 18. The writing of the last page has, however, been largely worn away. [GAIKAWAR.]

692.

532. Foll. 373; size 9 in. by 3¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, in the latter part of the last century; 9–11 lines in a page.

The same portion of the *Mādhavīyā Dhātuvṛitti*. [H. T. COLEBROOKE.]

693.

1613. Foll. 243; size 9½ in. by 4 in.; on the whole fairly written, in Devanāgarī, by four different hands; foll. 1–51 about the middle, the remaining portion towards the end, of the last century; 8–10 lines in a page.

Mādhavīyā Dhātuvṛitti; wanting the *bhvādi*, the *rudhādi*, the latter part of the *adādi* (from 21. षस्‍ to the end), and *dhātus* 101–135 of the *divādi* section.

The *juhotyādi* section beg. fol. 52; *divādi*, fol. 69b; *svādi*, fol. 112b; *tudādi*, fol. 128b; *tanādi*, fol. 167b; *kryādi*, fol. 183; *curādi*, fol. 203b. [H. T. COLEBROOKE.]

694.

864a. Foll. 53; size 11 in. by 4¾ in.; legibly written, in Devanāgarī; twelve lines in a page.

A portion of the *Mādhavīyā Dhātuvṛitti*; viz. the *tanādi* (foll. 1–11), *kryādi* (12–35) and *curādi* sections.

Dated: संवत् १६५३ समये पौषवदि अष्टमी गुरुदिने ०

[H. T. COLEBROOKE.]

695.

1394. Foll. 202; size 13 in. by 5 in.; fairly written, in Devanāgarī; 13–16 lines in a page.

Dhātusaṃgraha, consisting of the *bhvādi* section of the *Dhātupāṭha Pāṇinīya*, with conjugational forms and derivatives, as well as extracts from various commentaries and grammars (as *Mādhavīyā vṛitti*, *Durgādāsa's Dhātudīpikā*, *Maitreya Rakshita*, *Halāyudha*, *Siddhāntakaumudī*, *Prauḍhamanoramā*, etc.); compiled, for Colebrooke, by *Chakkanaśarman*.

Dated: संवत् १८६५ कार्त्तिककृष्णात्रयोदश्यां सोमयुक्तायां लिखितमिदम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

696.

768a. Foll. 22; size 10 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī; 10–12 lines in a page.

Gaṇapāṭha to *Pāṇini's* grammar, in eight adhyāyas.

It begins with the *gaṇa sarvādi* and concludes with the two recensions of the *gaṇa kshubhnādi*.

It ends: इत्यष्टमः समाप्तः । संवत् १८३५ शके १७०० चैत्र कृष्ण ४ मंदे लि ॰ द्वि । श्यामदेवसुत् ॥ द्वि । शंकरजीरण काश्यां ॥

The back of the last page contains the following:

गंगांभः परिपीयते पुरिपो(:) पुर्यामवस्थीयते
चेतः साधुनि धीयते शिवपदे विश्वेश्वरो गीयते ।
पुण्यश्रीरुपचीयते प्रतिदिनं कालाभ्रयं हीयते
कामारेः कृपया मुदा परमया कालो मया नीयते ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

697.

2191e. Foll. 8 (174–181 of vol.); size 10½ in. by 4 in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1650; twelve lines in a page.

Gaṇapāṭha, incomplete.

It begins (see introd. *ślokas* to *Pāṇini's sūtras*):

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥

The MS. breaks off abruptly in the middle of the word ब्राह्मण in the *gaṇa* नडादि to *Pāṇ.* IV. 1, 99.

[GAIKAWAR.]

698.

3161. Foll. 270; folio, size, 11½ in. by 8 in.; recent Devanāgarī writing.

Grammatical lists of words and aphorisms, written beneath one another, on the left hand side of each page, so as to allow space for remarks thereon; viz.

a) Foll. 150. The *Gaṇapātha*. On the first fifteen leaves English, and sometimes Sanskrit, explanations have been added by Colebrooke. The first word of each *gaṇa* is written in red ink. This portion ends: इत्यष्टमः समाप्तः ॥

b) Foll. 50. The *Dhātupāṭha Pāṇinīya*; with English or Sanskrit notes on foll. 1–9, 19–30, 37–40.

Red ink has been used for the headings.

c) Foll. 50. The *Uṇādisūtras* according to the *Sidhāntakaumudi*. This portion ends: इत्युणादौ पंचमः पादः ॥

d) Foll. 7. The rules on the gender of nouns, according to the same work. The colophon of this portion is: इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धांतकौमुद्यामुत्तरार्द्धे पाणिनीयलिंगानुशासनसूत्रवृत्तिः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

699.

2191c. Fol. 1 (fol. 166 of vol.); size 10½ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1650, by *Bhaṭṭa Sukhānanda*, son of *Bhaṭṭa Śivaśaṅkara*; 12 or 8 lines in a page.

Phiṭsūtra, four chapters of (88) rules on the accentuation of nominal and pronominal stems, particles, etc., by *Śāntanava*. [GAIKAWAR.]

700.

98a. Foll. 11; size 9¾ in. by 3½ in.; fairly written, in Devanāgarī; nine lines in a page; the first leaf has been supplied by a later, scrawling hand.

Phiṭsūtravṛitti, a commentary on the preceding work.

Dated: सम्वत् १५७७ समये भाद्रवदि १० बुधे। लिखितन्दशरथेण ॥ ० to which a later hand has added नृसिंहदेवीयपुस्तकं शोधितं. Numerous corrections, marginal and in the text, seem to have been made by the same later hand. The MS. at one time belonged to one *Sadāśiva Deva*.

This commentary has been published from the present MS., in Dr. Kielhorn's edition of the *Phiṭsūtra*. The *phiṭsūtras* are also contained in the editions of the *Siddhāntakaumudī*.

[H. T. COLEBROOKE.]

701.

98b. Foll. 71, the first of which is wanting; size 9¾ in. by 3½ in; well written, in Devanāgarī, by at least two different hands, about the end of the 16th century; at first nine, then ten lines in a page.

Svaramañjarī, a treatise on Vedic accents, by *Nṛisiṃha*, son of *Rudrācārya*.

According to a MS. described by Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 44, the work begins: पाणिनीयमताभिज्ञान् नत्वा वृद्धान्गुरूनपि। the remainder of the first leaf being wanting in that MS. also.

एते निःस्वराः। इतः परे प्रत्ययस्वराः fol. 42*b*; इत्युणादिप्रत्ययाधिकारः fol. 59. It ends:

सुब्रह्मण्यानिगदस्वरः ॥
रुद्राचार्यतनूजेन कौलिमञ्जुलजन्मना(?)।
नृसिंहाख्येन विमला शब्दाब्धिपारदृश्वना ॥
तर्कतंत्रविदा* वेदनिष्णातेन मनीषिणा।
सवैदिकोदाहरणा प्रणीता स्वरमंजरी ॥
इति श्रीरुद्राचार्यसूनुनृसिंहविरचिता स्वरमंजरी समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

702.

1600c. Foll. 2; size 16 in. by 3¾ in., folded to half their length; modern Bengālī writing; six or eight lines in a page.

Nañ-samāsa, a commentary on the rules regarding the formation of 'compounds' with the privative prefix; apparently an extract from some larger work.

It begins: नञित्येतन्नु (*Pāṇ.* II. 2, 6) प्रथमैकवचनान्तं समासगतविभक्त्यन्तरस्याभावात्। तथा चोक्तं।

लिङ्गसंख्याविनिर्मुक्तात् स्वपदत्वार्थमव्ययात्।

इत्यत आह सुबन्तेन सह नञ्तत्पुरुष इत्यादि। तत्पुरुषसंज्ञकः समास इत्यनेन तत्पुरुषसंज्ञया सह समाससंज्ञयोः समावेश उक्तः। ०

Bhartṛihari and a *Vṛittikṛit* are quoted on fol. 2*b*.

It ends: नञ्समासं कालापाः कर्मधारयसमास इत्यन्तर्भावयन्ति। तदसत् विशेषणविशेष्यभावस्यानियतत्वात् पूर्वनिपातानियमः स्यात् समास इत्यादिना समासः इति नञ्समासः समाप्तः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

703.

2542a. Foll. 3; size 10 in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī, about the beginning of the last century; 13–15 lines in a page.

Aniṭ-kārikā, a metrical arrangement of the

---

* तर्कतत्त्वविदा MS.

verbs which are *anudātta* in the *Dhātupāṭha* (i. e. do not admit of the intermediate *i*)—eleven stanzas, as given in the *Kāśikā Vṛitti*, vii. 2, 10—with a commentary.

The text begins: अनिट्स्वरांतो भवतीति दृश्यताम् ०

The comment begins: स्वरांतो यो धातुः स सर्वो ऽपि अनिट् भवति ०

Cf. Böhtlingk, *Pāṇini* II., p. 317; Weber, Cat. Berl., no. 878 (*śrīkārikā*).

In stanza 6 this MS. reads, with the Ben. ed. of the *Kāś. V.*, पुराणगाः viz. आचार्याः.

[GAIKAWAR.]

704.

1600a. Foll. 27; size 9½ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, about the middle of the last century; nine lines in a page.

Yaṅluganta-śiromaṇi, a treatise (by *Śesha Krishṇapaṇḍita*) on the formation of the Intensive without the suffix *ya*. It begins:

नतदेवशिरःस्यंदिमकरंदांकितांघ्रये ।
वागीशादग्रमतये विघ्ननाशाय ते नमः ॥

यङो ऽचि च (*P.* II. 4, 74) ॥ अजिति प्रत्ययो गृह्यते न प्रत्याहारः । तथा सति अणीत्येवावक्ष्यत् यङ्लुगंतादन्यस्याचो ऽसंभवादिति हरदत्तः । ०

It ends: काशिका[का]रसंमत्या भाषायामपि यङ्लुगस्ति तेन केचिन्महाकविप्रयुक्ता यङ्लुगंताः शिष्टप्रयोगमनुसृत्य प्रयोक्तव्या इत्याह । प्रयोगानुसारादिति ॥ चांद्रे तु यङ्लुक् भाषाविषय एवेत्युक्तमिति सर्वमकलं (!) ॥

महाभाष्यमहापारावारपारीणबुद्धिभिः ।
परीक्ष्यो ग्राह्यदृष्यायं यङ्लुगंतशिरोमणिः ॥ १ ॥
श्रीभाष्यप्रमुखमहार्णवावगाहात्
लब्धो ऽयं मणिरमलो मुदा निषेव्यः ।
संतव्यं यदकरवं विदां पुरस्तात्
प्रागल्भ्यं पितृचरणप्रसादलेशात् ॥ २ ॥

The author also quotes: *Kātantra*, fol. 3*a*; *Kaiyaṭa*, f. 3*b*; *Nyāsakāra*, f. 13*b*; *Prakriyā*, f. 5*b*; *Prasāda*, ff. 2*a*, 5*b*; *Mādhava*, ff. 3*a*. 14*a*; *Vāmana*, f. 3*b*.

The author's name is not mentioned in this MS., but see Rāj. Mitra, Notices v., p. 90, where the treatise is stated to be 'a gloss on a portion of *Śiromaṇi's* commentary on the *Śabda-khaṇḍa* of *Gaṅgeśa*.'

[H. T. COLEBROOKE.]

705.

1600b. Foll. 21; size 7 in. by 3¾ in.; legibly written, in Devanāgarī; modern; ten lines in a page.

Grammatical paradigms of the same form of the Intensive. On fol. 1*a*, the treatise is called *Dhāturūpāvali*. It begins:

भू सत्तायां । लटि । बोभवीति । बोभोति । ० - - - - । स्पर्ध संघर्षे । पास्पर्धीति ०

It ends: लुङि । अमोमूर्छि ॥

यङ्लुगंतस्यधातूनां सर्वरूपाण्यलीलिखत् ।
सच्चियोपाभिधः कृष्ण(:) स्ताद्धरिः(:) सुखदः सदा ॥

Cf. Rāj. Mitra, Descr. Cat., p. 37.

[H. T. COLEBROOKE.]

706.

954. Foll. 63; size 11 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, eleven lines in a page.

Vākyapadīya, a metrical treatise on the philosophy of grammar, by *Bhartṛihari*. The work consists of three *kāṇḍas*, whence it is also called *Trikāṇḍī*; while single verses from it are often quoted as *Harikārikā*. The MS. begins:

अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दं तत्वं (*r.* शब्दतत्त्वं) यदक्षरम् ।
विवर्तते (ऽर्थ)भावेन प्रक्रिया जगतो यतः ॥

I. *Brahmakāṇḍa*, or *Āgamasamuccaya* (on grammar and language generally), ends fol. 7: इति श्रीभर्तृहरिकृते वाक्यप्रदीपे आगमसमुच्चयः प्रथमकांडः ॥

II. *Vākyakāṇḍa* (on the sentence), fol 22*b*: इति वाक्यप्रदीपे द्वितीयं कांडम् । समाप्ता वाक्यप्रदीपका ॥

III. *Padakāṇḍa*, or *Prakīrṇaka* (on the word), in fourteen sections: 1, *jātisamuddeśa*, 106 *śl.*, ends fol. 26; 2, *dravyasamuddeśa*, 18 *śl.* [the end of this and the beginning of the next section are wanting, 35 verses having been omitted]; 3, *sambandha-s.*, 87 *śl.*, fol. 28;

4, *bhūyodravya-s.*, *śl.* ib.; 5, *guṇa-s.*, 9 *śl.*, fol. 28*b*; 6, *diks.*, 28 *śl.*, fol. 29*b*; 7, *sādhana-s.*, *śl.* 167, fol. 35; 8, *kriyā-s.*, *śl.* 63, fol. 37; 9, *kāla-s.*, *śl.* 112, fol. 40*b*; 10, *purusha-s.*, *śl.* 9, fol. 41; 11, *saṃkhyā-s.*, *śl.* 32, fol. 42; 12, *upagraha-s.*, *śl.* 27, fol. 43; 13, *liṅga-s.*, *śl.* 31, fol. 44; 14, *vṛittisamuddeśa*, ends:

इति श्रीभर्तृहरिकृते वाक्यप्रदीपे तृतीयः कांडः ॥ ० संवत् १८३३ चैत्रकृष्णपक्षे एका ० ११ मंददिने ग्रंथसंख्या २००० रूपै २ ॥

According to a note, by Colebrooke, on the fly-leaf, 'this is different from the *Haricáricá*, and is not *Bhartrihari's* work, but compiled from it' (!).

The *Vākyapadīya* is now being published—the three *kāṇḍas* with *Harivṛishabha's*, *Puṇyarāja's*, and *Helārāja's* commentaries resp.—by *Paṇḍit Rāmakṛishṇa Śāstrī Paṭavardhana*, in the Benares Sanskrit Series.

See Prof. Kielhorn's paper on the grammarian *Bhartṛihari*, in the Indian Antiquary, vol. xii. (1883), p. 226 sq.

[H. T. COLEBROOKE.]

707.

329. Foll. 222; size 11¼ in. by 6 in.; well written, in Devanāgarī; twelve lines in a page; the writing enclosed in a coloured edge; on some leaves the writing has been slightly injured by damp.

Prakīrṇa-prakāśa, a commentary, by *Helārāja*, son of *Śrī-Bhūtirāja*, on the third *kāṇḍa* of the *Vākyapadīya*. Incomplete; only eight out of fourteen sections.

It begins:

यस्मिन्सन्मुखतां प्रयाति रुचिरं कोऽप्यंतरुज्जृंभते
नेदीयान्महिमा मनस्यभिनवः पुंसः प्रसन्नात्मनः ।
तृप्तिं यत्परमां तनोति विषयास्वादं विना शाश्वतीं
धामानंदसुधामयोर्जितवपुः साप्रातिभं संस्तुमः ॥ १ ॥

कांडत्रये यथा वृत्तिसिद्धांतार्थ(:) स तत्त्वतः ।
प्रबंधो विहितो ऽस्माभिरा - - - नुसारिभिः ॥ २ ॥
तच्छेषभूतकांडे ऽस्मिन्सप्रपंचे सरूपतः ।
श्लोकार्थद्योतनपरः प्रकाशो ऽयं विधीयते ॥ ३ ॥

इह पदार्थोष्टकविचारपरत्वाद्वाक्यपदीयस्य प्रथमकांडेन प्रयोजनादिपदार्थे निरूपिते ऽनंतरकांडोपपादितोपपत्तिभिर्वाक्यतदर्थयोरन्वाख्येयस्थितलक्षणयोः पदार्थयोर्निर्णीतत्वात्तदपोद्धारकापोद्धाररूपः पदविचारः प्रक्रम्यते ॥ तत्र नियतविकल्पो यथाभिप्रायमपोद्धार इति यथासंभवं पदभेदानुद्दिशति ॥

द्विधा कैश्चित्पदं भिन्नं चतुर्धा पंचधापि वा ।
अपोद्धृत्यैव वाक्येभ्यः प्रकृतिप्रत्ययादिवत् ॥ १ ॥

वाक्यस्यैव निरंशस्य वाचकत्वादंतरा पदप्रतिपत्तिर्विभ्रम इति किमसत्पदव्युत्पादनेनेत्याशंक्यापोद्धृत्यैव वाक्येभ्य इत्याह । ०

This section consists of the following chapters:—1, *jātisamuddeśa*, ends fol. 61*a*; 2, *dravya*, fol. 68*b*; 3, *sambandha*, fol. 98*b*; 4, *bhūyodravya*, fol. 101*b*; 5, *guṇa*, fol. 110*a*; 6, *dik*, fol. 120*b*; 7, *sādhanasamuddeśa* [*karmādhikāraḥ*, fol. 165*b*; *karaṇādhikāraḥ*, 169; *kartradhikāraḥ*, 177*b*; *hetvadhikāraḥ*, 180*b*; *śeshādhikāraḥ*, 194*a*], ends fol. 199; 8, *kriyāsamuddeśa*, ends: इति श्रीभूतिराजतनयहेलाराजकृते प्रकीर्णप्रकाशे क्रियासमुद्देशो ष्टमः ॥ संवत् १८६२ ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

708.

731. Foll. 202; size 12½ in. by 4½ in.; Devanāgarī character; foll. 1–152 in a large, clear hand, eight or nine lines in a page; the rest in a smaller hand, slanting from left to right, ten lines in a page.

[*Bṛihad-*] *Vaiyākaraṇabhūshaṇa*, by *Koṇḍabhaṭṭa*, son of *Raṅgojībhaṭṭa*, and nephew of *Bhaṭṭojidīkshita* [A.] A treatise (chiefly based on the *Śabdakaustubha*) on the functions of the several parts of speech and their subdivisions; and of certain classes of suffixes; in sixteen chapters, consisting of seventy-four couplets, with a commentary by the same writer.

It begins :

श्रीलक्ष्मीरमणं नौमि गौरीरमणरूपिणं ।
स्फोटरूपं यतः सर्वं जगदेतद्विवर्तते ॥ १ ॥
अशेषफलदातारं भवाब्धितरणे तरिं ।
शेषाशेषार्थलाभार्थं प्रार्थये शेषभूषणं ॥ २ ॥
वाग्देवी ० see Weber, Cat. Berl., no. 764.

1. धात्वाख्यातसामान्ययोर्निरूपणं ends, with *śl.* 21, fol. 60*a* (fol. 65*a* of MS. 453).
2. लडाद्यर्थनिर्णयः *śl.* 23, fol. 80*a* (88*a*).
3. कारकार्थनिर्णयः *śl.* 24, fol. 95*b* (103*a*).
4. नामार्थपरिच्छेदः *śl.* 27, fol. 109*a* (118*a*).
5. समासशक्तिनिर्णयः *śl.* 37, fol. 157*b* (160*a*).
6. शक्तिनिर्णयः *śl.* 40, fol. 165*b* (169*a*).
7. नञर्थनिर्णयः *śl.* 42, fol. 167*a* (171*b*). [(179*b*).
8. निपातानां द्योतकत्ववाचकत्वनिर्णयः *śl.* 49, fol. 174*b*
9. प्रत्ययार्थनिर्णयः *śl.* 53, fol. 179*a* (185*b*).
10. देवताप्रत्ययार्थनिर्णयः *śl.* 56, fol. 180*a* (186*b*).
11. अभेदैकत्वसंख्यानिरूपणं *śl.* 57, fol. 181*b* (188*b*).
12. संख्याविवक्षानिरूपणं *śl.* 60, fol. 183*a* (189*b*).
13. क्त्वाप्रत्ययभूषणं *śl.* 61, fol. 185*b* (192*b*).
14. वर्णस्फोटनिरूपणं *śl.* 63, fol. 189*b* (194*b*).
15. व्यक्तिस्फोटनिरूपणं *śl.* 70, fol. 200*a* (208*b*).
16. स्फोटवादः ends :

विद्याधीशवडेरुसंज्ञकयतिं* श्रीमाध्वभट्टारकं
जित्वा केलदिवेंकटप्पसविधेप्याांदोलिकां प्राप्तवान्†।
यश्चक्रे मुनिवर्यसूत्रविवृतिं सिद्धांतभंगं तथा
माध्वानां तमहं गुरूपमगुरुं रंगोजिभट्टं भजे ॥ १ ॥
पाणिनीयवचसां खलु मूलं चंद्रशेखरभवानिति रूढं ।
तेन भूषणमिदं हि तवैव‡ प्रीतये भवतु सांबशिवस्य॥२॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणरंगोजिभट्टात्मजकौंडभट्टकृते वैयाकरणभूषणे चरमः स्फोटवादः समाप्तः ॥ संवत् १८५५ मितिवैसाखसुदीप्रतिपदायां भौमवासरे ०

The epithet 'bṛihat' appears only on the fly-leaves of this and the next MS. A leaf inserted at the end contains a *sūcipattra*, written by a third hand. [H. T. COLEBROOKE.]

* विद्याधीशवडेरु ० C.

† केलदिवेंकटस्य C., orig. B; सविधेप्या(नंदमा marg.)लब्धवान् C.

‡ Thus ABC.

709.

453. Foll. 210; size 9½ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī; nine or ten lines in a page.

Vaiyākaraṇabhūshaṇa [B.].

The MS. is dated in Saṃvat 1810.

[H. T. COLEBROOKE.]

710.

2645a. Foll. 120 (and a *śuddhapattra* after fol. 39); size 10½ in. by 4½ in.; written, in Devanāgarī, by different hands, in the early part of last century; 10-18 lines in a page.

The same work, the author of which is here called *Kauṇḍabhaṭṭa* [C.]. Incomplete.

Fol. 101 ought to be followed by fol. 107. Between this and fol. 102 part of chap. 5 is wanting, comprising what in MS. 731 is contained on foll. 148-152. Foll. 102-106 are numbered 1-5, concluding with the end of the 5th chapter, or *śl.* 37. After this there is a large gap, foll. 108-120, numbered 1-13, containing the commentary from shortly before *śl.* 62 to the end of the work. Fol. 27*a* has been left blank without an omission.

[GAIKAWAR.]

711.

3095. Foll. 102; size 9¼ in. by 4 in.; excellent Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Vaiyākaraṇabhūshaṇasāra, or *Laghu-(vaiyākaraṇa)bhūshaṇa*; being an abridgment of the preceding work, by the same author (whose father is called *Raṅgobhaṭṭa* in this MS.)

It begins : श्रीलक्ष्मीरमणं नौमि ० १ ॥ अशेषफलदातारं ० २ ॥ पाणिन्यादिमुनीन् ० ३ ॥ see no. 706 above; and Aufrecht, Cat. Bodl., no. 402.

Dated : संवत् १७०६ आश्विनकृष्णद्वितीया २ भौमवासरे लिखितं समाप्तम् ॥

Editions of this work have been published at Calcutta, in 1849; and (with *Harivallabha's* comm., *Bhūshaṇasāradarpaṇa*) at Benares, 1866.

[J. R. BALLANTYNE.]

712.

3096. Foll. 73 (and a *śuddhapattra* to fol. 28); size 9¼ in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing, of the 17th century; eleven or twelve lines in a page.

The same work.

The author's name is spelled *Koḍabhaṭṭa* in this and the next MS. [J. R. Ballantyne.]

713.

2542d. Foll. 40; size 10 in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1700; fourteen or fifteen lines in a page.

The same work. [Gaikawar.]

714.

859a. Foll. 37; size 11½ in. by 5 in.; clearly written, in the Devanāgarī character, about the middle of the last century; 11–15 lines a in a page.

Another copy of the *Vaiyākaraṇabhūshaṇasāra.* [H. T. Colebrooke.]

715.

685. Foll. 251; size 9¾ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by two different scribes, foll. 1–86 eight lines, the rest (by the same slanting hand as the the latter part of no. 708, MS. 731) eleven lines in a page.

Bhūshaṇasāradarpaṇa, a commentary on the *Vaiyākaraṇabhūshaṇasāra,* by *Harivallabha,* son of *Śrīvallabha.*

It begins:

रमाप्रेमामत्तं जगदवनदक्षं मधुहतं
श्रुतिस्तोमाहृत्या परिजनितवेदाननमुदम् ।
अखण्डानन्दाढ्यं निखिलजनहृत्कञ्जनिलयं
हयग्रीवं वन्दे प्रकृतकृतिविघ्नक्षतिकृते ॥ १ ॥

सत्येकस्मिन्नपि बाधके समवहितसाधकसहस्रादपि कार्योत्पत्तेरदर्शनाद् ०

It ends:

ज्ञात्वा श्रीफणिवाक्यजालमतुलं ० ॥ १ ॥
आसी मैंगिरौ धरासुरवरः श्रीवल्लभः कोविदो
वेदान्तेषु विनोदमञ्जरिरिति ख्यातास्ति यत्निर्मितिः ।
तत्सूनुर्हरिवल्लभः समकरोत्सद्युक्तिमद्युज्ज्वलं
श्रीमद्भूषणसारदर्पणमिमं मोदाय विद्यावताम् ॥ २ ॥
उत्प्रेक्षितार्थो हि न मोदहेतवे ० ॥ ३ ॥
सर्वो ऽप्यर्थो बुधैः स्पष्टो यद्यपीह तथापि मे ।
तत्सन्दर्भांशेति (!) वितता प्रमता केन वार्यते ॥ ४ ॥

इति श्रीमत्कूर्माचलाभिजनोत्प्रभातीयोपनामक-श्रीवल्लभात्मजहरिवल्लभविरचिते भूषणसारदर्पणे स्फोटवादः समाप्तः ॥ संवत् १८६५ ० [H. T. Colebrooke.]

716.

1347c. Foll. 187; size 12 in. by 4¼ in.; written, in Devanāgarī, by four or five different hands (foll. 161–172 by the same hand as the latter part of the preceding MS.); 10–15 lines in a page. Fol. 130*b* is left blank.

Bhūshaṇasāradarpaṇa. Complete.

Dated: संवत् १८५६ समयनामपौषकृष्णपञ्चम्यां तीथउ बुधवासरे ॥

A fly-leaf at the end of the volume contains an incomplete *sūcipattra.*

[H. T. Colebrooke.]

717.

1347d. Foll. 105, in three separately numbered parts of 29, 52 and 24 leaves resp.; the first, eleven lines in a page; written by a different scribe from the two last, which are in a small, neat hand, ten lines in a page; size 12 in. by 4¼ in.

Laghubhūshaṇakānti, another commentary on the *Vaiyākaraṇabhūshaṇasāra,* by *Paṇḍit Gopāladeva,* surnamed *Manudeva,* a younger brother of *Kṛishṇadeva,* and pupil (or son) of *Bālambhaṭṭa Pāyaguṇḍa.* Apparently incomplete.

It begins :

नमस्कृत्य गणाध्यक्षं नृसिंहं कमलायुतं ।
बुद्धिप्रभावर्धयित्रीं संहंत्री (l. संहर्त्रीं) दुरितस्य च ॥
संपादयित्रीं कामानां प्रापयित्रीं श्रियः श्रियं ।
तातं शंभुं सतीं दुर्गां पाणिनिप्रभृतीन्मुनीन् ॥
बालंभट्टाभिधं* पायगुंडोपाख्यं परं गुरुं ।
गोपालदेवनामासौ पंडितो बालबुद्धये ॥
कृष्णदेवानुजो लोके मनुदेवापराभिधः ।
अनुसृत्य नयं प्राचां नव्यानां लेशतस्तथा ।
लघुनो भूषणस्येमां कांतिं वितनुते सुधीः ॥

A *sūcipattra* at the end of the volume contains the following divisions, the only ones marked in the text : आख्यातार्थनिरूपणम् (contained in pt. 1); लकारार्थनिर्णयः (ends pt. 2, fol. 8*a*); सुबर्थनिर्णयः (fol. 24*a*); नामार्थनिर्णयः (fol. 31*b*); समासार्थनिर्णयः (to the end of pt. 2); नञर्थनिर्णयः (pt. 3, fol. 4*b*); निपातानां द्योतकतावाचकतानिर्णयः (fol. 10*b*); देवताप्रत्ययार्थनिर्णयः (fol. 16*b*); and lastly इति लघुभूषणकान्तौ क्त्वाद्यर्थनिर्णयः ॥

Dated Saṃvat 1856. [H. T. COLEBROOKE.]

718.

3027. Foll. 274 ; size 13½ in. by 5 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 10–14 lines in a page.

Vaiyākaraṇasiddhāntamañjūshā, usually called *Mañjūshā,* an exposition of the general principles of grammar and speech, by *Nāgeśa Bhaṭṭa,* son of *Śiva Bhaṭṭa,* and *Satī,* pupil of *Haridīkshita* and *Rāmarāma.* It begins :

नागेशभट्टविदुषा नत्वा सांबशिवं लघुः ।
वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषैषा विरच्यते ॥ १ ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 403.

The MS. ends : इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकसतीगर्भजशिवभट्टसुतनागेशकृतो वैयाकरणसिद्धांतमंजूषाख्यः स्फोटवादः॥ [J. R. BALLANTYNE.]

* बालंभट्टेभिधं MS.; cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 632.

719.

923. Foll. 224; size 12½ in. by 4½ in.; fairly well written, in Devanāgarī, at the beginning of the present century ; twelve lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

720.

933. Foll. 297; size 12½ in. by 4½ in.; fairly well written, in Devanāgarī, by two different hands ; eight or ten lines in a page.

The same work.

Dated Saṃvat 1855. [H. T. COLEBROOKE.]

721.

2788. Foll. 246 ; folio; size 10¼ in. by 6½ in.; fairly written, in the Devānagarī character, by two or three different hands ; 24–28 lines in a page.

Another copy of the *Vaiyākaraṇasiddhāntamañjūshā.*

Dated : संवत् १८७८ भाद्रे मासे कृष्णे पक्षे सप्तम्यां शुक्रवासरे । [COLL. OF FORT WILLIAM.]

722.

1373. Foll. 297 ; size 10 in. by 4½ in. ; Devanāgarī character ; fairly written, by different hands ; 10–14 lines in a page.

Kalā, a commentary (*vivṛiti*) on *Nāgeśa's Mañjūshā,* by (his pupil) *Vaidyanātha,* surnamed *Pāyaguṇḍa.* The MS., which is very incorrect, begins :

रामवामघनमं (!) निकामं हृदयंगमं ।
कामं वंदे जगद्धामविमं (? वंदे ° विप्रं च) वचसां शमं ॥ १ ॥
अमंदगुणमंदिरं विमलरागविद्यांकुरं
कलाधरकृतादरं कलितविमलक्ष्मीवरं ।
शिरोधननदीवरं शिवकरं रमोमावरं
नमामि दुरितापहरं गुरुवरं सनागेश्वरं ॥ २ ॥

मंजूषाख्यस्य भक्तादेर्न लाभः कलपाविना ।
वैयाकरणसिद्धांतज्ञानस्यापि यथा तथा ॥ ३ ॥
अतस्तदाख्या विवृतिर्मंजूषायाः प्रयत्नतः ।
पायगुंडो वैद्यनाथभट्टः कुर्वे खबुद्धये ॥ ४ ॥

It ends: इति श्रीमत्पायगुंडोपाख्यवैद्यनाथाविरचिता मंजूषाविवृत्तिः कला परिपूर्णा ॥ संवत् १८५५ ॥

Cf. Bühler, Cat. of S. MSS. of Gujarāt etc., III., p. 22. [H. T. Colebrooke.]

723.

2863. Foll. 118; size 13 in. by 5¼ in.; well written, in Devānagarī, on European paper, by two different recent hands; eight or nine lines in a page.

Laghu-Vaiyākaraṇasiddhāntamañjūshā, apparently an abridgment of the work noticed above, by the same author. Incomplete. The beginning is the same as in the larger work, from which indeed it seems to differ but little. The MS. breaks off abruptly at the end of a leaf.

Foll. 1–52 are marked मंजूषा; foll. 66–115 ल॰ म. [J. R. Ballantyne.]

724.

802b. Foll. 17; size 15½ in. by 5 in.; clear, recent Bengālī writing; 8–10 lines in a page.

Śabdārthasāramañjarī, a treatise on the philosophy of grammar, by *Jayakṛishṇa Tarkācārya*.

It begins:

हेरम्बचरणद्वन्द्वं विघ्ननाशकरं परं ।
प्रणम्य जयकृष्णेन क्रियते सारमञ्जरी ॥

तत्र प्रथमतः कालत्रयनिरूपणं । वर्तमानध्वंसप्रतियोगित्वमतीतत्वं । वर्तमानप्रागभावप्रतियोगित्वं भविष्यत्वं । स्वावच्छिन्नकालवृत्तित्वं वर्तमानत्वं ॥ अथ लकारादौ शक्तिनिरूपणं। लटो वर्तमानत्वमर्थः । विधिलिङो भविष्यत्वं । विधिः संभावना । विधिः कर्तव्यतोपदेशः संभावना कल्पनं । लोटो भविष्यत्वं आशीः प्रेरणा च आशीः शुभचिन्तनं । प्रेरणं प्रवर्तनं । आशिषि लिङो भविष्यत्वमाशीः लुट्लृटोर्भविष्यत्वं । तव्यानीययोर्भविष्यत्व विधिश्च लिङ्लुङोरतीतत्वं । ° *athākhyātaviśeshārthakathanam*, fol. 2b; *dvikarmakavicārah*, fol. 4b; *kārakavicārah*, fol. 5b; *kartṛikārakalakshaṇam*, fol. 6; *karma-*, *karaṇa-*, *sampradāna-*, *apādāna-*, *adhikaraṇa-*, *kārakalakshaṇam*, fol. 9; *samāsavādah*, ib.; *nirdhāraṇam*, fol. 11; *evakāravicārah*, ib.; *sarvanāmaśaktiḥ*, fol. 11b; *ivaśabdavicārah*, ib.; *uddeśyavidheyabodhaḥ*, fol. 12; *upasargavicārah*, fol. 12b; *ktvācpratyayavicārah*, ib.; *nañarthakathanam*, ib.; *vaidhahiṃsāvicārah*, fol. 14; *śaktinirūpaṇam*, ib.; *śaktigrāhakanirūpaṇam*, fol. 14b; *śabdavicārah*, fol. 15; *caturvidhavācakalakshaṇam*, fol. 15b; *vīpsāvicārah*, fol. 16b; *śābdabodhāntaram*, ib.

It ends: द्वौ ब्राह्मणाविव्यत्र द्विपदं द्वित्वरबोधाय सार्थकं त्रयो ब्राह्मणाश्चत्वारो ब्राह्मणाः पञ्च घटा इत्यादौ बहुवचनेन बहुत्वावच्छिन्नब्राह्मणोपस्थितौ त्र्यादीनां तु व्यावर्तकतया सार्थकत्वमेवेति निष्कर्षः ॥

आलोक्य विविधं ग्रन्थं विचार्य च पुनः पुनः ।
कृतेयं जयकृष्णेन शब्दार्थसारमञ्जरी ॥

महामहोपाध्यायश्रीयुक्तजयकृष्णतर्काचार्यविरचिता सारमञ्जरी समाप्ता ॥

Fol. 17b has the title: व्याकरणसारमंजरी जैकृष्णकृता ।

For other MSS. of this treatise see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 223, ii., 319; Descr. Cat. i., p. 148. [H. T. Colebrooke.]

725.

722b. Foll. 13; size 16 in. by 5 in.; legible, recent Bengālī writing; eight lines in a page.

Apparently the same work, somewhat modified, and with the author's name suppressed.

It begins:

हेरम्भचरणद्वंद्वविघ्ननाशकरं (!) परं ।
प्रणम्य परया भक्त्या शाब्दबोधः प्रकाश्यते ॥

तत्र प्रथमतः कालनिरूपणं। वर्तमानध्वंसप्रतियोगित्वमतीतत्वं। वर्तमानप्रागभावप्रतियोगित्वं भविष्यत्कालत्वं स्वावच्छिन्नकालवृत्तित्वं वर्तमानत्वं । विनिष्टप्रागभावप्रतियोगित्वे सति अनुत्पन्नध्वंसप्रयोगित्वं वर्तमानत्वं । इदं त्वनियतं । नियतत्वं तु अनुत्पन्नत्वे सत्यविनाशिपदार्थत्वं नित्यत्वमपि तदेव। अत एव खपुष्पादौ न नियतं नानापि वर्तमानत्वं । तत्र पदार्थत्वाभावादिति । अथ लकारादौ शक्तिनिरूपणं । °

It ends : हिशब्दस्तु दूततरबोधाय सार्थक इति संक्षेपः ॥

आलोक्य विविधं ग्रन्थं विचार्य च पुनः पुनः ।
कृतेयं पण्डितैः पूर्वैः शब्दार्थे सारमञ्जरी ॥
प्रतियोगिपदादन्यपदे ऽन्यत्कारणादपि ।
वृत्तिशाब्दैकदेशस्य संबन्धस्तेन नेष्यते ॥
तत्पत्न्यो वृषलीभार्यः प्रवीरं पुत्रकाम्यति ।
आद्वस्य राजमातङ्गा इति न स्युः (!) ॥
चैत्रस्य दाशभार्ये संलूनचक्रो रथो मया ।
शरैः शाम्मितपत्रो ऽयं वृक्षश्चेति सतां मतं ॥

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥ भाद्रे मासि सिते पक्षे पञ्चम्यां सोमवासरे । लिखितं पुस्तकमिदं सर्वं त्वक्का विचक्षणैः ॥ ०

On the back of the last leaf the book is called *Śābdabodhaprakāśa*, by *Gaṅgeśopādhyāya* (!).

[H. T. COLEBROOKE.]

726.

721a. Foll. 15 ; size 16 in. by 5 in. ; good, recent Bengālī handwriting ; nine lines in a page.

Kārakacakra, or *Shaṭkārakavivecana*, a disquisition regarding the grammatical functions of the cases, by *Bhavānanda Siddhāntavāgīśa*.

It begins :

नत्वा श्रीकृष्णचरणं कारकार्थविनिर्णयः ।
श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन वितन्यते ॥

तत्र क्रियानिमित्तं कारकत्वमिति न सामान्यलक्षणं संप्रदानादेरनुमितिप्रकाशनद्वारेव तंडुलादिसंप्रदानद्वारा संबंधिनो ऽपि क्रियानिमित्तत्वेन मैत्रस्य तंडुलं पचतीत्यादौ मैत्रादावतिव्याप्तः । ०

It ends: यस्य च भावेन भावलक्षणमिति (*Pāṇ.* II., 3, 37) सूत्रेण च ० इति सूत्रार्थः । यस्य क्रियया अन्यस्य क्रियान्तरेण लक्ष्यते इति व्याख्याने तु शाब्दिकानां प्रायिकाभिप्रायं ॥ इति महामहोपाध्यायश्रीसिद्धान्तवागीशभट्टाचार्यविरचितं षट्कारकविवेचनं समाप्तं ॥

Only *sūtras* of *Pāṇini* seem to be referred to.

[H. T. COLEBROOKE.]

727.

232d. Foll. 13 (227–239); size 12¼ in. by 3⅜ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten or eleven lines in a page.

The same treatise.

It begins :

श्रीकृष्णचरणौ नत्वा कारकार्थविनिर्णयः । ०

[H. T. COLEBROOKE.]

728.

3075. Foll. 10 ; size 9½ in. by 3¾ in.; recently written, in the Devanāgarī character, somewhat inclining to the Nepal type ; 7–9 lines in a page.

The first chapter (*saṃjñāprakaraṇa*) of some treatise on apparently contradictory points in *Pāṇini's sūtras* ; by the author of the *Prakriyāpradīpa*, and pupil (or son) of *Śesha Vīreśvara*.

It begins :

विरोधिनां तिरोभावभव्यो यद्भारतीभरः ।
वीरेश्वरगुरुं शेषवंशोत्तंसं भजामि तं ॥
दारितरिपुवक्षोऽंसचक्रपाणिनरहरिं नत्वा ।
विद्वन्मण्डलहृद्यं तत् परमतखण्डनं तनुते ॥

हयवरट् हकारोपदेशो ऽडिणोः शल्वलोश्च हकारग्रहणार्थः । यत्तु हयवरट्सूत्रे हकारोपदेशप्रयोजनमडदौ तद्ग्रहणमित्युक्त्वा हल्सूत्रमुपादायैतत्सूत्रप्रयोजनं शलादौ ग्रहणं । तेनाधुक्षदित्यादि सिध्यतीत्युक्तं ॥ तत्र प्रथमं हकारोपदेशप्रयोजनमुत्तरं तु सूत्रप्रयोजनमिति भेदेन ग्रहणे किं बीजम् ॥ ०

Kaiyyaṭa is quoted, fol. 3*b*, 9*a*; *Kāśikā*, fol. 6; *Pāṇiniśikshā*, fol. 7*b*.

It ends : इति संज्ञाप्रकरणम् ॥ इको गुणवृद्धी (*Pāṇ.* I. 1, 3) ॥ इह भाष्यानुक्तो ऽपि नियमपक्षः असाधुत्वाक्षेपपक्षाविशिष्टश्चेति निरूपितं प्रक्रियाप्रदीपे ऽस्माभिः ॥ तथा हि ॥ एतत्परिभाषाया अलोन्त्यशेषत्वे मिदेर्गुणः (VII., 3, 82) पुगन्तलघूपधस्य च (ib. 86) ॥ मृजेर्वृद्धिरित्यादौ (VII., 2, 114) दोषमुद्भाव्य मिद ईर्मिदिः वाक्यान्तः ॥

[J. R. BALLANTYNE.]

2. CĀNDRA.

729.

3243. Foll. 67; size 9 in. by 7 in. Devanāgarī character.

Cāndra-vyākaraṇa, a Sanskrit grammar in *sūtras*, by *Candragomin* (incomplete); with fragments of commentaries thereon; recently copied from palm-leaf MSS. in the possession of the Cambridge University Library.

A. pp. 1–111. The *sūtras*, as copied from MS. Add. 1691. IV. (C. Bendall, Catalogue of Buddhist Sanskrit MSS., p. 180). The work consists of six adhyāyas of four *pādas* each. The original MS. is incomplete at the beginning, the first three *pādas*, and the beginning of the fourth being wanting; and there are two *lacunæ* in the middle of the work, where leaves have been lost. Each *sūtra* is here copied on a separate line (there being generally 24 in a page); and references to the corresponding rules of *Pāṇini* have been added in pencil. The original MS. is a fairly good one; and though there are numerous mistakes, they are mostly of a trifling kind, which are easily corrected with the help of *Pāṇini's sūtras*, the *vārttikas*, and the *Mahābhāshya*. *Candragomin's* chief merit, as those of other post-*Pāṇinean* founders of grammatical schools, consists in the re-arrangement of the (non-Vedic) grammatical material, with the view of bringing together all the rules that deal with the same phonetic or grammatical operations, as well as the same part of speech; though in this latter respect he is not nearly so thorough-going as his successors. Where he merely recasts *Pāṇini's* rules, his chief considerations appear to be brevity and facility of pronunciation. But, as Prof. Kielhorn has shown (Indian Antiquary xv., p. 183 seq.), the *Cāndra-vyākaraṇa* also contains some original matter which has been made use of by the authors of the *Kāśikā Vṛitti*, *Vopadeva*, and other grammarians.

Adhy. I., 4. There seems to be very little wanting at the beginning of this *pāda*, 134 *sūtras* being preserved (the 1st and 11th, however, only partly). The MS. begins (the *aksharas* in brackets being supplied from *Pāṇini*): [आतो ण]ल औः (*P*. VIII. 1, 34) ॥ टित्कामेत् (III. 4, 79) ॥ थासः (ib.)॥ थासः से (80) ॥ लुट आद्यानां डारौरसः (II. 4, 85) ॥ तङाम् (ib. *vārtt.*) ॥ लोट एरुः (III.4, 86)॥ सेर्हिङ् (87)॥ आशिषि तुह्योस्तातङ् वा (VII.1,35)॥ मेरानिः (III.4, 89)॥ आमेतः (90)॥ [स्वोर्वा]मौ (91) ॥ इडादीनामेप् (93) ॥ etc. The succeeding *sūtras* corresponding roughly to *P*. III. 4, 92–112; and I. 3, 12–93; with VII. 2, 79, 80; I. 4, 102–106; and III. 1, 87–89 inserted.

II. 1 (99 *sūtras*). स्वौजसमौट्छष्टाभ्यामभिसङेभ्याम्भ्यसङसिभ्याम्भ्यसङसोसाम्ङ्योस्सुप् (IV.1, 2)॥ अतो भिस ऐस् (VII. 1, 9) ॥ इदमसोः कात् (11) ॥ टाङसोरिणस्यौ (12) ॥ ङेङस्योर्यातौ (12; 13) ॥ सर्वादिभ्यः स्मैस्मातौ (14; 15) ॥ ङेः स्मिन् (15) ॥ जसः शीः (17) ॥ आदामः साम् (52) ॥ नान्यच्च नामाप्रधानात् (I. 1, 29) ॥ तृतीयार्थयोगे (30) ॥ चार्थसमासे (31) ॥ शी वा (32) ॥ प्रथमचरमतयाल्पार्धेनेमकतिपयात् (33) ॥ पूर्वादिभ्यो नवभ्यः (VII. 1, 16) ॥ स्मात्स्मिनौ च (15, 16) ॥ स्मै च तीयात् (I. 1, 36 v. 3) ॥ आप औतः शीः (VII. 1, 18) ॥ नपुंसकात् (19) ॥ जसशसोः शिः (20) ॥ अष्टाभ्य औस् (*sic*; 21) ॥ षणः संख्यायां लुक् (*sic*; 22) ॥ कतेः (I. 1, 25) ॥ स्वमोर्नपुंसकात् (VII. 1, 23) ॥ अतो ऽम् (24) ॥ डतरादिभ्यः पञ्चभ्यो नेकतरात्तः (*sic*; 25, 26 v.) ॥ etc. *P*. VIII. 1, 27–56; I. 4, 23; 33–53; 86–90; III. 3, 2–5, 13–72.

II. 2 (87 *sūtras*), one of which, the 76th, is

omitted in the orig. MS., but obtained from the commentary (Add. 1657. 1), beg. p. 7: सुप् सुपैकार्थम् (II. 1, 4) ॥ असंख्यं विभक्तिसमीपाभावख्यातिपश्चाद्यथायुगपत्संपत्साकल्यार्थे (6)॥ यथा न तुल्ये (7) ॥ यावदियत्त्वे (8) ॥ प्रतिना मात्रार्थे (9) ॥ संख्याक्षशलाकाः परिणा द्यूते ऽन्यथावृत्तौ (10) ॥ etc. *P.* II. 1, 12–24; I. 4, 59–79; II. 2, 6–18, 24–29; II. 4, 2–31; III. 4, 59–64.

II. 3 (83 *sūtras*), beg. p. 16: स्त्रियाम् (IV. 1, 3) ॥ ऋणो (!) ङीप् (5) ॥ उगितः (6) ॥ अचः (6 v. 2) ॥ अहसो वनोरश्च (7) ॥ अन्यार्थे वा (7 v.) ॥ etc. *P.* IV. 1, 8–81.

II. 4 (121 *sūtras*), beg. p. 20: प्राग्जितादण् (IV. 1, 83) ॥ दित्यदित्यादित्ययमाद्यः (85, K.V.) ॥ पत्युरनश्वाद्यादेः (*sic;* 84) ॥ अः स्थाम्नः (85, v. 7) ॥ etc. IV. 1, 85–178; II. 4, 58–70.

III. 1 (68 *sūtras*), beg. p. 26: तेन रक्तं रागात् (IV. 2, 1) ॥ लाक्षालोचनाट्ठक् (2) ॥ शकलकर्दमाद्वा (2, v. 1) ॥ नीलपीतादनकनौ (2, vv. 2, 3) ॥ नक्षत्रेन्दुयुक्तः कालः (3) ॥ आर्षाच्च: (6) ॥ etc. *P.* IV. 2, 7–70.

III. 2 (83 *sūtras*), beg. p. 29: शेषे (IV. 2, 92) ॥ राष्ट्राद् घः (93) ॥ परावारावारपारा[ख्यः broken; 93, with *v.*] ॥ ग्रामाद्यत्खञौ (94) ॥ etc. *P.* IV. 2, 95–138; IV. 3, 1–24; I. 1, 73–75.

III. 3 (127 *sūtras*), beg. p. 32: तत्र जाते प्रावृषष्ठक् (? two *sūtras;* IV. 3, 25-26) ॥ पूर्वाह्णापराह्णार्द्रामूलप्रदोषावस्करात्कन् (!) मासि (28) ॥ पन्थकः (29) ॥ सिन्ध्वपकाराद्वा (*sic;* 32) ॥ अमावास्यादश्च (30) ॥ etc. *P.* IV. 3, 34–168.

III. 4 (106 *sūtras*), beg. p. 38: प्राग्वतष्ठक् (IV. 4, 1) ॥ तेन जितं जयति दीव्यति खनति (2) ॥ संस्कृते (3) ॥ कुलत्थकोपान्तादण् (4) ॥ तरति (5) ॥ द्व्यच्नौभ्यां ठन् (7) ॥ चरति (8) ॥ etc. *P.* IV. 4, 10–108.

IV. 1 (151 *sūtras*), beg. p. 43: प्राक् क्रीताच्छः (V. 1, 1) ॥ उगवादिभ्यो यत् (2) ॥ वा हविरपूपादिभ्यः (orig. MS. हविपू°; ? हविःपू°; 4) ॥ तस्मै हितम् (5) ॥ न राजाचार्यवृषब्राह्मणात् (9 vv., 7 vv.) ॥ देहांशात् (6) ॥ etc. *P.* V. 1, 7–136.

IV. 2 (161 *sūtras*), beg. p. 50: [three aksharas broken away; ? धान्येभ्य]: क्षेत्रे खञ् (V. 2, 1) ॥ व्रीहिशालेर्ढक् (2) ॥ यवयवकषष्टिकाद्यत् (3) ॥ वा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः (4) ॥ अध्वादेकाहगमे खञ् (19) ॥ गोष्ठात्ते (18) ॥ साप्तपदीनं सख्यम् (22) ॥ सर्वचर्मणा कृतः (5) ॥ etc. *P.* V. 2, 6–140.

IV. 3. Only the first 10 *sūtras*, and part of the 11th, are preserved, after which two leaves are missing in the original MS. It beg. p. 57: पञ्चम्या व्याश्रये तस् (V. 4, 48) ॥ रोगात्प्रतीकारे (49) ॥ क्षेपातिग्रहाव्यथनेष्वकर्तरि तृतीयायाः (46) ॥ हीयमानपापयुक्तात् (47) ॥ प्रतिना पञ्चम्याः (44) ॥ अवधावहाग्रहहोः सर्वादिबहुभ्यो ऽद्यादिभ्यः (*sic;* 45, 44 v.) ॥ कुतो ऽत इतः (V. 3, 7-8) ॥ आद्यादिभ्यः (V. 4, 44 v.) ॥ सप्तम्यास्त्रल् (V. 3, 10) ॥ इदकुत्रेहात्र (11 etc.) ॥ भवद्दीर्घायुष्मद्देवानां प्रियैस्ते ऽन्या – (? 22).

IV. 4. The last 89 or 90 *sūtras* are preserved, some of which are, however, defective, the ends of the leaves being broken in the original MS. It beg. p. 59: °ऋचः (V. 4, 74) ॥ नञ्हो[तु]मौणवचरणयोः (74 v.) ॥ प्रत्यन्ववात् सामलोम्नः (75) ॥ अक्ष्णो ऽचक्षुषः (76) ॥ etc. *P.* V. 4, 77–160.

V. 1. The first 50 *sūtras* (except the 3rd), and the last 3 *sūtras* are preserved in the original MS., a leaf having been lost in the middle. Fortunately MS. Add. 1657.3 (4 leaves) covers part of the gap. These leaves, which, unfortunately, are in extremely bad preservation (cf. Bendall, Cat., p. 158), contain the only fragment of what seems to be the original *Vṛitti* (perhaps composed by *Candragomin* himself); while all the other commentatorial MSS. in the Cambridge collection are merely portions of glosses on other commentaries. This

fragment of the *Vṛitti* extends from about V. 1, 13 to V. 1, 76, thus yielding the additional 26 *sūtras*, 51–76, all of which it has been possible to restore, with one exception (*sūtra* 61, which corresponds to *P.* VI. 1, 49). In the copy here described, the text of these 26 additional *sūtras* (with extracts from the *Vṛitti*) is given on a leaf inserted between, pp. 64 and 65.

The *pāda* beg. p. 63: सन्यङोराद्यमेकाच् द्विः (VI. 1, 1; 9) ॥ चङ्लिटोः (11; 8) ॥ [third *sūtra*, of 2 or 3 *aksharas* broken away, (?) श्लौ च (or अलुकि), 10*] ॥ न न्द्रा हलि (3 with v. 1, K.V.) ॥ अपि रः (3 with v. 4 K.V.) ॥ पुनः (3 K.V. अपरे पुनः ०) ॥ ईर्यो यिः सन्वा (3 v. 2) ॥ सुपो यथेष्टम् (3, v. 7 K.V.) ॥ दास्वान् साह्वान् मीढ्वांश्चिश्चिदं चक्रसम् (12 with v. 5 Mbh.) ॥ ० *sūtra* 23 with *Vṛitti*: स्वपः (VI. 1, 18) । स्वपः सनि परतः यण् इग्भवति । सुषुप्सति ॥ etc.

Sūtra 72: दीर्घस्य (VI. 1, 75) ॥ दीर्घस्य छे परत (*sic*) तुग्भवति । ह्रीच्छति । म्लेच्छति ॥ 73: पदान्तस्य वा (76) ॥ पदान्तस्य दीर्घस्य छे परतो वा तुग्भवति । कुटीच्छाया । कुटीछाया । कुवलीच्छाया । कुवलीछाया ॥ 74: इको यणचि (77) ॥ अच्युपश्लिष्टो य इक् तस्य यणादेशो भवति । दध्यत्र । मध्वत्र [four *aksharas* broken away] ॥ 75: एचो ऽयवायावः (78) ॥ एचः स्थाने अचि परतो अय् अव् आय् आवित्येते आदेशा भवन्ति । चयते लवनं । चायको लावकः ॥ 76: यिपरे ऽयावौ (79) ॥ यकारादौ प्रकृतेः परे यः- - broken.

The last three *sūtras* of the *pāda* run thus: [अपाञ्च]तुप्याच्छकुनिषु कृष्णाग्रकुलायार्थेषु (VI. 1, 142) ॥ अपरस्परः सातत्ये (144) ॥ पारस्करादीनि नाम्नि (157) ॥

V. 2 (146 *sūtras*), beg. p. 66: अलु[गु]त्तरपदे (VI. 3, 1) ॥ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः (2) ॥ ब्राह्मणाच्छंसी (2 v.) ॥ स्तितीच एकाचो ऽमः (67; 68) ॥ ओजःसहो ऽम्भस्तमोऽञ्जसस्तृतीयायाः (3 with v. 1) ॥ मनसो नाम्नि (4) ॥ आज्ञायिनि (5) ॥ etc. *P.* VI. 3, 6–138.

V. 3 (175 *sūtras*), beg. p. 72: प्रकृतेः (VI. 4, 1) ॥ हलः (2) ॥ अलुकि (?) ॥ नाम्यतिसृचतसोः (3; 4) ॥ नृचौ (6) ॥ नः (7) ॥ शिसुटि (12 with v.) ॥ स्महतोर्नुमि (10) ॥ etc. *P.* VI. 4, 11–173.

V. 4 (176 *sūtras*), beg. p. 80: युवोरनाकावसः (VII. 1, 1) ॥ आयनेयीनीयियः फढखछघां स्कान्नादीनाम् (*sic*; 2) ॥ ठस्येकः (VII. 3, 50) ॥ इसुसुग्दोभ्यः कः (51 with v.) ॥ तो ऽञ्शान्ततः (ib.) ॥ अनञ्समासे क्त्वो ल्यप् (VII. 1, 37) ॥ ऋत इद्धातोः (100) ॥ उपान्त्यस्य (101) ॥ उदोष्ठ्यात् (102) ॥ इदितो नुम् (58) ॥ etc. *P.* VII. 1, 59–99; VII. 2, 84–113; II. 4, 36–56; VII. 2, 35–60; 6–30; 61–83.

VI. 1 (108 *sūtras*), beg. p. 88: मृजेरात् (VII. 2, 114) ॥ ऋतो ऽचि वा (100) ॥ अजागृणिश्वीनां सिच्यतश्चादैच् (5) ॥ हलो ऽचः (3) ॥ नेटि (4) ॥ घोर्णोः (6) ॥ हलादेरुपान्तस्याम्रसक्षणश्श्येदितोऽतः (5) ॥ वदव्रजलः (3) ॥ अचः ॥ किति चापदादावचामादेः ॥ देविकाशिंशपादीर्घसत्रश्रेयसामात् (VII. 3, 1) ॥ etc. VII. 3, 2–42; VI. 4, 92–97; VII. 4, 1–9; VII. 3, 44–82.

VI. 2 (143 *sūtras*), beg. p. 93: इको ऽदेङ् क्रियार्थायाः ॥ उञोः (VI. 4, 146) ॥ जुस्युक्तोः (VII. 3, 83–86) ॥ लघोरुपान्तस्य (86) ॥ मृजिदृशोर्भ्यल्यम् (VI. 1, 58) ॥ स्पृशमृशकृषतृपदृपसृपां वा (III. 1, 44 v. 1) ॥ श्रिरुत्कस्य नाभ्यलिटि (VII. 3, 87) ॥ etc. VII. 3, 85; I. 2, 1–26; VII. 3, 88–120; VII. 4, 10–97.

VI. 3 (130 *sūtras*), beg. p. 99: वीप्साभीक्ष्ण्ययोर्द्वे (VIII. 1, 4) ॥ परेर्वर्जने वाक्ये वा (5) ॥ अध्युपर्यधसां सामीप्ये (7) ॥ etc. VIII. 1, 8–25; VIII. 2, 1–108.

VI. 4 (159 *sūtras*), beg. p. 105: समः सुटि (!) सः (VIII. 3, 5) ॥ पुमः खय्यमि (6) ॥ नश्छव्यप्रशान् (7) ॥ कान्कानि (12) ॥ नॄन्पे रो वा (10) ॥ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य (2) ॥ अनुस्वारः (4; 23) ॥ etc.

* One also misses here some words corresponding to *P.* V. 1, 2 अजादेर्द्वितीयस्य ।

to *P.* VIII. 3, 79; VIII. 4, 1 seqq.; the last *sūtras* being शश्छो ऽमि (*sic;* VIII. 4, 63) ॥ चयः शरि द्वितीयः ॥

B. pp. 115–117 contain the beginnings of 51 *sūtras* of Adhyāya I., *pāda* 3, extracted from *Ānandadatta's Paddhati,* contained in MS. Add. 1691, VI. (Bendall, Cat., p. 181); these being all the rules on which that scholiast has to offer any additional remarks. The first leaf of the original MS. being, however, broken, the first *sūtra* (which apparently corresponds to *P.* III. 3, 1, उणादयो बहुलम्) has perished. The gloss on this *sūtra,* as far as preserved, has been copied on p. 114, beginning - - - तेनोणो पि ग्रहणं बहुवचनं चेत्याह । उणा समुपलक्षेत्यादि । ° The next few *sūtras* begin: माङि ° (III. 3, 175); [भव]न ° (III. 3, 18; in the gloss thereon *Vimalamati* and *Ratnaśrīpāda* are quoted) ॥ घञ् (? 16) ॥ संस्यात ° (cf. 20 K.V.) ॥ इङः (21) ॥ भृ ° (21 v. 2) ॥ न्यु[दोः ग्रः 29] ॥ प्रपने (33) ॥ पर्या ° (37-8) ॥ व्युपा ° (39) ॥ हस्त ° (40) ॥ चिति ° (41) ॥ संघ ° (42) ॥ etc., the corresponding *sūtras* of *Pāṇini* ranging from III. 3, 55 to 169; and from III. 4, 18–58. The last six *pratīkas* are: अलं (III. 4, 18) ॥ मेङ (19; अपमातुं याचत इति) ॥ एक ° (21; भुक्त्वा व्रजन्ति) ॥ स्वाद्वर्थो ° (26) ॥ विशि ° (56) ॥ नाम्नि (58) ॥

C. pp. 119–126. The beginning of *Ānandadatta's* gloss on Adhyāya II., *pāda* 1, copied from the first three leaves of MS. Add. 1705 (Bendall, Cat., p. 198): नमो बुद्धाय ॥ स्वौ ° ॥ स्वादिसमुदायः प्रथमान्तं पदं । षष्ठ्यन्तं वा । प्रतिविकं वा प्रथमान्तं पदमिति त्रयः पक्षाः संभवन्ति ॥ तत्र च विभक्तिरत एव निर्देशप्रामाण्यात् । न त्वनेनैव स्वतः प्रकृतिविधिभावादित्यर्थः ॥ तत्राद्ये पक्षे त्रयमिति स्वादीनां भवनक्रियाविशेषणं । अभेदे ऽपि साधनभेदकल्पनया ॥ त्रयो ऽवयवा यस्य तत् त्रयं । °

[J. EGGELING.]

3. KAUMĀRA (KĀLĀPA).

730.

709. Foll. 165; size 17 in. by 5¼ in.; well written, in the Bengālī character, c. 1805 A.D., by three or four different hands; European paper; 6–8 lines in a page.

Kātantra (also called *Kalāpasūtra*), a grammar in aphorisms, by *Śarvavarman* (or *Sarvavarman*); with a concise commentary (*vṛitti*), by *Durgasiṃha.* Complete; and, on the whole, carefully written and corrected.

I. *Sandhi,* in five chapters. It ends, fol. 12:

अद्रियुग्मसिन्धुसोममानशाक आप्तके
मीनगेन वेदचन्द्र अंश ईशपादकं ।
चन्द्रघस्र एषिका प्रणत्य विग्रहेतवे
ऽलेखि श्रीलरामकृष्णशर्मणा च पुस्तिका ॥
श्रीसरस्वतीचरणे मम दृढा भक्तिरस्तु ॥

II. *Nāmni catushṭayam,* in six chapters, the last three of which are the *kāraka, samāsa,* and *taddhita-pādas.*

III. *Ākhyāta,* in eight chapters, beg. fol. 64.

IV. *Kṛit* section, in six chapters, beg. fol. 108.

The *sūtras,* with the *Daurgasiṃhī Vṛitti,* and extracts from other commentaries, have been edited by J. Eggeling, Bibl. Ind. 1874–78.

[H. T. COLEBROOKE.]

731.

1047. Foll. 95; size 17 in. by 5 in. (folded to 9 in. long); Bengālī character; six lines in a page.

Kātantra, with the *Daurgasiṃhī Vṛitti.* From the beginning of the work to the end of the *ākhyāta* section.

Dated: सन ११३० शालतारिख २० चिच्चुइ फाल्गुन ।

[H. T. COLEBROOKE.]

732.

1754. Foll. 110 (one of which, fol. 90, is wanting); size 8¾ in. by 4 in.; Devanāgarī characters; six or seven lines in a page.

Kātantra with *Durgasiṃha's Vṛitti*, from the beginning of the work to the end of the *nāmni catushṭayam*. Some glosses have been added in the margin.

Dated Saṃvat 1672, Śake 1537 (A.D. 1615). [H. T. Colebrooke.]

733.

2918. Foll. 91; size 16 in. by 3¾ in.; written in the Nepal type of the Bengālī character, towards the end of last century; 7–9 lines in a page.

Durgasiṃha's Vṛitti to the end of the *ākhyāta* section; with numerous marginal and interlinear glosses in a smaller hand.

The *sandhi* ends fol. 5*b*; *nāmni catushṭayam* fol. 41*b*.

In places the writing has become illegible, apparently through damp. [B. H. Hodgson.]

734.

2081. Foll. 115 (the first two of which are wanting); size 9 in. by 3¾ in.; indifferent Devanāgarī writing of the latter part of the 17th century; seven lines in a page.

The same work, to the end of the *samāsa-prakaraṇa* (ii. 5); with numerous marginal glosses by different hands. [Gaikawar.]

735.

1567b. Foll. 11; size 10½ in. by 4½ in.; large Devanāgarī writing, of about A.D. 1750; nine lines in a page.

Daurgasiṃhī Vṛitti on the first four *pādas* of the *sandhi* section. [H. T. Colebrooke.]

736.

1053. Foll. 61; size 16½ in. by 3 in.; fairly written, in the Bengālī character; six lines in a page.

The *kṛit* section of the same work. Dated शकाब्दाः १६४५ (A.D. 1723). [H. T. Colebrooke.]

737.

801b. Foll. 27 (foll. 12–38 of vol.); size 16¼ in. by 7 in.; good, small Bengālī handwriting of A.D. 1805; eight lines in a page.

Kātantravṛitti-ṭīkā (or *Durgaṭīkā*), a commentary, by *Durgasiṃha*, on his *Kātantravṛitti*.

The *sandhi* section. It begins:

शिवमेकमजं बुद्धमर्हदाग्र्यं स्वयंभुवं ।
कातन्त्रवृत्तिटीकेयं नत्वा दुर्गेण रच्यते ॥ °

Cf. Eggeling, *Kātantra*, p. 465. It ends:

शाके समुद्रभुजशैलसुधाकराख्ये
गीत्वा गजेन्द्रगणमूर्धविदारिवाहा(ः) ॥
तन्नामया समयदोषविशीर्णमूल्यः
कश्चिल्लि(ले)ख बुधसंमतदुर्गटीका ॥

[H. T. Colebrooke.]

738.

1285. Foll. 83+61; size 13½ in. by 7½ in.; fairly good Bengālī handwriting (? of A.D. 1766); 7 or 8 lines in a page.

Kātantravṛitti-ṭīkā. The *nāmni catushṭayam*, from *sūtra* 26 of the first *pāda* to the end of the fourth, or *kāraka-pāda*.

The margin of fol. 83 (end of *pāda* 3) has the number 1823, probably intended for the date of the MS. in the Vikramāditya era. [H. T. Colebrooke.]

739.

1037. Foll. 82 (numbered 1–88, two leaves being marked 67); size 18½ in. by 3 in.; fairly written, in the Bengālī character, by several recent hands; six lines in a page.

The *ākhyāta* section of the same work.

A blank occurs on p. 51*b*; the comment on *pāda* 3, *sūtras* 4–8 (and part of 3 and 9) having been omitted. [H. T. Colebrooke.]

740.

1383c. Foll. 50 (foll. 75–124 of vol.); size 15 in. by 6½ in.; modern Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Kātantravṛitti-pañjikā, another commentary on *Durgasiṃha's Vṛitti*, by *Trilocanadāsa*. The five chapters on *sandhi*.

It begins:

प्रणम्य सर्वकर्तारं सर्वदं सर्ववेदिनं ।
सर्वीयं सर्वगं सर्वं सर्वदेवनमस्कृतं ॥
दुर्गसिंहोक्तकातन्त्रवृत्तिदुर्गपदान्यहं ।
विवृणोमि यथाप्रज्ञमज्ञसंज्ञानहेतुना ॥ °

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 377; Eggeling, *Kātantra*, p. 466. [H. T. Colebrooke.]

741.

1299. Foll. 26; size 14 in. by 4 in.; small, clear Bengālī handwriting (omitting, however, the diacritical point of the *ṛ*) of about A.D. 1650; six lines in a page.

Kātantravṛitti-pañjikā. The first four *sandhi-pādas*. [H. T. Colebrooke.]

742.

76. Foll. 128; size 18 in. by 3 in.; good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page; foll. 1–108 alternately of a dark and a light yellow, the remaining leaves of the dark yellow tint.

The *nāmni catushṭayam* of *Trilocanadāsa's Pañjikā*.

Pāda 1 ends fol. 17*b*; 2, fol. 39; 3, fol. 54*b*; *kāraka-pāda*, fol. 85; *samāsa-pāda*, fol. 107*b*. [H. T. Colebrooke.]

743.

1054. Foll. 69 (numbered 42–110); size 16 in. by 2 in.; small Bengālī handwriting, somewhat faded in places, esp. the last leaf; six lines in a page.

The same work. *Pādas* 4–6 of the *nāmni catushṭayam*.

The first leaf also contains part of the comment on the last *sūtra* of *pāda* 3.

Dated: शकाब्दाः १६१५ (A.D. 1693). [H. T. Colebrooke.]

744.

1393. Foll. 169; size 13¾ in. by 6¼ in.; good, modern Bengālī handwriting; six or seven lines in a page.

The *ākhyāta* section of the same work. [H. T. Colebrooke.]

745.

801c. Foll. 74; size 16½ in. by 7¼ in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kātantravṛitti-pañjikā. The six chapters on *Kṛit* affixes. [H. T. Colebrooke.]

746.

1261. Foll. 84 (one of which, fol. 67, is wanting); size 8¾ in. by 3¾ in.; clearly written, in Devanāgarī; eight or nine lines in a page.

The first five *kṛit-pādas* of *Trilocanadāsa's Pañjikā*.

Dated: संवत् १७२५ पुषौ देवशर्मणालेखि ॥ [H. T. Colebrooke.]

747.

1383d. Foll. 47; size 14 in. by 4¾ in.; written in the Bengālī character, by two recent hands; foll. 1–19 indifferently, the rest fairly; eight lines in a page.

Kātantracandrikā, an exposition of *Durgasiṃha's Vṛitti* and *Trilocānadāsa's Pañjikā*, by an unknown author. The *sandhi* section.

It begins: ग्रन्थारम्भे शिष्टाचारपरिप्राप्त्यर्थं निखिलविघ्नविघातार्थं च शिवनमस्कारमादौ निबध्नाति देवदेवमित्यादि ॥

Of other commentators, a number of quotations (mostly in the form of *kārikās*) are met with from *Kulacandra* (also quoted by *Trilocanadāsa*), probably the author of *Durgavākyaprabodha*, cf. Rāj. Mitra, Notices i., p. 297. [H. T. Colebrooke.]

748.

1820. Foll. 63 (the 2nd of which is wanting); fairly written, in the Jaina type of Devanāgarī, about A.D. 1500; nineteen lines in a page.

Pañjikādurgapadaprabodha, scholia on the *Kātantravṛittipañjikā*, by *Leśaprabodha*, disciple of *Jinadattasūri* (or *Jineśvarasūri*). From the beginning of the work to the end of the *kāraka* chapter (II. 4).

It begins: अर्हं ॥ नमः सर्वविदे ॥ नमः श्रुतदेवतायै ॥
श्रेयसे ऽस्तु परं ज्योतिर्लोकालोकावभासकं ।
यत्किंकरायितार्केन्दू अपि विश्वप्रकाशकौ ॥ १ ॥
श्रेयःश्रीसुभगः क्षिताखिलरिपुः श्वेतातपत्रेंदिरा-
भ्राजिष्णुश्वतुरंगसंघकटकः सद्धर्मचक्राद्भुतः ।
नानामर्त्यपतिश्रितांह्रियुगलः प्रोद्दीप्ररत्नध्वजो
ऽर्हंश्चक्री मम सिद्धये ऽस्त्वभिमुखः श्रीशांतिनाथः प्रभुः ॥ २ ॥
श्रीवीरं जिनदत्तसूरिसुगुरुं दत्ताश्रिताभीप्सितं
नत्वा श्रीश्रुतदेवतां भगवतीं चाराध्य बुद्धिप्रदां ।
सज्ञो ऽप्यस्मि गुरूपदेशवशतः श्रीपंजिकायाः क्वचिद्
वृत्त्यादेः परशास्त्रतो ऽस्फुटपदव्याख्यां लिखामि स्फुटां ॥ ३ ॥
तत्रादौ तावत् शिष्टसमाचारपरिपालनार्थं निर्विघ्नेन शास्त्रपरिसमाप्त्यर्थं चाभीष्टदेवतानमस्कारं प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थमभिधेयं संबंधप्रयोजनानि च प्रतिपिपादयिषुः पंजिकाकारः श्लोकद्वयं चकार । प्रणम्येत्यादि ॥ प्रणम्य शर्वं रुद्रं दुर्गसिंहोक्तकातंत्रवृत्तिदुर्गपदान्यहं विवृणोमीति संबंधः । ०

The *sandhi* section ends fol. 17: इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशप्रबोधमूर्खिगणिविरचिते पंजिकादुर्गपदप्रबोधे पंचमः संधिः ॥

In a MS. described in Kielhorn's Report, Bombay, 1881, p. 26, the author is called *Jinaprabodha*. [H. T. COLEBROOKE.]

749.

855. Foll. 83; size 12½ in. by 4 in.; good, modern Bengālī writing; seven lines in a page.

Caitrakuṭī, an exposition, by *Vararuci*, of a set of aphorisms on *Kṛit* affixes (in six *pādas*), composed by the same author, and adopted by the *Kalāpa* school.

It begins: सिद्धिरिज्वम् ण्यानुबन्धे ॥ धातूनामिज्वाकायैस्य सिद्धिर्भवति । ण्यानुबन्धे परतः । ०

It ends: इति चैत्रकुट्यां वररुचिकृतायां कातन्त्रवृत्तौ षट्सहस्रिकायां यशोमानशोधितायां कृत्सु षष्ठः पादः समाप्तः ॥

The *sūtras* have been published in J. Eggeling's edition of the *Kātantra* (IV. 1, 1 seq.), with extracts from *Vararuci's* commentary (p. 538 seqq.). [H. T. COLEBROOKE.]

750.

1383b. Foll. 40; size 13½ in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; 8–11 lines in a page.

Kalāpacandra, a commentary (*vyākhyāsāra*) on the *Kātantra* by *Sushena Kavirāja Miśra*, son of *Miśra Mahīdhara*. The *sandhi* section.

It begins: प्रारिप्सितग्रन्थप्रतिबन्धकविघ्नविघाताय हरनमस्कारपुरःसरं मङ्गलं शिष्यान् शिक्षयितुं आदौ निबध्नाति देवदेवमित्यादि । ०

Besides the commentaries of *Durgasiṃha* and *Trilocanadāsa*, the following authorities have been met with: *Umāpati* (foll. 4*b*, 23*b*, *Umāpatikārikā*, 31*b*), *Kālidāsa* (foll. 15*b*, 16, 30*b*), *Kulacandra* (foll. 2, 13*b*, 14, 16, 23, 24, 39*b*), *Gopīnāthatarkācārya* (fol. 19*b*), *Daurgāḥ* (foll. 19, 24), *Patañjali* (fol. 18*b*), *Pariśishṭa* (fol. 34, *-kāra*, 21*b*), *Bhāshyakāra* (fol. 18*b*), *Vāmanavṛittikṛita*(*rahastādigrahaṇam ārūḍhapratipattyartham ity uktam*, fol. 3), *Śākaṭāyana* (foll. 18*b*, 37*b*), *Śrīpati* (fol. 19; *Datta-Śrīpati*, and immediately after, *kaścit Śrīpatiḥ*, fol. 18), *Hemakāra* (foll. 5, 11*b*, 18, 31*b*, 33*b*, 34*b*).

It ends: इति मिश्रमहिधरात्मजसुसेनकविराजविरचिते सन्धौ पञ्चमः पादः समाप्तः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

751.

1385. Foll. 109; size 14 in. by 4½ in.; legible, recent Bengālī handwriting; eight or nine lines in a page.

The same work. The *nāmni catushṭayam*, incomplete. The MS. breaks off abruptly in II. 4, 13.

It begins:

श्रीविद्याभूषणाचार्यसुषेणेन विनिर्मितः ।
आस्तां कलापचन्द्रो ऽयं कालापानां मनोमुदे ॥

The 3rd chapter ends fol. 86b: इति कविराजमिश्रविरचिते कलापचन्द्रे नाम्नि चतुष्टये तृतीयप्रकरणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

752.

1383a. Foll. 34; size 14½ in. by 4⅞ in.; recent Bengālī handwriting: 9–12 lines in a page.

The *ākhyāta* section of *Kavirāja's Kalāpacandra;* incomplete. The MS. terminates abruptly in the comment on III. 2, 8. It begins:

रमापतिपदाम्भोजराजहंसेन यत्नतः ।
आचार्यकविराजेन व्याख्याख्यातस्य लिख्यते ॥

[H. T. Colebrooke.]

753.

1383e. Foll. 53; size 13 in. by 4½ in.; recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kātantra-vyākhyāsāra, another exposition of the *Kātantra,* by *Harirāma.* The *sandhi* section. It begins:

विघ्ननाथपदद्वन्द्वं नत्वा गुरुपदं मया ।
तन्यते हरिरामेण व्याख्यासारः समासतः ॥

ग्रन्थारम्भे शिष्टाचारपरिपालनार्थं निखिलविघ्नविघातार्थं च नमस्कुर्वन्निबध्नाति । देवदेवमित्यादि ०

The work is chiefly based on the commentaries of *Durgasiṃha* and *Trilocanadāsa.* Of other writers belonging to this school, he quotes *Umāpati* (foll. 4b, 5b, 8, 29b, 39b, 42, 44), *Kavirāja* (foll. 8b, 19b, 22b), *Kulacandra* (fol. 11), *Laghuvṛittikāra* (fol. 38b), *Śrīpati* (foll. 18, 26b, 27b, 28, 34, 35, 38; *Śrīpatisūtra,* ? i.e. *vārttika,* 44b). Of other authorities quoted we may mention *Dharaṇi* (7, 7b), *Medinīkāra* (7b, 51), *Ratnakosha* (29) and *Hemakāra* (50, *Hemakara,* 28).

[H. T. Colebrooke.]

754.

1387. Foll. 136; size 14 in. by 5 in.; written, in the Bengālī character, by two or three recent hands; seven or eight lines in a page.

The *nāmni catushṭayam* of the same work.

It begins: अथ चतुष्टयप्रदीपो लिख्यते । धातु । दधाति पुष्णाति क्रियामिति धातुर्धातोः ०

It ends: इति चतुष्टयप्रदीपे व्याख्यासारे तद्धितः पादः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

755.

1182b. Foll. 45; size 13 in. by 4½ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kātantra-vyākhyāsāra. The first three chapters of the *ākhyāta* section.

[H. T. Colebrooke.]

756.

1182a. Foll. 42; size 13 in. by 4½ in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

The *kṛidanta* section of the same work, from the beginning to *sūtra* 9 of the 5th chapter.

It begins: वृक्षादि । अथ कृदन्ताः शब्दाः शर्ववर्मणा न कथं व्युत्पादिता वररुचिना वा कथं व्युत्पादिता इति शिष्यजिज्ञासायां प्रतिपादयन्नाह वृक्षादिवदिति । ननु कृतिना कृतो न कृता इति कथं ज्ञातं यावता कर्तृकर्मणोः कृति नित्यं ०

[H. T. Colebrooke.]

757.

1182c. Foll. 33; size 13 in. by 4½ in.; good, small, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

A fragment of another commentary (*Vyākhyāsāra*) on the *Kātantra,* by *Rāmadāsa,* comprising the comment on III. 1, 6, and from III. 2, 2 to III. 6, 48, where it breaks off abruptly. The author's name is given in the colophon, added by a different hand: रामदासकृताख्यातव्याख्यासारः ॥

Besides *Durgasiṃha* and *Trilocanadāsa*, on whose commentaries the work is chiefly based, *Kulacandra* and *Hemakara* (once *Hemakāra*, twice *Hema*) are frequently referred to, as are also once each *Umāpati* (fol. 28), *Candra* (22), *Patrāṅkura* (12), *Purushottama* (व्यतिभवते श्रीः पद्मानामिति, 9*b*), *Vararuci* (शोम्भुम्यमान इति मतान्तरेणैवेति वररुचिः fol. 3*b*), *Śrīpati* (22*b*).

[H. T. COLEBROOKE.]

758.

1271A. Foll. 63; size 13½ in. by 4½ in.; legible, modern Bengālī writing; eight or nine lines in a page.

Vilyeśvara's Kātantraṭīkā. The 3rd *pāda* of the *ākhyāta* section.

It begins: द्विर्वचनं ॥ अधिकारसूत्रमिदं वक्ष्यमाणार्थसंक्षेपाद्यतः कार्यं कार्यनिमित्तानां यद्विषरणं सो ऽधिकारः । ०

It ends: इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीविल्येश्वरतर्काचार्यविरचिताष्टमप्रकरणं समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

759.

1271B. Foll. 52; size 13½ in. by 4¾ in.; modern; legibly written, in the Bengālī character; nine or ten lines in a page.

Kalāpatattvārṇava, another commentary on the *Kātantra*, by *Raghunandana*. The section on *kṛit* suffixes. It begins:

प्रणम्य परमं देवं गोपालं विश्वनन्दनं ।
करोमि शब्दशास्त्रस्य विवृतिं प्रस्फुटां शुभां ॥
सदार्थामृतलाभाय सूक्तिरत्नाय च द्रुतं ।
कलापसर्वतत्त्वस्य समुद्रः सेव्यतामयं ॥ ० ॥

अथ कृदन्ताः शब्दाः सर्ववर्मणा कथं न व्युत्पादिता वररुचिना वा किमर्थं व्युत्पादिता इति शिष्यजिज्ञासायां प्रतिपादयन्नाह वृक्षादिवदित्यादि । ननु वृक्षादयो ऽपि कृदन्ता एव ०

It ends: इति श्रीरघुनन्दनाचार्यशिरोमणिकृते कलापतत्त्वार्णवे कृत्सु पञ्चमः पादः समाप्तः ॥

For another MS. of (the same portion of) *Raghunandana's* commentary, see Rāj. Mitra, Notices vii., p. 101. [H. T. COLEBROOKE.]

760.

1475c. Foll. 2; size 12¾ in. by 5 in.; Devanāgarī character; eleven or twelve lines in a page.

A passage from some commentary, apparently belonging to the *Kātantra*.

It begins: बहुलमेतन्निदर्शनम् ०

Kulacandra, *Kumārakāvya* (*K.S.* 8, 31), *Candrapradīpa*, a *ṭīkākṛit*, *Dhātupradīpa*, *Vardhamāna*, and *Vāmana* (*Kāvyāl.* V. 2, 79) are referred to in these pages. The following *sūtra* (?) occurs: स्थूलदूरयुवक्षिप्रक्षुद्राणामन्तस्थादेर्लोपो गुणश्च । cf. *P.* VI. 4, 156. [H. T. COLEBROOKE.]

761.

1163. Foll. 105; size 13¼ in. by 5 in.; fairly written, in the Bengālī character, by two or three recent hands; eight lines in a page.

Kātantra-pariśishṭa, a set of grammatical rules supplementary of the *Kātantra*, with brief comments; by *Śrīpati-datta*.

The work begins:

संसारतिमिरमिहिरं महेशमजमक्षरं हरिं नत्वा ।
विविधमुनितन्त्रदृष्टं ब्रूमः कातन्त्रपरिशिष्टं ॥

वृद्धिरादेशस्य ॥ आदेशस्य वृद्धिर्भवतीत्यधिक्रियते । प्राग्वृद्धिग्रहणं मङ्गलार्थं ॥ स्वस्येरेरिणोः ॥ ईरेरिणोः परतः स्वशब्दादेशस्य वृद्धिर्भवति । स्वैरः । स्वैरी । स्वैरादुणमाचादिना सिद्धे ईरिग्रहणमीरिण्येत्वश्रुतिनिवृत्त्यर्थं ॥ अक्षस्योहिन्यां ॥ ० ॥ प्रस्योढोढ्योश्च ॥ ० ॥ ऋति धातोरुपसर्गस्य दीर्घः ॥ ० ॥ नामधातोर्वा ॥ ० ॥ लृति वा ॥ ० ॥ ऋणप्रवसनकम्बलदशानामृणे ॥ ऋणशब्दे परे एषामरादेशस्य दीर्घो भवति । ऋणार्णं । प्रार्णं । वसनार्णं । वत्सतरार्णं ॥ वत्सरशब्दश्चान्द्रकाशिकादौ पठ्यते । तदिह न संमतं पातञ्जलिशाकटायनादीनां तरप्रत्ययस्यैवेष्टत्वात् । तथा च तरप्रत्ययो ऽत्र भाष्यादावुक्तः ॥ कम्बलार्णं । दशार्णं । दशार्णो देशः । दशार्णा नदी । ऋणं जलदुर्गो ऽप्युच्यते ॥ ० ॥ ऋते रस्तृतीयासमासे ॥ ० ॥ ऋतो रलावृदॢतोः ॥ ० ॥ लुक् सवर्णेवत् ॥ ० ॥ उपसर्गावर्णलोपो धातोरेदोतोः ॥ ० ॥ नामधातोर्वा ॥ ० ॥ एषैष्ययोः प्रस्य ॥ ० ॥

The *sandhiprakaraṇa* ends fol. 20 (where the *Vṛitti* is expressly ascribed to *Śrīpatidatta*); *nāmaprakaraṇa*, fol. 35*b*; *kārakapr.*, fol. 55*b*;

shatvādhikāra, fol. 59*b*; *ṇatvaprak.*, fol. 63; *stryadhikāra*, fol. 72*b*; then follows the *samāsaprakaraṇa*, with which the work seems to conclude.

The colophon is: इति वैद्यमहामहोपाध्यायश्रीश्रीपतिदत्तविरचितं कातन्त्रपरिशिष्टं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

762.

3178. Palm-leaves 119, of which 1–21 are wanting; size 14 in. by 2 in.; neatly written, in the Bengālī character, in the 16th century (?); five lines in a page.

Another copy of *Śrīpati-datta's Pariśishṭa*. Incomplete at the beginning. A leaf of paper has been inserted here, with indifferent, much injured, writing, apparently intended to supply one of the lost leaves.

The *nāmaprakaraṇa* ends fol. 38; *kārakaprakaraṇa*, fol. 63*b*; *shatvādhikāra*, fol. 69; *ṇatvādhikāra*, fol. 74; *stryadhikāra*, fol. 85*b*.

[?]

763.

641. Foll. 175; size 16 in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; 10–13 lines in a page.

[*Kātantra-*] *Pariśishṭaprabodha*, a commentary on the preceding work, by *Gopīnātha Tarkācārya*, son of *Paśupati Ācāryasiṃha*. It begins:

यो जातो धरणीधरेन्द्रतनयानाथाङ्घ्रिपाथोरुहा-
सक्तात्मा ऽनघमानसात् पशुपतेराचार्यसिंहात् ततः ।
कीर्तिश्रीजितशीतरश्मिकुमुदश्रेणीश्रियः श्रीमतो
दानानीतरवारिवारितधरादीनानिदैन्यारितः ॥
सो ऽयं सूरिसभासभाजितमतिः कामाभिरामाकृतिः
सत्योत्सेकवशीकृतेश्वरमतिः श्रीयोजनासंततिः ।
गोपीनाथ इमं चकार मधुरव्याहारवागीश्वरस्
तर्काचार्यवरः सदर्थचतुरः सश्रीकविद्याधरः ॥

इह खलु सकलविद्वज्जनगणकुञ्जरसंमतिप्राप्तनिखिलविप्रोत्तवकारणप्रारम्भकर्मोपकारकरणहरितमस्कारपुरःसरं ग्रन्थमारभमाणस्तन्निबन्धनं शिष्याञ्शिक्षयिष्यन् करोति संसारेति । अस्यार्थः । ०

कातन्त्रस्य शर्ववर्मकृतसूत्रस्य परिशिष्टं । परिशिष्यते यदागमादेशादिलक्षणं कार्यं तत्परिशिष्टं । शर्ववर्मणा ऽनुक्तं यत्तं ब्रूम इत्यर्थः । कातन्त्रशब्दो लोके कौमारव्याकरणे रूढ इति न जयदेवादितन्त्रं प्रतीयत इति चन्द्रः । आत्मनो ग्रन्थकरणयोग्यतासूचकं कर्तव्यग्रन्थप्रामाणिकत्वबोधकत्वं च विशेषणमाह । विविधमुनितन्त्रदृष्टमिति ०

The MS. is corrected throughout. The colophon runs thus:

इति महामहोपाध्यायश्रीपशुपत्याचार्यसिंहात्मजश्रीगोपीनाथतर्काचार्यविरचिते परिशिष्टप्रबोधे समासव्याख्यानं समाप्तं ॥

The *sandhipr.* ends fol. 39*b*; the *nāmapr.*, fol. 84; the *kāraka*, fol. 124*b*; *ṇatva*, fol. 133; *strīpr.*, fol. 145. [H. T. COLEBROOKE.]

764, 765, 766.

1634, 1620, 1621. Size 19 in. by 3¼ in.; folded to half the length; small, but clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Another copy of *Gopīnātha's* commentary.

Vol. i., foll. 98 from the beginning to the end of the *nāmaprakaraṇa*;

Vol. ii., foll. 39 the *kārakaprakaraṇa*;

Vol. iii., foll. 50, thence to the end of the *samāsaprakaraṇa*.

It ends: इति महामहोपाध्यायश्रीपशुपत्याचार्यसिंहतनुजविरचिता पञ्जिका समाप्ता ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

767.

145. Foll. 144; size 14 in. by 4 in.; modern; legibly written, in the Bengālī character; eight lines in a page.

[*Kalāpa-*] *Pariśishṭaprabodha* (or *Tattvabodhinī*), another commentary on *Śrīpatidatta's* work, by *Rāmacandra Cakravartin*. It begins:

प्रणम्य श्रीनाथपदारविन्दम्
अज्ञानसंमोहविनाशवीजं ।

कलापतन्त्रस्य च तत्त्वबोधिनीं
कुर्वे कृती(र्मो) द्विजरामचन्द्रः ॥
उपायाः सन्ति यद्यत्र गोपीनाथादिनिर्मिताः ।
विबुद्धबोधनायैव तथाप्यत्र ममोद्यमः ॥

तत्रादौ शिष्टाचारतयानुमतग्रन्थसमाप्तिकामो मङ्गलमाचरेदिति प्राचीनाः । तन्नेति नवीनाः । तथा हि समाप्तिग्रन्थस्य चरमवर्णोत्पत्तिः ० । ० ॥ हरिं नत्वा कातन्त्रस्य कौमारव्याकरणस्य परिशिष्टं वक्ष्यमाणत्वेन शेषावयवत्वं लोपागमादि वृद्ध्यादिकार्यं शर्ववर्मणो ऽनुक्तं वयं ब्रूमः । ०

The MS. terminates at the end of the *kārakaprakaraṇa*. [H. T. Colebrooke.]

768.

1271E. Foll. 58; size 13½ in. by 4¾ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Pariśishṭa-Siddhāntaratnākara (?), a third commentary on the *Kātantra-pariśishṭa*, by *Śivarāma Cakravartin*. The *sandhi* section.

The MS. from which this was copied seems to have been incomplete at the beginning. The copy begins with the explanation of the rule ऋते; followed by that of ऋतो र० ॥ लुक्० ॥ See above, no. 761.

At the beginning a different hand has added the stanza:

वाक्यक्लिपथं च धिया लिलेख कृतप्रणामी शिवरामशर्मा ।
व्याहारवाक्यैः परिशिष्टशास्त्रे सिद्धान्तरत्नाङ्कुरमेव यत्नात् ॥

It ends: इति शिवरामचक्रवर्तिकृते परिशिष्टसिद्धान्तरत्नाङ्कुरे (sic; ? पत्राङ्कुरे cf. p. 201*a*) सन्धिप्रकरणं समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

769.

139. Foll. 172; size 13½ in. by 6 in.; modern Bengālī handwriting; twelve lines in a page.

Vaktavya-viveka (or *-vṛittiṭīkā*), a fourth commentary on *Śrīpatidatta's Pariśishṭa*, by *Puṇḍarīkāksha Vidyāsāgara Bhaṭṭācārya*, son of *Śrīkānta Paṇḍita*. It begins:

शङ्करचरणसरोजं प्रणतामरमौलिलिं पदं वन्दे (!) ।
अथ वक्तव्यविवेकं विदधे श्रीपुण्डरीकाक्षः ॥
एकान्तरपाणिनि ० ।
स श्रीपतेरपि वचांसि विरेचयामि ० ॥

विशिष्टशिष्टाचारपरिप्राप्ततया स्तुत्यविघ्नविघातार्थकृतमिष्टदेवतानमस्कारं शिष्टशिक्षार्थमादौ निबध्नाति संसारेत्यादि ० - - - ॥ कातन्त्रपरिशिष्टमिति कातन्त्रे सार्ववर्मिकव्याकरणे परिशिष्टमनुक्तं कार्यं तद्ब्रूम इत्यर्थः ॥ ०

इति महामहोपाध्यायश्रीमच्छ्रीकान्तपण्डितात्मजश्रीपुण्डरीकाक्षविरचिते वक्तव्यविवेके सन्धिप्रकरणं समाप्तं ॥ fol. 33*b*.

इति नामप्रकरणं ॥ fol. 74*b* (end of leaf).

इति महामहोपाध्यायश्रीविद्यासागरभट्टाचार्यकृतायां वक्तव्यवृत्तिटीकायां कारकप्रकरणं समाप्तं ॥ fol. 133.

इति महामहोपाध्यायश्रीमच्छ्रीकान्तपण्डितात्मजश्रीविद्यासागरभट्टाचार्यविरचिते वक्तव्यविवेके स्त्र्यधिकारः समाप्तः ॥ fol. 151.

The last chapter (*samāsa*) begins with two *śārdūlavikrīḍita* stanzas, शौटीर्यं त्यजताद् ०, ending वितनुते श्रीकान्तवीरात्मजः ॥

The original colophon, which was identical with that of the preceding chapter, except ० वक्तव्यटीका समाप्ता ॥ has been daubed over, and a different hand has added:

इति महामहोपाध्यायश्रीपुण्डरीकाक्षवक्तव्यटीका समाप्ता ॥
[H. T. Colebrooke.]

770.

1271F. Foll. 28; size 14 in. by 4½ in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kātantra-Uttarapariśishṭa, a continuation of *Śrīpatidatta's Pariśishṭa*, by *Trilocanadāsa*.

It begins:

नत्वा शङ्करचरणं मत्वा कातन्त्रशिष्यसंमोहं ।
दृष्ट्वा नानातन्त्रं कुर्मः परिशिष्टमुत्तरस्य (!) ॥
श्रीपतिना हृतसारे कलापदुग्धे सुधां कामं ।
[द]तत्क्रियानिगरणं पातुं यतते त्रिलोचनः सदयः ॥
तादृक्परिश्रमपयोधिनिमज्जनेन
लब्धं मया किमपि वस्तु विचारदक्षाः ।
भावो ऽपि तत्परिचये भवतां महान्तः
श्रुत्वैव किं हसथ मामवधत्त धीराः ॥

स्त्री द्विगुरदन्तो ऽपात्रादिः समाहारे ॥ पात्रादवर्जितो ऽदन्तो

द्विगुः समाहारे स्त्री स्यात् । क्लीवत्वे प्राप्त विधिरयं । पञ्चानां पूलानां समाहारः पञ्चपूली । °

Fol. 5. पूर्णा लिङ्गविषयः ॥ जातीये च ॥ अस्मिन्महत आकारः स्यात् । महाजातीयः । °

The treatise is incomplete, one or more leaves having apparently been lost at the end. The last fully explained rule is:

असत्तादिश्च ॥ असःशब्दादिकण् शेषे वा स्यात् तादिश्च । शौवस्तिकं असनं । शौवस्तिकत्वं विभषा न येषामिति भट्टः ॥

[H. T. Colebrooke.]

771.

1271C. Foll. 40; size 12¾ in. by 4½ in.; modern, legible Bengālī handwriting; six lines in a page.

Uṇādivṛitti, a set of aphorisms on *uṇādi* suffixes, with a commentary, by *Śivadāsa*.

It begins: वादेरुणादिर्वातादौ ॥ वातादौ वाच्ये वादेरुणर उणादिर्भवति । आदेशागमगुणवृद्धिह्रस्वादयो यथासंभवं परिकल्पनीयाः । वा वायुर्वातः । बन्ध बन्धुर्ज्ञातिः °

There are altogether 187 *sūtras*, the last of which is ण्यादे रुः ॥ डुमिञ गुणो मेरुर्हेमाद्रिः । पीङ गुणः पेरुरुपामप्रमाणं पक्षी वायुः आदित्यश्च । रुरुर्मृगविशेषः । असुरभेदश्च । कृ कीरुः मृगभेदः । डुदाञ दारुर्दानशीलः । क्लीवे दारु काष्ठं । शश अकारस्य मकारः श्मश्रु मुखलोम । अश् व्याप्तौ अश्रु नेत्राम्बु । असु असु च । ञिफला फे इत्यादेशः फेरुः शृगालः वैरी च । डुशीञ शिगादेशः शिग्रुः शोभाञ्जनः । कदि नुमलोपः कद्रुर्नागमाता इति शिवं ॥ After this, a different hand has added शिवदासचक्रवर्तिकृता उणादिवृत्तिः समाप्ता । [H. T. Colebrooke.]

772.

825d. Foll. 28; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Paribhāshāvṛitti, general rules of interpretation, applicable to the *Kātantra*, with a succinct commentary, by *Durgasiṃha*.

The work begins:

प्रणम्य सदसज्ज्ञानध्वान्तविध्वंसभास्करं ।
वाक्यार्थं परिभाषार्थं वक्ष्ये बालावबुद्धये ॥

इह हि सूत्रत्वेन रूतलक्षं यदुक्तौ यत्र वार्त्तिके सूत्रं योनिरिहार्थानां सर्वं सूत्रे प्रतिष्ठितमिति केनचिद् व्याख्यातुकामेनावश्यकमेवाभ्युपगन्तव्यं । तथा चान्वर्थः । सूचयति सूचयति सूते वा सूत्रं । तत्र सूत्रकारयोः सर्ववर्मकात्यायनयोः सूत्राणां च चतुःशत्यां पञ्चाशदधिकायां याः परिभाषा नोक्तास्तथा च वृत्तिटीकयोस्तत्र नियुक्ताः कार्येषु च दृश्यन्ते तासां युक्तितः संक्षिप्तरुच्यते । ताश्च द्विविधा लौकिक्यः शास्त्रीयाश्च । °

Here follow a few more *paribhāshās*: एकदेशविकृतमनन्यवत् ॥ ° ॥ नास्तशब्दोक्तत्वात् ॥ ° ॥ येन विधिस्तदन्तस्य ॥ ° ॥ अर्थवद्ग्रहणे ऽनर्थकस्य ॥ ° ॥ यथोन्नेस्य विधिः ॥ ° ॥

Altogether the work seems to consist of some 60 *paribhāshās*, the last of which runs thus: उत्सर्गापवादयोरपवादो विधिर्बलवान् ॥

The treatise ends: तदुक्तं न ह्यनिष्टार्थस्य शास्त्रे प्रवृत्तिरिति ॥ इति दुर्गसिंहोक्ता परिभाषावृत्तिः समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

773.

1475b. Foll. 16; size 13 in. by 4½ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Dhātupāṭha to the *Kātantra*.

It begins: भू सत्तायां । चिती संज्ञाने । अत सातत्यगमने । च्युतिर् आसेचने । °

There are numerous marginal glosses, written in Devanāgarī.

Regarding this arrangement of the roots—differing chiefly from the *Pāṇinīya Dhātupāṭha*, in that they are here distributed under 9, instead of 10, classes (the 3rd class being included in the *adādayaḥ*); and that in each class the roots are primarily divided into three groups according to whether they are *parasmaipadin*, *ātmanepadin*, or *ubhayapadin*—see Westergaard, Radices Linguæ Sanscritæ, p. iv. [H. T. Colebrooke.]

774.

984. Foll. 94; size 14 in. by 4½ in.; excellent, recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Dhātupāṭha of the *Kātantra*, with a commentary (*vṛitti*), entitled *Manoramā*, composed, in A.D. 1536, by *Ramānāthaśarman Rāyi*, son of *Vedagarbha Tarkācārya*.

This MS. [A.] begins:

सम्यक् प्रणम्य तां वाणीमानीय* च सतां वचः ।
मनोरमा रमानाथशर्मणा परिनिर्मिता ॥ १ ॥
प्रायेण धातुवैषम्यात् सर्वेषां घूर्णते शिरः ।
या तत्क्रियायै† प्रभवेत् सैव वृत्तिर्मनोरमा ॥ २ ॥
भूरिसूरिकृता वृत्तिर्भूयसी युक्तयुक्तिका‡ ।
निश्चेतुं§ धातवस्तेषां|| न शक्यास्तेन मे श्रमः ॥ ३ ॥
यो मत्सरः¶ प्रथयति प्रथितस्य नाम्ना
कस्यापि वा निजमहित्वसमीहया वा ।
उच्छिद्य नाम मम वीक्ष्य कृतीः समन्तात् **
तस्यैव नश्यतितरां†† सुकृतं कृतं तु ॥ ४ ॥

भू सत्तायां ॥ सतो भावः प्रवृत्तिनिमित्तं सत्ता तस्याश्च‡‡ सिद्धरूपायाः§§ अपि यथा क्रियात्वं तथा वर्णितमेव धातुसंज्ञायां । ° [H. T. COLEBROOKE.]

775.

648. Foll. 103; size 13 in. by 4 in.; written, in the Bengālī character, towards the end of last century; eight or nine lines in a page.

The same work [B].

This is the more correct MS.; but the first two leaves have been supplied by a later, less intelligent, scribe. The MS. ends:

वसुबाणभुवनगणिते* शाके धर्मेद्रवीतीरे ।
कातन्त्रधातुवृत्तिं निर्मितवान् श्रीरमानाथः ॥ ° ॥

इति वेदगर्भतर्काचार्यात्मजरायिकुलप्रसूतश्रीरमानाथशर्म-निर्मितायां कातन्त्रगणधातुवृत्तौ† चुरादिविवरणं समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

776.

2820. Foll. 65; size 8½ in. by 7 in.; bound in the European fashion; good Devanāgarī writing; 15–20 lines in a page.

Kāśīnātha's Dhātumañjarī, ‡ alphabetically arranged for Wilkins by *Lālā Mahatā Barāya*, and published by the former (1815) from this MS., with the various readings of Carey's edition of the *Kavikalpadruma*.

It begins:

सरामरामरामं गुणानां धातुमञ्जरी ।
ज्ञानदाज्ञानहा ज्ञात्वा काशीनाथेन कथ्यते ॥

अक अग कुटिलायां गतौ । अकति । अगति सर्पः । अगः पर्वतः ॥

The margin contains numerous English renderings in pencil. [SIR CH. WILKINS.]

777.

842. Foll. 79; size 12½ in. by 4 in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Śabdāvali, consisting of paradigms of, and general remarks on, declensions. Rules of the *Kātantra* are quoted by the author.

It begins:

प्रणम्य सच्चिदानन्दं जगतां ज्ञानकारणं ।
शब्दतत्त्वं समालेखि बालानामाशुबुद्धये ॥

---

* प्रणम्य सततं वाणीमानीय B.

† यत्नात् क्रियायै B.

‡ Thus B., and Paris MS.; युक्तायुक्तिका

§ शिशूनां इत्यपि पाठः A. marg.

|| Thus Par.; ° ते . तां A; B. reads this half-*śloka* thus: ततस्तस्यानुशक्यास्ते न मे तेषु परिश्रमः ॥

¶ मत्सरं B.

** Thus B., Par.; समन्तास् A.

†† नश्यतुतरां B.

‡‡ B. om. प्रवृत्ति ; ° तस्या A.

§§ सिद्धरूपायाः क्रियाया A.

* For वाण the scribe orig. wrote वाणं; A. does not give this *śloka*; the last page of the Paris MS. (acc. to M. Sylvain Lévi) is in a very bad state of preservation; it omits भुवन, and seems to read वसुवाणगणितेऽ.

† कातन्त्रगणवृत्तौ A.; कातन्त्रधातुवृत्तौ Par.

‡ The original MS. of this work (no. 2819) mentioned by Westergaard, Radices, p. v., seems to have disappeared from the library many years ago.

अकारान्तादिहान्तानां सर्वनाम्नां ततः परं ।
संख्यानां च कतेष्वापि साध्यमुक्तं मयाधुना ॥
देवादीनां च शब्दानां लिङ्गानां च विनिर्णये ।
यदभद्रं ब्रवीम्यत्र क्षमध्वं तदिहोत्तमाः ॥
रूढिशब्दाश्च कथ्यन्ते पुंसि क्लीबे स्त्रियामपि ।
गुणद्रव्यक्रियायोगास्त्रिलिङ्गास्तदनन्तरं ॥ °

इति पुंलिङ्गे अकारान्ताः fol. 8; ° आकारान्ताः fol. 8b; ° इकारान्ताः fol. 12, etc.

इति पुंसि व्यञ्जनान्तविवरणं। अथ स्त्रीलिङ्गशब्दाः fol. 34b; अथ नपुंसकलिङ्गशब्दाः fol. 46; अथ सर्वनामशब्दाः fol. 56; अथ संख्यावाचकशब्दाः fol. 71.

It ends: इति शब्दावल्यां संख्यावाचकशब्दसाधनं समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

778.

1271D. Foll. 51; size 13½ in. by 4¾ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Śabdamālā, a set of declensional paradigms, arranged by *Gopīnātha-śarman.*

It begins:

प्रणम्य चरणाम्भोजं भवान्या बालबोधिनी ।
क्रियते शब्दमालेयं श्रीगोपीनाथशर्मणा ॥

पुंस्त्रीनपुंसकशब्दे वाच्यलिङ्गाश्च वाचकं । ° देवशब्दो देववाचकः । देवः देवौ देवाः । ° The MS. is perhaps incomplete, it ending with forms of दूष, दोष, दोस्; after which a different hand has added the colophon: इति श्रीगोपीनाथकृता शब्दमाला समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

779.

825c. Foll. 57; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Śabdārṇava, another set of declensional paradigms, with a running explanation, by *Rāmacandra.*

The treatise begins:

नत्वा शम्भोः पदाब्जं सुरदनुजवरैः सेव्यमानं सुकान्तं
योगीन्द्रैरभिवाञ्छितं द्विजवरैर्ध्येयं हि पूज्यं च यत् ।
मूढानां प्रतिपत्तये वितनुते श्रीरामचन्द्रः सुधीर्
विज्ञानाय शिशोरतीव सुखदं शब्दार्णवं ज्ञानदं ॥
शब्दानां प्रथमे द्वित्वे बहुत्वे यानि यानि च ।
प्रयोगानि भवन्ति हि तानि तानि वदाम्यहं ॥

अथाकारान्ताः । रामः रामौ रामाः । °

It ends: मधुलिहादीनां विरामव्यञ्जनादौ च ढत्वे ॥ समाप्तं चेदं शब्दार्णवमिति ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

780.

825b. Foll. 52; size 12¾ in. by 4½ in.; legibly written, in the Bengālī character; six lines in a page; modern.

[*Kalāpa-*] *Dhātusādhana*, a set of conjugational paradigms with a running explanation, by *Rāmakānta* (or *Rāmacandra Cakravartin*, acc. to the title on fol. 1a).

It begins:

नत्वा गुरुपदद्वन्द्वं रामकान्तेन यत्नतः ।
बालानामवबोधाय क्रियते धातुसाधनं ॥

अथ धातवः ॥ तत्र यद्यपि बहवो धातवस्तथापि ग्रन्थगौरवभयात् झटिति सर्वधातुसाधनानुसंधाने धीजनकत्वाच्च वृद्धसंमताद् भ्वादयो दशैव निबध्यन्ते । यदुक्तं वृद्धैः ।

भूस्थागमदृशो हन्तिदाकृज्ञाग्रहचिन्तयः ।
दर्शिते पुरतो ज्ञेयाः शीघ्रज्ञानाय धातव इति ॥

तत्र प्रथमं भू सत्तायामिति सत्तार्थे वर्तमानस्य भूशब्दस्य क्रियाभावो धातुरिति ° - भू ends fol. 8b; स्था fol. 12b; गम् fol. 16b; दृश् fol. 20; हन् fol. 28; दा fol. 30b; कृ fol. 37b; ज्ञा fol. 41b; ग्रह fol. 46; चिन्त् is not quite complete, ending abruptly चाशीः । चिन्त्यात् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

781.

1292. Foll. 22; size 13 in. (fol. 17-22, 12½ in.) by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Dhātusādhana, the above set of paradigms—

the compilation of which (in *śaka* 1411) is here ascribed to *Kavicandra*—without the commentary. It begins:

नत्वा शिवपदद्वन्द्वं संसारसारकारणं ।
श्रीमता कविचन्द्रेण क्रियते धातुसाधनं ॥
भूस्थागमदृशो हन्तिदाकृञायहचिन्तयः ।
दश ते पुरतो ज्ञेयाः शीघ्रज्ञानाय धातवः ॥ ०

भू सत्तायां । भूधातुरकर्मकः परस्मैपदी ०

It ends: करणे भुवने शाके बालानां बोधहेतवे ।
श्रीमता कविचन्द्रेण रचितं धातुसाधनं ॥

[H. T. Colebrooke.]

782.

1175b. Foll. 24; size 13½ in. by 4¾ in.; good, recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Dhātughoshā, the same set of paradigms. This MS. omits the introductory and concluding *ślokas*. It is here appended to a MS. of the *Śīghrabodha*, being perhaps intended to be used in connection with that grammar, or on account of the occurrence of the word *śīghra* in the opening *śloka*.

After आशीः । चिन्यात् (see no. 780), the MS. proceeds at fol. 23*b*, चिन्यास्तां चिन्यासुः etc.

[H. T. Colebrooke.]

783.

825a. Foll. 29; size 13 in. by 4½ in.; Bengālī character; seven lines in a page.

[*Kalāpa-*] *Carkarītarahasya*, a treatise on the formation of the Intensive without *ya*, by *Kavi Kaṇṭhahāra*, son of *Trilocana Kavīndra*. It consists of 19 *ślokas* (and four introductory stanzas), with a commentary by the same writer.

It begins:

प्रणनम्य महादेवं चर्करीतरहस्यकं ।
श्रीकण्ठकविहारो ऽहं वावच्मि वदतां वरः ॥
परिभाषाटीकायां माधवदासकविचन्द्रभिषजा* ।
मत्गुरुगुरुणोत्तरपरिशिष्टे यदभिहितमविरुद्धं ॥
रसवासुपमशब्दानुशासने(षु) च यदभिहितं वीक्ष्य ।
तत्सर्वं संक्षेपात्पदानि वावच्मि चर्करीतानाम् ॥

* One syllable wanting.

नो जानाति कलापचन्द्रविदुरो यद्वावदीति स्फुटं
भाषायामिह चर्करीतमखिलं नैवं दरीदृश्यते ।
भाषायामपि मंममीति विदितो वक्तव्यवादी ततस्
तत्सर्वं विवरीवरीमि रसवत्सन्त्वादिभिः संमतम् ॥
चर्करीताभिधो धातुश्चेक्रीयितलुकीष्यते ।
सप्तम्या वैषयिक्या च तस्य द्विर्वचनं भवेत् ॥ १ ॥
चेक्रीयिते च यो ऽभ्यासस्तत्र यद्यद्विधीयते ।
तत्सर्वं चर्करीतस्याभ्यासे रीविषये रिरौ ॥ २ ॥ ०

The commentary begins:

रामचन्द्रनृपद्वारि कलापाध्यापनारतः ।
कण्ठहारकविः सो ऽहं विवृणोमि रहस्यकं ॥

इह निखिलव्याकरणसंवादिकौमारव्याकरणं रहस्यदीक्षागुरुणा त्रिलोचनकविचन्द्रमहोपाध्यायेन कृतोत्तरपरिशिष्टाख्यातप्रकरणे तस्य लुक् चर्करीतं च बहुलमित्यादीनि यानि यानि सूत्राण्यभिहितानि तानि तानि शार्ववर्मिकाणि सूत्राणि च व्याख्यातुकामेन तदात्मजेन व्याकरणशास्त्रसमुद्रसमुत्तितीर्षुधिषणाविशेषशालिना श्रीकविकण्ठहारेण समुपाध्यायपुत्रकविसार्वभौमप्रार्थनादितचर्करीतपदकदम्बकं विवरीवरीतुकामेन प्रारिप्सितप्रतिबन्धकविनाशबीजमहादेवनमस्काराय ग्रन्थस्य नामधेयाय च कृतं पद्यं व्याख्यातुमुच्यते प्रणनम्येति ० - - ॥ परिभाषेति पद्ययुगलं सुगमं (not explained) ॥ ० ॥ नो जानातीत्यादि । अस्यार्थः । कलापचन्द्रविदुरो दुर्गः प्रस्तावाच्चर्करीतमखिलं भाषायां नो जानाति भाषायामिति परवाक्योत्तरमपि । ० । यद् यस्मादिह कलापमते भाषायां चर्करीतमखिलं न दरीदृश्यत इत्येवं वावदीति दुर्ग इति शेषः । यद्वा कलापचन्द्रविदुरो दुर्गसिंहो जानात्येव चर्करीतमर्थात् किंतु न वावदीति चर्करीतलक्षणं शर्ववर्मणानुक्तत्वात् । ० । दरीदृश्यते । यन्मते चर्करीताद्भावकर्मणोर्नात्मनेपदमभिधीयते तन्मते चेक्रीयितान्तो ऽयं प्रयोगो विदितः । अशेषपरिशेषकारितयाख्यातवक्तव्यवादी तु श्रीपतिदत्तः ॥ ० । तथा कात्यायनेनापि भाषायां चर्करीतमिति मत्वा ० । अन्ये ऽपि भाषायां चर्करीतमिच्छन्ति । तथा हि । यङो लुग्बहुलं प्रकृतिवत्परस्मैपदी चेति सुपद्मव्याकरणं । यङ्लुक्युवृद्धिनिमित्तेषु ईङ् च वा इति सारस्वतव्याकरणं । चर्करीताभ्यासस्येत्यत्र श्रीपतिनाप्युक्तं । यङो लुगस्तीति केचित् । निर्लुवयृत्ती (!) चोक्तं भाषायां यङो लुगस्तीति । चान्द्रश्च लुगधिकारे यङो बहुलमित्याह । काशिकायामपि छन्दोनुवृत्तिरिह नेष्टा । भागवृत्तिकारस्तु बोभवीत्येव न छान्दसमिति मन्यते । उक्तं चान्यत्र बोभवीतीति परं रूपं भाषायां साधनान्यदिति ॥

कृष्णेन साहसे प्रीतिर्बोभवीति यदब्रवीत् ।
न जागटीति युक्तौ तक्लिंहद्विपदयोरिव इति ॥
जाग्नरीतीति विजयवाक्ये । जाग्नलीतीति संग्रहे । शंशमा-
चक्रुरिति भट्टिकाव्ये । बोभवीति न सस्नो इति । प्रतिपदमुपहृत:
केनचिज्जागहीति विरोधाख्यभावोदाहरणे मिश्रेणोक्तमिति । ०

The author also quotes: *Kātantraikadeśī*, and ० *deśinaḥ*, fol. 28*b*; *Kulacandra*, fol. 25*b*; *Kramadīśvara*, fol. 7, 10*b*, 11*b* etc.; *Durga(siṃha)'s* (*dhātu-*) *Gaṇavṛitti*, fol. 17; id. *svavṛittau*, fol. 20; id. *Paribhāshāvṛittau*, fol. 6, 24; *Sāgara*, fol. 19*b*.

The colophon runs thus: इति वैद्यमहोपाध्यायत्रिलोचनकवीन्द्रतनयश्रीकविकण्ठहारविरचितं चर्करीतरहस्यं समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

784.

1415b. Foll. 5; size 12¾ in. by 4½ in.; recent Bengālī writing; ten lines in a page.

Kṛinmañjarī, a set of eighteen memorial verses (*kārikā*) on primary suffixes (*kṛit*), with a commentary, by *Śivarāmaśarman*.

It begins:

नत्वा महेशं शिवया समेतं संसारदावानलमोक्षहेतुं ।
संक्षेपत: श्रीशिवरामशर्मा कृन्मञ्जरीं सूरिमुदे तनोति ॥
तव्यानीयौ क्यप्ण्यतया पञ्चैते कृत्यसंज्ञका: ।
भावे कर्मणि चैते स्युर्लक्ष्यतो ऽन्यत्र कुत्रचित् ॥ १ ॥ ०
विशेषवचनात् क्त: स्याद्भावे कर्मादिके ऽपि च ।
एते संक्षेपत: प्रोक्ता अन्ये ज्ञेया विचक्षणै: ॥ १८ ॥

इहायं कर्ता बालव्युत्पत्तये कृत्प्रत्ययान् कारिकायां संगृह्णाति तव्येति पञ्चैते कृत्यसंज्ञका इति ते कृत्या इत्यनेनेत्यर्थ: । भावे कर्मणि चैते स्युरिति भावकर्मणो: कृत्युक्तखलर्था इत्यनेनेत्यर्थ: । ० आख्यातप्रकरणे दुर्गसिंहस्त्वाह । अकर्मकात् भावे सकर्मकात् कर्मणि एवं कृत्स्वपि वेदितव्यं ०

It ends: भावकर्मणोरुदाहरणं भीतिर्गमनं । करणे यथा प्रघ्न: परशु: । आधारे गोदोहनो शक्तुधानी युवेथा(!) ईषत्पाध्वंसकायेय ॥ इति शिवरामशर्मोक्तकृन्मञ्जरि: समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

785.

1517h. Foll. 18; size 11 in. by 3½ in.; fairly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; 9–11 lines in a page.

Shaṭkāraka, a set of 14 couplets, on the syntax of cases, here ascribed to *Vallabhānanda*; with a commentary. The text runs as follows:

भग्नं मारबलं येन निर्जितं भवपञ्जरम् ।
निर्वाणपदमारूढं तं बुद्धं प्रणमाम्यहम् * ॥
षट्कारकाणि संबन्ध उक्तानुक्ततया द्विधा ।
विभक्तिश्चेति निश्चेयमवश्यं योगमिच्छता ॥ १ ॥
यो यत्र प्रत्ययो जात: समासो यत्र वा भवेत् ।
स एवं वक्ति युञ्जानस्तस्य लिङ्गेन संख्यया ॥ २ ॥
लिङ्गसंख्याभियोगश्च प्रायो भवति दर्शित: ।
वेदा: प्रमाणमित्यादिप्रयोगो येन संमत: ॥ ३ ॥
मुख्यकर्तारमाचष्टे प्रत्ययो ऽनेककर्तृके ।
मुख्य: प्रयोजको ज्ञेय: प्रयुक्तो नापरैर्यदि ॥ ४ ॥
दुहादेर्गौणकं कर्म नीवहादे: प्रधानकम् ।
इनन्ते कर्तृकर्मैव अन्यद्वा वक्ति कर्मज: ॥ ५ ॥
गमनाहारबोधार्थशब्दार्थाकर्मधातुषु ।
अनिनन्तेषु य: कर्ता स्यादिनन्तेषु कर्म तत् ॥ ६ ॥
न नीखाद्यदिशब्दायक्रन्दह्वा: कर्मकर्तृका: ।
तथा भक्षिरहिंसार्थो वहो ऽसारथिकर्तृक: ॥ ७ ॥
हृक्रोरपि तथा कर्ता इनन्ते कर्म वा भवेत् ।
अभिवादिदृशोरेवमात्मनेविषये परम् ॥ ८ ॥
उक्तादन्यदनुक्तं स्यादुक्ते स्यात् प्रथमैव हि ।
अनुक्ते तु भवन्त्यन्या द्वितीयाद्या यथायथम् ॥ ९ ॥
कर्तृसंज्ञे तृतीया स्याद् द्वितीया कर्मकारके ।
तयोरच भवेत् षष्ठी कृति निष्ठादिवर्जिते ॥ १० ॥
एकदा तूभयप्राप्तौ कर्मण्येव न कर्तरि ।
अकारकप्रयोगे तु षष्ठी स्यादुभयोरपि ॥ ११ ॥
प्रायश: कथिता एव दृश्यन्ते कर्तृकर्मणो: ।
यथाभिधानमन्यासां प्रवृत्तिर्न निराकृता ॥ १२ ॥
तृतीया करणे प्रायश्चतुर्थी संप्रदानत: ।
पञ्चमी स्यादपादाने तथाधारे तु सप्तमी ॥ १३ ॥
संबन्धे ऽथ भवेत् षष्ठी निर्णयस्तावदीदृश: ।
उक्तानुक्तविचारेण प्रयोगस्तेन गम्यताम् ॥ १४ ॥

The commentary begins: इहायं ग्रन्थकर्ता बालव्युत्पत्तये संक्षेपत: संबन्धमभिदधान: प्रस्तुवन्नाह षट्कारकाणीत्यादि ॥ अस्यायमर्थ: । योगं संबन्धमिच्छता ज्ञातेणावश्यमेवेदं निश्चेयं ०

This MS. ends: अत एवायमस्माकमेतावत्परिश्रम: ॥ इमां विंशतिसंयुक्तां मध्येगम्य चतु:शतम् । अरतामरमोलोके(!)

* This *śloka* probably belongs to the commentary.

संबंधो द्योतसिद्धः ॥ इति श्रीवच्छाभानंदविरचितं षट्कारकम् ॥ श्रीशाके· [H. T. COLEBROOKE.]

786.

801a. Foll. 11; size 15½ in. by 5½ in.; legible modern Bengālī writing; ten lines in a page.

The same treatise, here ascribed to *Vahasanandin*; with the same commentary.

It ends: अतः कारकसंबन्धो द्योतमापादयन्निह स्थित स्वायमस्माकं तानुद्दिश्य परिश्रमः ॥

इमां विंशतिसंयुक्तां मध्येगम्य चतुःशतीं ।
आस्तां सरभसो लोकः संबन्धो द्योत एव हि ॥

इति वहसनन्दिविरचितं षट्कारकं समाप्तं ॥

On the first page the treatise is called *Kātantrashaṭkāraka*. [H. T. COLEBROOKE.]

787.

1160b. Foll. 16; size 13 in. by 4¾ in.; good, modern Bengālī handwriting; ten lines in a page.

The same treatise, here ascribed to *Maheśanandin*; with the commentary.

This MS. contains the text twice, first by itself, and then each *śloka* with the comment.

It ends: अतः कारकसंबन्धो द्योत्यते ते पदसन्धिस्थितावास्माकं तानुद्दिश्य परिश्रमः ॥

इति महेशनन्दिविरचितं षट्कारकं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

788.

1175A. Foll. 38; size 13 in. by 4 in.; fairly good modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Śabdarahasya, a treatise on the philosophy of grammar, by *Rāmakānta Vidyāvāgīśa*, son of *Śyāmasundara Cakravartin*.

It begins:

सन्नत्येशपदार्थं मत्वा मतं च सन्नत्नकारकाणां ।
विदधे शब्दरहस्यं श्रीरामकान्तः समासेन ॥

अथ शब्दो निरूप्यते ॥ तत्र प्रतिनियतो वर्णानां व्यूहः शब्द इति टीकाकृत् । इत्थं ० । आकारादिवर्णानां शब्दव्यवहारो गौण इति लक्ष्यते । प्रायिकं वा लक्षणमिदं । स च द्विविधः । साधुशब्दो ऽपशब्दश्च ॥ अत्र तर्काचार्यैः । साधुत्वं नियतधर्मजनकसजातीयत्वं । नियतं च नियतक्रियासाध्यत्वात् । नियता च क्रिया श्रुतिस्मृतिप्रतिपाद्या । यद्यप्यपशब्दा धर्मं जनयन्ति सत्यं ब्रूयादिति श्रुतेः । तथापि नान्तर्वेद्यां म्लेच्छितव्यं नापभाषितव्यमिति । ०

सार्थकादिनिरूपणं fol. 3*b*; शक्त्यादिनिरूपणं fol. 5; लिङ्गार्थनिरूपणं ॥ धातुर्द्विविधः ० fol. 8*b*; अर्थनिरूपणं fol. 11*b*; शक्त्यादिनिरूपणं fol. 13; शक्तिग्रहप्रकारः fol. 14; मुख्यनिरूपणं fol. 16; - - कारक० -; अथ समासलिङ्गं fol. 28*b*.

Quotations from the following authorities have been met with:

Kavirāja, fol. 26, 30*b*; *Kāvyaprakāśasūtram* (*śloka Kāvyapr.* II. 8), fol. 4, 16; [तत्र तदभूलीक्षणिक इति काव्यप्रकाशसूत्रविरोधात् किंतु शब्द एव लक्षणा स्वशक्यसंबन्धित्वे संबन्धेन लक्ष्यस्य शब्दगतत्वे सत्येवेति काव्यप्रकाशटीकाकृत्] 18; *Kāvyaprakāśakṛitāpi vyākhyātam* [viz. इहागृहीतसंक्षेपस्य शब्दादर्थप्रतिपत्तेरभावात् ०]; *Kulacandra*, fol. 6, 6*b*, 10; *Gaṅgeśvaropādhyāya*, 15; *Gopīnātha*, 13, 16*b*, 31; *Cakravartin*, 12, &c.; *Cintāmaṇikṛit*, 29; *Jayāditya*, 25; *Ṭīkā* and *Ṭīkākṛit*, often; *Tarkācārya*, often; *Trilocana*, 8*b*; *Durga*, 5; *Durgādayaḥ*, 23*b*; *Nyāsa*, 33*b*, 35, 36*b*; *Nyāsakṛit*, 6*b*; *Pañjī*, 26; *Paramānanda-cakravartin*, 16*b*, 19*b*; *Prabhākarāḥ*, 17*b*; *Bhartṛihari*, 4*b*; *Vākyapadīye Bhartṛihariḥ*, 12; *Bhāshāpariccheda*, 8; *Rāyamukuṭa*, 28*b*; *Vṛittikṛit*, 36; *Śabdaśaktiprakāśikā*, 4*b*, 20*b*, &c.; *Śrīpati*, often; *Śrutyadhyāye Śrīdharasvāmin*, 20; *Sandhiṭīkā*, 9*b*; *Sāgara*, often; *Siddhāntapradīpa*, 9*b*, 12, 13; *Siddhāntamuktāvalī*, 5*b*, 8. The *Naiyāyikāḥ* and *Mīmāṃsakāḥ* are also frequently referred to, generally in opposition to each other.

It ends: अन्यथा हे राजन्नित्यादौ विभक्तित्वेन लिङ्गत्वाभावादप्रसक्तो नकारलोपस्येति दिक् ॥ इत्येकवचनान्तादिनि-

रूपणं ॥ इति श्रीलश्रीमहामहोपाध्यायश्यामसुन्दरचक्रवर्त्यात्मज-श्रीरामकान्तविद्यावागीशेन कृतं शब्दरहस्यं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

789.

2341c. Foll. 6, the first of which is wanting; size 10¼ in. by 4⅜ in.; legibly written in the Jaina type of Devanāgarī, in the latter part of the 17th century; 20–25 lines in a page.

Kātantra-Vibhramasūtra, a set of twenty *ślokas*, containing words, and word-combinations, of the same or similar sound, and susceptible of different meanings; with a commentary (*avacūri*), composed at *Dhavalakkapura*, in Saṃvat 1625, in the reign of *Jinacandrarāja*, by *Cāritrasiṃha Sādhu*, disciple of *Gītivācaka Matibhadragaṇi*.

For the beginning of the text (of 21 *ślokas*) and commentary, see Weber, Cat. Berl. ii., No. 1632. Also the identical *Haima-(tantra-) vibhramasūtra* (with the comm. of *Guṇacandra*), ib., No. 1696, and Aufrecht, Cat. Bodl., No. 380.

This MS. begins in the middle of the 7th *śloka*, the 8th beginning एतेषां कथमेकत्वं ° and the 20th or last [सध्याधयो समस्तं स्यात् °] corresponding to the 21st of the Oxford and Berlin MSS.

It ends: इति कातंत्रविभ्रमसूत्रं संपूर्णं ॥ पण्डितहर्षविशालगणिविनेयज्ञानसमुद्रलिखितम् ॥

The commentary ends: दिस्योर्है सादिति सलोपः सोर्वि ° व्यचनीकः सिद्धं ॥

बाणाब्धिषडिंदुमिते सद्वति धवलक्कपुरवरे समहे ।
श्रीखरतरगणपुष्करसुदिवापुष्पप्रकाराणां ॥ १ ॥
श्रीजिनमाणिक्याभिधसूरीणां सकलसार्वभूमानां ।
पट्टे वरे विजयिषु श्रीमज्जिनचंद्रराजेषु ॥ २ ॥ गीतिः ।
वाचकमतिभद्रमणेः शिष्यः तदुपास्यवाप्तपरमार्थः ।
चारित्रसिंहसाधुर्व्यधादवचूर्णिमिह सुगमां ॥ ३ ॥
यल्लिखितं मतिमांद्या(द)नूतं प्रश्नोत्तरत्र किंचिदपि ।
तत्सम्यक् प्राज्ञवरैः शोध्यं स्वपरोपकाराय ॥ ४ ॥

इति कातंत्रविभ्रमावचूरिः ॥ ज्ञानसमुद्रलिखितम् ॥

[F. Buchanan.]

---

4. Sārasvata.

790.

1136. Foll. 179; size 8½ in. by 3½ in.; excellent Devanāgarī writing of June and July, A.D. 1670; eight lines in a page.

Sārasvatī Prakriyā, being the *sūtras* of the *Sārasvata-vyākaraṇa*, with a commentary, by *Anubhūtisvarūpācārya*. Complete in three sections (*vṛitti*), each of which is paged separately.

I. Foll. 75 (two of which, 28 and 36, have been supplied by a modern hand). *Subanta* section.

The MS. begins:

सूत्रसप्तशतं यस्मै ददौ साक्षात्सरस्वती ।
अनुभूतिस्वरूपाय तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
प्रणम्य परमात्मानं बालधीवृद्धिसिद्धये ।
सारस्वतीमृजुं कुर्वे प्रक्रियां नातिविस्तराम् ॥ °

It ends: इति तद्धितप्रक्रिया समाप्ता ॥ संवत् १७२७ वर्षे । श्रावणे मासि सिते पक्षे प्रतिपदि गुरुवासरे । सोमेश्वरो ऽलिखत्प्रेम्णा प्रथमा वृत्तिरुत्तमा ॥

II. Foll. 73. *Ākhyāta* section. It begins:

लक्ष्मीनृसिंहौ प्रणिपत्य काश्यां
बुधांश्च पद्माकरभट्टमुख्यान् ।
सारस्वतीयां च तिबादिवृत्तिं
क्रमाल्लिखेयं गणपप्रसादात् ॥
अथाख्यातप्रक्रिया निरूप्यते । °

It ends: इति श्रीअनुभूतिस्वरूपाचार्यविरचितायामाख्यातप्रक्रिया समाप्तेयम् ॥ संवत् १७२७ वर्षे ।
मासे नभस्ये शुक्ले च द्वितीया रविवासरे ।
सोमेश्वरो ऽलिखत्प्रेम्णा द्वितीया वृत्तिरुत्तमा ॥

III. Foll. 31 (foll. 2 and 3 of which are wanting). *Kṛidanta* section.

It begins:

निजजनैर्विधिना निखिलापदो
झटिति यो विनिवर्तयति स्मृतः ।
जलाधिजापरिरम्भणलालसो
नरहरिः कुरुतां जगतां शिवम् ॥
अथ कृदन्तप्रक्रिया निरूप्यते ॥ °

It ends: इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यानुभू-

तिस्वरूपाचार्यविरचितायां सारस्वतिप्रक्रिया संपूर्णा ॥ संवत् १७२७ वर्षे। भाद्रे मासि शिते पक्षे नवम्यां मित्रवा(स)रे। सोमेश्वरो ऽलिखत्प्रेम्णा तृतीया पूत्तिरुत्तमा ॥ संवत्सप्तदशे प्राप्ते सप्तविंशतिके शुभे। संवत्सरे च सिद्धार्थे शुभदे शुभधर्मिणाम् ॥ श्रीमत्श्रीगौडमालवीज्ञातीय-श्रीमच्छ्रीभट्टश्रीपुरुषोत्तम तस्यात्मज श्रीवदाख्य तस्यात्मज श्रीमुकुंदाख्य तस्यात्मज श्रीश्रीगणेशभट्टाख्य तस्यात्मज श्रीश्रीराम तस्यात्मज श्रीजगदीश्वर तस्यात्मज सोमेश्वरो ऽलिखत्तस्यात्मज-भट्टश्रीरत्नेश्वरपठनार्थं तस्य पुत्रपौत्राणां प्रपौत्रार्थं परोपकारार्थं चेति वृद्धपुरुषाणां प्रसादात् ० ॥

For an analysis of this Grammar, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 382; for other MSS., Böhtlingk, Cat. St. Petersb., p. 728; Weber, Cat. Berl., nos. 773–5; Rāj. Mitra, Descr. Cat. of Gramm. MSS., p. 151; Roy. As. Soc., Todd Coll. no. 16 (dated Saṃvat 1710).

The work was lithographed at Surat in 1829, and reprinted at Bombay in 1861 (*Śake* 1783, *durmati-nāma-saṃvatsare*); but both editions are quite uncritical, and contain much that is not found in our MSS. The *subanta* section, with *Bhaṭṭa Vasudeva's* commentary, was also published at Benares in 1864; and reprinted at Calcutta (*Jībānanda Vidy.*) in 1874.

[H. T. Colebrooke.]

791.

2742. Foll. 290; size 6½ in. by 3½ in.; bound in the European fashion; excellent, modern Devanāgarī writing, throughout with red lines of punctuation. An odd leaf (originally loose, and now inserted the wrong way between foll. 120 and 121) is a *śuddhipattra* to fol. 27.

Sārasvatī Prakriyā. Complete.

[Sir C. Wilkins.]

792.

1069. Foll. 70; size 13½ in. by 6 in.; fairly written, in the Bengālī character; seven or eight lines in a page.

The same work. Complete.

Sections I. and II. end foll. 37 and 62*b* resp. Dated:

शाके सप्तद्विसप्तैकसंख्ये मेषमिते रवौ ।
तृतीयेह्नि रवेर्वारे लिप्या पूर्तिमगादियम् ॥

शकाब्दाः १७२७ ॥ [H. T. Colebrooke.]

793.

1628. Foll. 73; size 9¼ in. by 3 in.; folded to one half their length; fairly written, in the Bengālī character, by three different, recent hands.

The same work. Complete.

Section I. ends fol. 36: इति तद्धितप्रक्रिया ॥ इति परमहंसपरिव्राजकाचार्य-श्रीनरेन्द्रपुरीविरचिते सारस्वताख्ये स्यादिप्रक्रिया समाप्ता ॥

Section II. ends fol. 63, where there seems to be a slight omission. This MS., however, abounds in various readings.

The two concluding couplets of the work are not contained in this MS.

[H. T. Colebrooke.]

794.

2192. Foll. 110 (numbered 106, there being duplicate leaves of foll. 13 and 14; and nos. 41 and 42 having been used twice); size 11 in. by 5 in.; large, clear Devanāgarī writing of about the middle of last century; ten lines in a page.

The same work. Complete.

Section I. ends fol. 44*b* (orig. pag.); II. fol. 88*b*. [Gaikawar.]

795.

2809. Foll. 340; size 9 in. by 7½ in.; written, in Devanāgarī, half-margin, and bound in Indian fashion.

Sārasvatī Prakriyā. Incomplete; with a partial English translation written, in lead pencil, in the margin.

Section I. ends fol. 252. The MS. breaks off in the rules on the formation of the reduplicated perfect. At the beginning there is

an index to the first 197 pages, written in red pencil, on five pages.

The cover has the following statement:

'The writer (F.S.) employed a Pundit at Rungpore, a district of Bengal. That Pundit brought him this Grammar (the *Sārasvata*) and read it with him. It is an elegant Treatise and is much admired for its simplicity and brevity, and is a work which was a favourite of Sir Charles Wilkins.'

[SIR C. WILKINS.]

796.

1796a. Foll. 87, bound in the European fashion; size 12½ in. by 7½ in.; indifferent Devanāgarī writing (probably by a European hand); twelve lines in a page; foll. 57–69*a* well written by a different hand, 15–17 lines in a page; fol. 69*b* left blank, and seven blank leaves inserted after it.

The *subanta* section of the *Sārasvatī Prakriyā*. Incomplete; the end of the *strīpratyaya*, the whole of the *kāraka*, and beginning of the *samāsa* having been omitted between foll. 69 and 70, [DR. JOHN TAYLOR.]

797.

2542e. Foll. 31; size 10½ in. by 6 in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1700; 11–14 lines in a page; foll. 8*b*–14*b* probably by a different, less careful hand.

The *subanta* section of the *Sārasvatī Prakriyā*, from the beginning to the declension of the personal pronouns; being about two-thirds of the section.

[A pencil note on the front page of fol. 1, signed S., makes *Sadānanda* the author of the *Sārasvata-vyākaraṇa*]. [GAIKAWAR.]

798.

2089d. Foll. 50; size 9½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, by several hands, in the 17th century; 8–10 lines in a page; foll. 1 and 30 (and the corners of 2 and 5) supplied by more modern hands.

Sārasvatī Prakriyā. The *ākhyāta* and *kṛidanta* sections.

Dated, by a different (?) hand:

मध्याख्यमासे सितपक्षमोक्षे काम्याह्नि वा पंचभूसंज्ञतिथ्यां ।
देवेश्वरेणेति कृता समाप्ता पूर्णामुषित्वा कपिलाश्रितायां ॥

[GAIKAWAR.]

799.

725a. Foll. 42; size 13¼ in. by 5 in.; transcribed at Benares, in a small, somewhat clumsy, Devanāgarī hand; 15–17 lines in a page.

Another copy of the last two sections, but varying considerably from other MSS.

Fol. 1*a* has the title, written by a different hand, '*Mahībhaṭṭī Sārasvatīṭīkā*.'

The *ākhyāta* section ends fol. 30*b*: इति श्रीअनुभूतिस्वरूपाचार्यविरचितायां सारस्वतीप्रक्रियायां ०

Dated Saṃvat 1834 (A.D. 1777-8).

[H. T. COLEBROOKE.]

800.

2834. Foll. 113; bound in the European fashion; size 9 in. by 7 in.

An English translation of the first (or *subanta*) section of the *Sārasvatī Prakriyā*, apparently by Wilkins; with an incomplete introduction, on three leaves. [SIR C. WILKINS.]

801.

859e. Foll. 65 (out of orig. 118; foll. 39–90, and 112 of which are wanting); size 10 in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of A.D. 1616; 12–15 lines in a page.

Sārasvata-ṭīkā, a commentary on the *Sārasvatī Prakriyā* (the text of which seems to be given in full throughout), by *Puñjarāja*.

The larger gap extends from shortly before the beginning of the *kāraka* to the formation of the intensive.

It begins:

> आनंदैकनिधिं देवमंतरायतमोरविं ।
> दयानिलयनं वंदे वरदं द्विरदाननं ॥
> वाग्देवतायाश्चरणारविंदमानंदसांद्रे हृदि संनिधाय ।
> श्रीपुंजराजः कुरुते मनोज्ञां सारस्वतव्याकरणस्य टीकां ॥

इह ग्रंथस्य कर्ता निरंतरायमीप्सितार्थसिद्धौ शिष्टाचारप्रतिपालनाय च इष्टदेवतानमस्काररूपं मंगलाचरणपूर्वकं श्रोतृप्रतिपत्तिद्वारा सप्रयोजनं चिकीर्षितं प्रतिजानीते । प्रणम्य ०

इति श्रीपुंजराजेन विद्वद्बुजभानुना सारस्वतस्य टीकायां स्वरसंधिर्निरूपितो । fol. 10*b*.

इति सारस्वतटीकायां ० विसर्गसंधिनिरूपणं । fol. 16*a*, etc. Foll. 26 and 27 have been exchanged by the binder.

It ends:

> इति प्रसन्नया वाचा विविच्यार्थमसंशयं ।
> टीका सारस्वतस्येयं यथामति विनिर्मिता ॥

इति श्रीमालकुलश्रीमालभारमालवमंडलालंकार-श्रीपुंजराजविनिर्मिता सारस्वतटीका संपूर्णा ॥ ०

> वह्न्यब्धिषड्विधुमिते नृपविक्रमस्य ।
> काले गते जयसहस्यसिते ऽपि पक्षे ॥
> श्रीविश्वनाथनगरे व्यलिखनृसिंहः ।
> पौराणिकः स्वपरपाठकृते सुटीकाम् ॥

For another MS. of this commentary, see Weber, Cat. Berl., no. 776.

[H. T. COLEBROOKE.]

802.

1194. Foll. 117; size 12½ in. by 5¾ in.; careless, modern Bengālī handwriting; nine, sometimes ten, lines in a page.

Puñjarāja's Sārasvataṭīkā. Incomplete; the *sandhi* and *kridanta* portions being wanting.

Fol. 52*b*: इति श्रीमालिकुलतिलकं गौडनननवेन्द्रमालवाधिपतिराज्यश्रीकरण-श्रीपुञ्जराजविरचितायां सारस्वतटीकायां स्यादिप्रक्रिया संपूर्णा ॥ अथ विभक्त्यर्थो निरूप्यते ॥

Fol. 60*b*: इत्युदारमतिना सरस्वतीसूत्रवृत्तिं विवृतिं वितन्वता पुञ्जराजविभुना सविस्तरं कारकप्रकरणं निरूपितं । इति कारकप्रक्रिया ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

803.

2524b. Foll. 59; size 10½ in. by 4 in.; clearly written, in Devanāgarī; 11–14 lines in a page; foll. 2 and 3 are torn, about one third being wanting on one side.

Sārasvatīya-Subodhikā, a concise exposition of the *Sārasvatī Prakriyā*, by *Śrī-Amṛita-Bhāratī.*

The work seems to be incomplete at the beginning and end. The first page (1*b*) which, though written by the same hand, evidently belongs to some other commentary or gloss (the *Sārasvatadīpikā*), begins:

शृण्वतो मम पार्वतीत्यादौ । प्रयोगदर्शनात् । किंच । राजा राजते च रकारस्य युगपत्पूर्वापरीभावदर्शनादिति विवरणकारेणापि प्रयुक्तत्वात् । आगमसंग्रंथी च रकारो बीजमिति बहुशः प्रयोगदर्शनादिति । लोकाच्छेषस्य सिद्धिरिति उपसंहारसूत्रं । अस्य चोदाहरणानि कानिचिदादावेव दर्शितानि । लक्ष्मीरीमुपेत्यादिना यथामातरादेरिति । माङ् माने । ० प्रवृत्तिसिद्ध्यर्थं सूनामसंकीर्तनपुरःसरं ग्रंथं स्तौति । स्वरूपं त इति । मस्करो नाम वेणुः । सो ऽस्यास्तीति मस्करी संन्यासीत्यर्थः ० । इदानीं श्रोतृणां आशिषमाह । अवतादिति । वो युष्मान् अवतात् रक्षतु । कः । हयग्रीवः ० कमलाकरः ० ईश्वरः ० - - - the page ends: श्रीब्रह्मसागरगुरोश्चरणा.

In the first line of fol. 2 (torn) the concluding words of the introductory *śloka* of the *Sārasvatī Prakriyā* are commented upon: -विस्तरां । न विद्यते अतिविस्तरो यस्याः सा नातिविस्तरा तां नातिविस्तरां । ०

The *sandhi* begins fol. 4; declension, fol. 7*b*; *kāraka*, fol. 21; *samāsa*, fol. 24; *taddhita*, fol. 30; *ākhyāta*, fol. 33*b*; *kridanta*, fol. 52*b*.

Fol. 58 ends: रकारादीनि नामानि रामत्रस्तस्य रावण इति रामायणे (III. 39, 18; Gorr. III. 43, 35)। तथा रकारादीनि नामानि ।

The last page (59*a*), written by a different, older hand, contains the concluding stanzas of the *Sārasvatadīpikā*, by *Satyaprabodha-bhaṭṭāraka*, pupil of *Brahmasāgara*; viz.

- - - - - - - - नुचिंता-
पोतेन शब्दसरितां पतिरेष तीर्णः ।
विश्वेश्वराश्रिमुनिना मुनिराध्यराम-
चंद्रैकचारुकरुणालवकर्णधारा ॥
विश्वेश्वराश्रिमुनिना मुनिपण्डितेन
श्रीरामचन्द्रचरणांबुजसेवकेन ।
सारस्वताख्यमुनिबन्धसुदीपिकेयं
क्षेत्रे व्यधायि पुरुषोत्तमसंज्ञिके ऽस्मिन् ॥

श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीब्रह्मसागरचरणानुशिष्यस्य सत्यप्रबोधभट्टारकस्य कृतिः सारस्वतदीपिका समाप्ता ॥ ० संवत् १५५६ वर्षे श्रावणमासे शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां तिथौ भृगुवासरे ० (a line blotted out) पुत्रपौत्रादीनामध्ययनाय सारस्वतीदीपिकमिदमलेखि ० ॥

A MS. of *Amṛita Bhārati's Subodhikā* is mentioned, Bühler, Cat. of S. MSS. in Gujarāt, &c. III. no. 158; of a *Dīpikā*, by *Bhaṭṭāraka Candrasūri*, ib., no. 161; probably the same as *Candrakīrtisūri's Sārasvatavyākaraṇadīpikā*, entitled *Subodhikā*; Weber, Cat. Berl., no. 1639.

[GAIKAWAR.]

804.

2524a. Foll. 220; size 10½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, by several hands, about 1550–1600; 9–13 lines in a page; part of 16*a*, and the whole of 21*b* left blank, without any omission.

Vidvatprabodhinī (*Rāmabhaṭṭī*), another commentary on the *Sārasvatī Prakriyā*, by *Bhaṭṭa śrī-Rāma*, son of the *Āndhra Bhaṭṭa śrī-Narasiṃha* and *Kāmā*.

The *ākhyāta* chapter; not quite complete at the end.

It begins: अथाख्यातप्रक्रिया निरूप्यते ॥ धातोः । वक्ष्यमाणाः कथयिष्यमाणाः प्रत्ययाः धातोः धातुसंज्ञकशब्दात् अग्रे ज्ञेयाः । ल्यादिः ०

This commentary seems to have been composed during a pilgrimage undertaken by the author in company with his two sons, *Lakshmīdhara* and *Janārdana*; the several stages of which are thus indicated at the end of chapters:

इति विद्वत्कविकुलचक्रचूडामणिचक्रवर्तिभट्टश्रीनरसिंहात्मजभट्टश्रीरामविरचितायां विद्वत्प्रबोधिन्यां रामभट्ट्यां ० ॥

आंध्रश्रीनरसिंहसूरितनुजः कामांबिकासंभवः
श्रीरामस्मरणैकनिर्मलमनाः श्रीरामनामा बुधः ।
श्रीसारस्वतसंज्ञकस्य तनुते ग्रंथस्य टीकामिमां
यस्यां साधु परोक्षकालविभुना जाता णबादिप्रक्रिया ॥

यस्य प्राणप्रियौ पुत्रौ लक्ष्मीधरजनार्दनौ ।
विष्णुशंभुद्विजानां च कृपया जीवतां चिरं ॥
प्रयागात्प्रस्थितो रामो विद्वान्पुत्रान्वितः शुचिः ।
पंचभिर्दिवसैः प्राप्तः पुरीं वाराणशीं शुभां ॥ fol. 58.

काशीं प्राप्य विधानतः सुतलसल्लक्ष्मीधरेणान्वितो
गंगायां मणिकर्णिकातटवने स्नात्वा च विश्वेश्वरं ।
संपूज्य प्रतिवासरं समकरोद्यात्रां सुखेनान्वितो
यो रामः कविशेखरो बुधमणिः संभोजयित्वा यतीन् ॥ fol. 78*b*.

काशीयात्रां च कृत्वा विधिवदमलधीः पुत्रयुक्तो गयां तां
पित्रादीनां च मुक्त्यै जिगमिषुरनघः प्रस्थितः सुप्रसन्नः ।
गंगां तीर्त्वा प्रदूरे समधिगतनदं शोणभद्रं च तीर्त्वा
पुण्यादुद्दंडपूर्वं परमगमदसौ रामविद्वान्विहारं ॥ fol. 90.

उद्दंडविहारपुराद्रामो विद्वान्नृसिंहसूरिसुतः ।
गयां गतश्च सतनयः पितॄणां मुक्तिहेतवे सो ऽयं ॥ fol. 113*b*.

कन्यागते रवौ श्राद्धं पितॄणां मुक्तिदायकं ।
गयायां विधिवद्रामो यो भक्त्या कुरुते स्म सत् ॥ fol. 126.

गयाया निर्गतो रामस्तीरभुक्ताख्यदेशगं ।
रूपनारायणं विप्रं संतुष्टं स्वगिराकरोत् ॥ fol. 170*b*.

रूपनारायणाद् भूपादाज्ञां प्राप्य सुतान्वितः ।
तीरभुक्ताख्यदेशाच्च प्रयागं समुपागतः ॥ fol. 185.

The MS. ends at the bottom of fol. 220*b*:
शयेरन् । विसग शयेथाः । शयेयाथां । शयेध्वं । शये

A MS. of this commentary (*Vidvadbodhinī* by *Rāma*) is mentioned in Bühler's Cat. Guz. III., p. 30.

[GAIKAWAR.]

805.

1959. Foll. 167; size 10 in. by 4⅛ in.; well written, in the Jaina type of Devanāgarī, about A.D. 1550; thirteen lines in a page.

Siddhāntaratnāvalī, another commentary on the *Sārasvatī Prakriyā*, by *Mādhava*, son of *śrī-Kūhna* and *śrī-Nāyakadevikā*, and grandson of *śrī-Jānārdani Vatsarāja*.

It begins:

श्रीमद्विष्णुपदाब्जमंगुलिदलं संज्ञानकिंजल्कितं
पीयूषोन्मकरंदमुग्रदसमाभाराजितं स्रोद्गतं ।
योगीशामरकिंकरालिनिवहैः पेपीयमानं मुदा
ज्ञानानंदभरप्रदायि नितरां संचिंतये संविदे ॥ १ ॥

वागीशतामज्ञतमो पि यस्याः कृपाकटाक्षेक्षणतः प्रयाति ।
सा मे मतिं स्फारयतादवश्यं वाग्देवता संनमतस्तदंह्री ॥ २ ॥

ब्रह्मापि जिह्मीभवति स्वकृत्ये नितांतमप्राप्य यतः प्रसादं ।
विघ्नेश्वरो मे विगतांतरायं साध्यं स साध्यान्नमतस्तदंह्री ॥ ३ ॥

श्रीरंगरंगायितयत्प्रसादात् श्रीरंगरंगाश्च गिरोंगरंगाः ।
मतिं मनीषी तनुतां गुरुर्मे श्रीरंगनामा नमतस्तदंह्री ॥ ४ ॥

श्रीकाहूनामा द्विजराजराजिकीर्त्तिर्द्विजातिः श्रुतिशास्त्रविज्ञः ।
सुतं सती नायकदेविकाचाप्यसूत सद्धर्ममिव श्रुतिर्यं ॥ ५ ॥

बुद्ध्वाध्वा गुरुशासनाप्तगुरुर्व्याकृत्य गाथार्णवात्
सत्सारस्वतनौश्रितः सुमतिदः श्रीपाणिनीयोत्सवः ।
सो ऽहं साधु समुद्धरे सुमनसां संतोषयित्रीं सदा
सत्कंठाभरणाय माधवसुधीः सिद्धांतरत्नावलीं ॥ ६ ॥

सारस्वतं मत्यनुसारतस्तत्प्रक्षेपकालुष्यनिरासहेतोः । [७ ॥
व्याख्यानहं व्याकृतमप्यनल्पैर्हास्यो न वा स्यां गुणगृह्यसद्भिः ॥

तत्र सारस्वतीं प्रक्रियामृजुं चिकीर्षुः श्रीमदनुभूतिस्वरूपाचार्यस्तदविघ्नसमाप्तिप्रचयगमनशिष्टाचारावनार्थम् ०

The *nāmādhikāra* ends fol. 109*b*; the *ākhyātaprakriyā*, fol. 156*b*.

It ends:

श्रीजानार्दनिवत्सराजतनयः श्रीकाहूनामा सुतं
यं श्रीनायकदेविकापि सुधियं प्राजीजनन्माधवं ।
तस्य व्याकरणार्णवैकतरणेः सारस्वतीयोत्तम-
व्याख्या विष्णुमुदे ऽस्तु सा विरतिमैत् सिद्धान्तरत्नावली ॥

यत्सूचितं सू(त्र)कृताचचाद्यैर्विभज्य योगं च मयानुमूलं ।
व्याख्यातमेतत्सुधियां सुखाय व्युत्पत्तये स्तोकधियामपीह ॥
टीकांतरे भूयसि सत्यपीयं सारस्वते ० ।
एतद्यथामति मयाल्पधियानुमूलं
व्याख्यायि विस्तरभयादिह किंचिदल्पं ॥ ० ॥

इति श्रीभट्टमाधवविरचिता सिद्धांतरत्नावली नाम सारस्वतस्य टीका समाप्ता ॥

A MS. of this commentary is mentioned in Bühler's Cat. Guz. III., p. 28.

[Dr. John Taylor.]

806.

2804. Foll. 232; size 10 in. by 7 in.; bound in the European fashion; clearly written, in the Devanāgarī character; 12–19 lines in a page.

Sārasvatī Prakriyā, with a commentary in Hindī (*Sārasvatavyākaraṇa-bhāshāṭīkā*), written above and below the text. The *sūtras* are written in red ink.

Quotations from a Sanskrit commentary, the *Sārapradīpikā* (a MS. of which is mentioned in Bühler's Cat. Guz. III., p. 28), are frequently met with in the *Bhāshā* comment.

The *pūrvārdha*, foll. 121; the *ākhyāta*, foll. 80; the *kṛidanta*, foll. 31.

Dated: संवत् १८३४ ज्येष्ठसुदि ५ बुधवासरे लिखितं सासारामभिश्र कान्यकुब्जेन ॥ [Sir C. Wilkins.]

807.

2743. Foll. 193; size 7½ in. by 6 in.; bound in the European fashion; clear, somewhat thick, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Siddhāntacandrikā, a succinct commentary on the *Sārasvatasūtra* (the text of which is given throughout), by *Rāmacandrāśrama*.

Complete in two *ardhas*, the first comprising the *subanta* section (ends fol. 75*b*); the second the *ākhyāta* (fol. 156*b*), and *kṛidanta* sections.

It begins:

नमस्कृत्य महेशानं मतं बुद्ध्वा पतंजलेः ।
वाणीप्रणीतसूत्राणां कुर्वे सिद्धांतचंद्रिकां ॥

अ इ उ ऋ ऌ समानाः । अनेन क्रमेणैते वर्णा ज्ञेयाः । ते च समानसंज्ञाः स्युः । नैतेषु सूत्रेषु संधिरनुसंधेयो ऽविवक्षितस्तु संधिर्भवतीति नियमात् ॥ ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः ॥ एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुताः सजातीयाः परस्परं सवर्णा भण्यन्ते । ऋवर्णॡवर्णौ च एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रिमात्रः प्लुतो व्यञ्जनं चार्धमात्रकं ॥ ए ऐ ओ औ संध्यक्षराणि । उभये स्वराः । अकारादय एकारादयश्च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः स्वरा उच्यन्ते ॥ अवर्जा नामिनः ॥ अवर्णवर्जाः स्वरा नामिन उच्यन्ते । °

The *ākhyāta* begins fol. 57*b*: धातोः ॥ इदमधिक्रियते ।

संज्ञा च परिभाषा च विधिर्नियम एव च ।
अतिदेशो ऽधिकारश्च षड्विधं सूत्रलक्षणं ॥

भ्वादिः ॥ क्रियावचनो भ्वादिर्धातुसंज्ञः । °

The *kṛidanta*, fol. 156*b*: कृत्कर्तरि ॥ वक्ष्यमाणप्रत्ययः कृत्संज्ञकः । °

It ends: वर्णात्कारः । अकारः । ककारः ॥ रादिफो वा ॥ रेफः । रकारः । लोकाच्छेषस्य सिद्धिर्यथामातरादेः ॥ इति श्रीरामचंद्राश्रमविरचितायां सिद्धांतचंद्रिका संपूर्णा ॥

The *Siddhāntacandrikā* has been published at Benares (1864), with *Sadānanda's* commentary, *Subodhinī*. Cf. Bühler, Cat. Guz. III., p. 30; Rāj. Mitra, Descr. Cat. of Gramm. MSS., p. 154. [SIR C. WILKINS.]

808.

1205. Foll. 84; size 12½ in. by 4¾ in.; fairly good, recent Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. Not quite complete at the end.

In the last few pages this copy varies considerably from the other MSS.

At the end a different hand has added सिद्धांतचंद्रिका समाप्ता पू° उ° । व्याकरणलघुवृत्तिः ।

[H. T. COLEBROOKE.]

809.

859b–d. Foll. 75; size 12 in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī, about A.D. 1700; 7–12 lines in a page.

The same work, incomplete. Each section has a separate pagination.

c) Foll. 44. The *pūrvārdha* or *nāmaprakriyā*.

b) Foll. 27, the first 13 of which are wanting. The *ākhyāta*, incomplete at the beginning by about one-half.

d) Foll. 15 (and a *śodhapattra* after fol. 11). The *kṛidanta* section.

[H. T. COLEBROOKE.]

810.

1796b. Foll. 133 (foll. 88–220 of vol.); bound in the European fashion; size 12½ in. by 7½ in.; indifferent Devanāgarī writing (probably by a European hand); twelve lines in a page.

Siddhāntacandrikā. The *ākhyāta* section.

[DR. JOHN TAYLOR.]

---

5. HAIMA.

811.

725b. Foll. 24 (foll. 43–66 of vol.); size 12 in. by 4½ in.; good, small Devanāgarī writing; 16–20 lines in a page.

Portions of *Hemacandra's Śabdānuśāsana*, a grammar in aphorisms, with the author's short commentary, the *Laghuvṛitti*. The complete work—also called *Siddha-Hemacandra*, or *Haimavyākaraṇa*—consists of eight adhyāyas (of four *pādas* each), the first six of which treat of *Saṃskṛit*, the remaining two of *Prākṛit* grammar.

I. Foll. 1–11. Adhyāya I., *pādas* 1–4, and A. II., *p.* 1 and 2.

A. I. 1. treats of the *saṃjñās*; I. 2 and 3 of *sandhi*; I. 4, and II. 1, of declension; II. 2, of the *kāraka*.

II. Foll. 12–24. Adhyāya III., *pādas* 3 and 4, and A. IV., *ps.* 1–4 (except *p.* 1, *sūtras* 46–102, where a leaf is missing). The verb section.

The work begins;

प्रणम्य परमात्मानं श्रेयः शब्दानुशासनं ।

आचार्यहेमचंद्रेण स्मृत्वा किंचित् प्रकाश्यते ॥

अर्हम् इत्येतदक्षरं परमेश्वरस्य परमेष्ठिनो वाचकं मंगलार्थं शास्त्रस्यादौ प्रणिदध्महे ॥ १ ॥ सिद्धिः स्याद्वादात् ॥ स्याद्वादादनेकांतवादात् प्रकृतानां शब्दानां सिद्धिर्निष्पत्तिर्ज्ञप्तिश्च वेदितव्या ॥ २ ॥ लोकात् ॥ ०

For other MSS. see Weber, Cat. Berl., nos. 1645–60. [H. T. Colebrooke.]

812.

1555d. Foll. 48; size 10 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

The *ākhyata* section (adhy. III., *p.* 3 and 4; and adhy. IV.) of the same work; with the *Laghuvṛitti.*

It begins: वृद्धिरारैदौत् । आ आर् ऐ औ एते प्रत्येकं वृद्धिः स्युः । मार्ष्टि । कार्यं । नायकः । औपगवः ॥ The margin, moreover, contains a gloss (*Avacūri*), written in a minute, yet clear, hand.

It begins: वृधूङ् वृद्धौ । वृध् । वर्धिषीष्ट । इत्याशास्यमाना । इति वृद्धिः । तिकृतौ नाम्नि । इति कप्र ० अथश्रुतु ० वि १ धुटस्तृतीयः धुट् ११ आश्च आर् च ऐश्च औश्च आरैदौत् ० cf. Weber, Cat. Berl., nos. 1672–75.

It ends: इति श्रीआख्यातावचूरिः संपूर्णा संभूतेति ॥ ० संवत् १५३८ वर्षे श्रावणवदि १ सोमे सारंगपुरनगरे लिखितं ॥ पं॰ धर्ममंगलगणीनां पुस्तकमिदं ॥

[H. T. Colebrooke.]

813.

2542f. Foll. 7; size 10 in. by 4¼; fairly written, in the Jaina type of Devanāgarī, about A.D. 1600; 15–17 lines in a page.

Hemacandra's Liṅgānuśāsana, a metrical treatise on the gender of nominal stems, in eight chapters; being a supplement to the grammar. With a gloss (*Avacūri*) written, in a small hand, on the margins round the text, and numerous interlinear scholia.

The treatise begins:

पुल्लिंगं कटणथपभमयरषसभमयरषसन्वंतमिमनलौ किस्तिप् ।

ननडौ घघमौ दः किर्भावे सो ऽकर्तरि च कः स्यात् ॥ १ ॥

The gloss begins: उक्तं इत्येतदंतं च नाम पुं । तत्र कांताः । आनकस्यासकतैलपर्णिकाद्याः । टांताः । कक्षपुटविटाऽक्षवाटादयः । णांताः । गुणक्षणगणाद्याः । पांताः । निशीथशपथोपस्यादयः । पांताः । क्षुपयूपधूपाद्याः । ०

The text of this work has been edited, with the author's commentary, and a German translation, by R. O. Franke (1886). See also Weber's Cat. Berl., nos. 1688–94.

The colophon of the text is: इति लिंगानुशासनं गणिजसविमलेन लिखितं दक्षिणदेशे ।

That of the gloss: इति लिंगस्यावचूरीः । सकलग॰ श्रीजसविमल । तत्शिष्य॰ गंगविमललिपिकृतं ॥ after which, by a different hand: पदीपविजयेन ज्ञानवृद्ध्यै प्रदत्तं ॥

[Gaikawar.]

814.

2365. Foll. 8; size 10 in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten or eleven lines in a page.

Liṅgānuśāsana, without the gloss.

It ends: इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचितं लिंगानुशासनं समाप्तं ॥ ० ज्योतिषरायजीश्रीपाचश्रीजीषी ० वपंडितदामोदरजी तस्य पुत्र चीरंजीवकपरजीदुल्लभरामजीज्योग्यपठनार्थं शुभं भवतु लिखितं च॰ मथुरानाथ उदीच्यसोपरना॰

[Gaikawar.]

6. JAUMARA.

815.

822. Foll. 200; size 12½ in. by 3 in.; six, sometimes five, lines in a page; written in the Bengālī character, by three different scribes; the greater part (foll. 1–85, 129–143, 145, 160–175) in a small, neat hand. The leaves consist, for the most part, of two leaves pasted together.

Kramadīśvara's Saṃkshiptasāra, a grammar in *sūtras*, with a short commentary (*vṛitti*) entitled *Rasavatī*, revised by *Jumaranandin*.* Complete in seven *pādas*. It begins:

शिवं प्रणम्य सर्वेशं सर्वभाषासु लक्षणं ।
संक्षिप्तसारमाचष्टे पंडित(:) क्रमदीश्वरः ॥

वृद्धिरादैजारालैचो ऽङः ॥ अङः स्थाने आत् ऐच् आर् आल् ऐच् इत्येते आदेशाः क्रम(:) क्रमवतामक्रमिति यथाक्रमं वृद्धिः परिभाष्यन्त इत्यध्याहारः । ०

I. *Sandhipāda* ends fol. 21: इति वादीन्द्रचक्रचूडामणिमहापण्डितश्रीक्रमदीश्वरकृतौ संक्षिप्तसारे महाराजाधिराजश्रीमज्जुमरनन्दिपरिशोधितायां वृत्तौ रसवत्यां प्रथमः सन्धिपादः ० ॥ श्रीजगन्नाथदेवशर्मणो लिपिरेषा ० श्रीगोपीनाथस्य पाठहेतवे ॥

II. *Tiṅantapāda*, fol. 59*b*: शकाब्दाः १६७० पौषे मास्यसिते पक्षे सप्तम्यां शुक्रवासरे विलिखेत् (!) बहुयत्नेन श्रीजगन्नाथदेवशर्मणा ॥

III. *Kṛidantapāda*, fol. 85*b*: शकाब्दाः १६७० कार्त्तिकस्य त्रयोविंशते दिवसे लिखनं समाप्तं। कार्त्तिके मास्यसिते पक्षे पौर्णमास्यां रवेर्दिने ०

IV. *Taddhitapāda*, fol. 128*b*. Fol. 129*a* contains the horoscope of *Manoharadevaśarman*, eldest son of *Gopīnāthadeva*: शकाब्दाः १६७८ । १२ । १५ । सौरभाद्रस्य त्रयोदशाहनि गुरुवाराधिकारशुक्लपक्षीयप्रतिपदि तिथौ दिवा चतुर्दशदण्डातीते पूर्वफल्गुनी सिंहराशौ चन्द्रे श्रीगोपीनाथशर्मणः प्रथमपुत्रो जातः स च नरगणो क्षत्रियवर्णः तस्याख्या श्रीमनोहरदेवशर्मा ॥

V. *Kārakapāda*, fol. 142.

VI. *Subantapāda* ends fol. 166:

नत्वा गुरुपदाम्भोजं सुन्दरीं गणनायकं ।
ग्रन्थो व्यलेखि यत्नेन गोपीनाथस्य हेतवे ॥
माघे मास्यशिते पक्षे अष्टम्यां च शनेर्दिने ।
यत्नेन लिखितो ग्रन्थः पुत्रवत् परिपालयेत् ॥
शकाब्दाः १६७० तारिख २ माघस्य द्वितीयदिवसे । ०

VII. *Samāsapāda* ends:

सैवैषा प्रयोक्तव्या भाषा वृद्धानुसारतः ।
बालव्युत्पत्तिसिद्ध्यर्थमदर्शनार्थं तु लक्षणं ॥

शकाब्दाः १६२५ । probably the date of the MS. from which this was transcribed.

An additional (VIIIth) *pāda* contains the rules on *Prākrit*; Cf. Lassen, Inst. Prācr., p. 15 seq.; Delius, Radices Prācr., p. x. seq.; R. Pischel, De Grammaticis Prācr., p. 16.

On the *Saṃkshiptasāra* see also Th. Zachariae, in Bezzenberger's Beiträge V., p. 22 seq.; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 388; Rāj. Mitra, Descript. Cat. of Gramm. MSS., p. 135.

[H. T. COLEBROOKE.]

816.

1495b. Foll. 69 (foll. 60–128 of vol.); size 16 in. by 5½ in.; fairly written, in the Bengālī character, by two recent hands (the second portion, foll. 36–69, also paged separately 44–77); eight lines in a page.

Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā. Pāda I.

It begins;

हरिहरहिरण्यगर्भान्नत्वा हेरम्बमम्बिकां च गुहं ।
संक्षिप्तसारटीकां गोयीचन्द्रः स्फुटां कुरुते ॥
दोषापसारणपराः पदार्थभेदावधारणप्रवणाः ।
कवयो रवयहवार्हा(?) मामनुगृह्णन्तु विस्फुरद्रूपाः ॥
बहून्दोषानपि त्यक्त्वा कृत्वाल्पे ऽपि गुणे ग्रहं ।
संभावयन्तु सन्तो मां शिरस्येष कृतो ऽञ्जलिः ॥

It ends: इति औत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रकृतायां श्रीमज्जुमरनन्दिपरिशोधितायां सन्धिवृत्तिटीका समाप्ता ॥

* Also spelled *Jūmaranandin*, though not in any of the MSS. here described.

For other MSS. of this commentary, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 389–392; Rāj. Mitra, Descript. Cat. i., p. 137. [H. T. Colebrooke.]

817.

746. Foll. 209; size 13½ in. by 3 in.; written, in the Bengālī character, by several hands; 5–7 lines in a page.

Pāda II. (*tiṅanta*) of the same work.

It begins: धातोः ॥ तिङादिमह इत्यन्तं पदं लुमप्रथमा-बहुवचनान्तं °

The last portion was written by one *Rāmatanudevaśarman*, in *Śaka* 1712.

[H. T. Colebrooke.]

818, 819.

230, 900. Foll. 202 and 137 resp.; size 15 in. by 5 in.; good, recent Bengālī handwriting; vol. i. and vol. ii., foll. 1–163, by the same hand, seven lines in a page; the remaining portion by two different hands (foll. 64–127; 128–137), eight or nine lines in a page.

Three chapters of *Goyīcandra's* commentary; viz.:

a) Vol. i., foll. 1–79: *Pāda* VI. (*subanta*); beg. लुक ° ॥ नित्यानां पदानां प्रतिपत्त्यर्थं प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनं शास्त्रेण क्रियते °

b) Vol. i., foll. 80–vol. ii., fol. 63 (numbered 1–186). *Pāda* II. (*tiṅanta*).

c) Vol. ii., foll. 64–137 (numbered 1–74) *Pāda* III. (*kṛidanta*). Beg.: लड ॥ विधिरतिदेशः संज्ञाधिकारश्चायं योगः °

[H. T. Colebrooke.]

820.

1494g. Foll. 111 (127–237 of vol.); size 16 in. by 5¼ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Pāda IV. (*taddhita*) of the same work.

It begins: नाम्नो ऽतः [स्त्रियां तद्धितः] ॥ धातूनां तिङादीनां च स्त्रियां वृत्त्यभावात् परिशिष्येण नाम्न एवादौ च लभ्यते । ° [H. T. Colebrooke.]

821.

1481. Foll. 123; size 15¾ in. by 5½ in.; good, clear, recent Bengālī handwriting; foll. 1–82 by a different hand from the rest; eight lines in a page.

Pādas V. (*kāraka*) and VII. (*samāsa*) of *Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā*.

The *kāraka* begins: क्रिया[मुख्यप्रयोजकौ कर्ता] ॥ नाम्न इत्यधिकारात् कर्मादिसंज्ञा नाम्न एव । अतः पश्य मृगो धावतीत्यादौ कर्तृसमुद्दिष्टत्वादिना कर्मादिसंज्ञा नाशङ्कनीया ।

The *samāsa* begins (fol. 42): तत् [पुरुषो वा नञः समासः]॥ नामाधिकारो विद्यत एव सुबन्तपादस्थानन्तरमुक्तः सन्निहितत्वात् समासविधानं ° [H. T. Colebrooke.]

822.

722a. Foll. 121; size 16 in. by 5 in.; fairly good, recent Bengālī writing; nine lines in a page.

Vyākaraṇa-Durghaṭodghāṭa, a gloss on *Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā*, by *Keśava Deva Tarkapañcānana Bhaṭṭācārya*.

It begins:

प्रणम्य गोविन्दपदारविन्दं
हिताय शिष्यस्य विशेष्ययत्नात् ।
व्याकारदुर्बोधसमं तनोति
श्रीमान् सुधीः केशवदेवशर्मा ॥

प्रारिप्सितप्रतिबन्धकनिवर्तकं मङ्गलं कृतं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थकृत् टीकाकृच्च शिष्याय शिक्षयितुमादौ निबध्नाति शिवमित्यादि हरिहरेत्यादि ॥ मङ्गलं तु विघ्नध्वंसं प्रति सरणं न समाप्तिं प्रति कादम्बर्यादौ कृते ऽपि मङ्गले समाप्त्यदर्शनात् अकृते ऽपि चौक्षादिकृतग्रन्थसमाप्तिदर्शनाच्च । °

I. *Sandhi-durghaṭodghāṭa* ends fol. 20*b*;

II. *Tiṅanta-durgh.*, fol. 40*b*;

III. *Kṛidanta-durgh.*, fol. 52*b* (where in the margin the author is called *Keśavatarkālaṅkāra*), ends:

गोयीचन्द्रमतं सम्यगबुद्धा दूषितं तु यत् ।
अन्यथा विवृतं यद्वा तन्मया प्रकटीकृतम् ॥

IV. *Taddhita-durghaṭodghāṭa*, fol. 65:

तद्धितदुर्घटमोटनमेतत् प्रतिभटदुर्घटनाकारि ।
अभ्यस्यास्ततरहस्यं यथ्यमतः स्यादस्य रहस्यम् (?) ॥

V. *Kāraka-durgh.*, fol. 78.

VI. *Subanta-durgh.*, fol. 95b;

VII. *Samāsa-durgh.* ends (fol. 121b):

रत्नार्थैः क्रमदीश्वरेण रचिते संक्षिप्तसारार्णवे
गोयीचन्द्रमहाशयप्रमतिना टीकालिरानिर्मिता ।
अभ्यक्तैः स्वकपोलकल्पितपथैर्भग्ना क्वचिन्मज्जिता
गूढा सामयकानुसारिसरणि(:) श्रीकेशवेनोद्धृता ॥

इति श्रीलमहामहोपाध्यायकेशवतर्कपञ्चाननभट्टाचार्यविरचिते व्याकरणदुर्घटोद्घाटे समासदुर्घटोद्घाटः समाप्तः ॥ समाप्तेयं दुर्घटोद्घाटटिप्पनी ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

823.

1382. Foll. 45; size 15¾ in. by 5½ in.; fairly good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Saṁkshiptasāra-ṭippaṇī, an exposition of *Goyīcandra's* commentary, by *Vaṃśīvadana.*

Pāda I. (*sandhi*). It begins:

रामं नत्वा गुरूंश्चैषां मतान्यालोक्य यत्नतः ।
संक्षिप्तसारटीकार्थो नवकार्थे प्रकाश्यते ॥

ग्रन्थारम्भे सकलशिष्टैकवाक्यतया विधेयत्वेन परिप्राप्तं इष्टदेवतानतिस्वरूपं प्रारिप्सितप्रतिबन्धकविघ्नविघातकं मङ्गलं कृतं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थकृदादौ निबध्नाति शिवमिति °

It ends:

श्रीवंशीवदनं विशिष्टविनयं विद्वज्जनप्रीणनं
सूते रायमती* सती मतिमती श्रीमान् वशिष्ठः स्वयं ।
व्याकारे क्रमदीश्वरेण रचिते श्रीनन्दिना शोधिते
गोयीचन्द्रकृते च तद्विरचिते पादो ऽयमादिर्गतः ॥
गिधग्रामनिवासिना श्रीरामवल्लभदेवशर्मणः पाठार्थे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

824.

1494f. Foll. 69–126 of vol. (paged 1–57; two leaves being marked 46); size 16 in. by 5½ in.; modern Bengālī writing; foll. 23b–57 by a different and better hand than the beginning; seven or eight lines in a page.

Pāda II. (*tiṅanta*) of *Vaṃśīvadana's* commentary.

It begins: वर्तमानमवधीकृत्य भूतभविष्यतोर्निरूपणत्वेनाप्राधानत्वाद् वर्तमानकालजन्यं लट्प्रत्ययं प्रथममुपन्यस्तं ॥ धातोः ॥ ° [H. T. COLEBROOKE.]

825.

1495c. Foll. 32 (129–160 of vol.); size 16 in. by 5½ in.; fair, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Pāda III. (*kṛidanta*) of the same work.

It begins: लड । शतृः शकार कणसि चुच्छदिति सिद्धये । °

It ends: इति श्रीवंशीवदनकृतायां व्याकारदीपिकायां(!) तृतीयकृदन्तपादः ॥ टीप्पणी समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

826.

1495d. Foll. 39 (161–199 of vol.); size 15½ in. by 5½ in.; good, clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Pāda IV. (*taddhita*) of the same work.

It begins:

श्रीरामचरणद्वन्द्वमहमद्वन्द्वसाधनं ।
वन्द्यवृन्दारकैर्वन्द्यमिन्दिरामन्दिरं भजे ॥

It ends: श्रीवंशीवदनं ° (MS. 1382) - - पादश्चतुर्थो गतः ॥

अपारसंसारसमुद्रतारिणी
समुत्थितव्याधिसमूलघातिनी ।
अशेषजन्मार्जितपापहारिणी
हरिस्मृतिः सर्वविपद्विनाशिनी ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

827.

1474b. Foll. 45 (45–89 of vol.); size

* The MSS. seem rather to read वायमती.

16 in. by 5½ in.; good, modern Bengālī handwriting; 7–9 lines in a page.

Pāda V. (*kāraka*) of the *Saṃkshiptasāra-ṭippaṇī*.

It begins: क्रिया ॥ सर्वकारकाणां निरूपकत्वेन प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च कारकाणां य ईश्वरः अप्रयुक्तः प्रयुक्तो वा स कर्ता नाम कारकमिति ० [H. T. Colebrooke.]

828.

1474a. Foll. 44; size 16 in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Pāda VI. (*subanta*) of the same work.

It begins:

वामभागेन सद्वामं दक्षिणे लक्ष्मणान्वितं ।
नीलोत्पलदलश्यामं श्रीरामं प्रणमाम्यहं ॥

उक्तस्य सुप्प्रत्ययस्य कार्यार्थं तत्प्रकृतिकार्यार्थं च सुबन्तपादमारभमाणो जसादीनां जकारादिप्रसङ्गे सर्वोपसंग्राहकं सूत्रमाह । लुक् ।

It ends: इति श्रीवंशीवदनकविचन्द्रविरचिते व्याकरणादर्शे सुबन्तपादविवरणो नाम षष्ठः किरणः ॥

[H. T. Colebrooke.]

829.

1495a. Foll. 59; size 15½ in. by 5¾ in.; good, clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Pāda VII. (*samāsa*) of *Vaṃśīvadana's* commentary.

It begins:

सुखेन शेरते सन्तः शरणे यत्पदाम्बुजे ।
इन्द्रनीलमणिश्यामं श्रीरामं प्रणमाम्यहं ॥

तत् ॥ समासोऽनेन विधीयते ०

It ends:

वचःसंपत्तिदायित्वं मुनेः पञ्चाननस्य च ।
निर्विघ्नाज्ञानतो मुक्तिर्न वंशीवदनाङ्किना ॥

समासटिप्पणी समाप्ता इति । लिखितं श्रीउमाशङ्करशर्मणा (see next MS., copied by the same, A.D. 1789) ॥

[H. T. Colebrooke.]

830.

1472. Foll. 420; size 16 in. by 5½ in.; well written, in the Bengālī character, by *Umāśaṅkaraśarman*, in A.D. 1789; seven, sometimes eight, lines in a page.

Vyākāradīpikā, another exposition of *Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā*, by [*Nārāyaṇa*] *Nyāyapañcānana*, son of [*Bāṇeśvara*] *Vidyāvinoda*. Complete, with the exception of *pāda* IV.

It begins:

नत्वा श्रीहरिचरणं कृत्वा शरणं पितुः पदं च मतं ।
विमलधियां हितजननी क्रियते व्याकारदीपिका यत्नात् ॥
कोऽपि न्यायपुराणे काव्यनिचयालङ्कारवैशेषिक-
व्याकारश्रुतिनाटकस्मृतिगुरुर्विद्याविनोदः स्थितः ।
तत्पुत्रस्य विचारनिर्मलमतः श्रीन्यायपञ्चानन
श्रीसुखं सुधियो विधाय विमलां शृण्वन्तु वाचां हितां ॥

I. *Sandhipāda* ends fol. 64*b*: इति पूर्वग्रामिकुलकलानिधिमहामहोपाध्यायविद्याविनोदाचार्यात्मज-श्रीन्यायपञ्चाननकृतायां व्याकारदीपिकायां प्रथमः सन्धिपादः समाप्तः ॥

II. *Tiṅantapāda* beg.: कालत्रयमध्ये वर्तमानस्य पुरोवर्तित्वेन मुख्यत्वाद् वर्तमानकाले विहितप्रत्ययं विदधत् ० It ends fol. 170*b*, where the copyist's name is given.

III. *Kṛidantapāda* beg.: तिङ्प्रत्ययं समाप्य कृत्प्रत्ययं प्रक्रममाणः तिङ्धर्मिणौ शतृशानौ विदधदाह ॥ लट्लड्वत् ॥

[IV. *Taddhitapāda* wanting.]

V. *Kārakapāda* beg. (fol. 229): क्रिया ॥ ननु प्रकृतिप्रत्ययागमादेशोपादानेन शब्दशासनं व्याकरणं तद्भिन्नत्वात् कथं क्रियामुख्यप्रयोजकादेर्व्याकरणत्वं ०

Dated: शाके भूमीन्दुशैलाचनिपरिगणिते ॥

VI. *Subantapāda* begins (fol. 291): सुप्प्रत्ययमुक्ता तत्र कार्यार्थं षष्ठं सुबन्तपादमारभमाणो जसादीनां जकारादिप्रसङ्गे सर्वोपसंग्राहकलक्षणमाह ।

VII. *Samāsapāda* beg. (fol. 345): समासव्युत्पत्त्यैव ज्ञातार्थत्वात् तल्लक्षणमकृत्वा तद्विशेषलक्षणमाह ।

It ends:

वैयाकरणकवीन्द्रानुपगच्छत चेद् जिगीषिषा दूरं ।
क्षामशुल (!) उदितो ऽयं स्यात: पञ्चाननो यस्मात् ॥ °

For the same author's *Prākritapāda*, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 413; *Gaṇaprakāśa*, below, no. 838; [*Amarakosha-*] *Śabdārthasandīpikā*, no. 964; commentary on *Bhaṭṭikāvya*, no. 922. [H. T. Colebrooke.]

831.

1400. Foll. 95; size 13 in. by 4½ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kaumudī (*Goyīcandrikā*), another exposition of *Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā*, by *Abhirāma Vidyālaṅkāra.*

Pāda II. (*tiṅanta*).

It begins: वर्तमानकालस्य पुरोवर्त्तित्वात् तिङ्शब्देन लडादिव्यपदेशाच्च मुख्यत्वेन वर्तमानकालीनतिङादिलक्षणमादावुपन्यस्यति । धातोः । °

It ends: इत्यौत्थासनिक* इत्यादि उत्थस्य उत्थितस्य राज्ञ आसनमर्हतीति तदर्हत्यादाविति टीका ॥ इति वन्द्यघाटीयगयघडकुलोद्भव-श्रीयुताभिरामविद्यालङ्कारभट्टाचार्यकृतौ संक्षिप्तसारटीकाव्याख्याने कौमुद्यां गोयीचन्द्रिकायां तिङन्तपादः समाप्तः ॥ [H. T. Colebrooke.]

832.

1404. Foll. 91; size 13 in. by 4½ in.; Bengālī character; by the same hand as the preceding MS.; eight lines in a page.

Pāda V. (*kāraka*) of *Abhirāma Vidyālaṅkāra's* commentary.

Begins: विहिततद्धितादपि नाम्नः कर्त्रादिसंज्ञाविधानपूर्वकं प्रथमादिविभक्तिविधानार्थंतद्धितपादानन्तरं कारकपदमारभमाणः कारकेषु मुख्यार्थत्वात् कर्तुर्लक्षणं प्रथममभिदधाति ॥ क्रियेति ॥ [H. T. Colebrooke.]

---

* *Keśava Tarkapañcānana* (MS. 722) explains it thus: औत्थासनिक इति उत्थायासनं दीयते राजादिभिरिति अन्यमुद्दिश्य राजा नाभ्युत्थीयते अस्मै आसनमपि दीयते इत्याधिक्यमस्य ज्ञेयम् ॥

833.

941. Foll. 88; size 12 in. by 5½ in.; legibly written, in the Bengālī character, by two recent hands; foll. 1–15, thirteen or fourteen lines, afterwards ten lines in a page.

Scholia on *Goyīcandra's Saṃkshiptasāraṭīkā*, by *Candraśekhara Vidyālaṅkāra* and *Harirāma Vācaspati.* *Pādas* I. II. V. VI. VII.

I. *Sandhipāda* beg. fol. 16*b*: आचार्यकृतपङ्क्त्यर्थसंगतयः ॥ नन्वादाविति किमर्थमिति कथं निरथोचत असत्यस्मिन्नादिपदेन गगणमाचष्टे गगणयतीत्यत्र वृद्धिर्न प्रसज्येत् उच्यते । अनेकवर्णव्यवहितात्वेन धातोरस्य कथादित्वात्तथा न स्यात् ॥ °

Fol. 22*b*: इति सन्धिटीका कियत्पङ्क्तिटिप्पण्यः । अथ सन्ध्यधिकारः ।

It ends fol. 29: पठादित्वमङ्गीकृतमिति संगच्छते इति संक्षेपः ॥

II. *Tiṅantapāda* beg. ib.: ननु प्राभावयदित्यादौ °

Fol. 51: इति तिङन्ताधिकारे कियन्ति ॥ अथ तिङन्ताधिकारः ।

It ends fol. 62: इति श्रीचन्द्रशेखरविद्यालङ्कारकृतायामर्थबोधन्यां द्वितीयतिङन्तपादः समाप्तः ॥

[III. *Kṛidantapāda*; IV. *Taddhitapāda* wanting].

V. *Kārakapāda*, foll. 1–15; begins;

प्रणम्य परमेशानं हरिरामः सतां मुदे ।
संक्षिप्तसारतट्टीकादुर्बोधं कुरुते स्फुटं ॥

अथ कारकाधिकारः । कर्त्री स्वसाध्यक्रिया साक्षादाधारत्वेन तथाविधतत्फलाधारत्वेन चैतन्मया करणीयमेतन्मया स्वकर्तृकक्रियया प्रापणीयं चेत्यादि ।

Fol. 9*a* has been left blank, there being a *lacuna.*

It ends: नैवान्येषां स्वारसिकप्रयोगे इत्यवधेयमत एवोभादिशब्दानां हेत्वर्थयोगे स्वारसिकमखिलविभक्तिविधानं कदापि नाशङ्कनीयमित्युपायनतं बोध्यं ॥ ओं गुरुपादुकायै नमः [श्रीयादवेन्द्रशर्मा daubed over with yellow orpiment].

VI. *Subantapāda* beg. fol. 62: अथ सुबन्ताधिकारः। स्तःपूर्वकं तस्य पूर्वस्वरित्यादिक्रमेव भवतीति। °

It ends fol. 69*b*: प्रमादं वदतः प्रमाद एव इति बोध्यमिति संक्षेपः॥

VII. *Samāsapāda* beg. ib. अथ समासाधिकारः। न चोत्तरपदार्थप्रधानतां तत्पुरुषस्य °

It ends: अनुमेये ऽनुमानविषये ऽनुमायकेनानुमानकर्त्रा ऽवश्यं भाव्यमिति तेनैवानुमानसाधनं रूपात् प्रयुक्त इत्यर्थः इत्यनुमायकेनेति प्रमादजमनुमानेनेति बोध्यमिति हेयमिति वा इति संक्षेपः॥

नाम्ना वै विष्णुरासस्तु विप्रपूजनसादरः।
अलेखीं युद्दिदां स्रेतां हरिरामजटिप्पनीं॥

The margin of the last page has the title, in Devanāgarī, संक्षिप्तसारटीप्पणी हरोरामवाचस्पतिकृता॥

The last three leaves are numbered 89–91; three leaves being apparently wanting after fol. 85. [H. T. COLEBROOKE.]

834.

1494b. Foll. 36 (foll. 16–50 of vol.); size 15½ in. by 5 in.; fair, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Uṇādipariśishṭa, a supplementary chapter of the *Saṃkshiptasāra* on *uṇadi* affixes, consisting of 196 *sūtras*, with a *vṛitti*; by *Kramadīśvara* and (revised by) *Jumaranandin*. It begins:

वादेरुणादिर्धातादौ॥ वातादौ वाच्ये वादेर्धातोरुत्तरे उणादिर्भवति। आदेशागमगुणवृद्धिह्रस्वादयो यथासंभवं परिकल्पनीयाः। वा वायुर्वातः। बन्ध बन्धुर्नातिः सुहृच्च। °

It ends: इति श्रीक्रमदीश्वरकृतौ श्रीमज्जुमरनन्दिपरिशोधितायां वृत्तौ उणादिपादः समाप्तः॥ लिखितं श्रीरुद्रेश्वरदेवशर्मणा॥ [H. T. COLEBROOKE.]

835.

1494a. Foll. 15; size 16 in. by 5½ in.; indifferent, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Pariśishṭa (supplement) to the fourth chapter, or *taddhita-pāda*, of the *Saṃkshiptasāra*, in aphorisms, with a *vṛitti*, by *Jumaranandin* (?). The MS. begins with a (defective) *āryā* stanza which should belong to *Goyīcandra's* commentary; viz.:

[जुमरनन्दिपरिशोधितभागात् ° see next MS.]

स्त्रीपुंसाभ्यां नञ् तद्वृन्दादौ॥ स्त्रीणां वृन्दं स्त्रैणं पौंस्नं। नीलो धान्यादेस्तत्क्षेत्रे। धान्यीनं मौद्गीनं। °

It ends: अनन्तपुंस्कस्याच्च। खट्वाका। खट्विका (*l.* खट्विका)॥ समाप्तश्चायं परिशिष्टमूलः॥

Fol. 1*a* contains the title, in Devanāgarī, गोयीचन्द्रकृतसंक्षेपपरिशिष्टसंक्षिप्तसारका °

For the Oxf. MS.—the colophon of which runs: इति वादीन्द्रचक्रचूडामणिमहापण्डित(:) श्रीक्रमदीश्वरकृतौ संक्षिप्तसारे महाराजाधिराजश्रीमज्जुमरनन्दिपरिशोधितायां वृत्तौ रसवत्यां चतुर्थतद्धितपादे परिशिष्टमूलं समाप्तं।—see Aufrecht Cat., no. 393 A. [H. T. COLEBROOKE.]

836.

1476. Foll. 69; size 15½ in. by 5½ in.; fairly good, recent Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Goyīcandra's commentary on the (*Taddhita-*) *Pariśishṭa*. It begins: श्रीमज्-

जुमरनन्दिशोधितभागात् (!) परिशिष्टमस्ति यत् किंचित्।
तत्संपूर्णं कुरुते गोयीचन्द्रः प्रकीर्णया वृत्त्या॥

स्त्रीपुंसाभ्यां नञ् तद्वृन्दादौ। तद्वृन्दादयो यावन्त इवार्थाः प्रागुक्तास्तेषु वाच्येषु स्त्रीपुम्स इत्येताभ्यामुत्तरे नञ् भवति। स्त्रैणं पौंस्नं। ईयादावित्यकारलुक् स्त्रीणां वृन्दं स्त्रीषु भवं स्त्रीभ्यो हितं स्त्रीभ्य आगतं स्त्रीणामिदमित्यादयो ऽर्था अवगन्तव्याः। स्त्रियां स्त्रैणी पौंस्नी नदादित्वादी बहुलवचनात्तद्भावे विकल्पमस्येच्छन्ति स्त्रैणं स्त्रीत्वं पौंस्नं पुंस्त्वं। तद्वृन्दादाविति किं स्त्रीवत् पुम्वत्॥ णीनो धान्यादेस्तत्क्षेत्रे॥ क्षेत्रं धान्यादेरुत्पत्तिस्थानं धान्यादिवाचकाच्छब्दात् तत्क्षेत्रवाच्ये णीनो भवति। धान्यशब्देनात्र तद्विशेषवाचिनः शब्दा गृह्यन्ते न तु धान्यशब्दः। यतः क्वचित् स्वरूपग्रहणं क्वचिदर्थग्रहणमित्यादिविशेषप्रतिपत्तिर्व्या-

स्थानत एव भागवृत्तिकारस्तु धान्यीनमित्युदाजहार मौञ्जीनं कौलत्थीनं कौद्रवीणं ॥

It ends: पुंस्त्वस्यैवाकारस्य स्थाने ऽति कृते विकल्पस्याभावात् नित्यमत्वद्वृकेति ॥ इत्यौत्थासनिकश्रीगोपीचन्द्रविरचितजुमरनन्दिपरिशोधितपरिशिष्टं समाप्तं ॥ after which, in Devanāgarī, जुमरपरिशिष्टव्याख्या गोपीचन्द्र ०

[H. T. Colebrooke.]

837.

721c. Foll. 24; size 16 in. by 5 in.; recent, somewhat stiff, Bengālī handwriting; nine or ten lines in a page.

Jñāpakāvalī, an exposition of a collection of *jñāpakas*, or indicatory *sūtras*, supposed to be contained in the *Saṃkshiptasāra*, by *Haragovinda Vācaspati*. *Pādas* I.–III.

I. *Sandhipāda* begins:

नत्वा हरिं भजदबोधभिदं तनोति
संगृह्य पूर्वसुधियां हि नयानुसारात् ।
बालप्रबोधनकृते ज्ञापकालिमेतां
संक्षिप्तसारजलधेस्तरणाय कश्चित् ॥
अत्र संध्यादिपादोक्तलक्षणेष्वस्ति यत्र हि ।
ज्ञापकत्वं क्रमाद्वार्यं तदेवेति नियम्यते ॥
यत्र यज्ज्ञापकं ग्राह्यं कथनीयं विविच्यते ।
सूत्रानुसारिता ह्येषां नात्र ज्ञाप्यानुसारिता ॥
यानि टीकाकृतोक्तानि टिप्पनीकृद्भिरेव च ।
ज्ञापकान्यत्र लिख्यन्ते तान्येकत्राभुबुद्धये ॥
अन्यान्यप्यत्र वाच्यानि यथामति मया बुधाः ।
पूर्वापरानुसंधानाद् न दूष्याण्यनुकम्पया ॥

वृद्धि ॥ अङस्थानिकानामादैआरालैचामादेशानां यथाक्रमत्वं बोध्यं । एतज्ज्ञापकं । ०

II. *Tiṅantapāda* begins fol. 7:

गोपीनाथपदं नत्वा वितनोति सतां मुदे ।
तिङन्ते हरगोविन्दः सूत्राणां ज्ञापकावलीं ॥ धातोः ॥ ०

III. *Kṛidantapāda* begins fol. 18b:

प्रणम्य गोपीजनवल्लभाङ्घ्रिं
सतां प्रबोधाय कृदन्तपादे ।
तनोति हि ज्ञापकपङ्क्तिमेतां
यत्नाद्धरश्छात्रहिताभिलाषी ॥

नियामकं यद्यपि सर्वसाधकं
कृतञ्जितान्येष्वभिधानमस्ति ।
अनन्यसापेक्षमथो तथापि
स्पष्टीकृतत्वेन कियत्तु वक्ष्ये ॥ लड ॥ ०

For a *Jñāpakasamuccaya* relating to *Pāṇini's* Grammar, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 353.

[H. T. Colebrooke.]

838.

1496. Foll. 65; size 15¾ in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting, eight lines in a page.

Gaṇaprakāśa, a commentary on the *gaṇas* of the *Saṃkshiptasāra*, by [*Nārāyaṇa*] *Nyāyapañcānana*, son of [*Bāṇeśvara*] *Vidyāvinoda*.

It begins:

नत्वा कृष्णपदद्वन्द्वमर्चितैकान्तसाधनं ।
गणप्रकाशः क्रियते न्यायपञ्चाननेन च* ॥
दृष्ट्वोपाध्यायसर्वस्वं धातुपारायणादिकं ।
असंदेहाय साध्यन्ते प्रकृतिप्रत्ययैर्गणाः ॥
शास्त्रान्तरेष्वदृष्टा ये ते ऽपि साध्याः प्रयत्नतः ।
वृत्तिपाठानुरोधेन टीकाव्याख्यानतस्तथा ॥

प्रकृतिप्रत्ययैरिति बहुवचनस्याद्यर्थत्वादागमनादेशयोर्ग्रहणं ॥ अजा अल्पार्थे नञ्युपपदे जनी प्रादुर्भावे इत्यस्मात् अल्पेन समयेन जायते इत्यर्थे अन्यतो ऽपि दृश्यते इति डः डित्वादनलुक् अथवा अज गतिक्षेपनयोः पठादित्वादङः अनङ्क्येषु वीरिति न वीभावः ॥ १ ॥ इल प्रेरणे चुरादिः एल्यते प्रेर्यते इति लिखादेरक इति अकः डलयोरेकस्मरणात् डत्वं एडका ॥ २ ॥ अशू व्याप्तौ विशादित्वात् वः अश्वा ॥ ३ ॥ ०

The *gaṇa* अजादि is followed by क्रौड्यादि fol. 2b; दैवयज्ञादि fol. 3; नदादि ib.; माघादि fol. 6; शरत्यादि fol. 6b; इन्द्रादि ib.; एकादि 7a; अग्न्यादि ib.; भिक्षादि 7b; खण्डिकादि ib.; पाशादि 8; कुन्दुमादि 8b; मरुत्वादि ib.; राजन्यादि ib; भौरिक्यादि 9b; एषुकार्यादि ib; वसन्तादि 10b; उकथादि 11; शिवादि 11b; विदादि 14b; उदुम्बरादि 16b; बाह्वादि ib.; व्यासादि 18; कुर्वादि 18b; मुखादि 20; सुभगादि 22; रेवत्यादि 22b; भस्त्रादि 23;

* Orig.: क्रियते श्रीन्यायपञ्चाननशर्मणा ॥

तिकादि ib.; वाकिनादि 24; भागवित्त्यादि 24b; गर्गादि ib.; अश्वादि 28; कुञ्जादि 31; सुवास्त्वादि 31b; संकलादि 32; तृणादि 33; प्रेक्षादि ib.; अश्मादि 33b; सख्यादि 34; संकाशादि 34b; बलादि 35; पक्षादि ib.; कर्णादि 35b; सुतङ्गमादि 36; वराहादि 36b; कुमुदादि 37; अरीहणादि 37b; कृशाश्वादि 38b; ऋष्यादि 39; गर्तादि 40; काशादि ib.; मध्वादि 40b; उत्करादि 41; नडादि 42b;–अथ शेषो ऽधिकारीयगणाः साध्यन्ते;–वाहीकादिः 42b; कच्छादि 43b; कण्व्यादि 44; नद्यादि 44b; कादि ib.; दिवादि 45; काश्यादि ib.; धूमादि 45b; गहादि 46b; अध्यात्मादि 48; दिशादि ib.; मुखादि 49; अङ्गुल्यादि ib.; ऋगयनादि ib.; ऋगादि 50; शुण्डिकादि ib.; सीतान्वेषणादि 50b; सिन्ध्वादि ib.; शण्डिकादि 51; शौनकादि 51b; मक्षिकादि 52; कुलालादि ib; रैवतिकादि 52b; विल्वादि ib.; रजतादि 53; पलाशादि 53b; शरादि 54; उत्सादि ib.; अश्वपत्यादि 55; दण्डादि 55b; दक्षिणादि 56; छिदादि ib.; अश्मादि ib.; वातादि 56b; आढकादि ib.; पर्णादि ib.; वेतनादि 57; वस्त्रादि ib.; उत्सङ्गादि ib.; भस्त्रादि 57b; अक्षद्यूतादि ib; व्युष्टादि ib.; महानाम्न्यादि 58; संतापादि ib.; उत्थापनादि 58b; धनादि ib.; योजनादि 59; उत्तरादि ib.; पारायणादि ib.; प्रभूतादि ib.; अनुपदादि ib.; अर्थादि 59b; महिष्यादि ib.; केशरादि ib.; छत्रादि 60; युगादि 60b; प्रतिजनादि ib.; कथादि ib.; पथ्यादि 61; राजादि ib.; खलादि ib.; गवादि ib.; अपूपादि 61b; चतुरादि 62; पृथ्वादि ib.; दृढादि 62b; ब्राह्मणादि 63; मित्रादि 64; पुरोहितादि 64b; उद्गात्रादि ib.; युवादि or मनोज्ञादि, which beg. ib. युवा ॥ यु मिश्रणे वृषादेरसित्यन् उवादेशो युवन् ॥ १ ॥ it ends: ग्रामस्य कुमारः ग्रामकुमार ॥ २२ ॥ बहूनलतीत्यङ् बहुल ॥ २३ ॥ सह एति अयते वा इण् गतौ अय गतौ वा पचादित्वानङः सहाय ॥ २४ ॥ वृधु वृद्धौ क्तः वृद्धः ॥ २५ ॥ मनोज्ञादिराकृतिगणः ॥

इति पूर्वग्रामिकुलकलानिधिमहामहोपाध्यायविद्याविनोदात्मजश्रीमदाचार्यपञ्चाननकृतो गणप्रकाशः संपूर्णः ॥

एकः पञ्चाननः श्रीमान् पण्डितः क्षितिमण्डले ।
नास्ति कश्चित्तदन्यो ऽपि युगरामरभट्टिनि ॥

For the author's commentaries here referred to, see above, no. 830.

The *Gaṇapradīpa* is frequently, *Goyīcandra* occasionally, quoted by the author.

[H. T. Colebrooke.]

839.

1178. Foll. 124; size 13½ in. by 4½ in; legibly written, in the Bengālī character, at the beginning of the present century; seven lines in a page.

Gaṇamārtaṇḍa, a commentary on the *Dhātupāṭha* of the *Saṃkshiptasāra*, by *Nṛisiṃha Tarkapañcānana*, son of *Kuśala Tarkabhūshaṇa* (a descendant of *Caṇḍidāsa Bhaṭṭācāryacūḍāmaṇi*, author of a commentary on the *Kāvyaprakāśa*).

It begins:

चण्डिदासकुलाब्जार्कः कुशलस्तर्कभूषणः ।
नृसिंहस्तत्सुतो वक्ति गणवृत्तिं नतो हरिं ॥ १ ॥
धीरश्रीलनृसिंहजे मुखकुले जातः कवीनां रविर्
विद्यानामनुकम्पया वितरणे मन्यो सुपर्वद्रुमः ।
नानाशास्त्रविचारचारुचतुरो ऽलंकारटीकाकृतिर्
भट्टाचार्यशिरोमणिर्विजयते श्रीचण्डिदासाभिधः ॥ २ ॥
अन्तरीक्षनिभे शास्त्रे ऽपारे को ऽपि न पारगः ।
चिरं तथापि कृतिनः कृतौ यत्नं वितन्वते ॥ ३ ॥

भ्वादिदशगणा इत्याकाङ्क्षाकाङ्क्षितदशगणनिबन्धनाविष्कुर्वाणो ग्रन्थकृत् सर्वधात्वर्थव्यापकार्थकत्वेन प्रधानत्वात् प्रथमतो निर्दिष्टं भूधातुं निर्दिशति । भू सत्तायां । एकस्वरत्वादूकारो न चिह्नार्थः । तदुक्तं ।

दिधीवेवीदरिद्रोर्णूजागर्तीनां चिरेर्जिरेः ।
एकस्वरकधातुनां नानुबन्धो विधीयते ॥ °

Then follows (fol. 4) अत सातत्यगमने । सातत्यगमनं नैरन्तर्येण चरणं । अतति वातः । भावे । अत्यते । गतेरुद्देश्यरहितत्वादकर्मकत्वं । अतति पदातिः ॥ चिती संज्ञाने । संज्ञानमवबोधः । ° च्युतिर् आसेचने । ° श्चुतिर् क्षरणे । °

इति भूवर्जं तवर्गान्ताः fol. 8b; इति पवर्गान्ताः fol. 12b; इति कवर्गान्ताः fol. 14; इति चवर्गान्ताः fol. 19b; इति टवर्गान्ताः fol. 24; इति यान्ताः fol. 29; (इति ऊष्मान्ताः) इति उदात्ता उदात्तेतः सेट् ॥ अनिट्कारिका । fol. 35b; इति परस्मैभाषास्तृवर्जमनुदात्ता अनिटः अजन्ताः ॥ अथात्मनेभाषाः ॥ यती प्रयत्ने । ° fol. 43b; इत्यात्मनेभाषा उदात्ता अनुदात्तेतः सेटः fol. 59b; इत्यनुदात्ता अनुदात्तेतः fol. 60; इत्यनुदात्ता अनिटः fol. 61b; इत्यात्मनेभाषा डीङ्प्रभृतय उदात्ता स्मयतिप्रभृतयो ङित् । अथोभयपदिनः fol. 62; इति

विभाषिताः ॥ द्युत आदीनौ etc. द्युतादि, घटादि, फणादि, ज्वलादि, यजादि.—The several sections end as follows:—

I. आसीदश्वपतेराशिश्चट्टजाते निशापतौ ।
क्षेम्यश्चट्टः शान्तिराम उषितो घोषनेउकः ॥
बङ्गमेलिपुरस्कारो देवाइचट्टयोगतः ।
चण्डिदासः सुतो जज्ञे सर्वशास्त्रविशारदः ॥
चण्डिदासकुलोत्पन्नस्तर्कपञ्चाननाभिधः ।
नृसिंहो गणमार्तण्डे भ्वादिवृत्तिं निरुक्तवान् ॥ fol. 78.

II. सनाभिधो [लभ्यो ?] वन्द्यः श्रीकान्तो नेउघोषजः ।
उषितौ चण्डिदासस्य द्वावेतौ कुलभूषणौ ॥
गङ्गुरो गोपिकानाथो महानन्दो युधिष्ठिरः ।
श्रीनाथो जज्ञिरे पञ्च चण्डिदासस्य सूनवः ॥
गोपीनाथकुले जातस्तर्कपञ्चाननाभिधः ।
नृसिंहो गणमार्तण्डे ऽदादिवृत्तिं निरुक्तवान् ॥ fol. 85b.

III. गोपीनाथस्याशिरासीत् जगच्चट्टे मधोः सुते ।
सानन्दश्च तथा विद्यानन्दो ऽनन्दश्च माधवः ॥
विनायककवीन्द्रश्च पुण्डरीकश्च वल्लभः ।
ज्ञानानन्द इमे ख्याता गोपीनाथस्य सूनवः ॥
माध[व]स्य कुलोत्पन्नस्तर्कपञ्चाननाभिधः ।
नृसिंहो गणमार्तण्डे ह्वादिवृत्तिं निरुक्तवान् ॥ fol. 87b.

IV. आशिरादौ जगच्चट्टे माधवस्य सुतो ऽभवत् ।
विद्याधरकुलोत्पन्ने ऽनन्ताख्ये चट्टजे ततः ॥
न्यूनक्षेम्यो घोषरघुः क्षेम्यश्चट्टपुराङ्कः ।
नयनो भुवनो भोलानाथो दैवकिनन्दनः ॥
गणेशश्च मुकुन्दश्च षडेते माधवात्मजाः ।
नयनान्वयसंभूतस्तर्कपञ्चाननाभिधः ॥
नृसिंहो गणमार्तण्डे दिवादिवृत्तिमुक्तवान् ॥ fol. 96.

V. नयनस्य पमोचट्टे [? पद्माचट्टे] दैवकीगाङ्गजे तथा ।
भगवच्चट्टके चाशिलभ्यो वं (i.e. वन्द्यो ?) यदुराघवौ ॥
लभ्यो वाणीनाथघोषश्चत्वारो जज्ञिरे सुताः ।
सदामन्दश्च कुमुदो भवानन्दश्च यादवः ॥
कुमुदाभिजनोत्पन्नस्तर्कपञ्चाननाधिपः ।
नृसिंहो गणमार्तण्डे स्वादिवृत्तिं निरुक्तवान् ॥ fol. 99b.

VI. Beg. तुद व्यथने ॥ व्यथनं दुःखोत्पादनं । तुदति तुदते पिशुनोक्तिर्लोकं ।
ततस्त्रिशिरसं तस्य प्रावृश्चल्लक्ष्मणो ध्वजं ।
समघ्नात् सारथिं चास्य भूरिभिश्चातुदच्छरैः ॥ (*Bhaṭṭ.* ० स्य रावणस्य । अरुन्तुदः ॥ नुद प्रेरणे । ० [17, 89).
यदुपञ्चाननो वन्द्यो लभ्यः कुमुदसंज्ञिनः ।
आशिश्च द्वारकानाथे कृष्णानन्दे च चट्टजे ॥
गङ्गाहरिः श्रीहरिश्च कुमुदस्य सुतावुभौ ।
कौमुदि(ः) श्रीहरिर्वाचस्पतिस्तस्य कुलोद्भवः ॥
नृसिंहो गणमार्तण्डे तुदादिवृत्तिमुक्तवान् ॥ fol. 106b.

VII. आशिश्चट्टहरानन्दे आसीत् [श्री]हरिसंज्ञिनः ।
लभ्यो वन्द्यः श्यामदासो यदुपञ्चाननात्मजः ॥
श्यामादिचरणो रामचरणः श्रीहरेः सुतौ ।
विद्यावागीशसंज्ञस्य श्यामस्य कुलसंभवः ॥
नृसिंहो गणमार्तण्डे रुधादिवृत्तिमुक्तवान् ॥ fol. 108.

VIII. आशिश्चट्टघणश्यामसुनौ (!) जानकिनाथके ।
श्यामस्य लभ्यो वं सीतारामाख्यः श्यामदासजः ॥
गोपालः कृष्णरामश्च प्राणकृष्णश्च सूनवः ।
सार्वभौमः श्यामसुतो गोपालस्तत्सुतात्मजः ॥
नृसिंहो गणमार्तण्डे तनादिवृत्तिमुक्तवान् ॥ fol. 109.

IX. गोपालसार्वभौमस्य आशिरानन्दिचट्टके ।
कुशलः सुबलो रामनाथस्तस्य सुतास्त्रयः ॥
सार्वभौमसुतो धीरः कुशलस्तर्कभूषणः ।
तत्सुतो गणमार्तण्डे क्र्यादिवृत्तिं निरुक्तवान् ॥ fol. 110b.

X. कुशलस्य गदो वन्द्यः लभ्यः कृष्णाख्यचट्टजे ।
आशिः सुतो नृसिंहाख्यस्तर्कपञ्चाननाभिधः ॥
तर्कपञ्चाननस्तर्कभूषणस्य सुतः कृती ।
नृसिंहो गणमार्तण्डे चुरादिवृत्तिमुक्तवान् ॥ fol. 122.

It ends:
पितृपूर्वदशापन्ने चट्टे गोलकसंज्ञके ।
राजीवचट्टे च गुरुप्रसादाभिधचट्टजः ॥
भिष्वाशिनरसिंहस्य प्रजज्ञाते सुतावुभौ ।
रमाकान्तश्रीकान्तौ [च ?] चण्डिवंशाब्जभास्करौ ॥
नृसिंहमुखसंतानचण्डिदासकुलोद्भवः ।
नृसिंहः सौत्रधातूनां गणवृत्तिं निरुक्तवान् ॥
काव्यवाक्यपदैः सूत्रैः प्रसिद्धा धातवो मया ।
प्रसाधिताः प्रसाध्यन्तामन्ये मान्यविचक्षणैः ॥
वैषम्यतमसाच्छन्ने सर्वशास्त्रेक्षणे गणे ।
तमोऽपहः प्रयात्नो मे मार्तण्डो मेघवर्जितः ॥
सर्वशास्त्रेक्षणं धातुगणं वेत्ति न यो जनः ।
असौ पशुसमः शास्त्रे शुरशृङ्गविवर्जितः ॥
हरिपादयुगाब्जालिस्तर्कपञ्चाननाभिधः ।
केतुग्रामनिवासिश्रीनृसिंहो गणवृत्तिकृत ॥

गङ्गातीरगतग्राम उद्धारणपुराख्यकः ।
तस्मात्पश्चिमगव्यूतौ केतुग्रामाभिधा पुरी ॥

इति शिवं ॥ शकाब्दाः १७२८ ॥ ० ॥ लिखितं श्रीवंशीवदनदेवशर्मणः ॥

The back of the last leaf has the title *Nṛisiṃhapañcānanakṛita Saṃkshiptasāra-Gaṇavṛitti.* [H. T. COLEBROOKE.]

840.

1172D. Foll. 38; size 13½ in. by 4½ in.; good, recent Bengālī handwriting; four lines in a page.

Dhāturatnāvalī, a versified *Dhātupāṭha,* composed in A.D. 1764, by *Rādhākṛishṇa Śarman.*

It begins:

भास्वद्देवगणेश्वरं तनुमनोवाग्भिः प्रणम्याक्षरं
श्रीशं शङ्करमस्य तल्पमपि यत्कल्पद्रुवन्मुदे ।
राधाकृष्णधरामरेण रचिता या धातुरत्नावली
सा धार्या तु गणे सतामलमिव प्रद्योततामप्यसौ ॥

धातुसूत्रेषु धातूनां नामतानुकृतेर्मता ।
अतस्ततः सुमङ्लुक् च सूत्राणां वेदवत्तया ॥
बाहुल्यात्कुत्र चित्तस्य सुपो लोपो ऽत्र नेष्यते ।
एकवाक्यस्तु धातूनामनुबन्धः परोदितः ॥ ० ॥ ० ॥

परस्मैपदिनः स्यान आत्मनेपदिनस्तथा ।
क्रमात्परपदीत्येवं वाक्यमात्मपदीति च ॥

भ्वादिरदादिजुहोतिदिवादिस्वादितुदादिकरुधिरतनादि- ।
क्र्यादिचुरादिगणा दश कथिताः सूत्रागमभवलोकप्रथिताः ॥
पाठस्था अपि बहवो विदिता इतीह चतुर्विधधातव उदिताः ।
अथ भूपूर्वककितपर्यंतं प्रवदाम्यहमिह परपदवंतं ॥

भू सत्तायामथ चिती संज्ञाने ऽसौ सकर्मकः ।
निद्राध्वंसे त्वकर्मोथ च्युतिरासेचनार्थकः ॥
श्चुतिर क्षरणे दन्त्यसादिश्चायं प्रचक्ष्यते ।
आकुलीकरणे मन्थ द्विकर्मा खादृ भक्षणे ॥ ० etc.

tavarga, kavarga, cavarga, ṭavarga, pavarga, etc. *hakārānta; svarānta;*

एते परस्मैपदिनो ऽथात्मनेपदिनो यथा । ० fol. 9*b*.; इति ० भ्वादिरादिप्रकाशः fol. 18; ० अदादिस्तद्वितीयप्रकाशः fol. 19*b*; ० ह्वादिप्रकाशः fol. 20; (दिवादि) तुर्यप्रकाशः fol. 23; ० सुभादिः पञ्चमस्तत्प्रकाशः fol. 23*b*; ० तुदादिः षष्ठः प्रकाशः fol. 26; ० सप्तमो रुधादिप्रकाशः fol. 27; ० तन्वादि fol. 27*b*; क्र्यादि fol. 28*b*.

The author, who seems to belong to the *Jaumara* school, professes to have made use chiefly of *Maitreya Rakshita's* and *Ramānātha's* works.

It ends:

इति बहुविधधातुर्धातुरत्नावली या
व्यरचि रुचिरबन्धा श्रीयुतेनाच्युतेन ।
चरमगणचुरादिर्नाम तस्याः प्रकाशो
दशम उपरतः श्रीकृष्ण एतेन तुष्यात् ॥ ० ॥

सुवर्णधातुसूत्रेण ग्रथिता सुधियश्चिरं ।
नूत्ना रत्नावली यत्नात् कण्ठस्था क्रियतामियं ॥

भट्टाचार्यः कामदेवाभिधानस्तज्जः सीतारामविद्यानिवासः ।
तत्पुत्रो यः श्रीहरिस्मार्त्तसंज्ञस्तत्पुत्रान्मत्कारिकैषाविरासीत् ॥

धातुप्रदीपगणसूत्रमनोरमादेर्
धात्वावलीचलितगर्भनिदेश एषः ।
संदर्भ आविरभवच्चिरचञ्चपद्यः
षण्नागरागधरणीगणिते शकाब्दे ॥ १६८६ ॥

सार्वभौमोपाधिकेन श्रीराधाकृष्णशर्मणा ।
धातुरत्नावलीग्रन्थः कृतः संपूर्णतां गतः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

841.

1494 c, d. Foll. 3 and 13 resp.; size 16 in. by 5½ in.; fair modern Bengālī handwriting; 7 and 8 lines in a page resp.

I. Foll. 51–53 of vol., *Vasudhātukārikā,* a set of 17 memorial stanzas (in mixed metres), containing the roots which, in the *Dhātupāṭha,* are *anudāttetaḥ* (*anudāttalopinaḥ, ātmanepadinaḥ*) and *svaritetaḥ* (*ubhayapadinaḥ*). The roots are arranged according to the classes, and, in each class, principally according to the last radical. It begins:

वृध्वाशंसिरुचिद्युतां श्वितिवृतोर्येन्थेर्येतिश्रन्थयोर्
व्यन्तानामरलां तथा श्विमश्रवक्षीनां दिकारे परे ।

स्तान्ता ईशिददीर्वृषिधिवति च ये मान्ताश्च ये भारकास्
तेषां मध्निमलोः कदिक्रदिकलां नीचः स्वरो लुप्यते ॥ १॥

The blank page of fol. 1 contains the title, in Devanāgarī, *Saṃkshiptasārasammata-vasudhātukārikā.*

II. Foll. 54–63; a commentary on the above *kārikās.* It begins;

वृध्याशंसीत्यादि । एषां धातूनां नीचः स्वरो लुप्यते ।
नीचो ऽनुदात्तः । एते ऽनुदात्तलोपिन इत्यर्थः । तद्यथा*
वृधु वृद्धौ वर्धते । आङ् शसि इच्छायां आशंसते† । °

Fol. 61*b*: अनुदात्तेत एत एव उक्ताः ते मन्ताद्-
यस्ते अनुदात्तानुबन्धाश्चुरादिषु । ९ । इदानीं स्वरितेत
उभयपदिन उच्यन्ते । °

[H. T. Colebrooke.]

842.

721b. Foll. 10; size 16 in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Vasudhātukārikā (foll. 1–2*b*), with the same *Ṭīkā.* [H. T. Colebrooke.]

843.

1494e. Foll. 5 (64–68 of vol.); good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Daśabalakārikā, a set of 36 memorial stanzas, containing the roots belonging to more than one conjugational class, by *Daśabala.*

It begins:

ये धातवः सन्ति गणान्तरेषु वर्णार्थनिर्देशपदैरभिन्नाः ।
विभिन्नरूपप्रतिपादनाय रूपाणि तेषां समुदाहरिष्ये ॥
भ्वादिषूभयपदी बुध बोधने ऽस्ति
दैवादिको ऽपि स बुधिर्गदितो ऽनुदात्तेत् ।
रूपं द्वयं भवति बोधति बोधते च
रूपं तृतीयमपि बुध्यत इत्यमुष्य ॥ १ ॥

* For तद्यथा MS. 721 has एषामनुदात्तत्वादात्मनेपदं करियतं ।

† आङ् शसु स्तुतौ आशंस्यात् MS. 721.

It ends with the following additional stanza:

षट्त्रिंशता श्लोकनिबन्धनेन
धातूनसौ स्वीकृतवान् महाधीः ।
अध्यापको यः सततं प्रसिद्धो
बलोत्तरो विंशतिभाग्यतुल्यः ॥
इति दशबलकारिका समाप्ता ॥

For another MS. of this treatise see Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 246. [H. T. Colebrooke.]

844.

1478. Foll. 11; size $15\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

[*Saṃkshiptasāra-*] *Śabdaghoshā,* consisting of paradigms and memorial verses to *Kramadīśvara's* grammatical aphorisms.

It begins:

नमामि शैलजाकान्तं सर्वज्ञानमयं शिवं ।
यस्य स्मरणमात्रेण निर्मला भारती भवेत् ॥
भ्वाद्यदादिजुहोत्यादिर्दिवादिस्वादिरेव च ।
तुदादिश्च रुधादिश्च तनुक्र्यादिचुरादयः ॥

Of conjugational paradigms only भू is given, after which follow the declensions of pronouns and nouns; and finally the personal pronouns, where the *Kātantra* is frequently quoted. It ends: इति शब्दः घोसाप्रकरणं समाप्त (!) ।

[H. T. Colebrooke.]

845.

1477. Foll. 61; size $15\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

[*Saṃkshiptasāra-*] *Dhātughoshā,* consisting of rules, paradigms, and memorial verses on verb inflection.

a) foll. 1–3*a* contain rules on the use of the conjugational voices; beginning: व्यतिपूर्वभू सत्ताभियोगे सेङः आत्मने ॥ The aphorisms are arranged in columns, of which there are six on each page of generally eight rules each.

b) foll. 6*a* (at the bottom)–7*a*, versified lists of roots, beginning:

भस्यागमदृशस्तस्माञ्चस्याटजप एव च ।
पैपापटपचो भ्वादावेकादश परे पदे ॥

and ending: इति दश गणाः ॥

This is preceded, on foll. 3*b*–6*a* by a number of *ślokas* extracted, rather promiscuously, from the *Mānava-Dharma-śāstra*, and bearing chiefly on the Brāhmanical caste, the course of instruction prescribed for it, &c.

c) foll. 7*b*–61 contain the personal terminations of the various tenses and moods, and paradigms illustrating their formations in the several conjugational classes.

This section begins: लटो लोटो लङ्श्चैव विध्याद्याशीर्लिङ्गोलिटः । लुटो लटो लङश्चैव दश क्रमात् (!) ॥ लक्षणानि निगद्यन्ते तिङन्तपादसंज्ञके ॥ ० ends: इति भ्वाद्यादीकदशगणा (!) क्रियद्धातूनां तिङादिदशलकारैः कृतो धातुप्रयोगः ॥
[H. T. COLEBROOKE.]

846.

671 c, d. Foll. 32 and 88 resp.; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fairly written in the Bengālī character, towards the end of last century; ten lines in a page.

I. *Sārasaṃgraha*, an elementary Grammar, based on *Kramadīśvara's Saṃkshiptasāra*, by *Pītāmbara Śarman*. The rules are illustrated by examples. It begins:

नत्वा रामं हनूमन्तं क्रियते सारसंग्रहं ।
बालकाय व्याकरणं श्रीपीताम्बरशर्मणा ॥

निति वृद्धिरदिरङ् बहुलं ॥ अ इ उन् ऋलकन् ए ओङ् ऐ औच् प्रत्याहारात् स्वरहलोरक्षौ तदपश्चिमं स्वरमात्रं गृह्यते । ननु कस्य स्थाने का वृद्धिः । उच्यते । अदात् इदैत् उदौत् ऋदार् लदाल् एदैत् ओदौत् । अङः सप्त । अ इ उ ऋ ऌ ए ओ ।

प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च विभाषोक्तविधेः क्वचित् ।
अपर्वस्य विधानं च बहुलं स्याच्चतुर्विधं ॥ सूत्रे
प्रथमा भवति ज्ञेयं द्वितीया च विशेषणं ।
तृतीया च सहादिः स्याच्चतुर्थी च निमित्तिका ॥
पञ्चमी उत्तरे षष्ठीस्थाने संबन्ध एव हि ।
सप्तम्यादावुपपदे वाच्ये गम्ये परे सति ॥
अनादरे पृथक्कारे विषये च प्रकीर्तिता ॥

आदेशागमगुणवृद्धिहस्वादयो यथासंभवं परिकल्पनीयाः । उदाहरणदर्शनाद्बहुलोक्त्या दीर्घो ऽप्युपलक्ष्यते । सर्वत्र साकाङ्क्षे पूर्वोक्तमनुवर्तते ॥

संज्ञा च परिभाषा च विधिर्नियम एव च ।
अतिदेशो ऽधिकारश्च षड्विधं सूत्रलक्षणं ॥

पाठयति दाक्षिः ॥ न कथादेः । कथयति ॥ क्वचिन्मध्यान्तयोः । आनुहौडिकं चिराययति । ०

इति ० प्रथमः सन्धिपादः fol. 3*b*; इति ० द्वितीयस्तिङ्पादः fol. 13*b*; इति ० तृतीयः कृदन्तपादः fol. 18*b*; इति ० चतुर्थस्तद्धितपादः fol. 24*b*; इति ० पञ्चमः कार[क]पादः fol. 26; इति ० षष्ठः सुबन्तपादः fol. 30;

It ends: इति श्रीक्रमदीश्वरपण्डितानुग्रहात् श्रीपीताम्बरशर्मविरचितसारसंग्रहे सप्तमः समासपादः ॥

For another copy of this work, see Rāj. Mitra, Descriptive Cat., i., p. 149.

II. *Sārasaṃgrahasandarbha*, a commentary on the preceding work, by the son of *Khullāna* (?). It begins:

नत्वा रामं विधिं सीतां गुरुं दुर्गां हरं हरिं ।
सारसंग्रहसंदर्भं कुरुते खुल्लानात्मजः ॥
नत्वा रामं हनूमन्तं ० श्रीपीताम्बरशर्मणा ॥

रामं हनूमन्तं नत्वा बालकाय व्याकरणं क्रियते व्याकरणं किम्भूतं सारसंग्रहं । पीतमम्बरं यस्य स पीताम्बरः कृष्णः श्रिया युक्तः श्रीयुक्तः पीताम्बरस्तस्मिन् श्रीपीताम्बरे शर्म यस्य स पीताम्बरशर्मा तेन श्रीपीताम्बरशर्मणा व्याक्रियन्ते साधु शब्दा व्युत्पाद्यन्ते अनेनेति तद्व्याकरणं । ० निति न इत्यस्य स नित् तस्मिन्निति । वर्धनं वृद्धिः ०

It ends: इति श्रीक्रमदीश्वरपण्डितानुग्रहात् श्रीपीताम्बरशर्मविरचितसारसंग्रहस्य श्रीगोपीचन्द्रसंमतः सप्तमः समासपादसन्दर्भः ॥

On the back of the last leaf the work is called पिताम्बरन्यायभूषणकृतसारसंग्रहव्याकरणभू॰ टी.

[H. T. COLEBROOKE.]

847.

671b. Foll. 11; size and handwriting, as in preceding MS.

[*Rāmāyaṇa-*] *Chāttravyutpatti*, a versified abstract of the *Rāmāyaṇa*, in nine *sargas*; composed by *Pītāmbara Śarman*, with the view of exemplifying the verb section of his *Sārasaṃgraha*. It begins:

रामो भवत्ययोध्यायां कौशल्यागर्भसंभवः ।
स्मापि ब्रह्म स्वयं पूर्णो विष्णुर्दशरथात्मजः ॥
कैकय्या भरतो ह्यंशो रामस्य भवतु प्रभुः ।
लक्ष्मणश्च सुमित्रायाः शत्रुघ्नश्चाभवद्बली ॥ °

Each *sarga* consists of 25 *ślokas* with the exception of the first which has only 14. It ends:

शैवौ दयालू शान्तौ द्वौ त्यक्तराज्यौ सतां मतौ ।
स्स्यातां च महारण्ये कलापग्रामसंज्ञके ॥

इति श्रीवाल्मीकरामायणपाठकश्रीपीताम्बरशर्मकृतच्छात्रव्युत्पत्तिवर्द्धको यं नवमः स्वर्गः (thus always) ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

---

7. VOPADEVA.

848.

2807. Foll. 122; size 8¾ in. by 6¼ in.; Bengālī character; 15–25 lines in a page; written and bound in the European fashion.

Mugdhabodha, a Sanskrit grammar in aphorisms, accompanied with a brief commentary, by *Vopadeva*, son of *Keśava*, and court-paṇḍit to King Mahādeva (Rāmarāja) of Devagiri (or Deoghar), who lived in the latter part of the thirteenth century.

Edited by O. Böhtlingk, St. Petersburg, 1847. [SIR C. WILKINS.]

849.

494. Foll. 108; size 12½ in. by 4 in.; fairly written, in the Bengālī character; six lines in a page.

Vopadeva's Mugdhabodha.

Dated Śaka 1727. [H. T. COLEBROOKE.]

850.

2902. Foll. 106; size 9 in. by 6½ in.; bound in the European fashion; fair, modern Bengālī writing; enclosed in double red lines and broad margins; 14–17 lines in a page.

Mugdhabodha. [DR. LEYDEN.]

851.

1282a. Foll. 62; size 13 in. by 4 in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Devīdāsa's annotations on the *Mugdhabodha*. The treatise begins:

प्रणम्य परमात्मानं कृष्णं त्रिभुवनेश्वरं ।
मुग्धबोधस्य टीकेयं देवीदासेन रच्यते ॥

ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय ग्रन्थकृत् मङ्गलमाचरति मुकुन्दमिति । मया वोपदेवेन मुकुन्दं सच्चिदानन्दं प्रणिपत्य मुग्धबोधं व्याकरणं परोपकृतये प्रणीयते प्रकाश्यते । मुकं मुक्तिं ददातीति मुकुन्दस्तं मुकुन्दं । हनजनाद्र्मादेर्डैः रात्रेर्मन्वा कृतिरिति (*Mugdh.* 26, 31) याग्विभागान्मन् । स्थवा सरसिजवत् विभक्त्यलोपः । स्थवा मुक्तेर्मुकुमादेशः । मनीषादित्वात् । मुकुर्मुक्ते महेशे च कुः पृथिव्यामशोभने । इति हट्टचन्द्रः ॥ चिच्च स्मानन्दश्च चिदानन्दौ सन्तौ चिदानन्दौ यस्मात् । स्स्माकं मते त्रिपदकर्मधारयः । भक्तिश्रद्धातिशयेन नत्वा प्रणिपत्य । मुग्धानामन्यव्याकरणबाहुल्यदर्शनानामचेतसां बोधो यस्मात् । व्याक्रियन्ते व्युत्पाद्यन्ते शब्दा स्स्मिन्ननेनेति वा तद्व्याकरणं °

The *saṃjñāpāda* ends fol. 4; the *sandhiṭīkā*, fol. 7*b*; *subantaṭīkā*, fol. 20*b* [so far quoted: *Vidyānivāsa*, fol. 16*a*; *Vyākaraṇakaumudī*, 13*a*, 15*a*, 17*a*, 19*a*]; *kārakaṭīkā*, fol. 26*b*; *samāsaṭīkā*, fol. 35*a*; *taddhitaṭīkā*, fol. 41*b*; *ākhyātaṭīkā*, fol. 58*a*.

It ends: एवं नश्यवस्कन्दं स्मानिजिघांसुदेवं विप्रदर्शं इत्यादयः पूर्वकाले इति पुनःकरणात् स्माभीक्ष्ण्यव्यतिरेके ऽपि चरम ॥ इति श्रीदेवीदासचक्रवर्त्तिना मुग्धबोधटीका विरचिता ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

852.

1125. Foll. 248 (paged 247; two leaves being marked 71); size 12 in. by 4 in.; legibly

written, in the Bengālī character; six or seven lines in a page.

Rāmānandācārya's commentary on the *Mugdhabodha*. It begins:

प्रणम्य परमात्मानं रामं पद्मदलेक्षणं ।
मुग्धबोधस्य टीकेयं रामानन्देन रच्यते ॥
कातन्त्रपरिशिष्टादौ विवृतानि च कानिचित् ।
पदान्यस्य प्रपञ्चार्थं दर्शितानि यथामति* ॥

श्रीवोपदेवपण्डितः संक्षेपतः स्वयंकृतस्य व्याकरणस्य दुरूहतया वृत्तिं चिकीर्षुः प्रारब्धसमाप्तये शिष्टाचारप्राप्तं मङ्गलं कुर्वन् संबन्धाभिधेयप्रयोजनानि व्याकरणनाम च निर्दिशति मुकुन्दमित्यादि ° ।

It ends: लिखितं श्रीरामधनदेवशर्मणः ॥ ° शकाब्दाः १७१७ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

853.

1169. Foll. 303; size 13 in. by 4½ in.; fairly written, in the Bengālī character; eight lines in a page.

Another commentary on the *Mugdhabodha*, by *Rāma Tarkavāgīśa*. This volume wants the *taddhita* chapter (vii.).

It begins:

ब्रह्मादिदेवासुरवृन्दवन्दिते पद्मालयेशाक्षिसरोजराजिते ।
कन्दर्पदर्पोन्तकपादनीरजे सन्तु प्रणामा वरदोहव्रजे ॥ - -
तेन व्याकरणं कृतं कलियुगे दृष्ट्वा भवाब्धौ नरान्
अज्ञानावृतमानसानकरुणया श्रीमुग्धबोधं भुवि ।
पाणिन्यादिमतावलोकनपरः श्रीरामशर्मा कृती
तस्यैतां सुधियां प्रमोदजननीं टीकां तनोति स्वयम् ॥
गुणवद्भिर्गुणो नेयो न दोषो ऽस्तीह तद्गतः ।
सतः स्खलनजो दोषः परिष्कार्यः सतां पुनः ॥
परे ऽत्र पाणिनीयज्ञाः केचित् कालापकोविदाः ।
एके विद्यानिवासाः स्युरन्ये संक्षिप्तसारकाः ॥

The *sandhyadhyāya* ends fol. 25*b*; the *hasantādhyāya*, fol. 57; the *ka* (i.e. *kāraka*)-*pādaṭīkā*, fol. 97*b*; the *samāsapāda*, fol. 157*b*; the *ākhyātapāda*, fol. 243*b*; the latter chapter, together with the *kṛitprakaraṇa* is separately paged 1–146.

Dated *śakābdāḥ* 1727. [H. T. COLEBROOKE.]

* A MS. described in Rāj. Mitra's Notices, i., p. 222, does not seem to contain the second introductory *śloka*.

854.

1290. Foll. 128; size and handwriting as in the preceding MS.

The *taddhita* section of *Rāma Tarkavāgīśa's* commentary; incomplete. The MS. breaks off abruptly in the comment on *sūtra* 97 of this chapter. [H. T. COLEBROOKE.]

855.

383. Foll. 347; size 16 in. by 4 in.; good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Subodhā, a commentary on the *Mugdhabodha*, by *Durgādāsa Vidyāvāgīśa* (son of *Vāsudeva Sarvabhauma Bhaṭṭācārya*).

In A.D. 1639 the author wrote a commentary on *Vopadeva's Kavikalpadruma*.

The MS. begins:

गौरीशानौ निखिलजगतां सर्गसंहारहेतू*
दुर्गादासो धरणिपतितो भक्तिभावेन नत्वा ।
जिज्ञासूनामखिलवचनं धीमतां पाठकानां
संतोषार्थं रचयतितरां मुग्धबोधस्य टीकाम् ॥
श्रीमद्विद्यानिवासाद्यैरार्यैर्येद्यपि सूरिभिः ।
भूरिभिर्विहिता व्याख्या तथाप्याख्यायते मया ॥

This MS. is not quite complete. Fol. 315 breaks off abruptly in the comment on *sūtra* vi. 18, the rest of that chapter being wanting.

Foll. 154–189 contain chapter vii. Between foll. 185 and 186, however, four leaves are missing, comprising the commentary on vii. 86 (partly) to vii. 94 (partly).

Foll. 190–347 (numbered 1–151, with a *śuddhapattra* after fol. 94), chapters viii–xxvi.

* The usual reading is लक्ष्मीकान्तं निखिलजगतां सर्गसंहारहेतुं, the other *pādas* also showing similar variations from the usual text; see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 395; Rāj. Mitra, Notices i., p. 254.

According to Aufrecht, the author (besides mentioning *Vidyānivāsa*) quotes from the commentaries of *Rāmānanda*, *Kāśīśvara*, and *Rāmatarkavāgīśvara*. The work was published at Calcutta, in 1861. [H. T. COLEBROOKE.]

856.

1167. Foll. 335; size 13 in. by 4½ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven, sometimes six, lines in a page. Foll. 17–24 have been wrongly inserted by the binder between foll. 32 and 33.

Another commentary on the *Mugdhabodha*, by *Kāśīśvara* (*Kāśīśa*) *Bhaṭṭācārya*.

Complete. It begins:

ब्रह्मेशाद्यैर्नतपदयुगं सच्चिदानन्दमीशं
संसाराब्धेस्तरणिमजरं रामचन्द्रं प्रणम्य ।
श्रीकाशीशः परहितमना मुग्धबोधस्य टीकां
चक्रे मोदं वहतु विदुषां श्रीपदाप्यस्तु सेयं ॥

अथादौ समस्तविघ्नविनाशकत्वे सकलशिष्टसमाचारप्राप्तमभीष्टदेवं नमस्कुर्वन् तन्निबन्धनं च शिष्यशिक्षार्थं कुर्वन् अभिधेयं च प्रतिज्ञानञ्चाह मुकुन्दमित्यादि । मुकुन्दं प्रणिपत्य प्रकर्षेण नत्वा मया मुग्धबोधव्याकरणं परोपकृतये प्रणीयते क्रियते । मुकुं मोक्षं ददातीति मुकुन्दः पृषोदरादिः । मुच्लृ मोक्षणे इत्यस्मादुणादौ घुङ्प्रत्यये मुकुः सन्कालत्रयबोधितः । चित्ज्ञानस्वरूपः आनन्दः सुखस्वरूपः । ततः संश्चासौ चिच्चेति सच्चित् । सच्चिच्चासौ आनन्दश्चेति सच्चिदानन्दः । स्वमते तु संश्चासौ चिच्चासावानन्दश्चेति सच्चिदानन्दः त्रिपदकर्मधारयः नित्यस्वरूपः स्वप्रकाशः सुखस्वरूपश्चेत्यर्थः । ०

Of other commentators only *Durga* (foll. 14*b*, 21*b*, 22*a*; *Durgaṭīkā*, 8*b*) has been found quoted in the *saṃjñā-* and *sandhiprakaraṇa* (ends fol. 26*b*); the *Dīpikā*, fol. 135.

The *strītyaprakaraṇa* ends fol. 97*b*; *kārakapr.* fol. 126*b*; *samāsapr.* fol. 176*b*; *taddhitapr.* fol. 212.

The *ākhyāta* section begins: अथ त्यादिरुच्यत इति अत्र च मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राण्यव्याहतप्रसराणि आयुष्मद्व्याख्यातृश्रोतृकाणि च भवन्तीति ०

The *kṛidanta* section begins, fol. 307*b*:

अथ सीतापतिं सीतां नत्वा गौरीपतिं शिवं ।
कृदन्तटिप्पनीं द्वष्ट्वां ब्रूते काशीश्वरः कृती ॥

It ends: एवं अक्षिणी काणं हसति । इत्यादिशिष्टप्रयोगानुसारेण बोद्धव्याः । बहुलं ब्रह्मणीति सुगमं ॥ इति इच्छावादिपादः ॥ इति श्रीकाशीश्वरभट्टाचार्यकृता मुग्धबोधटीका समाप्ता ॥

For another (apparently incomplete) MS. see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 178.,

[H. T. COLEBROOKE.]

857.

229. Foll. 178 (paged 179, no. 144 having been omitted); size 15½ in. by 5 in.; small, neat, recent Bengālī handwriting; 7–9 lines in a page. Foll. 70–85, 108*b*–116*a*, 173–178, and a few other passages, have been supplied by a different hand.

Govindarāma Vidyāśiromaṇi's commentary on the *Mugdhabodha*, entitled *Śabdadīpikā*.

It begins:

नत्वा शम्भुपदद्वन्द्वं नाम्ना गोविन्दशर्मणा ।
टीकेयं मुग्धबोधस्य क्रियते शब्ददीपिका ॥
रामानन्दप्रमुखकवयः शब्दपारं गता ये
नृत्यच्छ्रीमल्लवणकमलोन्मुखपिवावो नतेन ।
एतेषां तन्मतमभिसमालोक्य टीका सदर्थां
गोविन्देनोच्यत इति सतां भ्रान्तिघातिन्यदूष्या ॥

श्रीवोपदेवनाम्ना पण्डितेन भूवाचस्पतिना माहेशभाष्यादिभ्यः सारमाकृष्य संक्षेपेण मुग्धबोधनाम व्याकरणं कुर्वता तत्रादावशेषविघ्नविघाताय मुकुन्दशिवनमनरूपमङ्गलमाचर्यते । मुकुन्दमिति । तत्र व्याख्याक्रमः ।

उपोद्घातः पदं चैव पदार्थः पदविग्रहः ।
चालना प्रत्यवस्था च व्याख्या सूत्रस्य षड्विधा ॥

मया लक्ष्म्या सह वोपदेवेन मुकुन्दं प्रणिपत्य मुग्धबोधनाम व्याकरणं प्रणीयते प्रकाश्यते इत्यन्वयः॥ मया वोपदेवेन वा । उश्च अश्च वौ हरिहरौ उपदेवौ यस्य स वोपदेवः तेन। मुकुर्मुक्तौ महेशे मुः कुः पृथिव्यामशोभने। इति हट्टचन्द्रः। मुकुं मुक्तिं ददातीति मुकुन्दस्तं । हनजनात्तमादेर्डैः । मनीषादित्वात् साधुत्वं । अथवा द्वितीयाया अलुक्समासः । कृद्योगे कर्मषष्ठ्यभावदर्शित्वादिति सूचितं । मुकुन्दं किंभूतं सच्चिदानन्दं । सन्नित्यं चिज्ज्ञानं आनन्दः

सुखस्वरूपः । संश्चासौ चिच्चासावानन्दश्चेति सच्चिदानन्दस्तं । अथवा चिच्चासावानन्दश्चेति चिदानन्दः । संश्चासौ चिदानन्दश्चेति सच्चिदानन्दस्तं । अथवा चिच्च आनन्दश्चेति चिदानन्दौ सन्तौ चिदानन्दौ यस्य सच्चिदानन्दस्तं । प्रणिपत्य प्रकर्षेण भक्तिश्रद्धातिशयेन नत्वा तात्पर्यार्थं नीयते प्रकाश्यत इत्यर्थः । अथवा प्रकर्षेणाष्टाङ्गादिना निपत्य प्रणिपत्य । मुग्धान् मूढान् बोधयतीति ढात् यण् । मुग्धः सुन्दरमूढयोरिति शासनं । ०

The author quotes *Devīdāsa* and *Rāmānanda* constantly; in the *saṃjñā* and *sandhi* (ends 16*b*) sections, *Kamalacakravartin* is quoted fol. 15*b*; *Kāśīśvara*, 16*b*; *Kramadīśvara*, 13*b*; *Śrīpatidatta*, 8*b*, 12*a*.

The *ākhyāta* section (ch. viii. seq.) begins fol. 105: अथेत्यादिरुच्यते । अथेति मङ्गलार्थः । इति केचित् । अथवा आनन्तर्यार्थे च स्यादेरनन्तरं । त्यादिरुच्यते । धोः । ०

The *kṛidanta* section (ch. xxvi.) beg. fol. 155.

It ends: यथा पूर्वैभिरित्यादि एवमन्यत्रापि बोध्यं ॥ इष्णवादिपादः ॥ इति श्रीगोविन्दरामविद्याशिरोमणिविरचिता मुग्धबोधटीका नाम्ना शब्ददीपिका समाप्ता ॥

वर्षे वारणबाहुवारिधिविधुव्याप्ते मनस्तोषिणीं
धीराणां धरणीधरेशतनयापादारविन्दं स्मरन् ।
दिङ्मानं दिवसं शुचे रितवति प्राप्यान्यमन्दादरम्
टीकां शब्दसमुद्रसंतरतरिं कश्चिल्लिलेखोणगो ॥

शकाब्दाः १७२८ आषाढस्य दशमदिवसीया लिपिरेषा ॥

[H. T. Colebrooke.]

858.

1485. Foll. 74; size 16 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good, recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Bālabodhinī, another commentary on the *Mugdhabodha*,—which has a considerable amount of matter in common with the preceding one,—by *Śrīvallabha Vidyāvāgīśa Bhaṭṭācārya* (*Bhagīratha?*), son of *Śyāmadāsa-mukhopādhyāya* and *Bhavānī*. Chapters i.–v.; or to the end of the *kāraka*- section. It begins:

नत्वा श्रीगुरुपादपद्मयुगलं सर्वार्थसंपत्प्रदं
तापत्रोपवभूजनप्रियपदं श्रीकुङ्कुमैरर्चितं ।
दुष्टापोपशमं सुमाततुलसीसन्मञ्जरीसेवितं
टीकां बालकबोधिनीं वितनुते श्रीवल्लभो ब्राह्मणः ॥

श्रीवोपदेवनाम्ना पण्डितेन भूवाचस्पतिना माहेशभाष्यादिभ्यः सारमाकृष्य संक्षेपेण मुग्धबोधनाम व्याकरणं कर्तता तत्रादावशेषविघ्नविघाताय मुकुन्दशिवनमनरूपमङ्गलमाचर्यते । मुकुन्दमिति॥ तत्र व्याख्याक्रमः ।

उपोद्घातः पदं चैव पदार्थः पदविग्रहः ।
चालना प्रत्यवस्था च व्याख्या सूत्रस्य षड्विधा ॥

इति । अतो मुकुन्दं द्वितीया सच्चिदानन्दं तद्विशेषणं प्रणिपत्य लुम्नप्यमैकं प्रणीयते क्रियापदं । मुग्धबोधं प्रथमैकं व्याकरणमित्येतस्य विशेष्यं । परोपकृतये चतुर्थ्येकं मयेति तृतीयैकं । मया वोपदेवेन मुकुन्दं प्रणिपत्य मुग्धबोधनाम व्याकरणं प्रणीयते । प्रकाश्यते इत्यन्वयः। मया लक्ष्म्या सहेति वा। मुकं मुक्तिं ददातीति मुकुन्दस्तं हनजनात्नमादेः (*Mugdh.* 26, 33) मनीषादित्वात् साधुत्वं । यद्वालुक्समासः कृद्योगे कर्मणि षष्ठ्यभावदर्शितत्वादिति सूचितं क्वचिन्नेति अत्र वीजमपवादे उत्सर्गनिवेशः तेन भट्टीकारकामित्रकार्याणि (*Bhaṭṭik.* 7, 29) इति प्रयोगः । तथा च मकुमुक्कौ महेशे मुः कुः पृथिव्यामशोभने इति हट्टचन्द्रः । ज्ञानान्मुक्तिरिति ज्ञानं प्रणिपत्येत्याशङ्क्याह सच्चिदानन्दं संश्चासौ चिच्चासावानन्दश्चेति सच्चिदानन्दस्तं सच्चिदानन्दं । सन्नित्यः चिज्ज्ञानं आनन्दः सुखविशेषः सच्चिदानन्दविग्रहनित्यर्थः(!)। प्रकर्षेण अष्टाङ्गादिना निपत्य प्रणिपत्य। मुग्धान् बोधयति यत् ढात् यण्। मुग्धं यथा स्यात् बोधयति इति वा । मुग्धः सुन्दरमूढयोरिति शासनं । ०

Ch. iii. beg. fol. 16:

नत्वा गङ्गाधरं गौरीसहितं शान्तमव्ययं ।
स्यादेर्बालकबोधिन्यां व्याख्यामाह भगीरथः ॥

लेः । सि ०

Fol. 34*b*: इति बालबोधिन्यां नपुंसकपादः । अजन्ताध्यायः ।; fol. 45*b*: इति श्रीश्यामदासमुखोपाध्यायसुतश्रीश्रीवल्लभविद्यावागीशभट्टाचार्यपरिकलितायां बालबोधिन्यां हसन्ताध्यायः ॥

नारायणपदद्वन्द्वमीडे ऽहमाखिलार्थदं ।
निरीहा यतयो नत्वा यन्मोक्षार्थी गतिं ययुः ॥

स्त्रियां । ०

Quotations have been met with from the works of *Durgādāsa*, *Devīdāsa*, *Rāmānanda*, *Vidyānivāsa*, and *Vidyāvāgīśa*. [H. T. Colebrooke.]

859.

1484. Foll. 25; size 16 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fairly good, recent, Bengālī handwriting; ten lines in a page.

Bālabodhinī. Chapters viii.-xix, comprising the verb-section to the end of the desiderative (*sananta*). It begins:

प्रणम्य ज्ञानवरदं शिवं खण्डेन्दुभूषणं ।
आख्याते बालबोधिन्यां व्याख्यामाह भगीरथः ॥

अथेति । अथशब्द आनन्तर्यार्थः स्यादेरनन्तरं त्यादिरुच्यत इत्यर्थः । तथा तिङादिविच्छेदकारक इति मङ्गलार्थश्चेति ॥ धोरिति पञ्चम्येकवचनं ०

Fol. 1*b*: इति श्रीश्रीवल्लभाचार्यविद्यावागीशकृतायां मुग्धबोधटीकायामाख्याते संज्ञाप्रकरणं समाप्तं ॥ It ends:

अघनत्वात् प्राप्ते स्विदस्वदसहां निषेधः ।
सिस्वेदयिषति सिस्वादयिषति सिसाहयिषति ॥

इति बालबोधिन्यां सनन्तपादः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

860.

1085. Foll. 95; size 13¼ in. by 4½ in.; written, in the Bengālī character, by two recent hands; the second of which (foll. 65*b*-95) is the same which wrote no. 858 (MS. 1485,); fol. 22 has been supplied by a third hand; eight lines in a page.

The remaining portions of the *Bālabodhinī.*

a) Foll. 1-50. Chapters vi. (*samāsa,* ends fol. 30) and vii. (*taddhita*).

It begins:

नत्वा गुरुपदद्वंद्वं भक्तानुग्रहकारकं ।
समासे बालबोधिन्यां व्याख्यामाह भगीरथः ॥
दैक्यं ० ॥

b) Foll. 51-95. From shortly before the end of the *sananta* (xix) to the end of the work. The *kṛit* section begins, fol. 75:

शङ्करं शङ्करं नत्वा शङ्करीं शङ्करीं तथा ।
रच्यते शङ्करी टीका कृत्पादे विदुषां मुदे ॥

It ends: अधुना शिष्यो गुरोरीक्षर्थमाह श्रीरित्यादिश्लोकद्वयेन ।

श्यामदाससुतो नत्वा कृष्णं श्रीवल्लभो ऽकरोत् ।
यथामति शुभां टीका नाम्ना बालकबोधिनीं ॥

इति श्यामदासमुखोपाध्याय[-भवानी fol. 50 *b*]सुतश्रीश्रीवल्लभविद्यावागीशभट्टाचार्यपरिकलिता बालबोधिनीटीका समाप्ता

[H. T. Colebrooke.]

861.

226. Foll. 292 (paged 1-290, nos. 106 and 255 having been used twice); size 15¼ in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; eight (foll. 176*b*-190 ten or twelve) lines in a page.

Another commentary on the *Mugdhabodha,* by *Rāmabhadra Nyāyālaṃkāra,* son of *Raghunātha.* It begins:

नत्वा भक्त्या भवानीचरणयुगसरोजातरेणून् नमद्भिर्
विष्वक्सेनस्वयंभुप्रभृतिसुरगणैरुत्तमाङ्गेषु जुष्टान् ।
यत्नेन स्वल्पसंविदिपपठिषुशिशुतुष्टयेमेतां तनोति
टीकां श्रीरामभद्रो विहितगुरुनतिर्मुग्धबोधे तदर्थी ॥
विद्यानिवासादिभिराद्यविज्ञैः प्रणीतमार्गे मम गन्तुमिच्छोः ।
सुदुर्गमे शब्दपथार्थवन्ये द्विजाशिषः सन्तु सदा सहायाः ॥
सदा पण्डितैर्मण्डितां संसदं शाब्दिकैर्वेष्मि वाक्यं प्रणम्याहमेतत् ।
कदा नोपहास्यं यदि स्यादशुद्धं प्रशोध्यं भवद्भिर्दयावद्भिरेतत् ॥
स्वयंकृतव्याकरणस्य धीरः श्रीवोपदेवः सुदृढहबुद्ध्या ।
विघ्नं चिकीर्षुर्लघु तत्समीप्सुः शिष्टागतं मङ्गलमाचरिष्णुः ॥
विनिर्दिशन् शिष्यकुलस्य शिक्षार्थमेतदादौ विदधाति तत्र ।
मुकुन्दमित्यादि ०

In the *saṃjñā* (ends fol. 15*b*) and *sandhi* (fol. 34) chapters have been found quoted:—

Kāśīśvara, fol. 6*b,* 7*a,* 16*b,* 18*a*; *Durgasiṃha,* 19*a.* 27*b*; *Durgādāsa,* 27*b,* 31*b*; *Durgādāsa-vidyāvāgīśa* (one writer) 2*b,* 6, 7*a,* 12*a,* 13*a.* 14*b,* 16*b,* 19*b*; *Rāmatarkavāgīśa,* 18*a,* 23*a,* 26; *Rāmānanda,* 6*b,* 7*a,* 16*b,* 19*a*; *Śrīpatidatta,* 25*b.*

The *hasantanapuṃsakapāda* ends fol. 74*b*; *strītvapāda,* fol. 86; *samāsa,* fol. 142; *taddhita* (and *syādyanta*), fol. 176.

The *ākhyāta* section beg.: शास्त्राणि आदिमध्यसमाप्तिमङ्गलानि चेत्तदा लोके रुढि[रि]ति ख्यातानि भवन्तीत्यतो मध्ये मङ्गलं विधाय स्याद्यन्तानन्तरं त्याद्यन्तेनन्तरं प्रतिज्ञां करोति अथेत्यादिरुच्यते इति ० ॥

The *kṛit* section beg. fol. 251:

गोवर्धनधरोद्धारो न दूरे कर्म दुष्करं ।
पापपुञ्जपरीताङ्गं चेन्मोहाद्धर्तुमर्हसि ॥
नत्वेशपदपाथोजं भवाब्धितरणे तरिं ।
विवृणोमि कृतट्टीकां शिष्यसंतोषवर्धिनीं ॥

It ends:

विद्वत्श्रीरघुनाथविप्रतनयः श्रीरामभद्राह्वयो
विद्वान् ग्रन्थकृतां मतान्यनुभवट्टीकां ततार्थां मुदे ।
मुग्धानामकरोद् विचार्य च मुहुः प्रज्ञावतां संसदि
ताताज्ञावशतः समाहितमनोधीर्मौग्धबोधीमिमां ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

862.

844. Foll. 342; size 13 in. by 4½ in.; fairly good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kārttikeya-siddhānta's commentary on the *Mugdhabodha*, entitled *Subodhā*. Three incomplete portions. It begins:

प्रणम्य पार्वतीशानौ मूढानां ज्ञानदौ यतः ।
क्रियते मुग्धबोधस्य टीकेयं यत्नतो मया ॥
यद्यहं श्रीकार्त्तिकेयो मन्दबुद्धिस्तथापि च ।
पूर्वकोविदपन्थानमवलम्ब्याचिकीर्षियं ॥
धीरा वः प्राञ्जलिर्याचे वरमेकं पदानतः ।
यदर्थं यस्य संचिन्त्य तस्य कार्या परिष्क्रिया ॥

अन्यो ऽन्यव्याकरणविद्यावद्बिद्वज्जगुणनिचयाशेषविक्रमव्यूहमञ्जुलकुञ्जरघरपराभूतसंख्यावद्विवेकब्बिरदोदारनिग्रहीकरणप्रकृतमुग्धबोधार्थकठिनकूटपञ्चास्यश्रीमन्महामहोपाध्यायो ऽशेषबुधाहंकारजनशार्दूलचातुर्यार्णवसंतरणैकतरणिर्विविधविद्याविज्ञानसंपादकश्रीमन्महीश्वरवोपदेवचरणसरसीरुहं शिरसा विधृत्य तत्कृतमुग्धबोधव्याकरणाङ्गीभूत अ इ उ इत्यादि बहुलं ब्रह्मणीत्यन्तर्गतसूत्रावल्या यथामति व्याख्यानमारभते। तत्रादौ ग्रन्थकृद् ग्रन्थारम्भे प्रचुरतरविघ्नाशङ्कया तद्विघतो ऽयमङ्गद्वयमाचरन्नाह मुकुन्दमित्यादि । ०

A. Foll. 1–112. Chapters i., ii., and iii., *sūtras* 1–169, in the comment of which the MS. breaks off abruptly at the end of the leaf (cf. MS. 1414).

The *saṃjñāpāda* ends fol. 12*b*; *sandhipāda*, fol. 30*b*.

B. Foll. 1–177. Chapters v., vi., and vii., *sūtras* 1–4 (incomplete, cf. MS. 1402).

इति महामहोपाध्यायश्रीयुतकार्त्तिकेयसिद्धान्तभट्टाचार्यैरचितायां सुबोधायां मुग्धबोधटीकायां कारकपादटीका संपूर्णा॥ fol. 72*b*; ०समासपाद fol. 173*b*.

C. Foll. 178–230. Chapter viii., *sūtras* 1–115, where the commentary breaks off abruptly at the end of a leaf (cf. MS. 1403).

This section begins:

ध्यात्वा गुरोः पादसरोजयुग्मं
टीकां तिबन्तस्य तनोति यत्नात् ।
आलोक्य दोषक्षमतं सुबोधां
श्रीकार्त्तिकेयो [धरणी]दिवौकाः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 169.

Quotations apparently sparse, only two from *Tarkavāgīśa* (fol. 7*a*; *-bhaṭṭācārya* 18*a*) having been met with in the *saṃjñā* and *sandhi* (ends fol. 30*b*) sections. [H. T. COLEBROOKE.]

863.

1414. Foll. 15; size 13 in. by 4½ in.; fairly good, small, recent Bengālī handwriting; nine lines in a page.

A fragment of *Kārttikeya-siddhānta's* commentary; viz. from ch. iii., *sūtra* 169, to the end of chapter iv., thus supplying the deficiency of section A. of the preceding MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

864.

1402. Foll. 48; size and writing as in the preceding MS.

Another fragment of the *Subodhā*, supplying the deficiency of section B. of MS. 844, viz. from vii., *sūtra* 4 (partly), to the end of the chapter. [H. T. COLEBROOKE.]

865.

1403. Foll. 88; size and writing as in the preceding MS.

Another fragment of the same commentary, continuing section C. of MS. 844, from viii. 115 to the end of the *tibanta* (or chapter xxv.).

[H. T. COLEBROOKE.]

866.

1165a. Foll. 10 (numbered 89–98); size and writing as in the preceding MS.

Another fragment of *Kārttikeya-siddhānta's Subodhā*, comprising the comment on *sūtras* 1–28, and part of 29 of chapter xxvi. (*kṛidanta*) of the *Mugdhabodha*. [H. T. COLEBROOKE.]

867.

1406. Foll. 82; size 13 in. by 4¾ in.; indifferently written, in the Bengālī character, by three or four recent hands; eight lines in a page.

Chapters i.–vii. of a commentary on the *Mugdhabodha*, entitled *Chaṭā* (by *Miśra*).

It begins: **शिष्टाचारप्राप्तप्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रतिबन्धकदूरदृष्टध्वंसजनकेश्वरनमस्काररूपमङ्गलं कुर्वन्नादौ शिष्यशिक्षायै निबध्नाति मुकुन्दमित्यादि । न च मङ्गलं ग्रन्थसमाप्तेः कारणमिति वाच्यं कादम्बर्यादौ तत्सत्वे ऽप्यसमाप्तेः । मायादौ तदसत्वे ऽपि समाप्तेश्चेति किन्त्वभिमतग्रन्थसमाप्तेः प्रचुरप्रतिबन्धकध्वंसं प्रति प्रचुरमङ्गलं कारणं ।** °

The *saṃjñāṭīkā* ends fol. 8*b*; *sandhiṭīkā*, fol. 15; *strītyaṭīkā*, fol. 44; *kapāda*, fol. 56*b*; *samāsaṭīkā*, fol. 69. No quotation from any other commentary has been met with on foll. 1–25.

Neither the title of the work, nor the author's name is given in this MS. On fol. 1*a* Colebrooke's *Paṇḍits* have named the work *Chāṭā* in Bengālī, and *Chaṭā* in Devanāgarī characters. The author's name is given by Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 46 (2nd ed., 43). [H. T. COLEBROOKE.]

868.

298. Foll. 196; size 14 in. by 4½ in.; recent Bengālī writing; foll. 17*b*–117, 130–145, 165–175 by an excellent hand; the rest by two indifferent hands; 7–10 lines in a page.

Mugdhabodha-Subodhinī, another commentary, by *Rādhāvallabha Tarkapañcānana*. Chapters i.–vii., or to the end of the *nāmaprakaraṇa*.

It begins: **इह खलु सकलशिष्टैकवाक्यतया प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रतिबन्धकासाधारणनाशजनकेश्वरनमस्काररूपमङ्गलं कुर्वन् शिष्यशिक्षायै आदौ निबध्नाति मुकुन्दमित्यादि । ननु कथं नमस्कारादभिमतसिद्धिमङ्गलमसत्वे कादम्बर्यादावसमाप्तेस्तदसत्वे शिशुपालवधादौ समाप्तेश्चेति कथं मङ्गलादभिमतसिद्धिरुच्यते ।** °

In the *saṃjñā* and *sandhi* (ending fol. 28*b*) chapters *Durga* (-*ṭīkā*, fol. 7*b*, etc.), *Kātantra-pariśishṭakṛit* (fol. 17*a*), *Kulacandra* (fol. 28*a*), *Dhātupradīpa* and *Dhātupārāyaṇa* (fol. 18*b*), have been found quoted. [H. T. COLEBROOKE.]

869.

1164. Foll. 87; size 13 in. by 4½ in.; recent, indifferent Bengālī handwriting; six lines in a page.

Portions of *Madhusūdana Vācaspati's* commentary on the *Mugdhabodha*, entitled *Madhumatī*.

The MS. begins:

श्रीरामचरणौ नत्वा मधुसूदनशर्मणा ।
टीका श्रीमुग्धबोधस्य तायते नातिविस्तरा ॥
क्वाहं दीनमतिः क्वापि वोपदेवसरस्वती ।
तथापि मे वचो धीराः पूयतामवलोकनैः ॥
सदोषमपि यद्रूष्यं न हठादिति तन्मम ।
निवेदनं हि निर्देपाद् (?) भूयो भूयः कृताञ्जलेः ॥

फलवत्यभिमते कर्मण्यारभ्भमाणे सन्तो नियमेन मङ्गलमाचरन्ति । श्रुतिरपि ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय ग्रन्थकृत् समुचितेष्टदेवतां परामृशति । अस्यार्थः । °

a) Foll. 1–62 contain chapters i. (*saṃjñā*), ii. (*sandhi*, ends fol. 21*b*), and iii. *sūtras* 1–168.

b) Foll. 63–87 (numbered 1–25), chapter xxvi. (*kṛidanta*), *sūtras* 1–184.

No other commentator has been found quoted in the first two chapters.

On fol. 18 we read **इति गोयीचन्द्रः । नवीनास्तु**° [H. T. COLEBROOKE.]

870.

1078. Foll. 159; size 13½ in. by 4¾ in.; good, recent Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Madhusūdana's commentary, from chapter iv., *sūtra* 26 (partly), to the end of chapter xxv.

Ch. iv. (*strīpratyaya*) ends fol. 3*b*; v. (*kāraka*) fol. 34*b*; vi. (*samāsa*) fol. 59*b*; vii. (*taddhita*) fol. 78*b*; etc. [H. T. COLEBROOKE.]

871.

1483. Foll. 107 (of which no. 47 is missing); size 15½ in. by 5½ in.; well written, in the Bengālī character, by two recent hands (foll. 1-46; 48-107 resp.); fol. 34*b* is left blank.

Part of *Bholānātha's* commentary on the *Mugdhabodha*, entitled *Sandarbhāmritatoshiṇī*.

It begins:

नत्वा शङ्करशङ्कराङ्घ्रियुगलं ध्येयं सदा सज्जनैर्
भोलानाथधरामरेण रचिता श्रीमुग्धबोधाम्बुधेः।
टीकेयं विदुषां प्रमोदजननी चेतश्चमत्कारिणी
सन्दर्भामृततोषिणीति विदिता नाम्ना मनोहारिणी॥
सद्भ्यो विधाय प्रणतिं विनिवेदयामि
भूयो विधाय विनयं विनिवेदयामि।
भ्रान्त्या यदत्र गदितं वितथं विधिज्ञैः
सद्भिस्तदेव दयया परिशोधनीयं॥
श्रीमुग्धबोधं बहुभिर्बहुसेवितं (!)।
मया तु तेषां संस्पृष्टमुत्कृष्टमुपनीयते॥

इह खलु माहेशभाष्यपाणिनीयादिव्याकरणावलोकनाद्दुष्करतया तत्र तत्र प्रवृत्तिमलभमानानां नानादिग्देशीयशिष्याणां झटिति प्रवृत्तिमुद्भाव[य]न् संक्षेपेण व्याकरणं चिकीर्षुर्वोपदेवः प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिं प्रति परिपन्थिप्रत्यूहध्वंसपटीयसि हरिहरेष्टदेवताप्रणामरूपमाचरन् शिष्यशिक्षायै परहिताय च नित्यप्राप्ति मुकुन्दमित्यादि। °

Of other commentators three are referred to in the chapters on *saṃjñās* and *sandhi* (ends fol. 19); viz. *Durgādāsa-tarkavāgīśa*, fol. 13; *Madhusūdana* (*bhaṭṭācārya*), 13. 16; *Vidyānivāsa*, 13.

The lacuna between foll. 46 and 48 comprises the comment on *sūtras* 165-171 of the 3rd chapter (or the end of the *hasantādhyāya*).

The *kāraka* section (v.) beg. fol. 54*b*:

मुखराजीवनिस्यन्दसुधातिभरतन्दिला।
ममानन्दं मुकुन्दस्य करोतु रेणुका कली॥

The *samāsa* section (vi.) fol. 79*b*:

समासव्यासव्याख्यायामकिंचनजनप्रियः।
स्वान्तरायकलध्वंसी भूयान्मे मधुसूदनः॥

The *taddhita* section (vii.) fol. 98*b*:

तद्धिताधेस्य व्याख्यायां कृष्णपादारविन्दकं।
विघ्नविहन्तृ सततं संसारध्वान्तनाशनं॥

The MS. breaks off abruptly in the comment on *sūtra* 51 of this chapter.

[H. T. COLEBROOKE.]

872.

1287. Foll. 73; size 13 in. by 4½ in.; fairly good, recent Bengālī handwriting; five, sometimes six, lines in a page.

Kāśīśvara's Mugdhabodha-pariśishṭa.

It begins:

नत्वा पदाम्बुजमशेषगुणैकसिन्धो
रामस्य वीक्ष्य मुनितन्त्रमशेषतश्च।
श्रीवोपदेवकविना कृतमुग्धबोधे
काशीश्वरो वितनुते परिशिष्टमेतत्॥

ऋतो रलावृॢतोर्लुक् च वा॥ ऋकारस्य ऋॢतोः परयो रलौ यथासंख्यं वा भवतो लुक् च वा। पितॄणं होॢतकौ। कश्चिद् रलावादिश्य परयोर्दीर्घमाह। पितॄणं होॢतकौ (? ॡ)। पितृणं होतॢकौ। पितृऋणं होतृऌतकौ। पितृणं होतृतकौ। °

The *sandhiprakaraṇa* ends fol. 10; *ṇatvapr.*, fol. 14; *shatvapr.*, fol. 17*b*; *kāraka*, fol. 33*b*; *samāsa*, fol. 44; *taddhita*, fol. 50*b*; *iti--tyādyantaprakaraṇam; atha kridantāḥ pariśishyante*, fol. 64.

It ends: सुपथनोरिसुस्। सर्पिर्घृतं। धनुरस्त्रविशेषः॥ कृपेर्नुक्। कृष्णः॥ ह्रुस इः। हरिः॥ इति श्रीकाशीश्वरभट्टाचार्यकृतमुग्धबोधपरिशिष्टं समाप्तं॥

[H. T. COLEBROOKE.]

873.

803b. Foll. 36; size 16 in. by 5½ in.; indifferent, recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Mugdhabodhapariśishṭa, another supplement to the first seven chapters (or the *sandhi* and noun sections) of the *Mugdhabodha*, by *Nandakiśoraśarman Bhaṭṭācāryacakravartin.* It begins:

प्रणम्य गौरीचरणौ सुरार्चितौ बहून्निबन्धानवलोक्य यत्नतः।
सुमुग्धबोधे परिशिष्टमुच्यते समासतो नन्दकिशोरशर्मणा ॥

ऋतो रल ऋॢति लुक् च वा ॥ ऋॢतोः परयोर्ऋतः स्थाने क्रमेण रलौ स्यातां लुक् च वा। धात्रृद्धिः (!) धातृद्धिः। होत्लकारः होतॢकारः। पक्षे धातृद्धिः होतृकारः ॥ इको ऽर्धो ऽचि यल न ॥ इकः स्थाने यल न वा स्यादर्धे ऽचि परे न इत्। दधियत्र मधुवत्र इत्यादि °

The *sandhiprakaraṇa* ends fol. 3*b*; *śabdaprakaraṇa*, fol. 6*b*; *ṇatva*, fol. 7*b*; *shatva*, fol. 9; *strītya*, fol. 10*b*; *kāraka*, fol. 16; *samāsa*, fol. 30*b*. It ends:

प्रियाद्वा ॥ इमनन्तः प्रियः पुंलिङ्गे वा स्यात्। प्रेमा प्रेम। स्वार्थे प्रत्ययान्तानां क्वचिल्लिङ्गान्तरत्वमभिधानात्। यथा त्रिलोकी एव त्रैलोक्यं। मुक्ता एव मौक्तिकं ॥ इति श्रीनन्दकिशोरभट्टाचार्यचक्रवर्तिकृतौ मुग्धबोधपरिशिष्टे तद्धितप्रकरणं समाप्तं ॥

गगणनयनकालक्ष्मामिते शाकवर्षे
गतवति हरिमर्क्षे पक्षतावन्त्यपक्षे।
तुहिनशिखरिपुत्रीपादपद्मं प्रणम्य
प्रततमिदमशेषं ज्ञानदं पाठकानां ॥

If this date (Śaka 1620) does not refer to the composition of the work, it must be that of a former manuscript. No name of any other commentator on *Mugdhabodha* has been met with up to the end of the *kāraka* section.

For another MS. of the greater portion of this work, viz. the *kāraka*, *samāsa* and *taddhita* sections, see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 276.

[H. T. Colebrooke.]

874.

987a. Foll. 52; size 14¼ in. by 4½ in.; fair, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Uṇādikoshaṭīkā, a commentary on *Rāmaśarman's Uṇādikosha*, by *Rāmatarkavāgīśa.*

It begins:

ब्रह्मादिदेवासुरवृन्दवन्दिते पद्मालये शान्तिसरोजराजिते।
कन्दर्पदर्पान्तकपादनीरजे सन्तु प्रणामा वरदोहदब्रजे ॥
भगवान् पाणिनिर्यानि फणी कात्यायनादयः°।
उज्जहुस्तानि रूपाणि तन्यन्ते रामशर्मणा ॥

उणादयो बहुलमिति श्रीमद्भगवतः पाणिनेः सूत्रं तस्य सूत्रस्य प्रकृतिप्रत्ययोरुपपदस्य चागमादेशह्रस्वदीर्घकार्याणि प्रत्ययस्य चानुबन्धकार्याणि बाहुल्याद्भवन्तीति भाष्यादिभिर्व्युत्पादितं ॥ नाम्न्यन्ये तिक् चेति श्रीवोपदेवेन सूचितं (xxvi. 43) तस्यायमाशयः। °

The section on suffixes beginning with consonants, begins fol. 35*b*.

It ends:

हसादित्यान्तकाण्डे ऽत्र कृतः श्रीरामशर्मणा।
नानाशास्त्रं समालम्भ्य बालानां बुद्धिवृद्धये ॥

खजादित्यान्ताः ॥ १४९ । ७८ ॥ २७ ॥ श्तिपधोर्निर्देशे इश्च किद्बहुलं। भवतिः ऋशिः दीव्यतिरित्यादि। यजिः रञ्जिः रजिरित्यादि ॥ तत्तद्भ्यस्तश्चिकरणानि ॥ भूतन्दिवसुतुदबुधक्र्यादिभ्यः शपशुपश्यनश्नूशश्मनश्ना एते क्रमात् स्युः धुनिर्देशे ॥ हसादित्यान्ताः ॥ cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 399.

[H. T. Colebrooke.]

875.

1417. Foll. 38; size 12½ in. by 3¼ in.; well written, in the Bengālī character; four lines in a page.

Kavikalpadruma, a *Dhātupāṭha* in *anushṭubh ślokas*, in which the roots are arranged alphabetically according to their final letter; by *Vopadeva.*

See Westergaard's Radices Linguæ Sanscritæ, pref., p. v; Weber, Cat. Berl., no. 790; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 397.

It ends:

इति स्फीतः समदशशता यट्टोनबद्वया। १७५४।
धातुस्कन्दैर्बुधाः सेव्यः कविकल्पद्रुमः फलन् ॥

विद्वद्धनेशशिष्येण भिषक्केशवसूनुना ।
तेन वेदपदस्थेन वोपदेवद्विजेन यः ॥

Editions have been published at Calcutta in 1866 and 1872. [H. T. COLEBROOKE.]

876.

2739. Foll. 64; size 7½ in. by 6 in.; well written, in Devanāgarī, by *Lālā Mahtāb Rāy*; bound in the European style.

Kavikalpadruma, arranged alphabetically according to the final letter of the roots, each root with its Sanskrit (and to some extent, its English) equivalents occupying a separate line.

It ends: ज्येष्ठे मासि कृष्णपक्षे पंचम्यां तिथावर्कजवासरे विचित्रं धातुपाठो महताबरायेनेदं विचित्रं शुभं भूयात् ॥

स्वर्गे गीर्वाणनार्यः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजं भुजगयुवतयो यस्य गायन्ति कीर्तिम् ।
यस्तीर्णः शब्दपाथोनिधिमखिलमिमं गोष्पदं वा सुराद्रौ
शिष्यो कार्षींद्रनेशः कविकुलतिलकः केशविर्वोपदेवः ॥

After this follow the *sautras*.

For an index of the roots contained in this work, likewise arranged according to the final letter, see no. 687 (MS. 434*a*, appendix). [SIR CHARLES WILKINS.]

877.

779. Foll. 84; size 10 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of the early part of last century; 6–8 lines in a page.

Vopadeva's Kāvyakāmadhenu, a commentary on the author's *Kavikalpadruma,* the text of which is likewise given in full.

The MS. [A] begins:

येनाऽविषयद्विकरणैराख्यातैर्धातुलोहितैः * ।
प्रकाशः संप्रकाश्यंते क्रियास्तं स्तौमि † गोपतिं ॥ १ ॥

कविकल्पद्रुमं धातुपाठं विवरितुं निजं ‡ ।
धातुवृत्तिः काव्यकामधेनुर्नाम विधीयते § ॥ २ ॥
तत्र प्रयोगा धातूनामक्रमादित्फलार्थकाः || ।
शप्रिपोस्त्वनितां तुल्यप्रयोगाणां सभेदकाः ॥

तत्रादौ ग्रंथकृदुचितेष्टदेवतामादित्यमुपास्ते । शब्दाकरकरग्रामम्° ॥

अथ पूर्वाचार्यान् जयवादेन धिनोति ।
इंद्रश्चंद्रः काशकृत्स्नापिशली शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेंद्रा जयंत्यष्टादिशाब्दिकाः ॥

अथ ग्रंथस्वरूपं निरूपयति ।
मतानि तेषामालोच्य सर्वसाधारणः स्फुटः ।
धातुपाठः स्वदाद्याद्यक्रमादंतादिमक्रमः ॥
कविकल्पद्रुमो नाम पद्यैर्निव्याद्यते ऽत्र च ।

स्वदाद्याद्यक्रमादंतादिमक्रमः। आकार आद्यो येषां धातूनां ते°

The MS. is not quite complete at the end; one leaf being wanting which ought to contain the end of the *sautrāḥ*, and the comment on the concluding *ślokas*, and which has been replaced by a leaf containing the colophon. Fol. 74 has been supplied by a still more recent hand.

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 194; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 398. [H. T. COLEBROOKE.]

878.

346*a*. Foll. 86; 4to; size 11½ in. by 9 in.; large Bengālī handwriting; nine lines in a page; European paper (watermark 1805).

Kāvyakāmadhenu [B.]. The roots and meanings of the *dhātupātha* are marked with red chalk; the introductory *ślokas* of the text are not given in full. [H. T. COLEBROOKE.]

879.

726a. Foll. 70; size 12½ in. by 4½ in.;

---

* येन विषयद्वि° B.; येन त्विय° आख्यातधातु° Oxf. MS.
† नौमि B. O.

‡ मया O.; विवरितं मया B.
§ नामाभिधीयते B. O.
|| read धातूनामित्क्र°

good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

[*Kavikalpadruma-ṭīkā*], a more diffuse commentary on *Vopadeva's Dhātupāṭha*, by *Rāma Rāma Nyāyālaṃkāra*. Incomplete. It begins:

सजलाम्भोदतुल्याभां ब्रह्मादिसुरसेवितां ।
सच्चिदानन्दरूपां तां नमामि परदेवतां ॥
श्रीगुरोश्चरणाम्भोजमानम्य कवितुष्टये ।
कविकल्पद्रुमव्याख्या रामरामेण तन्यते ॥

ग्रन्थारम्भे प्रतिबन्धकत्वरितपरिहरणकामः श्रीमन्निमिहरमुपास्यत्वेन स्तौति । शब्दाकरेति°

The MS. extends to the end of the णान्तवर्गः ।

Among the authorities quoted may be mentioned *Goyīcandra*, *Tarkavāgīśa* (*Mugdhabodha-ṭīkā*), *Trilocana*, *Durga*, *Bhaṭṭamalla*, *Maitreya*, *Vistaravṛitti*. [H. T. COLEBROOKE.]

880.

418. Foll. 120; size 11½ in. by 9½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 14–17 lines in a page; bound in the European style.

Dhātudīpikā, another commentary on *Vopadeva's Kavikalpadruma*, by *Durgādāsaśarman*, son of *Vāsudeva Sarvabhauma Bhaṭṭācārya*. The MS. begins:

नत्वा श्रीशगिरीशौ श्रीदुर्गादासशर्मणा क्रियते ।
कविकल्पद्रुमटीका धातुदीपिका नाम (!*) ॥
कति कति सन्त्यपि सन्तः सन्तोषं नो भजन्त इतरगुणे ।
ये परगुणलवलुब्धा दुर्गादासश्रमो भवत्तेभ्यः ॥
सुखाय छात्रवर्गाणामत्रेति परिभाष्यते ।
अन्तस्थाः स्युर्यरलवा ष सा इत्यादयः स्वराः ॥
ऊष्माणः स्युः शषसहा अन्त्यात् प्रागुपधा भवेत् ॥

श्रीवोपदेवो धातुपाठं चिकीर्षुः प्रारिप्सितसमाप्तये शिष्टाचारप्राप्तं मङ्गलमाचरति ॥ °

* A MS. of this work, described in Rāj. Mitra's Notices, iii., p. 232, begins:

नत्वा शङ्करचरणसरोजे श्रीदुर्गादासेन धीमता ।
विदधे धातुदीपिका नाम टीका कविकल्पशाखिनः ॥

The concluding *śārdūlavikrīḍita* stanza, containing the date of the work, is not given in that description.

It ends:

शाके सोमरसेषुभूमिगणिते श्रीसार्वभौमात्मजो
दुर्गादास इमां चकार विशदां टीकां स्वबोधावधि ।
टीकेयं विशदात्मना प्रतिपदं संपादयन्तो मुदं
शिष्याणां विदधातु धातुगहने शार्दूलविक्रीडितं ॥
सर्वस्वं मौग्धबोधानामन्येषामिव कांचनं ।
कविकल्पद्रुमस्याग्रे दीप्यते धातुदीपिका ॥

इति वासुदेवसार्वभौमभट्टाचार्यात्मजश्रीदुर्गादासशर्मविरचिता धातुदीपिका नाम कविकल्पद्रुमटीका समाप्ता ॥

The commentary was accordingly written in Śaka 1561 (=A.D. 1639). Westergaard, Radices, p. vii., makes it Śaka 1581 (=A.D. 1659) taking रस as 8).

A leaf at the end contains a list of the authorities quoted in the work from which we extract the following †:

Amaraṭīkā, fol. 106; *Ālaṃkārikā*, 37*b*; *Udbhaṭaśloka*, 49; *Kādambinī*, 17*b*; *Kirātam*, 116; *Kīcakayamaka*, 13; *Kulacandra*, 116*b*; *Kramadīśvara*, 6*b*; *Kriyānighaṇṭa*, 18*b*; *Gadasiṃha*, 29; *Goyīcandra*, 9*b*; *Govardhana*, 33*b*; *Govindabhaṭṭa*, 14*b*; *Caṇḍeśvara*, 89; *Caturbhuja*, 14*b*; *Jaṭādhara*, 21*b*; *Trilocana*, 11; *Durga*, 21; *Dhātupārāyaṇa*, 5; *Dhātupradīpa*, 21; *Pāṇinīyavṛitti*, 15*b*; *Bhaṭṭamalla*, 14*b*; *Bhīma*, 50*b*; *Mayūrabhaṭṭa*, 73; *Maitreya*, 22; *Raghu*, 21; *Ramānātha*, 13*b*; *Rāma*, 19; *Vidyānivāsa*, 43*b*; *Vaidyakam*, 33*b*; *Śabdamahārṇava*, 117*b*; *Śabdākara*, 1, *Śaraṇadeva*, 37; *Sāhityadarpaṇa*, 117*b*; *Subhūti*, 51*b*.

[H. T. COLEBROOKE.]

881.

1172E. Foll. 28; size 13¼ in. by 4½ in.; fairly written, in the Bengālī character; seven lines in a page.

† The numbers refer to the first quotations from the respective works and authors.

Dhāturatnākara, a metrical arrangement of the roots according to the final (and initial) letters, composed, apparently in imitation of the *Kavikalpadruma*, by *Nārāyaṇa*, in Śaka 1586 (or possibly 1576), A.D. 1664 (1654).*

It begins:

वन्दे वन्दे पदद्वन्द्वं श्रीरामस्य दयानिधेः ।
पद्यैर्विधीयते धीरा धातुरत्नाकरो मया ॥
वर्णक्रमकृताद्यं तु परिपाट्याः समीरिताः ।
गणसूत्रसूत्रलोकागमोक्ता इह धातवः ॥
अत्र नेङादिकं कार्यमनुबन्धादिहेतुना ।
बोध्यं सर्वैरियं यस्मात्सर्वसाधारणी कृतिः ॥
परो ऽनुबन्धः सर्वेषां समानवाक्यशालिनां ।
न तथा पौनरुक्ते तु परोक्तानां न मध्यमः ॥
अत्र यादृच्छिको ऽकारो न निष्ठायामिङादितां ।
आरम्भे च तथा भावे विहितायां विभाषया ॥ ०
नुम् स्यादिदनुबन्धानां न निष्ठायामिङीदितां ।
वाच्यायामुदितामिङ् स्यात् सर्वस्मिन्नूदितां तथा ॥
ऋदितामनि ह्रस्वो न ऌदितां स्याद्विभाषया ।
अगूदितां वेरितां स्यादवृद्धिरेदितां मङि ॥
एदितां स्याद्यजादित्वं निष्ठास्तन ओदितां ।
औकारानुबन्धकानां शकादित्वं समीरितं ॥
किञ्चुरादिर्यजादि कीत् क्रियादिर्गानुबन्धकः ।
ग्वादिश्च ग्यनुबन्धः स्यात् पूर्वजं ल्वादिरेव सः ॥
घानुबन्धो रुदादि स्यात् ङितां स्यादात्मनेपदं ।
कर्तरि ञानुबन्धानां तत्कर्त्रर्थक्रियाफले ॥
उभयानुबन्धकानां ह्रुमित्ययं समीरितः ।
ञितां क्तो वर्तमाने तु टीकारेतां ज्वलादितां ॥
ड्युड् भवेद् डुकारेतां तुकारेतां त्रिमक् तथा ।
षीकारेतां फलादित्वं जक्षादिस्तानुबन्धकः ॥
दानुबन्धस्तनादिः स्यात् धानुबन्धो रुधादिकः ।
स्वादिः स्यान्नानुबन्धस्तु मुषादिः पानुबन्धकः ॥
भानुबन्धः शमादिः स्याद् घटादिर्मानुबन्धकः ।
मीश्चिकल्पं यकारे तु दिवादीर्मिददादिकः(!) ॥
लुकारे तु खपादिश्च वानुबन्धो वृदादिकः ।
षोकारे तु जुहोत्यादिस्तुदादिर्हानुबन्धकः ॥
ह्मनुबन्धः कुटादिश्च वैदिका रानुबन्धकाः ।
आज्ञमेत् षानुबन्धानां ज्ञादयः ष्यनुबन्धकाः ॥
धृङादयः षुकारे तु तः स्यादिर्मेनुबन्धकः(!) ।
क्रादि कृगृदृधृपृच्छः खमितः स्युः सुपादयः ॥
ठिन्मुहादिर्श्चुतादिस्तु ङ ऌकारानुबन्धकः ।
अनुस्वारानुबन्धा ये ते विज्ञेया अदन्तकाः ।
चुरादयोदिते(!) बोध्या मृषमरहिता पुनः ॥

इति परिभाषा† ॥

अर्थेऽसौ याचने स्यात् अङ्काङ्कः पदचिह्नयोः ।
अंशांसं द्वौ समाघाते स्यादन्धं दर्शनक्षये‡ ॥
अवधीरं तु रीढायाम् अघं पापकृतौ मतः ।
आन्दोलं दोलनार्थो ऽसौ स्यादूनं परिहानके ॥
स्यादोजं वलतेजो ऽर्थः कथं वाक्यप्रबन्धके ।
कत्रं कत्रं त्रयः कर्तं शैथिल्यार्थाः समीरिताः ॥ ०

इत्यकारान्तवर्गः fol. 4; आदन्तवर्गः fol. 4*b*; इकारान्तवर्गः ib.; etc. हान्तवर्गः fol. 28*b*; सौत्रवर्गः fol. 29.

शाकाब्दे रसनागरोपरजनीनाथैर्मिते माधवे
श्रीरामस्य पदारविन्दयुगलं ध्यात्वा चिरं निर्मितः ।
ग्रन्थो ऽयं शशिराजिमैत्रगणितैः संदर्भे ते धातवः
श्रीनारायणशर्मणा परमतो बोध्यं प्रयोगात्सतां ॥

इति श्रीनारायणवन्द्यनिर्मितो धातुरत्नाकरः समाप्तः ॥

प्राणकान्तारपाथेयं संसारच्छेदभेषजं ।
दुःखशोकपरित्राणं हरिरित्यक्षरद्वयं ॥ श ० १७२७ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

882.

1282b. Foll. 40; size 13 in. by 4½ in.; fair, recent Bengālī handwriting; seven or eight lines in a page.

Śabdarūpaprakāśikā, being a collection of declensional paradigms, according to the *Mugdhabodha*.

It begins:

श्रीरामचरणौ नत्वा नामानि लिखति क्रमात् ।
शब्दानामक्रसन्तानां रूपाण्यल्पधियां कृते ॥

* The date (A.D. 1805) given erroneously by Westergaard, Radices, p. vii, for the composition of the work, is that of the present MS.

† For the corresponding verses of the *Kavikalpadruma* see Westergaard, Radices, p. 343.

‡ The corresponding verse of the *Kavikalpadruma* runs thus:

अङ्काङ्कत् क पादलक्ष्मण्यंशांशत् क विभाजने ।
अर्थत् क याचने ऽन्धत् क दृक्क्षये ऽघत् क तत्कृतौ ॥

रामशब्दः श्रीरामबलरामपरशुरामवाची । रामः रामौ रामाः ० ।

The *ajantādhyāya* ends fol. 18.

[H. T. COLEBROOKE.]

---

8. SAUPADMA.

883.

75. Foll. 200; size 17½ in. by 3 in.; well written, in the Bengālī character; six lines in a page.

Supadma, a Sanskrit grammar, in aphorisms, with brief explanations; by *Padmanābhadatta* (son of *Dāmodaradatta*).

Adhyāya I., on *samjñās* and *sandhi,* begins:

प्रणम्य परमं देवं देवीं वाचमृषीन् गुरून् ।
पद्मनाभः स्फुटं पूर्णं भाषायामाह लक्षणं ॥

अथ विवरणं च तस्य शब्दानुशासनेन सह पाणिनीयादिशब्दस्मृतौ रूपलक्ष्यसौकर्योपाधये । प्रतिसंस्कृतस्य शब्दलक्षणस्य तत्रादौ वर्णोपदेशः शास्त्रप्रयोगाय । अ इ उण् ऋ लृक् ए ओङ् ऐ औच् ॥ आदिरितान्त्येन समध्यः । आदिर्वर्णो ऽन्त्येन इता णकारादिना इत्संज्ञकेन सह संगृह्यमाणः समध्यो ग्राह्यो भवति । अणित्युक्ते अकारइकारउकारा गृह्येरन् ० ॥ here follow a few more *sūtras*: अचो ऽन्ये हल् ॥ खयादिद्वयं वर्गस्य ॥ तृतीयो जस् ॥ तुर्यो झष् ॥ ङम् पञ्चमः ॥ झष् वर्णो ऽङम् ॥ यवरलो यण् ॥ शषसाः शर् ॥ खर् खयशरौ ॥ खरुज्झितो हल् हस् ॥ ङमयण्हीनो झल् ॥ अशहों यय् ॥ अंङमो ऽनुनासिका(:) ॥ वर्ग्यस्वरौ सजातीयैः सवर्णौ ॥ ०

A. II., on *kāraka* and declension, beg. fol. 22: कारके ॥ अधिकारो ऽयं । क्रियानिमित्तं कारकं कर्त्रादि । ०

A. III., on conjugation, beg. fol. 53: गुप्तिज्किद्भ्यः सन् बहुलं । गुपादिभ्यो धातुभ्यः सन्प्रत्ययो बहुलं भवति । ०

A. IV., on *krit* (and *unādi*) suffixes, beg. fol. 98*b*: कृद्बहुलं ।

A. V., on *taddhitas,* fol. 141*b*: तद्धिते ॥ अधिकारो ऽयं ॥ णिति वृद्धिरचामादेः । ०

It ends:

चन्द्रश्रीयुक्तराधाचरणमदुबुधस्तस्य पाठाय पुस्तीं
यत्नादेनां व्यलेखीत् चरणपरपदं पार्वतीपूर्वशब्दं ।
यस्याभ्यासो ऽपि विप्रो नयनविधुमुनिक्षौणिकासंख्यशाके
मासे मेषस्यसूर्ये तिथिसमदिवसे शुभ्रपक्षे ऽर्कवारे ॥

शकाब्दाः १७१२ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

884.

904. Foll. 199; size 15½ in. by 5 in.; Bengālī character, for the most part indifferently written, by three or four recent hands; 7 or 8 lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

885.

903. Foll. 318; size 15 in. by 5 in.; transcribed, in the Bengālī character, by four different, recent hands; 7-10 lines in a page.

The *Supadma-makaranda,* a commentary on the *Supadma,* by *Vishṇumiśra;* in 20 sections (*vindu*), of which there are found four in each adhyāya.

This MS. wants the third adhyāya.

It begins:

गौरीचरणसरोजं स्फुरदनुरागं भजामि भक्तेषु ।
आसाद्यास्मिन् मानसमखिलाभीष्टं जनो ऽभ्येति ॥
यच्चिन्ताभ्यसनाज्जन्तोः क्षीयन्ते तमसां चयाः ।
उदेति परमं ज्योतिर्ज्योतीरूपं नतो ऽस्म्यहं ॥
अपारभवकान्तारविघ्नवारणकारणं ।
हेरम्बस्य पदाम्भोजं भजामो ऽभीष्टसिद्धये ॥
यस्याः प्रसादमासाद्य वाचस्पतिवचस्विता ।
अशेषजननीमाद्यां भारतीमानतो ऽस्मि तां ॥
दुरूहं पद्मनाभस्य वचनं विवृणोमि यत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति तत्सन्तो यूयमत्र परीक्षकाः ॥

अथेहाशेषविशेषपदेषु विभ्रान्तानन्तजन्तुसंतानोपचिकीर्षया व्याकरणं चिकीर्षुः परमकारुणिको ग्रन्थकृत् सकलशिष्टाचारानुमितवेदप्रामाण्यात् प्रत्यूहव्यूहवारणकारणमभीष्टदेवताप्रणतिलक्षणं मङ्गलं प्रणीय शिष्यान् शिक्षयिष्यन् तत्संबन्धं पद्यं प्रथमं निबध्य प्रणम्येत्याह । ०

Adhyāya I., ends fol. 47*b*; II., fol. 118; IV., fol. 203.

It ends: चादयः सप्तविंशत्प्रत्यया अव्ययसंज्ञा इत्यर्थः ॥ शिवमेतत् सर्वं॥ इति श्रीसुपद्ममकरन्दप्रकाशे विंशतितमो विन्दुः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

886.

1479. Foll. 85; size 15½ in. by 5½ in.; clearly written, in the Bengālī character, by three modern hands; seven or eight lines in a page.

Adhyāya III. (*vindus* 9-12) of the *Supadma-makaranda*; being the section on the verb.

[H. T. COLEBROOKE.]

887.

1160a. Foll. 32; size 14 in. by 5 in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Samāsa-saṃgraha, a versified summary of the chapter on compounds of the *Supadma*, by the physician *Rūpanārāyaṇa Sena*; with a commentary by *Vishṇumiśra*. The treatise begins:

प्रणम्य वाणीचरणारविन्दं
विचित्रशोभं नखरेन्दुभावं ।
नृणां मनोऽभीष्टफलप्रदायि
ज्ञानार्थमेवाशुतरं शिशूनां ॥ १ ॥
पद्येन सौपद्मसमाससूत्रं
संग्रथ्य वृत्त्या परितत्य तस्य ।
अर्थः पयोग्रामकृतालयेन
श्रीरूपनारायणसेनकेन ॥ २ ॥ ० ३ ॥
समर्थानां समासः स्यात् सुप्सुपाधिकृतं त्वतः ।
चाव्ययतत्पुरुषात्पूर्वमव्ययीभावसंज्ञकः ॥

The text, the three introductory *ślokas* of which are not commented upon, ends fol. 3. The commentary begins:

समर्थानां समासः स्यादस्यार्थः। परस्परसंबन्धार्थानां पदानां समासो वेदितव्यः । समसनं समासः संक्षेप इत्यर्थः । ०

It ends:

मनःसंस्पर्शमात्रेण निर्मलं कुरुते ऽधिकं ।
विष्णुमिश्रोद्भवा टीका गङ्गेव सुखदायिनी ॥

तस्य साकल्यभावेन दातुं शक्नोति को ऽपि न ।
स्वल्पपात्रे निधायाम्बु सर्व एव तदर्हति ॥
अकरोत् संग्रहं शाके पृथ्वीखाग्निविधुम्मिते ।
पयोग्रामनिवासी श्रीरूपनारायणो भिषक् ॥

This would give Śaka 1701 (A.D. 1779)—hardly Śaka 1401 (A.D. 1479)—for the date of *Rūpanārāyaṇa's* composition. [H. T. COLEBROOKE.]

888.

1160c. Foll. 23; size 14¼ in. by 5 in.; fairly written, in the Bengālī character, by two recent hands; 5–9 lines in a page.

Supadma-shaṭkāraka, a metrical summary of the *kāraka*-chapter of the *Supadma*, by *Rūpanārāyaṇa Sena*; with a commentary. The MS. begins:

अर्थोन्यस्तसहस्रसंख्यकमले न्यूनैकके तत्क्षणात्
यत्रोत्पाठ्य निजाक्षिपद्ममकरोत् साहस्रपमस्याच्छतः(?) ।
तच्छम्भोश्चरणं प्रणम्य विमलं सौपद्मषट्कारक-
व्याख्यानं तनुते भिषग् बुधमतः श्रीरूपनारायणः ॥
षट् कारकाणि संबन्धो विभक्तीनां च निर्णयः ।
वक्ष्यानि समासेन शिशूनां बोधहेतवे ॥
लिपिं वीक्ष्य बुधानां यः प्रबन्धः क्रियते मया ।
तत्र दोषे समाधानं कुर्वन्तु शास्त्रकोविदाः ॥
क्रियानिमित्तं यदि कारकं स्यात्तदास्य संबन्धिनि लक्षणस्य।
भवेदतिव्याप्तिरिहेश्वरादौ पचत्यसौ तण्डुलमीश्वरस्य ॥

अस्यार्थः ॥ यदि क्रियानिमित्तं कारकमिति सामान्यलक्षणं क्रियते ०

It ends: कृदन्तात् प्रत्ययान्तरे षष्ठी न भवितव्यमिति न तद्धितप्रयोगे इत्यादिदूषिः ॥ इति सुपद्मषट्कारकं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

889.

1160d. Foll. 45; size 14 in. by 4¾ in.; recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Śabdāvali, a versified summary of the chapter on declension of the *Supadma*, by *Rāmabhadra Nyāyālaṃkāra*.

It begins:

नौमीशकान्ताचरणाम्बुजद्वयं
विधीशमानाथसुरेन्द्रवन्दितं ।
वाल्मीकिना रामगुणो निवेदितो
निषेव्य यत्प्राथमिकेन धीमता ॥
ज्ञानदं श्रीगुरोः पादं प्रवन्द्य धरणीसुरः ।
शब्दावलिं शावकृते रामभद्रस्तनोति ॥
प्रतीता बालबोधिन्यां कातन्त्रप्रक्रिया यतः ।
सुपद्मप्रक्रिया तस्माद्रामभद्रेण तन्यते ॥

The outer page contains the title: कविचन्द्रकृतसुपद्मसंमतशब्दावली ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

890.

802a. Foll. 36; size 16 in. by 5½ in.; fairly written, in the Bengālī character, by two recent hands; eight, sometimes seven, lines in a page.

Padmanābhadatta's Paribhāshā, or general rules on the application of the author's grammatical *sūtras*, with a commentary.

It begins:

हरिं प्रणम्य गोपालं श्रीदत्तात्मजसूनुना ।
द्विजश्रीपद्मनाभेन परिभाषा विभाष्यते ॥
तथा हि । सूत्रेष्वेव हि तत्सर्वं यद्वृत्तौ यच्च वार्त्तिके ।
सूत्रं योनिरिहार्थानां सर्वं सूत्रे प्रतिष्ठितं ॥

येन केनचिद्व्याख्यातुकामेनावश्यमेवाभ्युपगन्तव्यं । तथा चार्षेतः । अर्थान् सूचयति सूत्रयति सूत्रे वा । सूत्रमिह भगवानाचार्ये इह पद्मकसुपद्मे ऽर्थाभिधानमभिहितं । सूत्रावलोकनात् तदिह संक्षिप्याभिधीयते । परितः सर्वतो भाष्यन्ते ऽर्था आभिरिति परिभाषाः । ० ॥ असति बाधे ॥ अस्यार्थः ॥ इत्यधिक्रियते । असति बाधे बाधविरहे परिभाषान्यायः प्रवर्तते । ० ॥ here follow a few more *paribhāshās*: सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसंक्रामतो विशिष्ये बाधिते सति ॥ एकदेशविकृतमनन्यवत् (*Paribhāshenduś.* no. 37) ॥ नासशब्दोक्तत्वात् ॥ येन विधिस्तदन्तस्य (*Pāṇ.* I. 1, 72) ॥ न संज्ञाविधौ ॥ विशेषनिषिद्धानां सामान्यनिषेधपरत्वं ॥

The work concludes with the following *ślokas*, in which the author gives an account of his literary activity up to that time:

नत्वा श्रीश्रीनिवासं प्रणतजनमनःशङ्कुसंहारकालं
सन्यासशमवस्तमन्तदमनं श्रीगोपालदेवेशं प्रभुं(!) ।
पाणिन्यादिप्रणीतान्यतिविमलधिया शब्दशास्त्राणि दृष्ट्वा
पूर्णं मुक्तं सदार्थांतमनगुरुमयाविष्कृतं तूर्णमेतत् ॥
दिङ्मात्रं दर्शितं किंतु सकलार्थावकाशनं ।
धैर्यावधेयं धीराः श्रीपद्मनाभनिवेदितं ॥
उक्तो व्याकरणादर्शः सुपद्मस्तस्य पञ्जिका ।
ततो हि बालबोधाय प्रयोगाणां च दीपिका ॥
उणादिवृत्ती रचिता तथा च धातुकौमुदी ।
तथैव यंलुको(!) वृत्तिः परिभाषा ततः परं ॥
गोपालरचितं नाम साहित्ये ग्रन्थराजकं ।
आनन्दलहरीटीका टीका माघे विनिर्मिता ॥
छन्दोरत्नं छन्दसि च स्मृतावाचारचन्द्रिका ।
कोषे भूरिप्रयोगाख्यो रचिता तातयत्नतः [? l. रचितान्यतियत्नतः] ॥ ० ॥

इति श्रीपद्मनाभदत्तकृता परिभाषा समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

891.

1480. Foll. 45; size 16 in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Uṇādivṛitti, a collection of aphorisms on the formation of words derived by means of *uṇādi* suffixes, with a commentary, by the author of the *Supadma*, *Padmanābhadatta*, son of *Dāmodaradatta* (and grandson of *Śrīdatta*).

The work begins:

प्रणम्य गोपीजनवल्लभं हरिं
सुपद्मकारेण विधीयते ऽधुना ।
अथो ऽलकादिक्रमतो ऽलमलनयोर्
उणादिवृत्तेरिति सारसंग्रहः ॥
बुधैरुणादेर्बहुधा कृतो ऽस्ति यो
मनीषिदामोदरदत्तसूनुना ।
स पद्मनाभेन सुपद्मसंमतं
विधिः समग्रः सुगमं समस्यते ॥

अथेष्टसिद्ध्यर्थमिष्टदेवतावन्दनापूर्वककार्यमाह । गोपीजनवल्लभं प्रणम्य इदानीं सुपद्मकारेण उणादिवृत्तिरिति सारसंग्रहो विधीयते ॥ इतिशब्दः प्राकाश्ये । केन प्रकारेण । अथो ऽल

अचरूपं प्रत्ययमुक्का ततः पश्चादजन्ते हलन्ते च प्रत्यये कादिक्रमतः कादिक्रमेण इति । - - । रूढिशब्दाः पृषोदरादिपाठे निरुक्तसिद्धाः । ०

The work consists of two chapters (*pāda*), of which the first treats of vowel-affixes, beginning with *u, ū, a, ā*, etc.; the second of consonantal affixes (first the monosyllabic, then the polysyllabic ones), arranged alphabetically according to the final consonant. Cf. Th. Aufrecht, *Ujjvaladatta*, p. xxi. The first two *sūtras* उणादयो बहुलं ॥ ऋादिभ्य उण् ॥ are identical with those of the resp. chapters of the *Supadma* (iv. 2), but afterwards there are not many coincidences.

[H. T. Colebrooke.]

892.

1475d. Foll. 33; size 15½ in. by 5 in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Śabdābdhitari, a glossary of words formed with *uṇādi* affixes, by *Rāmagovinda* (*dharāmara*), son of *Rūpanārāyaṇa cakravartin*.

It begins (with the numbers supplied):

उन्मत्तदैत्यगणजन्यमनन्यहार्यं
विश्वम्भराभवनमोहितमात्तरूपं ।
दामोदरं दरविकस्वरसारसाक्षं
लक्ष्मीपतिं त्रिजगतीगतिमामतो ऽस्मि ॥ १ ॥
अच्युतस्य विमले पुनः पुनः पादपद्मयुगलं नमस्यता ।
शब्दशास्त्रविदुषां मुदे मया शब्दसागरतरिर्विधीयते ॥ २ ॥
अत्र शिष्टानुशिष्टत्वाद्धसन्तानामदन्तता ।
क्वचित्र कार्यसमये त्वन्तायादि न पूर्वभाक् ॥ ३ ॥
आदौ प्रत्ययमद्रूपमुक्काजन्तहसन्तयोः ।
कादिक्रमेण कथयाम्युणादीन् प्रत्ययानहं ॥ ४ ॥
पृषोदरादौ विद्वद्भिस्तत्र सिद्धा निरुक्तितः ।
रूढिशब्दाः प्रपठ्यन्ते यदिच्छालक्षणान्विताः ॥ ५ ॥ ०
कारुः कार्यं करोतीति स्मृतः शिल्पिनि कारके ।
वातीति वायुः पवनः चरश्चारु मनोहरं ॥ १४ ॥

The vowel-affixes, treated of in the first *vicitra*, end fol. 8; when the consonantal affixes follow in alphabetical order: fol. 10*b*, *iti kāntavargaḥ*, etc.

[H. T. Colebrooke.]

893.

218. Foll. 136; size 15 in. by 5 in.; at first well, afterwards fairly, written, in the Bengālī character (but without diacritic *r*-point); by two modern hands.

Dhātupāṭha to the *Supadma*; with a commentary, called *Dhātunirṇaya* (?).

I. Foll. 15 (122–136); eight lines in a page. The *Dhātupāṭha*. It begins:

भू सत्तायां । पा पाने । घ्रा गन्धोपादाने । ध्मा शब्दाग्निसंयोगे । ष्ठा गतिनिवृत्तौ । म्नाभ्यासे । दाण् दाने । इ गतौ । केचिदिदं दीर्घान्तं पठन्ति । जि जये । क्षि क्षये । जि ज्रि अभिभवे । सु स्रु गतौ । सु प्रसवैश्वर्ययोः । श्रु श्रवणे । ध्रु स्थैर्ये । दु द्रु गतौ । स्रु गतिप्रापणयोः । गृ घृ सेचने । सृ गतौ । स्मृ चिन्तायां । ह्वृ कौटिल्ये । ध्वृ हूर्छने । ० - *iti parasmaibhāshāḥ*, fol. 4*b*; *ātmanebhāshāḥ*, fol. 6*b*; *ubhayabhāshāḥ*, fol. 7; *dyutādayaḥ*, fol. 7*b*; *vṛitādayaḥ*, *ghaṭādayaḥ*, *phalādayaḥ*, *jvalādayaḥ*, *yajādayaḥ*, इति शब्विकरणा भ्वादयः समाप्ताः fol. 8*b*; अशब्विकरणा अदादयः fol. 9, etc.

It ends: वर्ण वर्णक्रियाविस्तारवचनेषु । क्षप प्रेरणे । लाभ इत्येके । अघ पापक्रियायां । परस्मैभाषाः । वृह स्वार्थे णिजन्ताश्चुरादयः समाप्ताः ॥ The back of the last leaf contains the title, in Devanāgarī, सुपद्मको धातुपाठः ० श्लो ३३९ ॥

II. Foll. 1–121; seven lines in a page. *Dhātunirṇaya*; wanting the *curādi* section.

It begins:

अज्ञानतत्त्वमिश्रं हिनस्ति पङ्क्तिर्नखेन्दूनां ।
यस्मिंस्तदेव गौरीचरणाम्भोजं मुहुः स्तौमि ॥
प्रत्यूहव्यूहविध्वंसिदशनस्य गणेशितुः ।
पदारविन्दमद्वन्द्वसाधनं सततं स्तुमः ॥
धातूनां निर्णयः शब्दभिषजामपि दुष्करः ।
अतस्तन्निर्णये यत्नः सुधीभिः सुविधीयते ॥

भू सत्तायां । सत्तायामर्थे भूशब्दो वर्तते । तत्रा-स्तीति प्रत्ययहेतुः परं सामान्यसत्तेति केचित् । केचिद-भिधेयसत्तेति समाख्यापयन्ति । सर्वत्र भावा भावो भव-तीति निश्चयो भावसंबन्धि चेत्यज्ञानभावाद्भवतीति प्रयोगः स्यात् । ० - - पा पाने fol. 5.

The *adādi* section begins fol. 77*b*:

मतान्यालोच्य सर्वेषां सुविविच्य यथामति ।
भ्वादिवृत्तिं निर्माय कुरुते ऽदादिवृत्तिकां ॥

the *juhotyādi*, fol. 85*b*:

अदादिवृत्तिं निष्पाद्य सुपद्मपदवीमनु ।
अधुना तु जुहोत्यादिवृत्तिरेषा प्रकाश्यते ॥

the *divādi*, fol. 88; *svādi*, fol. 100; *tudādi*, fol. 103; *rudhādi*, fol. 114*b*:

आलोच्य मतमाद्यानां सौपद्मानां हितैषिणा ।
रुधादेरधुना वृत्तिर्विबुधेन वितन्यते ॥

the *tanādi* fol. 116; *kryādi*, fol. 117.

The title supplied by Colebrooke's *Paṇḍit*, on fol. 1*a*, ascribes the commentary to *Goyīcandra*, and refers it (doubtless wrongly) to the *Saṃkshiptasāra*; viz. संक्षिप्तसारसंमतधातुगणनिर्णयः गोयीचन्द्रकृतः ॥

The authorities most frequently referred to are *Halāyudha*, *Govindabhaṭṭa*, *Bhaṭṭi*, *Durga* and *Trilocana*, *Dhātupradīpa* (*Rakshita*, *Maitreya*), *Vopa* (thus always). Of other authorities may be mentioned: *Aruṇadatta* [rt. बुस् । बुस्यति ० बुसं धान्यत्वक् । दन्त्यो ऽयमिति अरुणादत्तप्रभृतयः] fol. 92; *Kulacandra*, 31, 70; *Kauśika*, [rt. क्षुतिर् । ० यकाररहितमिति कौशिकः] 20*b*; *Kshīrasvāmin*, 36, 39*b*; *gada* [rt. तुवड् । तुवडति । अपि तुवडः नितुवडश्चातुरः । इमौ तालव्यादि इति गदः । दन्त्यादि इत्यन्ये] 25*b*; [rt. भष् । भषकः कुक्कुरः । पुष्यग्रीष्मो भषक इति गदः] 34*b*, [रासभस्तिसृकाभिसारणयस्का इति गदः] 56, [rt. भ्यस् । ० भिस्सटा । ० टो हूस्वश्च अस्ति समञ्जससदस्यभिस्सटा सभ्यसभ्यसंधिहिंसास्यानीति गदः] 56*b*, [rt. सो । ० पट्टिसः ० दन्त्यवानेव । पट्टिशस्तालव्यवानित्याहुः गदः] 91; *Govardhana*, [on the spelling of roots रम्फ् रंफ् रंफि etc.] 25, [rt. क्षा । ० क्षपयति वाष्पेण न पृष्टं *Āryāsapt.* 449] 71; *Caturbhuja* [यभ मैथुने । मैथुने रतं । तत्रार्थं यभति युवति तरुणः इति च ०] 25*b*; [स्मृ आध्याने । आध्यानमुत्कण्ठपूर्वकं स्मरणं । ० आसमन्ताद् ध्यानमिति दुर्गः । चतुर्भुजस्तु स्मरणमित्याह] 69, [शद्लृ शातने । तनूकरणं विलावो वा । पतनं पातनं चेति च ०] 75, [दम्भ दम्भे । ० विकत्थनमिति च ०] 102; *Jayamaṅgala*, 120; *Durghaṭa* [rt. विश ० । परस्मैपदं नेर्विश इति विधानात् उच्यते पश्चादुपसर्गेण संबन्धः इति दु ०] 111, - *vṛitti*, 84*b*; *Dhātukārikā*, 66*b*; *Padmanābha*, 9*b*, 65; *Pārāyaṇa*, 6; *Pārāyaṇikāḥ*, 6; *Purushottama* [rt. स्तुभ् ० । त्रिपूर्वादस्मात्क्विप् त्रिष्टुप् स्वार्थे ऽणि त्रैष्टुभमिति लघुवृत्तौ पु ०] 51*b*, [rt. वह् ० । अत्र वहिः प्रकृत्यन्तरमोष्ठ्यादिरिति पु ०] 76*b*; *Pūrṇacandra* [rt. स्फुर्ज् ० । अत्र व्यवस्थितविभाषया दीर्घ इति मैत्रेयः । पूर्णचन्द्रस्तु स्फुर्जधातोर्दीर्घपाठः(!)] 14*b*, [rt. ऊर्णु ० । ऊर्णोति लाक्षणिको ऽत्र मूर्धन्य इति पू ०] 85; *Bhaṭṭa* [खै खदने । खदनं हिंसा खादयति(!) बालकं व्याघ्रः । भट्टमते तु खदनं स्थिरीभवमुक्तं] 8, [rt. शिल् सिल् ० । तालव्यादिः । सिलति षोपदेशो ऽयं । कवर्गद्वितीयादिमिमं पठति भट्टः खिलिखिलमित्युदाजहार च ॥] 110, [मृश आमर्शने । आमर्शनं पर्यालोचनं । स्पर्श इति भट्टः] 111; *Bhāgavṛitti*, 26*b*; *Bhūriprayoga*, 84; *Rabhasa*, 10*b*, 19; *Rāma* [rt. कष् । ० कषः । तालव्यान्त इति रामः] 62, [rt. भ्रंस् ० । भ्रष्टः दन्त्यान्तो ऽयमिति प्रसादः । भ्रस्त इति अनिष्टापत्तेरिति रामः] 64; *Rāmadāsa*, 29*b*; *Rudra* [जागर्ति लोक इति रुद्रः] 81*b*; *Vararuci*, 95, 118; *Varṇadeśanā*, 15*b*, 19*b*, 45*b*, 63, 63*b*, 77, 104*b*, 110*b*; *Vardhamāna* [चर् भक्षणे च । अस्मिन्नर्थे च धातुः । प्रकृत्यन्तरमिति व ०] 28*b*, 57, 102; *Vallabhadeva*, 61*b*; *Vāmana*, 20, 28*b*, 74; *Vikramāditya* [rt. ऋधु । ऋधेरिति वि ०] 64*b*; *Vṛitti* [? *Mādhavīyā*; ष्ठिव् । ० अत एव निष्ठेव इत्युदाहृतं वृत्तौ] 31; *Śabdārṇava*, 65*b*; *Śaraṇadeva*, [rt. क्रम् ० । चेतां(!) हर्नु प्रचक्रमुरित्यत्र उपसर्गेण पश्चात्संबन्धः इति श ०] 26*b*, 49*b*, [बन्ध बन्धने । बध्नाति वस्त्रं शठः । वस्त्रान्तं शठ मुञ्च मुञ्च शपथैः किं मूर्ति निर्वेसे इत्यपपाठः निर्वेध्यत इत्यवपाठः कार्यः इति श ०] 120; *Śrīpati*, 19*b*, 54, 88; *Supadmaṃ vyākaraṇam*, 98*b*; *sparśakārikā*, 57; *Haridāsa* [देवनं रोदनमिति ह ०] 53*b*; *Hemamālinaḥ* [डीङ् विहायसां गतौ । विहायो विहगः विहाया विहगेनास्योत्तमने पुंनपुंसकमिति हे ०] 38*b*.

[H. T. Colebrooke.]

894.

671a. Foll. 25; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; good modern Bengālī handwriting (the same as that of 671*b*–*d*); ten lines in a page.

Gaṇapaṅktikā, a metrical arrangement of the *Dhātupāṭha*, by an unknown Brāhman (*dharāmara*), the son of *Sundara* and *Jayā*.

It begins:

प्रणम्य राघवं रामं जानकीकमलां सतीं ।
श्रीविष्णूक्तं गणं ब्रूयाज्जयासुन्दरजः शुभं ॥
कृताञ्जलिरहं सो ऽपि युष्मान् वच्मि धरामरः ।
सर्वान्दोषान्परित्यज्य ग्राह्या मे गणपङ्क्तिका ॥
व्याकरणं पुराणानि साहित्यं पठिता स्मृतिः ।
एता विद्यासु शिक्ष्यन्ते विद्वत्पादाः प्रवेदिताः ॥
विद्वत्पादान्नमस्ये वै पुटाञ्जलिरहं मुहुः ।
पाठनीयाः सदा बाला ममेमां गणपङ्क्तिकां ॥
वर्णस्यासंभवात्कश्चिद्वर्णभेदः समुच्यते ।
लघुर्यत्र गुरुस्तत्र लघुस्तत्र प्रकीर्त्यते ॥
छन्दोभङ्गो भवेत्क्वापि अपाण्डित्यं भवेन्महत् ।
तदपि स्वीकृतं विद्वद्बालानां बोधनाय मे ॥
भ्वाद्यदादिर्जुहोत्यादिर्दिवादिस्स्वादयो गणाः ।
तुदादिश्च रुधादिश्च तनुक्र्यादिचुरादयः ॥
सत्तालज्जास्थितिजागरणं वृद्धिक्षयभयजीवितमरणं ।
शयनक्रीडारुचिदीप्त्यर्था नैते कर्मणि धातव उक्ताः ॥

अथ गणपङ्क्तिका लिख्यते ॥ अजन्तधातवः कथ्यन्ते ।

पा पाने धेट् पिबत्येव धयति ध्मा च शब्दने ।
धमति ह्यग्निसंयोगे गन्धोपादे च जिघ्रति ॥
घ्रा ष्ठा गतिनिवृत्तौ च तिष्ठति म्ना मनत्यपि ।
अभ्यासे यच्छतीत्येव दाने दानविदां मतं ॥
हर्षक्षये ग्लायति ग्लै म्लै [च]म्लायति इत्यपि ।
गात्रस्यापि विनामे ह्वै न्यक्कारे ध्यायति स्वपे ॥ °

अथ इकारान्ताः fol. 2, etc.

It ends:

आकारादिश्चकारान्तो गण उक्तः श्रीविष्णुना ।
क्रमेण कथयितुं हि जयासुन्दरजः शुभं ॥

इति चुरादिगणसमाप्तः ॥

The treatise appears to be identical with the *Dhātugaṇa*, described by Dr. Rāj. Mitra, in his Descript. Cat. i., p. 35 (which does not seem to contain the introductory *ślokas* 2–5); where, however, he reads the author's name *Jayasundarāja*, and identifies the *śrī-Vishṇu* referred to with *Vishnumiśra*, the author of the *Supadmamakaranda*. The present MS. is followed by three treatises belonging to *Pītāmbara's Sūrasaṃgraha*, copied by the same scribe; and may perhaps have been intended to serve as a *Dhātupāṭha* for that grammar. [H. T. COLEBROOKE.]

---

9. MINOR GRAMMARS, AND MISCELLANEOUS TREATISES.

895.

2812. Foll. 96; folio; size $12\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; well written, in Devanāgarī, by *Lālā Mahā Barāya*, of Benares; about 30 lines in a page; European paper.

Prayoga-ratnamālā, a grammar in *ślokas*, accompanied by a *vṛitti*, composed, in A.D. 1772, under the auspices of *Malla Naranārāyaṇa Deva*, by *Purushottamaśarman Vidyāvāgīśabhaṭṭācārya*.

It begins:

श्रीनन्दसूनोर्वदनारविन्दम्
उपास्महे यत्र नितान्तमेव ।
स्फुरच्छ्रुतीनां परमं रहस्यं
स्मितश्रियानन्दमयं विभाति ॥ १ ॥
अमृताधिकमाधुरी धुरीणा
धरणिर्यां सगुणोर्जितेन वेणोः ।
रणितेन जगन्ति रञ्जयन्तं
भगवन्तं घनकान्तिमन्तमीडे ॥ २ ॥
श्रीमल्लदेवस्य गुणैकसिन्धोर्
महीमहेन्द्रस्य यथानिदेशम् ।
यत्नात्प्रयोगोत्तमरत्नमाला
वितन्यते श्रीपुरुषोत्तमेन ॥ ३

महतामपि हृद्विभावनीयैर्
महनीयैर्गुणवृद्धिमत्प्रयोगैः ।
रचितां पुरुषोत्तमेन बालां
प्रतिभायै परिधत्त रत्नमालाम् ॥ ४ ॥
दधौदिराङ्कुरधियः सुधियः प्रसाद्य
विज्ञापये यदहमत्र मनो निधत्त ।
एतेषु मञ्जुवचनकैरवकोरकेषु
युष्मत्प्रसादशरदिन्दुरुचः स्फुरन्तु ॥ ५ ॥

अकारादिक्षकारान्ता वर्णमालानुवर्तते ।
स्वरादिसंज्ञा विधानार्थम् ।
उक्तः क्षो वर्णमालायां मन्त्रस्योपचिकीर्षया ॥
कादिसंयोगसंकेतविषयं कश्चिदाह तम् ।
अत्र संख्याविधानानुपयुक्तो ऽपि क्षकारः पाणिनीयवर्णक्रमव्यवच्छेदार्थः ।
तस्यामकारादौकारं यावद्वर्णाः स्वरा अचः ॥
स्वरसंज्ञका अच्संज्ञकाश्च भवन्ति । °
अकारादय ऌदन्ताः समानाः स्युरकश्च ते ।
संज्ञाफलम् अकाम् ऋकारे ह्रस्वः स्यात्°
सस्थानाक्षी सवर्णः स्यात् सावर्ण्यम् ऋऌवर्णयोः ।
अ इ उ ऋ ऌ ह्रस्वाः स्युरेकमात्रकाः ।
अन्ये स्वरा दीर्घसंज्ञा ज्ञातव्यास्ते द्विमात्रकाः ॥ °

I. *Sandhi* and *Subanta:*

Iti svarasamjñāprakaraṇam, fol. 1b; *svarasandhi,* fol. 2b; *svarasandhinishedha,* fol. 3; *vyañjanasandhi,* fol. 4; इति° संधिविन्यासः प्रथमः fol. 5; *svarāntasādhyaprakaraṇa,* fol. 11; *vyañjanadeśa,* fol. 14; *avyayaprakaraṇam,* fol. 20b, etc.; *shatvaprakaraṇam,* fol. 24b; इति° प्रकीर्णविन्यासश्चतुर्थः । fol. 25b; कारकमाला, fol. 34b; समासविन्यासः षष्ठः fol. 44.

अथहेलितभीमविक्रमश्रीनरनारायणदेवदेशितेन ।
गुणवद्धिततद्धितप्रबंधो रचितः श्रीपुरुषोत्तमेन तेन ॥ १ ॥
समाहृतं व्याकरणाब्धिरूपा ऽकूपारपारात्पुरुषोत्तमेन ।
प्रयोगचिंतामणिमाननंतः प्रयोगचिंतामणयो भवंतु ॥ २ ॥
प्रालेयाद्रिसुतापदाब्जयुगलं वन्दारुणा संततं
व्यालेखि द्विजकुंजरेण रचिता रत्नादिमाला शुभा ।
वेदव्याकरणेन्दुभुक्तिकरणैर्युक्तेश्च भूमिशुचट् (!)
श्रीलश्रीपुरुषोत्तमेन महता शाके शनौ वासरे ॥ ३* ॥

इति° तद्धितप्रकरणं (तद्धितविन्यासः सप्तमः MS. 466) fol. 58b.

II. *Ākhyāta* begins:

श्रीयदुमणिगुरुचरणस्फुरदरविन्दालिमन्दारुः ।
श्रीपुरुषोत्तमशर्मा लौकिकपदमञ्जरीं तनुते ॥ १ ॥
दाक्षायणीयमतकात्यसुतप्रबन्ध-
मन्त्रानुरञ्जितगुणा पदमञ्जरीयम् ।
आदीयतां अवसि निःश्रमवश्यतायै
व्युत्पत्तिपङ्कजदलायतलोचनानाम् ॥ २ ॥

Iti vartamānaprakaraṇam; इति° गणसाम्यविन्यासः प्रथमः । fol. 62; *liṅloṭprakaraṇam,* fol. 63; लिङादिविन्यासो द्वितीयः fol. 64; *yakprakaraṇam,* fol. 64b; *śvastanīprakaraṇam,* fol. 65b; सार्वधातुकविन्यासः तृतीयः, fol. 67; लिट्प्र° चतुर्थो विन्यासः, fol. 69; लुङ्प्र° पंचमो°, fol. 72; आत्मनेपदादिप्र° षष्ठो°, fol. 74b; सनादिप्र° सप्तमो°, fol. 80.

III. *Kṛidanta* begins:

नन्दनन्दनपदारविन्दयोः स्पन्दमानमकरन्दतुन्दिलः ।
आतनोतु पुरुषोत्तमः कृती सारवत्प्रकरणं कृतामिदम् ॥

कृतः कर्तरि । ° अवस्थाप्र°, fol. 81b; शत्रादिप्र°, fol. 83b; सानुबन्ध°, fol. 84b; क्त्वादिप्र° कृत्सु चतुर्थो विन्यासः, fol. 90b; क्यादिप्र°, fol. 93.

It ends:

इति महामहोपाध्यायश्रीविद्यावागीशभट्टाचार्यपरनामश्रीपुरुषोत्तमशर्मनिर्मितायां प्रयोगरत्नमालायां कृत्सु षष्ठो विन्यासः समाप्तः ॥

Rāj. Mitra, Descript. Cat. i., p. 73, where another MS. of this work is noticed, refers to Martin's History of Eastern India, vol. iii., p. 136, where it is stated that *Purushottama* was a *Vaidika Brāhmaṇa* of *Vihār* in *Kāmarūpa,* and flourished in the time of *Mallanārāyaṇa,* Rājā of Coch Behar. This grammar is said to be much used in Assam and Eastern India generally. [SIR C. WILKINS.]

---

* This stanza is omitted by the next MS.

896.

466. Foll. 202; size 16¾ in. by 4¼ in.; good, cursive, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Prayoga-ratnamālā.

The *ākhyāta* section begins fol. 121; the *kṛidanta*, fol. 167*b*.

It ends:

द्विजकुलकमलप्रकाशकैकभास्करमहामहोपाध्यायश्रीविद्यावागीशभट्टाचार्यनिर्मितप्रयोगोत्तमरत्नमालायां कृत्सु षष्ठो विन्यासः सम्पूर्णः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

897.

2734. Foll. 142; size 16½ in. by 4½ in.; indifferent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

The same work, without the *taddhita* and *kṛidanta* sections. There is some confusion in the order of the different sections.

a) Foll. 27–117 (numbered 1–93): from the beginning of the work to the end of the *Samāsa*; Dated Śaka 1706 (A.D. 1784).

b) Foll. 128–142. The first three, and beginning of the fourth, chapters of the verb.

c) Foll. 118–125. The end of the 4th, the 5th, and beginning of the 6th, chapters.

d) Foll. 1–14. The remaining portion of the *ākhyāta*. [SIR C. WILKINS.]

898.

1600d. Foll. 33; size 9¾ in. by 4¼ in.; good, large Devanāgarī handwriting of the earlier part of last century; seven lines in a page.

Prabodhacandrikā, an elementary treatise on grammatical subjects, in *anushṭubh ślokas*, composed by king *Vaijala Deva* for the benefit of his son *Hirādhara.*

It begins:

हरिहरगुरुभक्तः सर्वलोकानुरक्तस्
त्रिभुवनगतकीर्तिः कान्तकंदर्पमूर्तिः ।
रणरिपुगणकालो वैजलक्षोणिपालो
जगति जयति दाता सर्वकर्माऽरधाता ॥ १ ॥
चंद्रावतीवदनचंद्रचकोरविप्र-
मादित्यदेवतनयो नयतंत्रवेत्ता ।
चौहानवंशतिलकः पुटनाधिनाथो (l. पट०)
राजा परं जयति वैजलदेवनामा ॥ २ ॥
रामो मेऽभिहितं करोतु सततं रामं भजे सादरं
रामेणापहृतं समस्तदुरितं रामाय दत्तं धनुः ।
रामान्मुक्तिरभीप्सिता सरभसं रामस्य दासोऽस्म्यहं
रामे रज्यतु मे मनः करुणया हे राम मां पालय ॥ ३ ॥
श्रीमद्वैजलदेवेन रामभक्तिरतात्मना ।
इति चिन्तितमेकांते कदाचित्तिष्ठता सता ॥ ४ ॥ ० ८ ॥
संसारांताधितरणं रामनामानुकीर्तनं ।
रामनामान्विता तस्मात्प्रक्रिया क्रियतां मया ॥ ९ ॥
बालकानां प्रबोधाय तोषाय विदुषामपि ।
आकल्पमपि संसारे कीर्त्यवस्थापनाय च ॥ १० ॥
चिंतयन्निति निर्यातः क्रीडंतं श्रीहिराधरं ।
श्रीमान्वैजलभूपालो विलोक्येत्यब्रवीत्सुतं ॥ ११ ॥
विद्यया द्योत्यते राज्यं विद्यया जीयते रिपुः ।
विद्यया ज्ञायते कृत्यं विद्यया लभ्यते यशः ॥ १२ ॥ ० १९ ॥
दानेन दयया चैव युद्धेन निजकर्मणा ।
दानवीरो दयावीरो युद्धवीर इति श्रुतिः ॥ २० ॥
दधीचिर्दानवीरोऽभूद्दयावीरः शिविर्नृपः ।
हम्मीरो युद्धवीरोऽभूचित्रदर्शनममी त्रयः ॥ २१ ॥ ० २४ ॥
एवं वदंतं पितरं विनीतः श्रीहिराधरः ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा सव्रीडमिदमब्रवीत् ॥ २५ ॥
मातापितृभ्यां विरसं परिणामरसावहं ।
तिक्तं कटु कषायं वा भेषजं पाय्यते सुतः ॥ २६ ॥
श्रवणांजलिना पीतमुपदेशामृतं मया ।
आज्ञाप्यतां देव मया किमिदानीमधीयतां ॥ २७ ॥
श्रीमान्वैजलभूपालः श्रीहिराधरबालकं ।
सुपीय परितुष्टात्मा सुतमित्यवदत्पुनः ॥ २८ ॥

Having extolled grammar, as ensuring every success, the author begins with the cases and their grammatical value (*kartṛi*, etc.), illustrating the definition by examples:

तत्रोक्ते कर्तरि यथा रामो जयति वैरिणः ।
रणे रामौ च रामाश्च जयतश्च जयंति च ॥ ४० ॥
संबोधनेऽपि प्रथमा विभक्तिर्भवति ध्रुवं ।
यथा हे राम हे रामौ हे रामा इत्यनुक्रमात् ॥ ४१॥ ० ९० ॥
इति श्री - प्रबोधचंद्रिकायां च कृतौ वैजलभूपतेः ।
विभक्तिचंद्रिकामध्ये समाप्ता स्यादिचंद्रिका॥ fol. 8.
अथ त्यादिविभक्तीनामुदाहरणमुच्यते ।
त्रयः स्युः पुरुषास्त्यादेः प्रथममध्यमोत्तमाः ॥ १ ॥ ० ३० ॥
इति ० समाप्ता त्यादिचंद्रिका ॥ fol. 10.
अथ षट्कारकाणीह कथ्यंते कथितान्यपि ।
यथोद्यतो विभक्तीनां कारकत्वेन दर्शिताः ॥ १ ॥ ० ५५ ॥
इति ० समाप्ता सकलश्लाघ्या वरा कारकचंद्रिका॥ fol. 14.
त्यादिभिस्तद्धितैः कृद्भिः समासैश्च विधीयते ।
यदेव कारकं तत्र प्रथमैव न चान्यतः ॥ १ ॥ ० ६५ ॥
इति ० इत्युक्तचंद्रिका सम्यक् समाप्तातिमनोहरा॥ fol. 19.
समासः षड्विधो नाम्नां ज्ञेयस्तत्पुरुषस्तथा ।
कर्मधार(य)संज्ञश्च बहुव्रीहिस्तथैव च ॥ १ ॥ ० ३९ ॥
इति ० समासचंद्रिका ह्येषा समाप्ता विश्वकाशिनी॥fol.22.
तद्धितास्त्रिविधा ज्ञेयाः केचित्सामान्यवृत्तयः ।
केचिदव्ययसंज्ञाश्च केचिद्भावार्थवाचकाः ॥ २ ॥ ० ३९ ॥
इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां तद्धितचंद्रिका ॥ fol. 25.
कृतस्त्रिष्वपि वर्तंते भावे कर्मणि कर्तरि ।
तत्र भावे यथा रामो विजयो विनयस्तथा ॥ १ ॥ ० ३५ ॥
इति प्रबोधचंद्रिका समाप्तेयं सर्वाभीष्टार्थबोधिका॥ fol.27.
अथ बालकबोधाय सम्यक्संधिर्विविच्यते ।
रामश्चत्रं हरिच्छाया विष्णुश्च गुरुश्चिवः ॥ १ ॥ ० ७० ॥

It ends:

इति श्री - प्रबोधचंद्रिकायां च कृतौ वैजलभूपतेः ।
एष विशेष सुष्ठु (!) समाप्ता संधिचंद्रिका ॥

For other MSS. of this work, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 370; Râj. Mitra, Notices, viii., p. 12; Weber, Cat. Berl., no. 1635.

[H. T. COLEBROOKE.]

899.

828. Foll. 141 (numbered 1–142; no. 41 having been omitted by mistake); size 13 in. by 4½ in.; written in the Bengālī character, by different hands; in A.D. 1806; generally seven lines in a page.

Sārāvalī, a grammar in *sūtras*, with a *vṛitti*, by *Nārāyaṇavandyopādhyāya*. Complete in seven *pādas*.

I. Foll. 10. *Sandhi-pāda*, begins:

श्रीरामं जगतामीशं प्रणम्य तस्य तुष्टये ।
सारावलीं प्रतनुते श्रीलनारायणः सुधीः ॥

वृद्धिरादैजारालैजैचो ऽचः। अचः स्थाने आत ऐच् आर् आल् ऐच् ऐच इत्येते आदेशा वृद्धिः परिभाष्यन्ते। अ इ उण् ऋ लृक् ए ओङ् ऐ औच् प्रत्याहाराणों ऽयं निर्देशस्तेनाजित्यनेन अ इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औजित्वे औ एवमन्ये। प्रत्याहारेषु ह्रस्वोक्त्या दीर्घोऽपि गृह्यते। ०

II. Foll. 34. *Tiṅanta-pāda*, begins:

धातोस्तिङ् तस् अन्ति सिङ् थस् थ मिङ् वस् मस् ते आते अन्ते से आथे ध्वे ए वहे महे लड् वर्तमाने। वर्तमाने काले धातोः लट् संज्ञकास्तिङादयः स्युः। क्रियाधारः कालो वर्तमानः।

It ends:

इति श्रीमन्नारायणवन्द्योपाध्यायकृतौ सारावल्यां द्वितीयः तिङन्तपादः समाप्तः ॥ नभस्यपञ्चदशदिवसे मन्दवारे ऽसितपक्षे प्रतिपदि तिथौ ग्रन्थसमाप्तिरिति। लिखितं श्रीकृष्णमोहनदेवशर्मणा। श्रीगुरुभरसामात्रः।०

III. Foll. 24 (excellent writing). *Kṛidanta-pāda*, begins:

लड्लृड्च कृत् शतृशानौ ॥ धातोः कृत्संज्ञकौ शतृशानौ स्यातां तौ लड्ट् लृड्च। कृदित्यधिकारः। भवन् शयानः करिष्यन् करिष्यमाणः ॥ हेतुचिह्ने क्रियायाः ॥ भोक्ष्यमाणाः पच्यन्ते पचन्नासीत्। क्रियाया इति किम्। यः पचति स चैत्रः ॥ ०

IV. Foll. 35. *Taddhita-pāda*, begins:

नाम्नो ऽतः स्त्रियामाप् तद्धितः ॥ स्त्रियां नाम्नो ऽतः परे तद्धितसंज्ञक आप् स्यात्। नाम्नस्तद्धित इत्यधिकारः। गङ्गा ॥ अजादेश्च। अजा अडका अश्वा चटका कोकिला मूषिका शूद्रा जातौ कन्या बाला पाका वत्सा वयसि ज्येष्ठा कनिष्ठा उत्तमा गोपालिका पशुपालिका सूर्या देवी पुंयोगेऽसिता पलिता विफलेत्यादि ॥ ०

Dated: सन १२१३ सालशकाब्दा १७२८। तारिख ११ भाद्रस्य समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

V. Foll. 9. *Kāraka-pāda*, begins:

क्रिया मुख्यकर्ता ॥ धात्वर्थः क्रिया । क्रियायां साध्यायां कारकेषु तदा योजनार्हत्वाद् यो मुख्यः स कर्तृसंज्ञः स्यात् । चैत्रः काष्ठैः स्थाल्यामोदनं पचति । °

VI. Foll. 11. *Subanta-pāda*, begins:

सुपो लुगव्ययात् ॥ अव्ययात्परस्य लुक् स्यात् । चादि प्रादि स्वरादि ओमादि चदाद्यव्ययम् । प्रथमादिसप्तविभक्तीनां सुप्प्रत्याहारः । स्वस्तिष्ठति ॥ अव्ययीभावादनदन्तात् ॥ अतिस्त्रि । अनदन्तात्तु । उपरामात् । °

VII. Foll. 18 (by the same hand as III.). *Samāsa-pāda*, begins:

तत्पुरुषो नञः सुपा समासो वा ॥ सुबन्तेन सह नञस्तत्पुरुषसंज्ञकः समासो वा स्यात् । स स्वभावादुत्तरपदार्थप्रधानश्च । समासो वेत्यधिकारः । अनेकपदस्यैकपदवत्ता समासः । न ब्राह्मणो ऽब्राह्मणः ॥ ईषतो गुणिना ॥ ईषत्पिङ्गलः पटः । ईषदनूतः ॥ मानिना कालस्य ॥ द्व्यहो जातस्य द्व्यहजातः । °

It ends:

इति वन्द्यघाटीय - श्रीनारायणवन्द्योपाध्यायकृतौ सारावल्यां सप्तमः समासपादः समाप्तः ॥

Fol. 1*a* has the title: रामनारायणवन्द्यकृतसारावलीव्याकरण १४२ पत्र अक्षर २४६५ ।

[H. T. COLEBROOKE.]

900.

802c. Foll. 81; size 16 in. by 5½ in.; recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kārikāvali, a versified grammar, by *Rāmanārāyaṇa*, son of *Kṛishṇarāma*.

It begins:

सिद्धिदं पुरुषार्थानां ज्ञानविज्ञानसाधनं ।
नारायणं नमस्कृत्य क्रियते कारिकावलिः ॥
पूर्वतन्त्राणि संलोच्य प्रयोगानुपलक्ष्य च ।
स्पष्टसंक्षेपसारोक्त्या पद्येनेयं मयोच्यते ॥
अकारादिक्षकारान्ता वर्णाः पञ्चाशदीरिताः ।
संज्ञार्थमेषां व्यत्यासः प्राक्तनैरवधारितः ॥

पञ्चाशदिति जिह्वामूलीयोपध्मानीयप्लुतानां स्थानिरूपत्वात् ळकारस्य तु मेरुत्वेनाधिक्याभ्युपगमात् । व्यत्यासो यथा । अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡक् । ए ओङ् । ऐ औच् । ह य व र ल । ञ ण न ङ म । झ ढ ध घ भ । ज ड द ग ब । ख फ छ ठ थ(!) । च ट त क प । श ष स ॥

एषामाद्यन्ता नामानः संज्ञाः स्युरच्हसादयः ।
अध्यन्तं परिहायैव हसि तेन समन्विताः ॥
अको ह्रस्वाश्च दीर्घाश्च प्लुताश्चाचः प्रकीर्तिताः ।
अकां मिथः सवर्णत्वं स्याद् द्वयोर्ह्रस्वदीर्घयोः ॥ °

The *saṃjñāpāda* ends fol. 2*b*; *ac-sandhi*, fol. 4; *visargasandhi*, fol. 6*b*; *shatvapāda*, fol. 8; *ṇatvādhikāra* and *sandhivṛitti*, fol. 9*b*; *ajantanāma*, fol. 12*b*; *hasantanāma*, fol. 15*b*; *tyadādināma*, fol. 16*b*; *stryadhikāra*, fol. 19*b*; *kārakavṛitti*, fol. 24*b*; *samāsapādau*, foll. 30 and 34*b*; *taddhitavṛitti*, fol. 45; *iñantapāda*, fol. 51*b*; *śapādyanta*, fol. 53*b*; *aśityādyanta*, fol. 57*b*; *dvitvap.*, fol. 58; *samprasāraṇap.*, fol. 59; *guṇap.*, fol. 59*b*; *imanta*, fol. 62*b*; *-kṛitsu prathamapādaḥ*, fol. 65*b*; *kṛityapāda*, fol. 66*b*; *ktvādyanta*, fol. 68; *upapadādhikāra*, fol. 71*b*; *kvansvādyanta*, foll. 74*b* and 77*b*.

It ends:

क्वचित्प्रवृत्तं क्वचिदप्रवृत्तं
क्वचित्परे ऽर्थे क्वचिदन्यथार्थे ।
विचिन्त्य शास्त्रं मुनिभिः प्रयुक्तं
चतुर्विधा बाहुलका भवन्ति ॥
अजनि धरणिमध्ये विश्वविश्रान्तकीर्तिः
कविकुलतिलकः श्रीकृष्णरामो ऽस्य सूनोः ।
इह विरतिमगच्छत् तस्य कृत्प्रत्ययानां
परिशेष इति कृते (!) श्रीरामनारायणस्य ॥

इति श्रीरामनारायणभट्टाचार्यचक्रवर्तिकृतायां कारिकावलौ कृत्सु क्वाजाद्यन्तपादः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

901.

805. Foll. 97; size 16 in. by 5½ in.; indifferent, recent Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kārikāvali-ṭīkā, a commentary on *Rāmanārāyaṇa's* grammar, by his son, *Rāmaprasāda Vidyālaṃkāra Bhaṭṭācārya*.

To the end of the *taddhitavṛitti*.

It begins:

प्रणम्य जानकीकान्तं सच्चिदानन्दविग्रहं ।
व्याख्यास्ये शब्दकूटार्थान् पित्रोक्तान् कारिकावलेः ॥

निर्विघ्नेन ग्रन्थसमाप्तिकामो भट्टाचार्यचक्रवर्ती श्रीरामनारायणः शास्त्रस्य वाचनिकत्वात् परमदेवतानुस्मरणपूर्वकं वाचा नमस्करोति सिद्धिदमित्यादिना । ० । ग्रन्थस्य प्रामाण्ये हेतुमाह पूर्वेत्यादिना । पूर्वेषां पाणिन्यमरसर्ववर्मप्रभृतीनां तन्त्राणि व्याकरणानि संलोच्य सम्यगालोक्य प्रयोगान् श्रीरामायणमहाभारतश्रीमद्भाग[व]तादौ उपलक्ष्य दृष्ट्वा । इयं कारिकावलिः पद्येन श्लोकेन मयोच्यते कथ्यत इत्यर्थः ॥ ०

The *saṃjñāpāda*, ends fol. 8; *sandhi*, fol. 14*b*; *śabdavṛitti*, fol. 30; *kāraka*, fol. 48*b*; *samāsa*, fol. 89*b*. [H. T. Colebrooke.]

902.

803a. Foll. 89; size 15½ in. by 5½ in.; good, modern, Bengālī handwriting; eight lines in a page.

The remaining portion of *Rāmaprasāda's* commentary.

The *ākhyātavṛittivyākhyā* ends fol. 52*b*.

It ends:

विरुद्धं गुरुवाक्यानां मया यन्नापितं क्वचित् ।
तत् क्षन्तव्यं बुधैः सम्यक् शब्दसिन्धुतितीर्षुभिः ॥

इति श्रीरामप्रसादविद्यालङ्कारभट्टाचार्यविरचितायां कारिकावलिटीकायां कृद्व्याख्या समाप्ता ॥

Then follow two passages, one from the *Vidagdhamukhamaṇḍana*, and the other as follows:

जितः सुचरितच्छेदी स्मरो ऽयं दुःसहो मया ।
इतीव देहमकरोदभिन्नं यः सहोमया ॥

इति कीचकयमकस्य ॥ ० ॥ नागरयोगकाव्यः ॥

[H. T. Colebrooke.]

903.

593b. Foll. 180; size 11 in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, by two or three different hands, about A.D. 1700; 7–9 lines in a page.

Padacandrikā, an elementary versified Sanskrit grammar—chiefly based on the *Sārasvatī Prakriyā*,* with a commentary (*vṛitti*)—composed, under the auspices of prince *Narottama*, by *Kṛishṇa*, son (and pupil) of *Śesha Nṛisiṃhasūri*.

I. *Sandhi* and *Subanta*, begins:

नित्यानंदघनं सर्वकृच्छ्रच्छितपरं परं ।
अस्तु वस्तु स्वस्तिकरं लीलानिर्मितविग्रहं ॥ १ ॥
भाष्यादेः सारमुद्धृत्य कृत्वा लक्षणकारिकाः ।
वर्तयिष्ये यथालक्ष्यं स्वतात्पर्यप्रमाणकं ॥ २ ॥
निर्णेतुं वक्तृतात्पर्यं स्यात्प्रमाणगवेषणा ।
वक्रोपदर्शिते तस्मिन् कुतर्कावसरः कुतः ॥ ३ ॥
अर्थप्रकरणाद्यालोचने स्याद्बोधगौरवं ।
प्रायो ऽस्मिन्नादृतं तेन स्पष्टार्थं शब्दगौरवे ॥ ४ ॥

विघ्नविघाताय गुरुदेवतैक्यमनुसंधत्ते ।

यच्चिन्ता सूत्रसंचारमनुसृत्य सरस्वती ।
विन्नद्रंगे नरीनर्त्ति तं नृसिंहमहं भजे ॥ १ ॥

प्रवृत्तेः प्रयोजनविषयावाह ।

सूत्रवृत्तीष्टिवाक्यादिग्रंथग्रंथिश्रमच्छिदे ।
सुखबोधाय बालानां क्रियते पदचंद्रिका ॥ २ ॥

सूत्राणि पाणिन्यादेः । वृत्तयः काशिकाद्याः । इष्टयो भाष्यकारस्य । वाक्यानि वार्त्तिकानि । आदिपदात्तन्निबंधादयो ग्रंथास्तेषां ग्रंथिर्दुर्बोधो भागस्तत्र श्रमस्तन्नाशाय । व्यवहारार्थं संज्ञा आह ।

अथ स्वराः ।

स्वराः प्रसिद्धाः स्वयं राजन्ते ० ॥ [ऽनेजक् । ० ।
इजवर्जास्ते । ० । परे तु हल् । ० । स्वरो
स्वरा एकद्वित्रिमात्रा ह्रस्वदीर्घप्लुताः क्रमात् । ० ।
ते ऽप्युदात्तानुदात्तत्वस्वरितत्वैस्त्रिधैकशः ।
प्लुतानुनासिकाभ्यां ते द्विधेत्यष्टादशादयः । ०
स्युः सवर्णाः सजातीया ऋलृवर्णौ सवर्णजाः । ०

Fol. 5 इति संज्ञाः ॥

संधीच्छायां स्वरे ऽग्रस्थे इयैमुवैमृ रम्लृ लं ।
इयं । दध्यत्र । उवं । मध्वत्र । ऋ रम् । पित्रर्थं । लृ
लं । लाकृतिः । ०

इत्यच्संधिः fol. 6*b*; इति प्रकृतिभावः fol. 7*b*; इति

* Colebrooke, Misc. Essays, 2nd ed., p. 41, makes it a commentary on the *Sārasvata*.

हस्वसंधिः fol. 10*b*; इति विसर्गसंधिः fol. 11*b*; इति षत्वणत्वप्रकरणं fol. 14; इत्यजंताः पुल्लिंगाः fol. 20, etc.; इति ० स्यादंतविवेकः समाप्तः fol. 109.

II. *Tiṅanta* (with which a new paging commences) begins:

धातोस्तिङः कर्मकर्त्रोर्भावकर्त्रोस्त्वकर्मकात् ।
वक्ष्यमाणास्तिङो धातोः स्युस्ते च सकर्मकात्कर्मणि कर्तरि च अकर्मकात्तु भावे कर्तरि च स्युः । लट् लिङ् लोट् ०

पंचाद्याः शिच्च सार्वं स्युरार्धधातोः कृताः परे । ०

III. *Kridanta*, fol. 50*b* (of 2nd part):

अथ कृत् कर्तरि ।
इत ऊर्द्ध्वं वक्ष्यमाणः प्रत्ययः कृत्संज्ञः स्यात्स च कर्त्रर्थे ।
प्रातुः (प्रा)कृत्यो भावकर्मणोः ।
आतुविधेः वक्ष्यमाणात्प्रत्ययः कृत्संज्ञः स्यात्स च कर्त्रर्थे । प्राकृत्यो भावकर्मणोः । आतुविधेः कृत्संज्ञो ऽपि स्यात्०

The MS. ends with four couplets, the last three of which run thus:

यत्कृपालेशतो ऽज्ञे ऽपि जृम्भते मयि वाङ्मयं ।
नृसिंहं नौमि शेषाङ्कं दैवतं पितरं गुरुं ॥
अस्ति विश्वंभराभोगभूषणीभूतवैभवः ।
नरोत्तमस्तमस्तोमराशिनाशिलसद्यशाः ॥
आपूर्वापर[वा]रिराशिवसुधासाम्राज्यदीक्षागुरोर्
आदेशेन नरोत्तमक्षितिपतेः श्रीशेषकृष्णेन्दुना ।
विन्यस्तास्तसमस्तदोषतिमिरा विद्वच्चकोरादराद्
आचंद्रं पदचंद्रिका कुवलयानन्दाय भूयादियम् ॥

इति श्रीमच्चतुरुदधिपर्यंतवसुंधराधुरंधरश्रीमद्राजनरोत्तमादिष्टश्रीशेषनृसिंहसूरितनयकृष्णविरचितायां पदचंद्रिकावृत्तौ कृदंतविवेकः समाप्तः ॥

The same author wrote the *Prākritacandrikā* (see no. 945). [H. T. COLEBROOKE.]

904.

727. Foll. 155; size 13 in. by 4 in.; good, clear, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Prakriyārṇava, another grammatical manual, in *sūtras* with a *vritti*, by *Madanapañcānana*. The author has adopted most of *Vopadeva's* grammatical terms, and many of his *sūtras*. The aphorisms of the *Kātantra* (and probably other grammars) have also been laid under contribution. The MS. begins:

सरस्वतीं नमस्कृत्य शिशुधीवृद्धिहेतवे ।
समाहृत्यान्यतन्त्राणि करोमि प्रक्रियार्णवं ॥

सिद्धो वर्णसमाम्नायः ॥ सिद्धः खलु वर्णानां समाम्नायो वेदितव्यः । न पुनरन्यथोपदेष्टव्यः:* । वर्णा अकारादयस्तेषां समाम्नायपाठक्रमः । ० ॥ तत्रादौ चतुर्दश स्वराः ॥ ० ॥ पूर्वो ह्रस्वः परो दीर्घः ॥ कादीनि व्यञ्जनानि ॥ ० ॥ अन्तस्था यरलवाः ॥ ०

The *taddhitaprakriyā* (and *subanta*) ends fol. 71*b*; the *ākhyātaprakriyā*, fol. 126*b*.

It ends: इति कृदन्तप्रक्रिया समाप्ता ।

व्याकरणं मया तेने प्रक्रियार्णवसंज्ञकं ।
मदनाख्यद्विजेनेदं समाहृत्यान्यतन्त्रकं ॥
श्रीकीर्तिनारायणशर्मणः स्वाक्षरं ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

905.

222. Foll. 156; size 15¼ in. by 5 in.; fair, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Jñānāmrita, another elementary Sanskrit grammar, composed in Saka 1660 (A.D. 1738), by *Kāśīśvara Śarman*, son of *Rāmanārāyaṇa* and *Bhavānī*.

It begins:

काशीश्वरं भगवतीं प्रणिपत्य चार्वं
ज्ञानामृतं त्वरितविज्ञमबुद्धिबोध्यं ।
काले दुरन्तचरिते ततलोकबोधे
काशीश्वरो वदति वैदिकपीतमास्यः ॥
चतुर्दशाश्चतुस्त्रिंशत्कादिसर्गानुकापंकं ।
वर्णमुक्तं तदाद्यन्तनाम कार्यानुसारतः ॥
अइउण् ऋलृक् एओऐऔच् ॥ इत्यच् तन्त्रसारे तथा च
नामाङ्कलादकठवात्तभुक्शेषं
ज्ञात्वोभयोरधिकशेषमृणं धनं स्यादिति ।

---

* Cf. the beginning of the *Kātantra*, and *Durgasiṃha's Vritti*.

अथ आद्येति इच ईचेत्यपि समाहारादचतुर्दशाच् । कादिहान्ताच्चतुस्त्रिंशत् । विसर्गः सर्गे आगमे स तु उपर्यधःस्थितबिन्दुद्वयरूपः । अनुस्वारः स तु वर्णोपर्यस्थित एकबिन्दुरूपः । ᳵ इति जिह्वामूलीयः ᳲ इत्युपध्मानीयः । तौ यथा

अधोचिरेखयुक्तायामा एव द्वयरूपकः ।
जिह्वामूलीय इत्येव गजकुम्भोपमो ऽपरः ॥

एतत् सर्वं वर्णसंज्ञं स्यात् । तत आद्यन्तवर्णद्वयघटितं नाम स्यात् । °

इति ° संज्ञाकृद्वपादः fol. 15; इति संधिः fol. 25; इति षत्वसंक्षेपः fol. 29; इति श्रीकाशीश्वरशर्ममिनिभृतनामृते सङ्कर: संज्ञासंधिकषत्वणत्वघटितो ऽध्यायो ऽयमाद्यो गतः fol. 32*b*.

The *nāma* portion ends fol. 60; the *samāsa*, fol. 83.

The *ākhyāta* begins: अथाख्यातं । तत्रादावाकृतिगणगणाः ॥ घटादि । ज्ञा मारलोकस्तुतितोषनिशामने । श्रा पाके °

The *kṛit*, fol. 130*b*: अथ कृद्वृत्तं । °

The *taddhita*, fol. 145*b*.

It ends:

श्रीमद्राघवपण्डितात्मजवरश्रीमद्घनश्यामजो
धर्मे निश्चितमानसो मुनिरिव श्रीरामनारायणः ।
तत्पुत्रो ऽहमकुर्वि तत्पदि हृदा मातुर्भवान्याः स्मरन्
शाके खर्तुनृपे प्रबन्धसुधया ज्ञानामृतं पूरणं ॥

शकाब्दाः १६२७ । सप्ताक्षिमुनिभूशाके नत्वा कालीपदाम्बुजं ।
अलिखत्पुस्तकं शुभ्रं श्रीमान् रामनिधिर्द्विजः ॥

[H. T. Colebrooke.]

906.

1463. Foll. 170; size 9 in. by 3¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, about the middle of the last century; seven lines in a page.

Bhāvasiṃha-prakriyā, an elementary, explanatory grammar, composed by *Bhaṭṭa Vināyaka*, son of *Bhaṭṭa Govindasūri*, for *Bhāvasiṃha*, eldest son of *Medinīrāja*.

The *sandhi*-, and *subanta* sections. It begins:

रघुपतिमहमीडे भावसिंहासनस्थम्
अनुजयुगलमेकत्रापरस्मिन्दधानं ।
दशमुखरणवीरां जानकीं वानुजं वा-
निमिषमनिलसूनुं मैत्रमग्रे ऽभ्यसंतं ॥ १ ॥

Three more stanzas have been blotted out; the first of which seems to run thus:

ये - - - दशरथगृहे क्षत्रियाः प्रादुरासन्
नूनं तेषामनुकृतिरिमे मेदिनीराट्क्षितीशात् ।
तेषां मध्ये गुणसुखरतिख्यातिमान्वैष्णवाग्रस्
तत्प्रश्यर्थं व्यरचि रुचिरा प्रक्रिया भावसिंही ॥ २ ॥ ° ४ ॥

अ इ उण् ° हल् इति माहेश्वराणि प्रत्याहारसूत्राणि ॥ एषु च सन्ध्यकरणमसंदेहार्थं । छंदोवत्सूत्राणि भवंतीति वचनाच्छांदसो विभक्तिलोपश्च । णादयः प्रत्याहारार्थाः । °

इत्युपयोगिप्रकरणं । अथ संधिः fol. 9; अथ स्वादिप्रक्रिया । अर्थवदधात्वप्रत्ययांतं प्रातिपदिकं स्यात् । ° fol. 22; अथ कारकप्रक्रिया ।

कर्ता कर्म च करणं संप्रदानं तथैव च ।
अपादानाधिकरणे इत्याहुः कारकाणि षट् ॥ fol. 72*b*.

अथ समासः । समर्थपदविधिः समासः स्यात् fol. 90*b*; अथ तद्धिताः । उपगोरपत्यमिति विग्रहे । षष्ठ्यंतसमर्थादपत्ये ऽर्थे ऽण्वा स्यात् । fol. 133*b*.

Many of the examples show a *Vaishṇava* tendency.

It ends:

श्रीमान्यं मेदिनीराट् तनयमजनयद्भावसिंहाभिधानं
ज्येष्ठं श्रीश्यामसाहाद्रघुवरनिरतात्केसरींद्राद्वदान्यात् ।
तस्य श्रीप्रक्रियायां विबुधजनमनोभृंगयुक्ता सुबंतम्
उक्ता माला मनोज्ञा रघुपतिचरणार्चितं पूर्तिमाप ॥

इति श्रीमन्मीमांसकभट्टगोविंदसूरिसूनुभट्टविनायकविरचितायां भावसिंहप्रक्रियायां सुबंतं समाप्तं ॥

The front page of fol. 1, bears what seems to be intended for a facsimile of the prince's official stamp, consisting of a central circle (with the legend श्रीरामचंद्रराम) and two concentric rings (with the legends करे कोकनदालया, and मेदिनीराजसूनुभावसिंहस्य मुद्रिका).

[H. T. Colebrooke.]

907.

1490. Foll. 274; size 15½ in. by 4½ in.; fairly good, cursive, recent Bengālī handwriting

(omitting the diacritic point of the *r*); seven lines in a page; foll. 209–238 and 242–274, by two different hands from the rest, six lines in a page; in places the writing has suffered from the stickiness of the ink (esp. foll. 18–28).

Drutabodha, a Sanskrit Grammar in aphorisms, with a brief commentary (called *Drutabodhinī*); by *Bharatamalla* (or *Bharatasena*), son of *Gaurāṅgamallīka*, and commentator of *Amarakosha*. It begins:

प्रणम्य शम्भुं भरतेन बालान्
पदानि विज्ञापयितुं कियन्ति ।
स्वयंकृतस्य द्रुतबोधनाम्नो
वितन्यते व्याकरणस्य टीका ॥

निखिलशिष्टैकवाक्यतया प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रत्यूहनिरासार्थं स्वयंकृतस्य व्याकरणस्य वृत्तिं चिकीर्षुर्ग्रन्थकारः सकलगीर्वाणशिरोमणिं श्रीभगवन्तं महादेवं प्रणमति अध्ये[तृ]शिक्षार्थं तदादौ निबध्नाति च पद्येन ॥

प्रणम्य पार्वतीनाथं सर्वसिद्धिप्रदायकं ।
द्रुतबोधं व्याकरणं भरतेन विरच्यते ॥ ० ॥

अथ ॥ संज्ञाद्वयकरणं एकस्य ग्रन्थसौकर्यार्थं क्वचित् स्वरसंज्ञया क्वचिदच्संज्ञया व्यवहरिष्यतीत्यर्थः । ०

I. *Sandhi* and *Sup-prakaraṇa.—Iti-saṃjñāpādaḥ*, fol. 9*b*; *svarasandhipādaḥ*, fol. 15*b*; *halsandhipādaḥ*, fol. 18*b*; *sandhinishedhapādaḥ*, इति संधिप्रकरणं fol. 24*b*;—*shatvaṇatvaprakaraṇam*, fol. 42*b*; इति संज्ञापादः fol. 47;—*ajantaprakaraṇam*, fol. 60*b*; *puṃliṅgapādaḥ*, fol. 77*b*; *strīliṅgapādaḥ*, fol. 78*b*; *napuṃsakapādaḥ*, fol. 79; *avyayapādaḥ*, इति द्रुतबोधटीकायां सुप्प्रकरणं fol. 80;—*strīpratyaya.*, fol. 102: this last section is paged separately, as are the succeeding ones. Here ought to follow foll. 196–238 (paged 1–43), containing the *kārakapāda*. There is no *taddhita* section.

II. *Tiṅantaprakaraṇa.—Iti saṃjñāpādaḥ*, fol. 103*b*; *bhvādivivaraṇam*, fol. 132*b*; *adādivivaraṇam*, fol. 140*b*; *divādipādaḥ*, fol. 142; *svādipādaḥ*, fol. 143; *tudādipādavivaraṇam*, fol. 144; *rudhādipādaḥ*, fol. 144*b*; *tanādipādaḥ*, fol. 145*b*; *kryādipādaḥ—curādipādaḥ*, fol. 146*b*; *ṇyantapāda*, fol. 150*b*; *sanantapādaḥ*, fol. 153*b*; *yaṅantapādaḥ*, fol. 156*b*; *liṅgadhātupādaḥ—iti parasmaipadapādaḥ*, fol. 162; *ātmanepadapādaḥ*, fol. 172; *karmabhāvapādaḥ*, fol. 174; *vibhaktipādaḥ*; इति सद्वैद्यहरिहरखानवंशसंभवगौराङ्गमल्लीकात्मज-महामहोपाध्यायश्री-भरतसेनकृतायां द्रुतबोधटीकायां तिङन्तप्रकरणं समाप्तं ॥ श्रीरमानाथशर्मणः स्वाक्षरञ्च ॥

III. *Kṛit-prakaraṇa*; foll. 178–195 and 239–274 (paged continuously 1–54).

[H. T. COLEBROOKE.]

908.

1172B. Foll. 40; size 13¼ in. by 4½ in.; good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Āśubodha, an elementary grammar of Sanskrit, in aphorisms, mixed with verse, with a brief commentary by *Rāmakiṃkara Sarasvatī*. The author has followed the model of the *Mugdhabodha*, but with a different system of technical terms.

It begins:

यस्य सव्यभरडः सुबोधदस्तद्वरैः क्रममलं निधायकं ।
रामकिङ्करसरस्वती सतामाशुबोधमिति संतनोति सत् ॥

सिद्धा आद्याः ॥ अकाराद्या वर्णाः प्रसिद्धा ज्ञेयाः । अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः क ख इत्यादि ॥ चतुर्दशादौ चाः ॥ आदौ चतुर्दश ये वर्णास्ते चसंज्ञाः स्युः । अ ० औ ॥ दिशा द्वौ द्वौ च सौ ॥ आद्यानामादौ दिशा मध्ये यौ द्वौ द्वौ वर्णौ तौ ससंज्ञौ स्तः । चादुत्क्रमौ तुल्यौ रलश्रुती च । अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ सादि सार्धं होतृकारः ॥ प्राग्लुः ॥ द्वयोर्द्वयोः ससंज्ञयोर्यो यः प्राक् स लुसंज्ञः स्यात् । अ इ उ ऋ ऌ ॥ परो रुः ॥ द्वयोर्द्वयोः ससंज्ञयोर्यो यः परः स रुसंज्ञः स्यात् ० ॥ याद्याश्चामाः ॥ इकाराद्याश्चामसंज्ञाः स्युः । ० ॥ अयाद्या गाः ॥ एकाराद्याश्चा गसंज्ञा स्युः । ०

काद्या थ्याः । ० ॥ पञ्चशः पञ्च याः । ० ॥ शषसषाद्यद्वितीयाः फाः ॥ शषसा यानामाद्या द्वितीयाश्च फसंज्ञाः स्युः । ० ॥ अन्ये याः । ० ॥ ०

इत्याशुबोधे सुखसन्धिपादः fol. 4b.

स्याद्यास्त्रिशः प्रिद्विभिर्चिपिषिभ्यः ॥ ० ib.; etc. *vibhakti, kāraka, samāsa, taddhita*, etc.; इत्याशुबोधे निनदद्विपादः ॥ fol. 20.

शमावौदोत् ॥ ० अपदादौ दाः ॥ etc., on verbal flection.

It ends: इत्याशुबोधे शुचिधातुपादः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

909.

1405. Foll. 152; size 13 in. by 4 ½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

The *Śuddhāśubodha*, an elementary Sanskrit grammar, by *Rāmeśvara*.

It begins:

गौरीशङ्करपादपद्मयुगलं त्रैलोक्यवाञ्छास्पदं
ब्रह्मश्रीशपुरन्दरादिविबुधैः संसेव्यमानं सदा ।
नत्वा बालसुबोधनाय शिरसा रामेश्वराख्यो द्विजो
वक्ति व्याकरणं सदर्थघटितं शुद्धाशुबोधं मुदा ॥

अ इ उ ऋ ऌ ए ओ ऐ औ स्वराः ॥ एते स्वरसंज्ञा भवन्ति ॥ अनो ऽयं नुः ॥ अवर्णभिन्नो ऽयं स्वरो नुसंज्ञो भवति ॥ अ इ उ ऋ ऌ समानाः शेषाः सन्ध्यक्षराः ॥ ०

The *saṃjñāpāda* ends fol. 13b; *hasanta-puṃliṅgapāda*, fol. 31; *hasanta-napuṃsakapāda*, fol. 33b; *strīvihitapratyaya*, fol. 43b; *kārakapāda*, fol. 53b; *samāsapāda*, fol. 72b; *taddhitapāda*, fol. 86.

The *tibantapāda* begins: धातोस्तिप तस अन्ति सिप थस थ मिप वस मस । ते आते अन्ते से आथे ध्वे ए वहे महे ॥ वट । यात् याताम् ० ॥ विट । तुप तां अन्तु ० ॥ ends fol. 128.

The *kṛidantapāda* begins: धातोः कृत्प्रम ॥ धातोरुत्तरे वक्ष्यमाणा यावन्तः कृत्प्रत्यया.नामसंज्ञा भवन्ति॥ वटपाद्वत् शतृशानौ ॥ सर्वधातुभ्यः शतृशानौ भवतस्तौ च वटः परस्मैपदात्मनेपदतुल्यौ त्रिषु लिङ्गेषु ज्ञेयौ ॥ ०

It ends: इति शुद्धाशुबोधे व्याकरणं समाप्तं ॥ शाके भूमिरसपक्षाग्नौ षष्ठ्यां मेषकपक्षके । गण्डयोगे सौम्यवारे ऽश्विन्यां ग्रन्थः समाप्तः ॥

This date, Śaka 1623 (not expressed in the usual inverted order), if it does not refer to the composition of the grammar itself, probably belonged to the MS. from which the present was copied. [H. T. COLEBROOKE.]

910.

1175a. Foll. 34; size 13 in. by 4¾ in; clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Śīghrabodha, an elementary manual of the Sanskrit language, by *Śivaprasāda*. It begins:

प्रणम्य परमानन्दं सच्चिदानन्दविग्रहं ।
शीघ्रबोधं व्याकरणं क्रियते बालबोधकं ॥

अ इ उ ऋ ऌ ए ऐ ओ औ ह य र व ल ञ ण न ङ म ऋ ढ ध घ भ ज ० स । आद्यन्ताभ्यां प्रत्याहारः । आद्या नव स्वराः । ते ह्रस्वादिभेदैरनेके । आद्यो ऽन्येषु नामी । ०

The *sandhi* ends fol. 3; vowel-bases, fol. 5b; consonantal bases, fol. 9b; indeclinables, fol. 10; feminine affixes, fol. 11.

The verb section begins: अथाख्यातप्रक्रिया निरूप्यते ॥ वक्ष्यमाणप्रत्यया धातुतो ज्ञेयाः । भू सत्तायामित्यादिशब्दा धातुसंज्ञाः । स च त्रिविधः परस्मैपदी ०

The *kṛidanta* begins fol. 29; the *kāraka*, fol. 32b; the *samāsa*, fol. 33.

The colophon of the *subanta* runs thus: इति श्रीमद्गुरुनाथपदारविन्दमिलिन्दायितचेतःशिवप्रसादकृते शीघ्रबोधे नामवृत्तिः पूर्णा ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

911.

325. Foll. 223; size 12 in. by 4 in.; fair, recent Bengālī handwriting; six lines in a page.

Prabodhaprakāśa, a Sanskrit grammar, composed, for the use of *Śaivas*, by *Balarāma Pañcānana*.

1. *Nāmaprakaraṇa* begins:

शिवासंतोषसंतुष्टः स्वर्गादेर्हेतुरीश्वरः ।
शिवो वितनुतां शैवं समस्तशिवसन्निधिं ॥

2. *Ākhyātaprakaraṇa*, fol. 42:

भवार्णवं यच्चरणं स्मृतेः सुखं
तरन्ति चाख्यातसमुद्रमाविशन् ।
अनादिनाशं मदयं पदप्रवं
पुनः पुनस्तं प्रणमामि नाविकं ॥
गणोदितानां भ्वादीनां धातुसंज्ञा प्रकीर्त्तिता ।
भू सत्तायां चिती संज्ञाने इत्यादि ॥ °

3. *Kṛitprakaraṇa*, fol. 104:

कणीकृतपुरारातिर्ग्रासीकृतहलाहलः ।
भस्मीकृतमनोयोनिः शंकरः शं करोतु नः ॥
कृद्धातोश्च ॥ °

4. *Strītvaprakaraṇa*, fol. 140:

वन्दे ब्रह्मादिभिर्वन्द्यं देवैर्देवीपदाम्बुजं ।
महात्मामृतमुत्फुल्लं सन्मनोभ्रमराकुलं ॥
गौर्युग्रक °

5. *Kārakaprakaraṇa*, fol. 155:

प्रणम्य वाङ्मनः कायैर्महादेवपदं शुभं ।
क्रियते बलरामेण कारकादेर्विनिर्णयः ॥
क्रियादिनिमित्तं कारकं ॥ °

6. *Samāsaprakaraṇa*, fol. 178:

धेया ब्रह्मादिभिर्देवैर्योगगम्या सनातनी ।
शिवाङ्घ्रिनखशुभ्रांशुचन्द्रिका हृदि भासतां ॥
पदानां मिलितं ज्ञेयः समासः स्यात्तदन्वये ।
वचनमतन्त्रं ॥ °

7. *Taddhitaprakaraṇa*, fol. 207*b*:

भक्तात्मा करुणासिन्धुः शरण्यो मङ्गलप्रदः ।
सुत्राता जगतां शान्तो रामो नो ऽभीष्टसिद्धये ॥
वाहवाद्य °

See Rāj. Mitra, Descriptive Cat. of Sanskrit MSS., i., p. 70. [H. T. COLEBROOKE.]

912.

410a. Foll. 39; size 12¾ in. by 4½ in.; modern Bengālī writing; six lines in a page.

Dhātuprakāśa, a *dhātupāṭha* arranged according to the final letters, by *Balarāma*.

It begins:

नमः श्रीगुरवे तस्मै य उद्धर्ता भवार्णवात् ।
यो मूलं जपयत्नादेरज्ञानध्वान्तभानवे ॥
नत्वा शिवं शैवदमाशुतोषं बालोपकृत्यै प्रतनोमि यत्नात् ।
सपाठलोकागमसूत्रधातुं धातुप्रकाशं बहुवादिसिद्धं ॥

After two more introductory couplets, the author explains his anubandhas, some of which are peculiar, as फ = फणादि, क = क्रथादि, चु = चुरादिरित्यन्तः

Then follow the verbs अङ्कचि अङ्कचि लक्षणसंख्यास्थानयोः । अङ्कयति अङ्कापयति ° ॥ अर्थचि याञ्चायां । अर्थयते अर्थापयते ° 132 roots in अ; 24 in आ; 19 in इ; 25 in ई; 23 in उ; 13 in ऊ; 21 in ऋ; 16 in ॠ; 6 in ए; 25 in ऐ etc.

It ends: द्विचत्वारिंशत्सौत्राः ॥ १७५९ ॥ इति धातुप्रकाशः समाप्तः ॥ गङ्गे मां त्राहि ते मनः ॥ इति द्विजश्रीबलरामविरचितधातुप्रकाशसंग्रहः समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

913.

410b. Foll. 82; the same size; written in A.D. 1806, in the Bengālī character; seven lines in a page.

Dhātuprakāśaṭippanī, a commentary on the preceding work. It begins:

शिवं प्रणम्य सर्वेशं सर्वादरनमस्कृतं ।
धातुप्रकाशग्रन्थस्य टीकां कुर्वे यथामति ॥

ग्रन्थस्य निर्विघ्नसमाप्त्यर्थं कृतं गुरोर्नमस्काररूपमङ्गलं ग्रन्थादौ शिष्यशिक्षायै निबध्नाति । °

It ends: इति धातुप्रकाशटिप्पनी समाप्ता ॥ ° शकाब्दाः १७२८ ॥ after which, added by a different hand: श्रीबलरामशर्मणः कृतिः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

914.

1172F. Foll. 14; size 13¼ in. by 4½ in.; recent, indifferent, Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Dhātucintāmaṇi, a *dhātupāṭha* by *Viśvanātha*. Not quite complete.

The author follows the order of the *Pāṇinīya*, but with many various readings (apparently chiefly derived from *Kāśīnātha's Dhātumañjarī*).

It begins:

यत्रोदेति जगज्जीवः परमेश्वरताश्रमः ।
तमखण्डं चिदानन्दमद्वितीयमुपास्महे ॥
अथ प्रणम्य सर्वेषां गुरूणां चरणाम्बुजं ।
धातुचिन्तामणिः श्रीलविश्वनाथेन तन्यते ॥
चिन्तामणिं कुरुते कण्ठमणिं प्रयोगं
जिज्ञासवः खलनीरं परिहाय भूवे(!) ।
आख्यातजातमपि मानवकस्य येन
विज्ञानमेकमधिरुह्य मुदं तनोति ॥

तत्राख्यातज्ञानस्य धातुज्ञाननिदानत्वात् प्रथमं धातव एव निगद्यन्ते । ते ऽपि गणस्यसौत्रसनाद्यन्तशिष्टप्रयोगमात्रमूलभेदाच्चतुर्धा भवन्ति । गणस्थास्तावन्निगद्यन्ते ॥

भू सत्तायां ॥ परस्मै उदात्तः ॥ एधङ् वृद्धौ ॥ स्पर्ध संहर्षे ॥ गाधृ प्रतिष्ठालिप्सयोः ग्रन्थे च ॥ बाधृ लोटने ॥ गोधृ (! probably याधृ) नाधृ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु ॥ दध धारणे ॥ स्कुदि (!) आप्रवणे ॥ श्विदि शैत्ये ॥ वदि अभिवादनस्तुत्योः ॥ भदि कल्याणे सौख्ये च ॥ (om. 22 गुर्दे, 23 गुद) ° *bhūvādayaḥ* ends fol. 8; *adādayaḥ*, fol. 8*b*; *juhotyādayaḥ*, fol. 9; *divādayaḥ*, fol. 10; *svādayaḥ*, fol. 10*b*; *tudādayaḥ*, fol. 11*b*; *rudhādayaḥ*, fol. 12; *tanādayaḥ*, ib.; *kryādayaḥ*, fol. 12*b*.

The MS. breaks off abruptly at यु जुगुप्सा (Westerg. 33, 36), after which a different hand has added the colophon: इति विश्वनाथन्यायालङ्कारविरचितधातुचिन्तामणिः समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

915.

3242. Foll. 96; size 12 in. by 4 in.; excellent Devanāgarī writing, of about A.D. 1500; thirteen lines in a page; the paper dark brown, as if from long exposure to heat, and hence very brittle; space left in the middle of each leaf for a hole to be punched through; the first and the last two leaves slightly defective.

Gaṇaratnamahodadhi, or 'great ocean of *gaṇa* pearls,' being a metrical arrangement of the *gaṇas*, with a commentary; composed by *Vardhamāna*, disciple of *Govindasūri*, in A.D. 1140.

Edited, for the Sanskrit Text Society, by J. Eggeling (1879–81). This is the MS. K. referred to in the preface to part II., p. iii.

[F. KIELHORN.]

916.

949a. Foll. 30; size 10½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇaratnamahodadhi. The text only.

This is MS. E. of the edition.

It ends:

गजहुताशतिथिप्रमिते शके मधुवमासि सिते तथा ।
अथ भुजंगतिथौ गुरुवासरे शुभदिने पठनाय विपश्चितं ॥ °

संवत् १८६३ मिति माघवदी १२ रोजबुधवार ॥

The date, Śaka 1538, was probably that of the MS. from which this was copied.

[H. T. COLEBROOKE.]

917.

949b. Foll. 121; size 12 in. by 4½ in.; excellent, recent Devanāgarī writing; foll. 118–121 supplied by a different hand; ten lines in a page.

Gaṇaratnamahodadhi, with the commentary, in a shorter recension; extremely inaccurate; numerous corrections, evidently made entirely from conjecture, having considerably added to the original incorrectness.

MS. D. of the edition.

It ends: इति श्रीगोविंदाचार्यचरणकमलनिहितपरभ-

क्तिविदितसकलवेदांतसिद्धांतविरुद्धमतश्रीमज्जगदखिलकृतषड्द-र्शनादर्शसार्वभौममंडलीमंडितपार्श्वयुगलश्रीगोविंदपंडितशिष्यश्री-वर्द्धमानपंडितविरचितायां गणरत्नमहोदधिवृत्तौ आख्यातकृता-श्रितप्रत्ययगणनिर्णयो नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

918.

1933. Foll. 23; size 10½ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī; seven lines in a page.

Samāsacakra, an elementary treatise on compound nouns, consisting of three couplets, followed by brief explanations and numerous examples.

It begins:

षोढा समासः संक्षेपादष्टाविंशतिधा पुनः ।
नित्यानित्यत्वयोगेन लुगलुक्त्वेन च द्विधा ॥ १ ॥
तत्राष्टधा तत्पुरुषः सप्तधा कर्मधारयः ।
सप्तधा च बहुव्रीहिर्द्विगुराभाषितो द्विधा ॥ २ ॥
द्वंद्वश्चतुर्विधो ज्ञेयो ऽव्ययीभावो द्विधा मतः ।
तेषां पुनः समासानां प्राधान्यं स्याच्चतुर्विधं ॥ ३ ॥

अस्यार्थः । समासः संक्षेपात् षड्विधो भवति । तत्पुरुषः कर्मधारयो बहुव्रीहिर्द्विगुर्द्वंद्वो ऽव्ययीभावश्चेति । तत्र उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषः । द्विगुकर्मधारयौ तत्पुरुषप्रभेदौ । ०

This treatise should end fol. 22*b*: राजानं योधितवान् राजयुध्वा । सहयुध्वा । वेदस्यानुवचनं कृतवान् अनूचान इत्यादि ॥

Then follows a short chapter on *Kāraka*: अथ प्रयोगाः कथ्यंते ॥ क्रियायाः कारकसंबंधप्रयोगत्वादिता तु वाच्या क्रिया । कारकस्तु कर्तृकर्मकरणसंप्रदानापादानाधिकरणभेदेन षड्विधः । स कारकः प्रथमांतादिपदवाच्यः प्रयोगश्चतुर्विधः । कर्तरि प्रयोगः । ०

It ends: अकर्मकर्तरि प्रयोगो वा ।
रामो विराजते रामो भूमंडलमपालयत् ।
रामेणोपार्ज्यते कीर्त्तिं रामचंद्रेण भूयते ॥
रामचंद्रो दशग्रीवं परलोकमनीनयत् ।
जनकाणीद्रामचंद्रो मुमुचे स्वयमेव हि ॥

स्वस्ति श्रीनृपशालीवाहनशके १७१० किलकनामसंवत्सरे भाद्रपदशुद्ध ६ भृगुवासरे इदं पुस्तकं समाप्तं ॥ ० ॥ लिखित्वा पुस्तकं यस्य कष्टेन लिखितं मया । पुण्यग्रामेन(!) लिख्यंते वासुदेव स्वयं वहि(!) ॥ ० इदं पुस्तकं हस्ताक्षर आपाजिगोविंदवैद्यवस्तिकसखेनागोठणे ॥

Fol. 1*a*, and a fly-leaf at the end, give the title *Samāsacakra*; and the leaves are marked स॰ च॰

[DR. JOHN TAYLOR.]

919.

2191b. Foll. 2 (foll. 164 and 165 of vol.); size 10¾ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1650; ten or twelve lines in a page. The second leaf has been inverted by the binder.

Samāsacakra, another elementary treatise on the same subject.

It begins:

चतुःप्रकाराः समासाः । तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्द्वंद्वो ऽव्ययीभावश्चेति । तत्र तत्पुरुषो द्विविधः । व्यधिकरणपदः समानाधिकरणश्चेति । ततश्च षोढा समासा उच्यंते तत्पुरुषो बहुव्रीहिः कर्मधारयो द्विगुर्द्वंद्वो ऽव्ययीभावश्चेति । तत्र तत्पुरुषो व्यधिकरणसंज्ञायामष्टविधो भवति । प्रथमाद्वितीया॰सप्तमीनञ्भेदाच्चेति । ०

It ends: सह वनं गच्छति नरैरिति सवनं । सह सागरं गच्छतीति ससागरं ॥ इति समासचक्रं समाप्तं ॥ ० ॥

लज्जासत्तास्थितिजागरणं वृद्धिक्षयभयजीवितमरणं ।
शयनक्रीडारुचिदीप्त्यर्थं धातुगणं कर्मकमाहुः ॥ १ ॥

गुज्जरस्थे सरसपुरवासिना भट्टोपपदशिवशंकरात्मज-भट्टोपपदसुखानन्देन लिखितो ऽयं ग्रंथः वाराणस्यां ॥ सप्ततितमे संवत्सरे पुरुषोत्तमे मासे सिते पक्षे द्वादश्यां भृगौ लेखः । रामचंद्रशरणं ॥

[GAIKAWAR.]

920.

464. Foll. 154; size 16¾ in. by 6¾ in.; Bengālī character, European paper; 4–6 lines in a page.

Rāvaṇabadha, commonly called *Bhaṭṭikāvya,* an artificial epic on the adventures of *Rāma,* composed with a view to practical instruction in the less common grammatical forms, and ascribed to *Bhaṭṭi* (who is usually identified

with *Bhartṛihari*, whilst others take him to be the son, or even the brother, of that grammarian. See Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 144 seq.).

The text of the *Bhaṭṭikāvya* was published, with the commentaries of *Jayamaṅgala* and *Bharatamallika*, Calc. 1828 (reprinted 1868, etc.).

[H. T. COLEBROOKE.]

921, 922.

544, 545. Foll. 754 and 702 resp.; size 17 in. by 10½ in.; well written, in the Bengālī character; European paper; number of lines varying.

Bhaṭṭikāvya, with the commentaries of *Rāmacandra, Vidyāvinoda, Kandarpaśarman, Jayamaṅgala, Puṇḍarīkāksha, Bharata, Hariharācārya*; and an epitome of the work, called *Vyākhyāsāra* (or *Sthūlavyākhyā*).

Each page contains one (or in the latter part two) *śloka* of the text in the middle, with the commentaries written (in smaller letters) above and below the text. Vol. ii. begins at ix. 19. We subjoin the beginning and colophon of the commentaries :—

I. *Jayamaṅgala's Jayamaṅgalā* :

प्रणिपत्य पदाम्बुजे गुरोर्विदुषां तोषविशेषसाधनं ।
तनुते जयमङ्गलः कृती निजनामाभिधभट्टिटिप्पनीं॥ १॥

कविकुलकृतिकैरवकरहाटः । श्रीभर्तृहरिः कविर्भट्टिकाव्यं चिकीर्षुः । तस्याशेषाशुभशमनैकप्रयोजनश्रीरामचन्द्ररचितरूपस्य । स्वत एव निष्प्रत्यूहेन समाप्तिं निश्चिन्वन् स्वतन्त्रेण मङ्गलाचारं परिहरन् साकाङ्क्षपद्येन ग्रन्थ्यर्थमुत्थापयति । अभूदिति ॥ स्वयं सनातनो विष्णुः ० (differs altogether from the printed edition in the first *śloka*, and very considerably after that).

The colophon usually runs: इति भर्तृहरि- (or भट्टि)काव्यटीकायां जयमङ्गलाख्यायां ०

II. (*Nārāyaṇa*) *Vidyāvinoda's Bhaṭṭibodhinī*:

नत्वा रामपदद्वंद्वमरविन्दभवच्छिदं ।
द्विजो हरिहराचार्यः* कुरुते भट्टिबोधिनीं ॥ १ ॥
पूर्वग्रामिकुले कलानिधिनिभं कृत्वा सुमेरुस्थितो
भ्राता तस्य जटाधरो द्विजवरो वाणेश्वरस्तत्सुतः ।
[तत्पुत्रः प्रथितो ऽभवत् कविवरो नारायणो नामतः
सोऽभूदभ्यसनेन शास्त्रनिचयविद्याविनोदार्थतः† ॥ २ ॥]
प्रायो हि मत्सरधियः कवयः पृथिव्यां
सन्ति क्वचित् क्वचिदपि प्रियसाधुवादाः ।
एकं भिया प्रणयिकर्म करोमि नित्यं
मध्ये द्वयोरपरमादरवत्तयैव ॥ ३ ॥
अधिकृता पाणिनिमुनिकृतलक्षणलक्षणे ऽपि सति ०

On this writer see above, no. 830.

III. *Puṇḍarīkāksha's Kalāpadīpikā* :

नत्वा शङ्करचरणं ज्ञात्वा सकलं कलापतत्त्वं च ।
दृष्ट्वा पाणिनितन्त्रं वदति श्रीपुण्डरीकाक्षः ॥ १ ॥
पाणिनिप्रक्रियायां मे प्रसिद्धत्वान्न कौतुकं ।
कलापप्रक्रिया तस्मादप्रसिद्धात्र कथ्यते ॥ २ ॥
कुलिबन्धतमस्तोममपहस्तमिदं मया ।
कलापदीपिका चक्रे सत्पथालोकनाय च ॥ ३ ॥
अत्र कविना सर्गबन्धो लक्षणसूचनाय ०

It ends: इति महामहोपाध्यायश्रीकान्तपण्डितात्मजश्रीपुण्डरीकाक्षकृतायां भट्टिकाव्यटीकायां कलापदीपिकाव्याख्यायां अयोध्याप्रत्यागमनं नाम द्वाविंशः सर्गः समाप्तः ॥

IV. *Kandarpaśarman's Vaijayantī* :

बालं पुराणपुरुषं व्रजकुलरमणीमनोभवानन्दं ।
सजलजलदश्यामं कामं श्रीनन्दनन्दनं वन्दे ॥ १ ॥
नत्वा गौरीनाथपादारविन्दं
ज्ञात्वा भावं पद्मनाभस्य सम्यक् ।
सौपद्मानां प्रीतये भट्टिकाव्ये
चक्रे टीकां धीरकन्दर्पशर्मा ॥ २ ॥
अत्यन्तदुर्गमतमे किल भट्टिकाव्ये
हास्याय केवलमसौ खलु मे प्रसङ्गः ।
किन्त्वेकमस्ति शरणं सुहृदो ऽनसूया
दोषास्पृशो गुणलवग्रहिला हि सन्तः ॥ ३ ॥

* A MS. described by Rāj. Mitra, Notices iv., p. 209, reads विद्याविनोद आचार्यः; cf. above, no. 830.

† The MS. omits this half-stanza.

विद्यासागरटीकायां कातन्त्रप्रक्रिया यतः ।
सुपद्मप्रक्रिया तस्मात् तस्यामेव प्रणीयते ॥ ४ ॥

अत्र तावन्महामहोपाध्यायश्रीभर्तृहरिकविना शब्द-काव्ययोर्लक्षणलक्षितानि महाकाव्यतयाभिधेयानि। अतः सर्गबन्धः काण्डबन्धश्च कृतः । ०

It ends : इति श्रीकन्दर्पचक्रवर्तिकृतायां भट्टिटीकायां [other colophons here add वैजयन्त्यां] ०

V. *Vidyāvinoda*'s *Bhaṭṭicandrikā* :

वन्दे दूर्वादलश्यामं रामं राजीवलोचनं ।
जानकीलक्ष्मणोपेतं भक्ताभीष्टफलप्रदं ॥ १ ॥
नत्वा तातपदद्वंद्वं ज्ञात्वा ग्रन्थकृदाशयं ।
विद्याविनोदः कुरुते टीकां श्रीभट्टिचन्द्रिकां ॥ २ ॥
यत्र रामं घनश्यामं कृपारामं सुखेन सा ।
कौशल्या सुषुवे सूनुं सर्ग आदिः प्रकाश्यते ॥ ३ ॥

अत्र कविना श्रीधरस्वामिसूनुना भर्तृहरिणा सर्गबन्धो महाकाव्यलक्षणसूचनाय काण्डबन्धश्च शब्दकाव्यलक्षणसूचनाय कृतः । ० । आसीमित्यादिस्रग्धराछन्दसा समापनमिति पचीत्यादिमालिनीछन्दसा सर्गनिर्वाह इति दर्शितं ॥ अभूदित्यादि ॥

It ends: इति श्रीविद्याविनोदाचार्यकृतायां भट्टिटीकायां तिङन्तकाण्डे लुङ्विलसितो नाम द्वाविंशतितमः सर्गः ॥

VI. *Bharata* (*-sena*, or *malla*)'*s Mugdhabodhinī* :

नत्वा शङ्करमद्वैगौराङ्गमल्लिकात्मजः ।
भट्टिटीकां प्रकुरुते भरतो मुग्धबोधिनीं ॥ १ ॥ ०

It ends: इति सद्वैद्यगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनकृतायां मुग्धबोधिन्यां भट्टिटीकायां ०

VII. *Rāmacandra's Vyākhyānanda* :

नत्वा श्रीनयनानन्दचक्रवर्तिपदाम्बुजं ।
व्याख्यानन्दो मया ग्रन्थस्तन्यते यत्प्रसादतः ॥ १ ॥
वारेन्द्रवंशसंभूतश्रीरामचन्द्रशर्मणा ।
तन्यते भट्टिकाव्यस्य टीकेयं स्वान्तकारिणी ॥ २ ॥
सोपस्कका नवं मूलं शिष्यान् बोधयितुं मया ।
रचिता बहुशो यत्नात् सुधीभिर्दृश्यतामियं ॥ ३ ॥
वन्द्यः श्रीचक्रवर्ती निगमगणगुणैर्वैर्गसंतोषिता श्रीर्
धीराः सर्वत्र सभ्याः समितिषु कथिते नामधेये तु तस्य ।
ज्ञानन्यज्ञानधारातिमिरततिरविं शब्दसंतानसिंधुं
तं जातो यो धरिण्यां पदनिकरकलापाटवीकेशरी [सः ॥ ४ ॥
अनुग्राह्या वयं धीरा दृश्यतां यत्नतो मुदा ।
व्याख्यानन्दो न भायन्ते पण्डिताः परनिन्दकाः ॥ ५ ॥

महाकाव्यस्य आदौ आशीर्नमस्कारस्तु निर्देशो वा कर्तव्यः । ०

This commentary only extends to vi. 20, where it ends: सार्वधातुक इति दीर्घो न स्यात् अधिकं कातन्त्रे प्रपञ्चितं ॥

The colophon of *Sarga* II. runs:

व्याख्यानन्दे मनोरमे श्रीरामचन्द्रनिर्मिते ।
संपूर्णो द्वितीयः सर्ग आदृत्ये धीमतां सदा ॥

of *Sarga* V :

समाप्तः पञ्चमः सर्गो व्याख्यानन्दे विनिर्मिते ।
जहार रावणो यत्र सीतां श्रीरामशर्मणा ॥

For another commentary (*Subodhinī*) by *Rāmacandra Vācaspati*, see Rāj. Mitra, Notices viii., p. 220.

VIII. The last nine leaves contain an epitome, or *anukramaṇikā*, written in an excellent, larger hand :

अथाशेषविशेषेण बालान् व्युत्पिपादयिषुश्रीमद्भर्तृहरिकृतस्य रामायणानुयायिभट्ट्याख्यग्रन्थस्य विषयसंख्याछन्दसां प्रकाशेन तद्ग्रन्थस्य व्याख्यायां कस्यचिज्जनवरस्यातिशयानुरागः समजनि। अनन्तरं च तदभिप्रायविदा केनचिद्विप्रेण तदादिष्टेन च तद्ग्रन्थस्य व्याख्यासंपर्केण व्याख्यासाराभिधो ग्रन्थः समकारि ॥ तत्र प्रथमं रुचिराछन्दसा अभून्नृप इत्यादिना ०

It ends: समाप्तेयं भट्टिकाव्यस्य स्थूलव्याख्या ॥

At the end of the above seven commentaries, (fol. 693*b*), a note has been added, likewise in the Bengālī character, enumerating the authorities (*pramāpaka*) referred to by the several commentators. We extract the more modern and less common names :—

Jayamaṅgala :—*Durgasiṃha, Vardhamānamiśrāḥ, Śrīpatidatta.*

Harihara :—*Kātantrapradīpa, Kshīrasvāmin, Goyīcandra, Jayamaṅgalā, Ratnamālā.*

Puṇḍarīkāksha :—*Kātantrapradīpa, Kramadīśvara, Jayamaṅgalā, Durga, Durghaṭa, Bhāgavṛittikāra, Vidyānanda, Śrīpatidatta, Svāmin.*

Kandarpa :—*Kāvyaprakāśa*, *Kramadīśvara*, *Kshīrasvāmin*, *Govindabhaṭṭa*, *Jayamaṅgalā*, *Daṇḍin*, *Durgasiṃha*, *Durghaṭa*, *Bhāgavṛittikāra*, *Rabhasa*, *Ramānātha*, *Vardhamānamiśrāḥ*, *Vidyānanda*, *Vidyāsāgara*, *Śrīpadma*, *Supadmapariśishṭa*..

Vidyāvinoda:—*Ujjvaladatta*, *Kalāpa(ḥ)*, *Kīcakayamaka*, *Kshīrasvāmin*, *Gadasiṃha*, *Goyīcandra*, *Candravṛittikāra*, *Jayamaṅgalā*, *Durgasiṃha*, *Durghaṭa*, *Devamiśra*, *Dhātucandrodaya*, *Ratnamālā*, *Rāmārcanacandrikā*, *Vidyāsāgara*, *Śāradātilaka*, *Śrīpatidatta*, *Saṃgītadāmodara*.

Bharata :—*Kramadīśvara*, *Kshīrasvāmin*, *Jayamaṅgalā*, *Durgasiṃha*, *Devīdāsacakravartin*, *Dhātucandrodaya*, *Rantideva*, *Rāmananda* (*ācārya*), *Vidyānivāsa*, *Śrīpatidatta*.

For yet another commentary on the *Bhaṭṭikāvya* (*Subodhinī*, by *Kumudānanda*), see Rāj. Mitra, Notices iv., p. 209.

[H. T. Colebrooke.]

923.

2537. Foll. 417; size 10 in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī, in the 16th century; nine lines in a page.

Bhaṭṭikāvya, with the commentary of *Jayamaṅgala*.

Colophon as in the Calcutta edition (1828).

[Gaikawar.]

924.

730. Foll. 112; size 12¾ in. by 4 in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Bharata's commentary (*Mugdhabodhinī*) on the *Bhaṭṭikāvya*.

The author is said to have lived at Kānchrāpārā in the Hoogly district, about 150 years ago. Rāj. Mitra, Notices vi., p. 145.

[H. T. Colebrooke.]

925.

2525b. Foll. 11; size 10½ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, in the earlier part of last century; twelve lines in a page; the writing has suffered, apparently from damp, in several places, especially on the first three leaves.

Kavirahasya, a poem in praise of a Dekhan king *Kṛishṇarāja*, composed by *Halāyudha*, with the view of illustrating the meaning and present-stem formation of roots similar in sound and form. [A.]

It begins:

जयन्ति मुरजित्पादनखदीधितिदीपिकाः ।
मोहान्धकारविध्वंसान्मुक्तिमार्गप्रकाशिकाः ॥ १ ॥
लोकेषु शास्त्रेषु च ये प्रसिद्धाः
काव्येषु ये सत्कविभिः प्रयुक्ताः ।
उच्चित्य तांश्चिद्वविनोदनाय*
शब्दानहं धातुभिरुद्धरामि ॥ २ ॥
एकार्था एकशब्दाश्च नानार्थाश्चैकवाचकाः ।
सदृशार्थाभिधानाश्च भिन्नार्थाः सदृशाक्षराः ॥ ३ ॥
एकार्थास्तुल्यशब्दाश्च निबध्यन्ते ऽत्र धातवः ।
धातुपारायणाम्भोधेः पारोत्तीर्णधिया मया ॥ ४ ॥

अस्त्यगस्त्यमुनिज्योत्स्नापवित्रे दक्षिणापथे ।
कृष्णराज इति ख्यातो राजा साम्राज्यदीक्षितः ॥ ५ ॥
गोपायति क्षितिमिमां चतुरब्धिसीमां
पापाज्जुगुप्सत उदारमतिः सदैव ।
वित्तं न गोपयति यस्तु वनीपकेभ्यो†
धीरो न गुप्यति महत्यपि कार्यजाते ॥ ६ ॥
अग्निं पृणाति पृणति द्विजदेवताश्च
प्रीणाति बान्धवजनानतिथीन् पृणोति ।
यः प्रीयते प्रणयिषु प्रयते च भृत्यान्
यं प्राययन्ति‡ कविसूक्तरसायनानि ॥ ७ ॥

---

* B. orig. विपश्चितां चित्त °, corrected (by Colebrooke) to उच्छ्रयताम्; तच्चिंत्यतां A. C.; उच्चित्य तान् विज्ञविनोदनाय D.

† वनीयकेभ्यो A.

‡ Thus B (see comm.); प्रीणयंति A. C. D.

धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकं
चूतं धुनाति धुवति स्फुटितातिमुक्तं ।
वायुर्विधूनयति चम्पकपुष्परेणून्
यत्कानने धवति चन्दनमञ्जरीश्च* ॥ ८ ॥
कायो न जीर्यति जृणाति न यस्य शक्तिर्
नो जूर्यते भुजबलं न जृणाति तेजः ।
यच्छ्रियां जरति चेतसि भोगतृष्णा
तेषां वपूंषि विपिनेषु न जारयंति ॥ ९ ॥

The work consists of 272–274 *ślokas*; in the present MS. the numbers run up to 273; no. 262 having been omitted. The last two *ślokas* read as follows:

नयन्ते यद्गुणाः सर्वान् † यस्तान्नयति दिङ्मुखं ।
श्रिया मृडति मृड्णाति सरस्वत्या च संपदा‡ ॥
इति समाप्तमवाप्तगुणोदयं
कविरहस्यमिदं रसिकप्रियं ।
सदभिधाननिधानहलायुध -
द्विजवरस्य कृतिः सुकृतात्मनः ॥
इति हलायुधकृतं कविरहस्यं समाप्तं ॥ [GAIKAWAR.]

926.

346b. Foll. 17; 4to; size 11½ in. by 9 in.; large, clear Devanāgarī writing; thirteen lines in a page; European paper (watermark 1802).

Kavirahasya [B].

In the margins of the first few pages, Colebrooke has noted the roots with their (Sanskrit) meanings and class-numbers.

[H. T. COLEBROOKE.]

927.

890c. Foll. 10; size 9½ in. by 4¼ in.; fair, small Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

The same work. [C.]

The MS. is dated Saṃvat 1811.

[H. T. COLEBROOKE.]

928.

726b. Foll. 16; size 12½ in. by 4½ in.; good, recent Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kavirahasya-ṭīkā, an explanation of the verbs used in the above recension of the *Kavirahasya*.

The MS. begins with the first two *ślokas* of *Halāyudha's* introduction, after which it proceeds:

प्राक्पदार्थौ विभजते हंसः क्षीरोदकं यथा ।
विदुषां शब्दसिद्ध्यर्थं सा नः पातु सरस्वती ॥

जयन्तीत्यादिश्लोकद्वयमतिसुबोधं ॥ एकार्था ० ॥ एकार्था एकशब्दाश्चेति । यथा पुष्यति पोषति पुष्णाति नानार्थाश्चैकवाचकाः । श्लिष्यति श्लेषति आलिङ्गनदहनार्थौ । सदृशार्थाभिधानाश्चेति सदृशार्थाः शब्दाश्च । यथा पुष्यति पूषति । अत्र पुषपूषशब्दौ पुष्टिवृद्ध्यर्थौ नानार्थाभेदे ऽपि सदृशौ ॥ भिन्नार्थाः सदृशाक्षरा इति यथा पिवति पीवति अत्र वर्णसाम्ये ऽपि स्थौल्यपानाभ्यामर्थाभ्यामत्यन्तविसदृशौ ॥ ० ॥ एकार्थास्तुल्यशब्दाश्चेति यथा निवस्ते निवासयति । अत्र निवस्त इत्यादौ निवस आच्छादने इति चुरादौ । उभावपि आच्छादनार्थौ । अत्र सदृशशब्दार्थत्वमुपदेशापेक्षया ग्राह्यं धातूनां विकरणादिजनितवैकृत्यसंभवात् । धातु । ० अनेनोपासितगुरुत्वमाह । उपासितगुरूणां हि पुंसां प्रबन्धाः सुखचरित इत्युपादेया भवन्ति ॥ अस्त्यगस्त्य ० ॥ सुबोधं ॥ गोपायतीति गुपू रक्षणे नित्यायः परस्मैपदी । जुगुप्सत इति गुप गोपनकुत्सनयोः भ्वाद्यात्मनेपदी नित्यं सनन्तः । गोपयतीति चुरादौ पट पुट इत्यादि दण्डकपाठे गुपूधातुरप्रकाशनार्थः । गुप्यति इति गुप व्याकुलत्वे दिवादौ ॥ पृणातीति पृ तर्पणे क्र्यादौ पृणतीति पृण् प्रीणने तुदादौ प्रीणातीति प्रीञ् तर्पणे क्र्यादौ पृणोतीति पृ तर्पणे स्वादिः प्रीयत इति प्रीञ् प्रीतौ दिवादिः । प्राययन्तीति प्रीञ् तर्पणे चुरादौ आधृषादिषु पठ्यते यत्र निजपक्षे वा रहणसामर्थ्यात् न्यादिविकरण शबेव भवति । प्राययन्तीति प्रीणयन्ति अत्र स्वार्थादेव धातोश्चुराद्विनिचि कृते वृद्ध्यादिः आदित्वात् धीञ् प्रीञ् कातन्त्रसूत्रं च (iii. 6, 24) धूञ्प्रीञात्यो[नै] नृतानि धातुवृत्तं(!) धातुप्रदीपादिष्वेवं धातुपारायणे नैव सामान्ये ग्रहणं अत एव प्रीणयन्तीति क्वचित्पाठः ॥ ०

It ends: ॥ २७१ ॥ नीञ् प्रापणे भ्वादिः नय क्षरणे भ्वाद्यात्मनेपदी मृड क्षरणे भ्वादिक्र्याद्योः ॥ [२७२] ॥ समाप्तेयं टीका ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

---

* केशरपुष्परेणून् ० चंदनवल्लरीश्च B. C.

† नयंति ० A; तद्गुणाः सर्वे A. C.

‡ यो मृडति मृड्णाति सरस्वत्या च यः सदा B.

929.

45b. Foll. 16; size 9 in. by 3¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of the latter part of last century; 10–13 lines in a page.

Kavirahasya-vivṛiti, another commentary on the same recension of the *Kavirahasya*.

It begins: गोपायतीति । गुपू रक्षणे भौवादिकः । जुगुप्सते निंदति । गुप गोपनकुत्सनयोरयमपि भौवादिको निंदायां नित्यसन्नंतः । जुगोपयतीति गुपू रक्षणे चौरादिकः । गुप्यतीति गुप व्याकुलत्वे दैवादिकः ॥ ६ ॥ अग्निं पृणातीति पृ पालनपूरणयोः क्र्यादिः प्वादित्वाद्ध्रस्वः । ०

It ends: ॥ २७२ ॥ नयंत इति णीञ् प्रापणे भ्वादिरुभयपदी । अतो नयतीत्यपि सिद्धं ॥ [२७३] ॥ इति कविरहस्यविवृतिः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

930.

ˑ2539c. Foll. 20; size 9½ in. by 4¼ in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1650; 10–12 lines in a page.

Halāyudha's Kavirahasya, in a different recension from that contained and explained in the foregoing MSS. The MS. (D) begins:

जयंति ० १ ॥

प्राणायामश्रमोद्भूतस्वेदार्द्रः पातु वः शिवः ।
गंगोपगूहनभ्रांत्या पार्वत्या वीक्षितः क्षणम् ॥ २ ॥

लोकेषु शास्त्रेषु च ० ॥ ३ ॥

एकार्था एकशब्दाश्च भिन्नार्था एकवाचकाः ।
तुल्यार्था तुल्यशब्दाश्च नानार्थाः सदृशाक्षराः ॥ ४ ॥

एकार्थाः समशब्दाश्च ० ॥ ५ ॥ युग्मम् ॥

अस्त्यगस्त्यमुनिज्योत्स्नापवित्रे ० ॥ ६ ॥

गोपायति क्षितिमिमां चतुरब्धिसीमां
धीमान्न धर्मवचनाच्च जुगुप्सते यः ।
वित्तं न गोपयति यस्तु वनीपकेभ्यो
धीरो न गुप्यति महत्यपि कार्यजाते ॥ ७ ॥

अग्निं पृणाति पृणति द्विजदेवताश्च
प्रीणाति सज्जनमनांसि पृणोति धर्मं ।
यः प्रीयते प्रणयिषु प्रयते च बंधून्
यं प्रीणयंति कविसूक्तिरसायनानि ॥ ८ ॥

धर्मं व्याप्रियते पिपर्ति पृथिवीं यः पारयत्याश्रमं
शश्वत्पारयति व्रतानि विधिवद् ब्रह्मैकताने स्थितः ।
सर्वस्यापि च पूरयत्यभिमतं यः किंचिदापूरयेत्
पूर्यंते च मनोरथाः सुकृतिनो यस्यार्थसंदर्शनात् ॥ ९ ॥

यस्यांहः क्षयति क्षयंति रिपवः ० ॥ १० ॥

धूनोति चंपकवनानि ० केसरपुष्परेणून् ।
० चंपकमंजरीश्च ॥ ११ ॥

यो धर्मं श्रुतिनिर्मलेन मनसा मीमांसते ० ॥ १२ ॥

This seems to be the recension referred to by Prof. Bhandarkar in his Report (1887) on the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Pres., 1883–4, p. 9. *Śloka* 168 of the present MS. (164 of the comm.) runs as follows:

तोलयत्यतुलं शक्त्या यो भारं भुवनेश्वरः ।
कस्तं तुलयति स्थाम्रा राष्ट्रकूटकुलोद्भवम् ॥

and *śl.* 185 (comm. 182):

सोमं सुनोति यज्ञेषु सोमवंशविभूषणः (!) ।
पुरः सवति संग्रामे स्यंदनं स्वयमेव यः ॥

The corresponding *ślokas* (206 and 242) of the other recension read thus:

यस्तोलयति दारिद्र्यकर्दमे पतितान्नरान् ।
तुलयत्यपि देवेंद्रं संग्रामे भुजविक्रमात् ॥

यथा सुवति संग्रामे स्वयमेव जवेन यः ।
सोमं सुनोति यज्ञेषु परलोकजिगीषया ॥

This MS. has 301 couplets, ending thus:

अनुकूलति यो धर्ममनुकूलयति द्विजान् ।
इंधे यस्य मतिर्नित्यमेधते श्रीश्च सर्वदा ॥ ३०० ॥

इति समाप्तसदागमगुणोदयं
कविरहस्यमिदं रसिकप्रियं ।
सदभिधानहलायुधसंज्ञक-
द्विजवरस्य कृतिः सुकृतात्मनः ॥ ३०१ ॥

इति कविरहस्यं काव्यं समाप्तं ॥ [GAIKAWAR.]

931.

2539d. Foll. 29; size and handwriting as of preceding MS.

Kavirahasya-ṭīkāvacūri, a commentary on the second recension of the *Kavirahasya*.

It begins:

गोपायातीति। गुपू रक्षणे भ्वादौ। गुपि गोपनकुत्सनयो-र्भ्वादिः। लोकृतकैरघुलघुलोचवृषगुपधूपेति। चुरादौ दंडकधा-कधातुस्तादर्थ्ये चतुर्थी। विश्वदानेन याचकान् वंचयति। गुप च व्याकुलत्वे। कार्यमेव कार्यजातं। स्वार्थे जातप्रत्ययः॥ ७॥ पणिनं पृणातीति। पृश पालनपूरणयोः व्र्यादौ। पृणत् प्रीणने तुदादौ। पृंट प्रीतौ स्वादौ। प्रीञ् च प्रीतौ दिवादौ। °

The system followed by the commentator is evidently that of *Hemacandra's Dhātupārāyaṇa*.

The MS. ends: अनुपूर्वः कूल वरणे भ्वादौ। अनुकू-लान्करोति णिज् बहुलमिति णिग्। प्रि इध्मे प्रदीप्तौ [? l. ञि इंधैप् दीप्तौ *Dhātup.*] रुधादौ। रधि वृद्धौ भ्वादौ। ओशब्दः समाप्तौ मंगलार्थः॥ इति कविरहस्यटीकावचूरिः॥

[GAIKAWAR.]

932.

3244. Foll. 33; size various; well written, by *Lālā Mahatā Barāya*; European paper.

I. *a. c.* Foll. 4 and 9 resp.; size 8½ in. by 6½ in.; 14–16 lines in a page.

Grammatical fragments.

a) Rules and examples regarding the formation of denominatives and intensives.

Beg. काकेव श्यामायते दुःखादयो वृत्तिविषये तद्वति वर्त्तते °

c) The beginning of a *Dhātupāṭha*: भू सत्तायां॥ चिन्नी संज्ञाने॥ अत सातत्यगमने॥ °

From fol. 3, roots arranged alphabetically (in separate lines), with *anubandhas* and meanings: अघ· त्· क्· तत्कृतौ॥ अंक· अंग· त्· क· पदे· लक्षणे॥ °

II. *b. d.* Foll. 3 and 17, size 9½ in. by 7 in.; and 12½ in. by 7¾ in. resp.; 15–23 lines in a page.

Fragments of poetry, and copies of inscriptions; in fact, specimens of penmanship; *d*) also including three leaves, containing the names of the days of the fortnight; the *lokapālas*, and the numerals.

[SIR CH. WILKINS.]

933.

2542c. Foll. 2; size 10 in. by 4½ in.; well written, in the Jaina type of Devanāgarī, about A.D. 1650.

I. Foll. 1 and 2*a* contain the *gaṇas svarādi* (*Pāṇ.* I., 1. 37), *cādi* (I. 57), and a *gaṇa*, beginning with *tataḥ*, *atra*; and, finally, a number of declensional and conjugational forms [*prathamādivibhaktyantapratirūpakāḥ* and *tibādivibh.*]. The margin of these pages contains glosses, partly in Sanskrit, partly in Bhāshā.

II. Fol. 2*b* (19 lines) contains a passage of 28 *ślokas* from a *Kosha*, beginning:

रुक् शोभाकिरणेच्छासु वाग् भारत्यां वचस्यपि।
सद् विद्यमाने सत्ये च प्रशस्तार्चितसाधुषु॥
ककुद् भूपतिचिह्ने स्यात् प्रधानवृषभांगयोः।
धूर्यानवदने भारे पूः शरीरे पुरे तथा॥

[GAIKAWAR.]

934.

2924. Foll. 10; size 13¾ in. by 3 in.; 4–16 lines in a page.

Specimens of various alphabets, viz. Grantha, Uṛiyā, Tibetan, Devanāgarī (the ordinary modern character as well as that used in Buddhist books and the lapidary character in Chinese Buddhist inscriptions), Bengālī, Gujarātī and Telugu.

The description on the title-page is 'Various sorts of letters found in *Karaṇḍavyūha*.'

[B. H. HODGSON.]

935.

3243. Foll. 131; size 14½ in. by 9 in.; Devanāgarī character; written by a European hand, for the most part in three columns; many pages left blank.

Grammatical notes and paradigms.

Foll. 1–2 contain the alphabet and conjunctions of letters; 3–9 blank;
fol. 10, case-endings, and some grammatical terms;
foll. 11–32, declensional paradigms;
foll. 32*b*–33, degrees of comparison;
foll. 34–37, formation of feminines;
foll. 38–43, pronominal declension;
foll. 44–45, personal terminations;
foll. 46–131, conjugational paradigms.

[H. T. COLEBROOKE.]

936.

1086. Some sixty folio leaves of European and Indian paper.

Various grammatical and lexicographic materials, compiled by, and for, Colebrooke.

[H. T. COLEBROOKE.]

937.

3109. Foll. 93; size various; Devanāgarī and English.

Some of Colebrooke's grammatical materials.

a) Foll. 43; size 19½ in. by 12 in.; Colebrooke's manuscript copy of the 24th chapter of his Sanskrit grammar; treating of the 2nd and 3rd classes of verbs.

b) Foll. 12; size 17 in. by 11 in.; a compilation of derivatives from verbs of the first class of the *Dhātupāṭha*, with references to, and quotations from, commentaries, *Koshas* and grammatical works; and English equivalents both of the roots and derivatives.

c) Foll. 38; size 15 in. by 9½ in.; derivatives from verbs of the remaining classes.

[SIR E. T. COLEBROOKE.]

938.

2873. Foll. 65; size 12 in. by 8 in.

The MS. copy of a Sanskrit grammar; in the Grantha character, explained in Latin. It bears the same title as that of *Paulinus a S. Bartholomæo*, viz.

Sidharubam seu *Grammatica 'Samscridamica.* It is similarly arranged, and contains on the whole the same paradigms, though it is much more concise in the explanatory part.

[MACK. COLL.]

---

10. PRĀKṚIT GRAMMAR.

939.

1120c. Foll. 18; size 12 in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī, towards the end of last century; ten lines in a page.

Prākṛita-prakāśa, a grammar of the *Prākṛit* dialects, by *Vararuci*; with *Bhāmaha's* commentary, entitled *Manoramā*.

The work has been edited by Prof. E. B. Cowell (1854). [H. T. COLEBROOKE.]

940.

2160. Foll. 21, the first of which is missing; size 11 in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī; ten lines in a page.

Another copy of the *Prākṛita-prakāśa*, with the *Manoramā*.

The MS. begins from एकादशो in the comment on I. 5.

Dated: संवत् १६१० भाद्रपावदद्वितीया लिखितं ॥

[GAIKAWAR.]

941.

1503c. Foll. 77; size 11¾ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; eleven lines in a page.

Prākṛita-saṃjīvanī, a commentary on the *Prākṛita-prakāśa*, by *Vasantarāja*. Imperfect at the beginning; the MS. commencing in the middle of the comment on i. 2.

It ends: इति वसन्तराजविरचितायां प्राकृतसञ्जीवनीवृत्तौ निपातविधिरष्टमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

Cf. Cowell, *Prākṛitaprakāśa*, p. x.; *Pischel, De Grammaticis Prācriticis*, p. 17.

[H. T. COLEBROOKE.]

942.

563. Foll. 88; size 12½ in. by 4½ in., indifferent, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Hemacandra's Prākṛit grammar in four *pādas* of *sūtras*, with a *vṛitti*; forming the eighth and last adhyāya of the author's *Śabdānuśāsana*, or *Siddhahemacandra*. A complete, but very inaccurate, copy.

The work has been edited, in the Roman character, with a German translation and notes, by R. Pischel, 1877, 1880. See also Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 410, 411.

At the end this MS. contains the four *ślokas* (referred to by Aufrecht and Pischel), according to which *Hemacandra* (A.D. 1088–1172, acc. to *Bhāo Dājī*) composed this grammar at the request of *Jayasiṃhadeva*, or *Siddharāja*, a descendant of *Mūlarāja*, of the *Cālukya* family.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचितायां सिद्धहेमचंद्राभिधानस्वोपज्ञशब्दानुशासनवृत्तौ ० अष्टमाध्यायः समाप्तः । समाप्तेयं वृत्तिः । अथ सूत्रसंख्या सूत्र ११११९ ॥

आसीद्विशांपतिरमुद्रचतुः स[मुद्र]-
मुद्रांकितक्षितिभरक्षमबाहुदंडः ।
श्रीमूलराज इति दुर्धरवैरिकुंभि-
कंठीरवः शुचिचुलुक्यकुलावतंसः ॥ १ ॥
तस्यान्वये समजनि प्रबलप्रताप-
तिग्मद्युतिः क्षितिपतिर्जयसिंहदेवः ।
येन स्ववंशसवितर्यपरं सुधांशौ
श्रीसिद्धराज इति नाम निजं व्यलेखि ॥ २ ॥
सम्यग्निषेव्य चतुरश्चतुरोऽप्युपायान्
चित्वोपभुज्य (l. जि०) च भुवं चतुरब्धिकांचीं ।
विद्याचतुष्टयविनीतमतिर्जितात्मा
काष्ठामवाप पुरुषार्थचतुष्टये यः ॥ ३ ॥
तेनातिविस्तृतदुरागमवि[प्र]कीर्ण-
शब्दानुशासनसमूहकदर्थितेन ।
अभ्यर्थितो निरवमं विधिवद्व्यधत्त
शब्दानुशासनमिदं मुनिहेमचंद्रः ॥ ४ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

943.

784b. Foll. 36; size 9¾ in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing of about the middle of last century; eight lines in a page.

Pādas I. and II. of the same work. A good MS. with numerous marginal glosses.

[H. T. COLEBROOKE.]

944.

2900. Foll. 288; 4to.; size 9¼ in. by 7 in.; European paper (watermark 1806).

The *Prākṛit* words, cited as examples in *Hemacandra's Prākṛit* grammar, written in one column on each page, with the *Saṃskṛit* equivalents, both of them written in the Bengālī character. These two columns are followed by the English equivalents, and, from p. 10, also by the transliterated *Prākṛit* and *Saṃskṛit* words written in lead pencil.

According to Prof. Pischel (Hemacandra's Grammatik der Prākritsprachen I., p. vii.), this list is incomplete and compiled from untrustworthy MSS. [BIBL. LEYDENIANA.]

945.

3213. Foll. 88; size 10¼ in. by 3¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1550; seven, from fol. 17 eight, lines in a page.

Prākṛita-candrikā, a *Prākṛit* grammar, by *Krishṇa Paṇḍita*, son (and pupil) of *Śesha Nṛisiṃha*.

The work is modelled after the author's *Padacandrikā* (above, no. 903).

It begins:

अलिकुलमंडितगण्डं प्रत्यूहव्यूहतिमिरमार्तण्डं ।
सिन्दूरारुणशुण्डादण्डं वेतण्डतुण्डमवलम्बे ॥ १ ॥
कलितकलमपुस्तन्यस्तहस्ताग्रमुद्रा
दिशतु लिखनशुद्धिं शारदा सारदा नः ।
प्रतिवदनसरोजं या कवीनां नवीनां
वितरति मधुधारां माधुरीणां धुरीणां ॥ २ ॥
श्रीनृसिंहगुरोर्नत्वा पदपङ्कजतद्वजं ।
विशदार्थां शिशुहितां कुर्वे प्राकृतचंद्रिकां ॥ ३ ॥
प्रकृतिः संस्कृतं तत्रभवत्वात्प्राकृतं स्मृतं ।
तद्भवं तत्समं देशीत्येवमेतत्त्रिधा मतं ॥ ४ ॥
प्रकृतिप्रत्ययांशाभ्यां विकृतं तद्भवं यथा ।
गोरीश्रा देउ सोहग्ग सामिद्धिं पाश्रइं सई ॥ ५ ॥
यत्केवलप्रत्ययांशे विकृतं तत्समं यथा ।
हरिणो चरणे चारु नुमो कमलकोमले ॥ ६ ॥ °

इति सामान्यविधिप्रकाशः fol. 11; follow modifications of letters to fol. 35*b*; इत्यव्ययानि fol. 38; declensions, numerals, etc; इति ° स्याद्यंतप्रकाशः संपूर्णः fol. 58 (numbered 57; two leaves being marked 28).

The *Tiṅanta* (paged separately 1–30) begins: अथ तिङो निरूप्यंते ॥ धातोर्हलंतस्यादंतः । हलंतस्य धातोरंते अकारः प्रयोक्तव्यः । भमइ । उवसमइ । तुधइ । कुणइ । किणइ । हणइ । हलंतस्य किं । होइ । जम्भाइ । लोप्या विकरणाः क्वचित् । संस्कृते सिद्धरूपे प्राकृताः शवादयो विकरणा निवर्त्त्याः । होइ । तुधइ । सुमइ । मरइ । करइ । क्वचित् किं । जपइ ॥ ° Fol. 81 इति तिङन्तप्रकाशः ॥ * ॥ क्त्वातुमुनतव्येषु घेत् ग्रहेः । क्त्वादिषु परेषु ग्रहेर्घेदित्यादेशः स्यात् । घेत्तूण । घत्तुआण । क्वचिन्न भवति । गिण्हिहत्त । तुम् घेत्तुं । तव्य । घेत्तव्वं ॥ वचेस्तु वोत् ॥ ° It ends:

तदिमां पदचंद्रिकानुजातां
प्रणुतां प्राकृतचंद्रिकां विदग्धाः ।
परिशील्य चिरादपास्ततापाः
कविगोष्ठीषु विहारमातनुध्वं ॥ १ ॥
इति कृतिपरितोषप्रार्थनालंपटेन
प्रकटितपरभागा शेषकृष्णेन सेयं ।
रचयतु गुरुतोषं शेषवंशावतंसं
गुरुमिह नरसिंहं प्रार्थिता तत्पदाब्जे ॥ २ ॥
इति श्रीकृष्णपंडितविरचिता प्राकृतचन्द्रिका समाप्ता ॥

[?]

946.

1106. Foll. 47; size 12½ in. by 4 in.; modern Bengālī writing, by two or three different hands; seven or eight lines in a page.

Prākrita-kalpataru, a grammar of the *Prākṛit* dialects, by *Rāma Tarkavāgīśa*.

It consists of three chapters (or branches, *śākhā*), which are subdivided into (10, 3, 3) clusters (*stavaka*), consisting again of paragraphs or stanzas (called flowers, *kusuma*).

The work begins with an introductory section, which is, however, incomplete: of 14 *kusuma* only a few *ślokas* remain, and these partly in a very corrupt condition, the first two leaves being written more carelessly than the greater part of the MS.

It begins:

नमो गणेशाय॥ प्राच्यभवदिवा आभीरकर्णाटकमध्यदेशजाः॥
स्युर्गुर्जरद्राविडपश्चिमभेदा इतसिर्क सचितवचसस्मात् ।
दे भूयांस इतीह सुरवोपरशन्त्याहं मूलोपवसिता मम ॥
कांककयकशूरसेन (l. कैकेयक °) पाञ्चालगौडप्रभवक्रमेण ।
समागधद्रावडमूरुमभेदं भाषाविशुद्धं मतमर्पणुद्धं ॥ २ ॥
तथा चतुःपादविशुद्धमन्यदत्रत्वमेकादशधा तदित्थं ।
तेषां स्थितानामशिर्यदौ न सन्ति वोधे सधवोशुपाया ॥ १२ ॥
एतासु लङ्केश्वरभाषितासु भाषासु कौतूहलशालिनो ये ।
तेषां प्रमोदाय कृतिर्ममैषा सेत्वादिकाव्यानि पदान्यकारि ॥
सर्वासु वाचास्विह हेतुभूतां भाषां महाराष्ट्रभवां पुरस्तात् ।
निरूदयिष्यामि यथोपदेशं श्रीरामशर्माहमिमां प्रयत्नात् ॥ १४ ॥
इति प्राकृतकल्पतरौ चतुर्दशकुसुमैः स्वरूपनिरूपणं ॥ * ॥

तत्रादौ वक्ष्यते । अदन्तात्सुरोत् (*Varar.* 5, 1) । नपुंसकात्सोर्बिन्दुः (5, 30) । इदुदन्तयोः सो दीर्घः । पदान्त्यस्य हलो लोपः (4, 6) । °

इति ° चतुर्विंशतिभिः कुसुमैरचस्तवकं fol. 6*b*; इति ° षोडशकुसुमैर्द्वितीयस्तवकः fol. 8*b*; इति ° विंशतिकुसुमैर्युक्तस्तवकः fol. 12; ° विंशतिकुसुमैः सन्धिस्तवकः fol. 14*b*;—(?) some omission at fol. 19, where parag. 24 is followed by 14; the end of the 6th and beginning of 7th *stavaka* apparently wanting;—

इति ० पञ्चत्रिंशत्कुसुमैः सुबन्तस्तवकः fol. 22; ० पञ्च[दश] कुसुमैस्तिङन्तस्तवकः fol. 26; ० द्वाचत्वारिंशत्कुसुमैर्लोदिस्तवकः fol. 33*b*; इति ० प्राकृतशासने कल्पतरौ दशभिः स्तवकैः प्रथमशाखा निरूक्ता ॥ fol. 34.

विरच्यते संप्रति सौरसेनी
पूर्वैव भाषा प्रकृतिः किलास्याः । ०

इति ० अष्टत्रिंशत्कुसुमैः प्रथमस्तवकः fol. 37; ० द्वात्रिंशत्कुसुमैर्द्वितीयाख्यायां मागध्यर्धमागधीदाक्षिणभाषानिर्णयो नाम द्वितीयस्तवकः fol. 39*b*; इति ० एकत्रिंशत्कुसुमैस्तृतीयस्तवकः। इति ० त्रिभिः स्तवकैर्द्वितीयशाखा निरूक्ता ॥ fol. 42.

निरूच्यते संप्रति नागरादि-
क्रमादपभ्रंश इह प्रसिद्धा । ०

इत्यपभ्रंशस्तवकः fol. 45; ० द्राविड्याद्यपभ्रंशस्तवकः fol. 46; follow the *Paiśācī* and *Pāñcālī*.

It ends: एवं लक्ष्यदृष्ट्या सर्वासां भाषाणां संकरो द्रष्टव्यः॥ इति प्राकृतशासने कल्पतरौ पञ्चदशकुसुमैस्तृतीया शाखा निरूक्ता॥ इति श्रीरामतर्कवागीशभट्टाचार्यविरचितसमस्तपञ्चाशत्त्रिशती-विनिर्मितशाखात्रयेण फलवान् कल्पतरुः संपूर्णः ॥

Then follow three *indravajra* half-stanzas, the last two of which run thus:

तुसैव (?) तुष्ट्यै फलवान् सुपद्यैर्
स्वावोदितः (? स्वारोपितः) कल्पतरुस्त्रिशाखः ॥
नंनम्य लम्बोदरपादपद्मं
दन्त्यभ्रभूपालमिते शकाब्दे ॥

If this date (*Śaka* 1608 = A.D. 1686) does not refer to the composition of the book, it must belong to a former MS.

On this MS. cf. Lassen, Institutiones Linguæ Pracriticæ, p. 19 seq. [H. T. COLEBROOKE.]

II. Lexicography (Kosha).

947.

258. Foll. 93 (one of which, 77, is left blank); size 11 in. by 9 in.; good, large Devanāgarī handwriting; 14 lines in a page; European paper (watermark 1802); bound in the European style.

Amarasiṃha's Nāmaliṅgānuśāsana, usually called *Amarakosha*. Carefully corrected throughout.

Edited by H. T. Colebrooke (1808 and 1825) and A. Loiseleur Deslongchamps (1839); as also repeatedly in different parts of India.

A new edition of the text, with the commentaries of *Kshīrasvāmin* and *Bṛihaspati Rāyamukuṭa*, is now being brought out by Anundoram Borooah, at Berampore (part ii. to i. 5, 5.).

[H. T. COLEBROOKE.]

948.

2808. Foll. 86; size 9 in. by 7 in.; modern Devanāgarī writing; 17–19 lines in a page; bound in the European style.

Amarakosha, with a partial interlinear English translation.

A note on the cover states, that "the whole was fairly copied out by Sir Charles Wilkins, with the addition of notes and renderings."

[SIR C. WILKINS.]

949.

2413. Foll. 112; size 7¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 8–10 lines in a page; foll. 37*b* and 38 are left blank.

Amarakosha.

A note, written in red pencil, on the fly-leaf, and signed C. W., states that it is "a very imperfect copy," though a former owner had called it, on the same leaf, "The *Ammar Kosh* compleat (!) in 3 parts." The MS., though probably not very defective in extent, is certainly not very correct. [R. JOHNSON.]

950.

2336. Foll. 114; size 10 in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; seven or eight lines in a page; foll. 14*a* and 27*b* are left blank.

Amarakosha. Incomplete, and rather incorrect. The MS. ends with *śloka* 31 of the 10th (*śūdra-*) *varga* of *kāṇḍa* II.

[GAIKAWAR.]

951.

2475. Foll. 87; size 11 in. by 8 in.; legibly written, in Devanāgarī; seven lines in a page; modern; bound in the European style.

Amarakosha. *Kāṇḍa* II. [R. JOHNSON.]

952.

2776. Foll. 268; size 12½ in. by 4¾ in.; legibly written in Devanāgarī; 9–11 lines in a page.

Amarakosha, with *Kshīrasvāmin's* commentary, entitled *Amarakoshodghāṭana.* The text occupies the middle of the leaves, enclosed at the top and bottom by the commentary, in somewhat smaller writing.

The commentary begins:

दिश्याच्छिवानि शिवयोस्तिलकायमान-
गोरोचनारुचिललाटविलोचनं नः ।
अन्योन्यगाढपरिरंभनिपीडनेन
पिंडीभवन् बहिरिव स्फुटितो ऽनुरागः ॥ १ ॥
अद्याप्यभिन्नमुद्रो यो ऽर्थार्थिभिरमरकोष एष बुधाः ।
उद्घाट्यते यथेच्छं गृह्णीध्वं नामरत्नानि ॥ २ ॥
प्रकृतिप्रत्ययवाक्यैर्ध्वस्तसमस्तैर्निरुक्तनिगदाभ्याम् ।
इति समाष्टैः पथिभिर्नाम्नां पारायणं कुर्मः ॥ ३ ॥
भग्ना अभिधानकृतो विपरीतारश्च यत्र विश्रांताः ।
नामानि तानि भंक्तुं गहनमहो अध्यवसिताः स्मः ॥ ४ ॥
सहजो यः समुल्लासः क्षीराब्धेः सो ऽपि मंस्यते ।
चांद्र इत्यत्र किं कुर्मो गतानुगतिकं जगत् ॥ ५ ॥ °
जाता विश्वसृजः क्रमेण मुनिभिः संस्कारमापादिताः
शब्दाः संघसनादसाधुभिदपभ्रष्टाः स्थ भो भ्रातरः ।
वाग्देव्याश्च कृता मदेकशरणा मात्रा यतो ऽस्मान्
मया न्याय्ये वर्त्मनि वर्तनाय षड् वृत्तयः कल्पिताः॥ ८॥

Cf. Prof. Aufrecht's paper on the commentaries on the *Amarakosha,* Zeitsch. d. Deutschen Morg. Ges. xxviii. (1874), p. 103 seq., where a list of the authorities quoted by *Kshīrasvāmin* is given.

Kāṇḍa III. is paged separately (1–80); fol. 8 of which (or fol. 190 of the vol.) is left blank, the commentary on III., *śl.* 4–9 having been omitted.

It ends: इति भट्टक्षीरस्वाम्युत्प्रेक्षिते ऽमरकोषोद्घट्टने सामान्यकाडस्तृतीयः संवत् १८५८ आषाढे मासि समाप्तम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

953.

495. Foll. 268; size 12¾ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing; 8–12 lines in a page.

The same work, apparently copied from the preceding MS., each page containing the same amount of matter. On fol. 190 (or fol. 2 of book iii.) the same omission occurs.

Dated Saṃvat 1867. [H. T. COLEBROOKE.]

954, 955.

541, 542. Foll. 182 and 243 resp.; size 17 in. by 5 in.; well written, in the Bengālī character, towards the end of last century; eight, sometimes ten, lines in a page.

Padacandrikā, a commentary on the *Amarakosha,* by *Bṛihaspati,* surnamed *Rāyamukuṭa,* son of *Govinda.*

It begins:

अध्यास्ते यः सर्वं ध्रुव ईदृश इत्यगोचरो वचसः ।
अहमिति संविद्विषयः पुरुषः [स] परं पुरातनो जयति ॥ १ ॥
हेतुर्महतः* सूक्ष्मा सत्यपि जगदुपरि गौरवं यस्याः ।
श्रुतिपथनवप्रतिमा (!) शक्तिः सा किल करोतु मे कुशलं ॥ २॥

* The introductory *ślokas* 2 *seqq.* (which are not numbered in one MS.) are omitted by MS. 558, as also by a MS. described by Rāj. Mitra, Notices iv., no. 1702.

श्रीवत्सलाञ्छनपदद्वयपद्मभृङ्गाद्
गङ्गापयोऽन्वहविगाहनहीनपङ्कात् ।
मायाप्रतिग्रहनिवर्तनसत्प्रतिज्ञाद्
गोविन्दनामजनकाज्जनकानुकारात् ॥ ३ ॥
भर्तृव्रतागणशिरोमणितां गतायाः
सीमन्तिनीगणशतैरपि नन्दितायाः ।
दानव्रतौघविधिसाधितकीर्तिसीम्नो
मातुश्च शीलधृतनीलसुखायिदेव्याः ॥ ४ ॥
यो ऽभूद् यस्य च योषिदद्भुतगुणा भूयो रमा निर्वृता
धत्ते यः कविचक्रवर्तिपदमप्याचार्यवर्यश्च यः ।
राढायामपि गाढनिर्मलकुलच्छत्रं कुलीनाग्रणीर्
यः प्रापत् प्रणतः परं हरिपदद्वन्द्वारविन्दे च यः ॥ ५ ॥
ज्योतिष्मन्मणिपुञ्जरञ्जनरुचिं हारं ज्वलत्कुण्डले
रत्नौघच्छुरिता दशाङ्गुलिजुषः शोचिष्मतीरूर्मिकाः ।
यः प्राप्य द्विरदोपविष्टसकलस्थानैरविन्दन्नृपाच् *
छत्रैस्तैस्तुरगैश्च रायमुकुटाभिख्यामभिख्यावतीं ॥ ६ ॥
यत्पुत्रा नृपमन्त्रिमूलमणयो विश्रामरामादयः †
ख्याता दिग्जयिनामपीह जयिनो लोके कवीन्द्राश्च ये ।
ब्रह्माण्डामरपादपादिसहितं ये ऽदुस्तुलापूरुषं
तत्तद्ग्रन्थविशेषनिर्मितकृतः कृत्स्नेषु शास्त्रेषु ते ॥ ७ ॥
पुण्यां पण्डितसार्वभौमपदवीं गौडावनीवासवाद्-
यः प्राप्तः प्रथितो बृहस्पतिरिति क्ष्मालोकवाचस्पतिः ।
कोषस्यामरनिर्मितस्य विविधव्याख्यानदीक्षागुरुः
सानन्दं पदचन्द्रिकां स कुरुते टीकामिमां कीर्तये ॥ ८ ॥
इयं षोडशटीकार्थसारमादाय निर्मिता ।
अतो ऽभिलिखितो ऽर्थो ऽस्या न हेयः सहसा बुधैः ॥ ९ ॥

Kāṇḍa I. ends vol. i., fol. 105; *kāṇḍa* II. vol. ii., fol. 148*b*.

The second volume begins with the *siṃhādi-varga* (ii. 5).

It ends: इति महिन्तापनीयकविचक्रवर्तिराजपण्डित-पण्डित सार्वभौमकविपण्डितचूडामणि महाचार्य-रायमुकुटमणि-श्रीमद्बृहस्पतिकृतायाममरकोषपञ्जिकायां पदचन्द्रिकाख्यायां लिङ्गादिसंग्रहवर्गः समाप्तः ॥ समाप्ता चेयममरकोषपञ्जिकेति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

* (?) द्विरदोपविष्टसकलनकस्थानैर्यविन्दतृपाच्छत्रे ° MS.; Anundoram Borooah reads द्विरदोपविष्टकनकस्थानैरविन्दत् परं छत्रे °

† विश्वासरामादयः An. Borooah.

956.

558. Foll. 212; size 12½ in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1750; ten or eleven lines in a page. The MS. is paged in three separate parts of 73, 22 and 118 leaves resp.; each of which was copied by a different hand, with the exception of the latter half of part 3 (from foll. 168 to end) which is in the same handwriting, as part 1. In the paging of part 3, nos. 91 and 92 are found on one and the same leaf.

Padacandrikā. Incomplete. The MS. breaks off abruptly in the *brāhmaṇavarga* (II. 7, *śl.* 57).

The work was composed in *Śaka* 1353 (A.D. 1431), as is stated by the author in the Section on Time and the *yugas*, fol. 49 of our MS. (MS. 541, fol. 56): एवं चतुर्युगः काल श्चतुसंध्यां शकात् (! MS. 541 ° संख्याशकाः) स्मृतः । ज्योतिषे तु वस्वश्विमैत्रा (i.e. 1728, the *Kṛitayuga* having 1,728,000 years) श्चतुरन्ध्रमासा: (=1296, the *Tretā*) वेदा रसाष्टौ (864; *Dvāpara*) भुजवह्निवेदाः (432; *Kaliyuga*) । एतानि शून्यत्रयभाजितानि युगाब्दसंख्या परिकीर्तितानि । एतच्च मानुषमानेन सत्यादीनां मानं तदङ्केनापि यथा सत्यस्य १,७२८,००० त्रेतायाः १,२९६,००० द्वापरस्य ८६४,००० कलेः ४३२,००० । इदानीं च शकाब्दाः १३५३ द्वात्रिंशदब्दाधिक- (MS. 541 द्वात्रिंशदधिक) पञ्चवर्षोत्तरचतुःसहस्रवर्षाणि कलिसंध्यायाः (MS. 541 ° संध्या) भूतानि ४५३२ । तथा च गणितचूडामणौ (MS. 541 गणिचू °) महिन्तापनीय (MS. 558 महींता °) राजपण्डित-श्रीनिवासः कलिसंध्यायाः ख(om. 541)समयकर-कृतवर्षाणि भूतानि ४२६० । According to his statement, *Śrīnivāsa*, author of the *Gaṇitacūḍāmaṇi* (and probably of the *Śuddhidīpikā*, Aufr. Cat., p. 336*b*), composed the former work in A.D. 1158.

For a list of authorities quoted by the author see Th. Aufrecht, Zeitsch. d. D. Morg. Ges. xxviii., p. 109. [H. T. COLEBROOKE.]

957.

15. Foll. 88; size 9½ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī; nine or ten lines in a page.

Kāṇḍa III. of *Rāyamukuṭa's Padacandrikā.*

It ends: इति श्रमरचंद्रिकायां रायमुकुटसारोद्धारे लिंगादिसंग्रहवर्गविवरणं ॥ समाप्तश्चायं तृतिय: सामान्यकांड इति ॥ स्वल्पं घनो वर्षतु भूरिवारि वा जलं समुद्रस्य किमंबुदस्य । तथाप्युपस्कर्तुरपां समुद्रात्र मन्यते को ऽस्य महोपकारं ॥ शुभमस्तु ॥ शंवत् १८०७ शमैनाम पुसवदीपरिवा १ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

958, 959.

13, 14. Foll. 150 and 126 resp., numbered 1-276; size 19 in. by 5½ in.; large Bengālī handwriting of A.D. 1803; eight lines in a page.

Padārthakaumudī, another commentary on the *Amarakosha*, composed, A.D. 1619, by *Nārāyaṇacakravartin*, son of *Rāma*. It begins:

हृदिस्थमपि दूरस्थं सर्वमावृत्य तिष्ठति ।
यन्महः परमं बीजं तदानन्दपदं नुमः ॥
रहः शशिभृता समं विविधकेलिमातन्वती
मुहुः स्मरमहोत्सवे शिवमुखाब्जचुम्बार्थिनी ।
दिगम्बरहृताम्बरा विधुमवेक्ष्य मौलिस्थितं
ह्रियानतमुखी सदा क्षितिधरेन्द्रकन्यावतु ॥
मङ्गलानन्दबीजानि भक्तानामपि सन्ततं* ।
गुरूणां चरणाब्जानि पुनः पुनरुपास्महे ॥
ज्ञात्वा शास्त्रमशेषमादिविदुषां चालोक्य नानामतं
हेरम्बाङ्घ्रिसरोजयुग्ममनलं नत्वातिभक्त्या सुधीः ।
श्रीनारायणपादपद्ममधुलिण् नारायणः श्रीनिधिर्
यत्नेनामरपञ्जिकां वितनुते संक्षेपतः सत्कविः ॥ ० ॥
यस्येति ॥ धैर्यशालिन एव सेवासमर्था इति तान् संबोध्याह ।

In the section on *yugas* etc. the author states (fol. 28*b*): इदानीं शकाब्दाः १५४० । ऊनविंशत्यधिकसप्तचत्वारिंशच्छतानि वर्षाणि कलिसन्ध्याभूतानि ४७१९ । तथा गणितचूडामणौ श्रीनिवासः कलिसन्ध्यायाः खसमयकरकृतवर्षाणि भूतानि ४२६० ॥

* भक्तानामतिसन्ततं MS. 469; मुक्तानामतिस ० MS. 906.

Fol. 46: पूततुण्डजलधास्त्वधानिधि-
रामनामधिबुधेन्द्रसूनुना ।
निर्मितामरकोषपञ्जिका
वीक्ष्य सन्तु मुदिता विपश्चितः ॥
इति पदार्थकौमुद्याममरकोषटीकायां स्वर्गवर्गार्थप्रकाशः॥
Fol. 60: पदार्थकौमुदी नाम पञ्जिकाममरकोषकी ।
यत्नतः पश्यतां प्रीतिमतुलां तनुतामियं ॥

इति ० पातालवर्गार्थसंक्षेपः ॥ The *bhūmivargārtha-saṃkshepa* ends fol. 64*b*; *purav.*, 69*b*; *śailav.*, 71; *vanaushadhiv.*, 104*b*; *siṃhādivargasadarthaprakāśa*, 113; *manushyavargārthaparicheda*, 140*b*; *brahmavargārthaprakāśa*, 151 (vol. ii. fol. 1); *kshatriyav.*, 173 (inserted, by mistake, between 197 and 198); *vaiśyav.*, 194*b*; *śūdrav.* (and 2nd *kāṇḍa*), 202; *prāṇiv.*, 210; *viśeshyanighnav.*, 219*b*; *anekārthav.*, 258*b*; *avyaya*, 261*b*.

See Th. Aufrecht, Zeitsch. d. Deutch. Morg. Ges. xxviii., p. 121. [H. T. COLEBROOKE.]

960.

906. Foll. 245; size 15 in. by 5 in.; fairly written, in the Bengālī character; eight lines in a page; modern.

Padārthakaumudī. [H. T. COLEBROOKE.]

961.

469. Foll. 158; size 14½ in. by 3½ in.; neat, small, modern Bengālī handwriting; 9-13 lines in a page; foll. 10*b* and 101*b* left blank; foll. 155-158 supplied by a later hand.

Padārthakaumudī. [H. T. COLEBROOKE.]

962.

1324. Foll. 362 (paged 1-128 and 1-234); size 12 in. by 9 in.; modern Bengālī handwriting; 17 lines in a page; bound in the European style.

Trikāṇḍa-viveka, (or *Trikāṇḍarahasyaprakāśa*), another commentary on *Amarakosha*, by *Rāma-*

nātha Vidyāvācaspati. Not quite complete at the end.

For the introduction which is omitted by this copy, see the next MS.

It begins: यस्येत्यादि ॥ हे धीराः पण्डिताः यस्य गुणा ऐश्वर्यादयो ऽनघा निष्पापाः स विष्णुः श्रिये त्रिवर्गसंपात्यै च अमृताय मोक्षाय च सेव्यतां ॰

The *svargavarga* ends fol. 91; *pātālavarga* (and 1st *kāṇḍa*), fol. 111; *bhūmivarga*, fol. 117; इति महामहोपाध्याय-श्रीरामनाथविद्यावाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिते त्रिकाण्डरहस्ये द्वितीयकाण्डे भूमिवर्गः ॥ *purav.*, fol. 125*b*; *śailav.*, fol. 128; *vanaushadhiv.*, fol. 175*b*; *siṃhādivarga*, fol. 190*b*; *nṛivarga*, fol. 231*b* [॰त्रिकाण्डरहस्यप्रकाशे॰]; *brahmav.*, fol. 248; *kshatriyav.*, fol. 291*b*; *vaiśyav.*, fol. 313*b*; *śūdrav.* (and 2nd *kāṇḍa*), fol. 322; *prāṇiv.*, fol. 328*b*; *viśeshyanighnav.*, fol. 337; *saṃkīrṇav.*, fol. 342*b*.—The MS. terminates at the conclusion of the *anekārtha* ending in ह.—

[H. T. Colebrooke.]

963.

832. Foll. 139; size 13 in. by 4½ in.; modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Trikāṇḍaviveka. The first (or *svarga-*) *varga.* In the explanation of *Amarasiṃha's* introductory couplets, and of part of the first *varga*, this MS. differs so much from the foregoing MS., that they hardly appear to be copies of the same work. They agree, however, in the end.

This MS. begins (with the numbers supplied):

व्रजशिशुच्छन्दवयस्यं सततमुपास्यं विरिञ्चाद्यैः ।
वेदाविदितरहस्यं गिरिशनमस्यं नमस्यामः ॥ १ ॥ ॰
निःशेषतत्वसारं वारं वारं विचार्य चिन्वानः ।
अमरटीकाकां (!) विद्यावाचस्पतिर्विदधे ॥ ४ ॥
भाषावृत्तिमनुन्यासं रक्षितं भागवृत्तिकां ।
भाष्यं धातुप्रदीपं च तट्टीकां वर्णदेशनां ॥ ५ ॥
उपाध्यायस्य सर्वस्वं सुभूतिं देवनन्दिनं ।
कलिङ्गरुद्रचन्द्रादीन् संवीक्ष्याधुनिकांस्तथा ॥ ६ ॥
जुमरीयं सुपद्मं च वोपदेवीयमेव च ।
कातन्त्रं तस्य टीकां च पञ्जिकां परिशिष्टकं ॥ ७ ॥
सारस्वतं तद्विस्तारं वर्धमानस्य तद्वितं ।
दुर्गोज्ज्वलाद्युणादिं च पुरुषोत्तमदेशनां ॥ ८ ॥
उत्पलिनीशब्दार्णवसंसारावर्तनाममालाख्यान् ।
भागुरिवररुचिशाश्वतवोपालितरन्तिदेवहरकोशान् ॥ ९ ॥
अमरहलायुधगोवर्धनरभसपालकृत(? कृतान्)कोषान् ।
रुद्रामरदत्ताजयगङ्गाधरधरणिकोषांश्च ॥ १० ॥
हारावल्यभिधानं त्रिकाण्डशेषं च रत्नमालां च ।
अपि विश्वरूपरत्नकोषविक्रमादित्यनामलिङ्गानि ॥ ११ ॥
मेदिनिकरकृतकोषं विश्वप्रकाशकोषं च (!) ।
वाग्भटमाधववाचस्पतिधर्मव्याडितारपालाख्यान् ॥ १२ ॥
कात्यायनरामचन्द्रगोमिरचितानि (च) लिङ्गशास्त्राणि ।
भारतपुराणशास्त्राण्यासोकाशास्त्रलोच्य (!)
श्रीरामनाथेन । रचितं तत्वमुत्तमं (?)
संशयसंहारकयत्नाता गृह्णन्तु सूक्ष्ममतयो ॰ ॥

यस्येत्यादि । हे धीरा उधैर्यादिगुणशालिनः शिष्याः धीराणामेव तत्त्ववेदनं पूज्यात इति योग्यपदोपन्यासः ॥ ॰

The *svargavarga* ends fol. 138*b* इति श्रीरामनाथविद्यावाचस्पतिविरचिते त्रिकाण्डविवेके स्वर्गवर्गविवेकः ॥ Fol. 139 contains the beginning of the *pātālavarga.*

See Th. Aufrecht, Zeitsch. d. D. Morg. Ges. xxviii., p. 122. [H. T. Colebrooke.]

964.

713. Foll. 284; size 15½ in. by 5 in.; copied, in the Bengālī character, by different hands; 8–10 lines in a page; fol. 231*a* left blank.

Śabdārthasandīpikā, another commentary on the *Amarakosha*, by *Nārāyaṇa Vidyāvinoda.*

It begins:

पूर्वग्रामिकुले कलानिधिनिभश्छत्री सुमेरुस्थितो (!)
भ्राता तस्य जटाधरो द्विजवरो बाणेश्वरस्तत्सुतः ।
तत्पुत्रः प्रथितो ऽभवत्कविवरो नारायणो नामतस्
तेनेयं क्रियते हिताय सुधियां शब्दार्थसंदीपिका ॥
सन्ति यद्यपि भूयांसः शब्दलक्षणचक्षुषः ।
तथापि जौमराभ्यासविशेषादेव शिष्यते ॥

प्रायो हि मत्सरधियः कवयः पृथिव्यां
सन्ति [क्वचित्] क्वचिदपि प्रियसाधुवादाः ।
एकं प्रियाप्रणयिकर्म करोमि नित्यं
मध्ये द्वयोरपरमादरवन्नयैव ॥

शास्त्रान्तरेषु सत्स्वपि तत्सकाशा(च्) शास्त्रं ज्ञेयं संक्षेपेणै-वात्राभिहितमिति नामलिङ्गानुशासनमभिदधदमरसिंहः परहि-तव्यपदेशेनेष्टदेवतां नमस्कुर्वन्नपि प्रथमं श्लोकमेकं चकार ॥ यस्येत्यादि । हे धीराः यस्य ज्ञानदयासिन्धोः °

Kāṇḍa I. ends fol. 49; *Kāṇḍa* II., fol. 179*b*.

It ends:

इति पूर्वग्रामिकुलकलानिधिमहामहोपाध्याय-श्रीनारायण-विद्याविनोदाचार्यविरचितायाममरकोषटीकायां शब्दार्थसंदी-पिकायां सामान्यकाण्डस्तृतीयः समाप्तः॥ शकनरपतेरतीताब्दादिः १७३०. In the margin references to *varga* and *śloka* are given throughout.

For other works by the same author see above, no. 830. [H. T. Colebrooke.]

965.

674. Foll. 398; size 10½ in. by 6 in.; carelessly copied, for Colebrooke, in Devanāgarī; 10–22 lines in a page; fol. 398 by a later, good hand.

Amarakosha, with a commentary, called *Vyākhyāsudhā*, compiled—at the request of *Kīrtisiṃhadeva*, prince of *Mahīdhara* (?)—by *Bhānujīdīkshita*, son of *Bhaṭṭojidīkshita*.

It begins:

वल्लवीवल्लभं नत्वा गिरं भट्टोजिदीक्षितं ।
अमरे विदधे व्याख्यां मुनित्रयमतानुगां ॥

Kāṇḍa I. ends fol. 107*b*.

Kāṇḍa II., fol. 320: इति श्रीवघेलवंशोद्भवश्रीमही-परविषया(धि)धिपश्रीमहाराजकुमारश्रीकीर्तिसिंहदेवाज्ञया श्री-भट्टोजिदीक्षितात्मजश्रीभानुजीदीक्षितविरचितायाममरीकीयां(!) व्याख्यासुधाख्यायां द्वितीयः काण्डः संपूर्णतामगात् ॥ इति श्री-नृपविक्रमार्कसमयातीतशुभसंवत्सराः १८५८ तथा श्रीनृपशालि-वाहनशाके १७२२ ॥ स्वस्ति श्रीश्रीमोश्र तामस हिंद्री श्रीक-मलवुरुगसाहेबस्य पुस्तकमिदं ॥

At the end of the work the author's name is spelled *Bhānudīkshita*, and that of *Kīrtisiṃhadeva's* country *Mahīdhara*; in the two remaining places, where the colophon occurs, viz. at the end of Book I. and II. 4, sect. 5, the latter is called *Mahīpara* (in the former place perhaps *Mahīyara*), and at the end of MS. 2474: *Mahīyara*.

According to Wilson (Dict., preface, p. xxiv), the king was of the *Bundhaila* or *Bundel* family; the colophon, wherever it occurs, reads *Vaghela* (Weber, Cat. Berl., no. 792, has *Varvala*).

On the front page, Colebrooke remarks that "a similar commentary bears the name of *Rāmāśrama*"; for which see the next MS.

[H. T. Colebrooke.]

966.

1424. Foll. 400; size 12 in. by 5½ in.; copied, in Devanāgarī, by two different hands; 4–17 lines in a page.

Amarakosha, with the *Vyākhyāsudhā*.

At the end of *kāṇḍa* I. (fol. 94), and II. (fol. 307*b*), the author is called *śrī-Rāmabhadrāśrama*, which Prof. Aufrecht (Cat. Bodl., nos. 415, 416) supposes to have been the name assumed by *Bhānujī* on entering the order of religious mendicants.

Kāṇḍa II. is dated Saṃvat 1862; *kāṇḍa* III. Saṃvat 1858. [H. T. Colebrooke.]

967.

2474. Foll. 190; size 11 in. by 8 in.; copied in a quaint, rather large, modern Devanāgarī hand; 12–15 lines in a page; bound in the European style.

Kāṇḍa III. of the same works.

The front page of fol. 1 has the title: '*Amara Kośa.* Book 3, with a comment by *Kirtti Singha.*'

[R. Johnson.]

968, 969, 970.

1589, 1590, 1591. Size 16½ in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Sārasundarī, a commentary on the *Amarakosha*, composed by *Mathureśa Vidyālaṅkāra Bhaṭṭa* (son of *Śivarāma-cakravartin* and *Pārvatī*), in A.D. 1666.

Complete in three volumes.

Vol. i., foll. 144. The *Svarga-* and *Pātāla-vargas*. It begins:

ब्रह्मोपेन्द्रमहेशशक्रवरुणादित्येड्यपादद्वयां
देवद्वेषिपिशाचदानवचमूरुन्मूलयन्तीं परां ।
वन्दे ऽहं परमेश्वरीं प्रभजतां संसारपीडाहराम्
उग्रां सूर्यशतप्रभां त्रिनयनां भूत्याश्रिहामम्बिकां ॥

यः सर्वानन्दवन्द्यः क्षितितलविदितः सत्कुलो मेलवीजी
सूनुस्तस्याथ जज्ञे कृतविविधकुलो माधवो माधवाभः ।
काशीनाथो ऽपि यस्मात्समजनि कुलवांश्चन्द्रवन्द्यस्ततो वै
तस्मात् सुख्यातनामा समजनि शिवरामो ऽर्थविश्वक्रवर्ती ॥

शिवरामतनूद्भूतविद्यालङ्कारधीमता ।
क्रियते मन्दबोधाय टीकेयं सारसुन्दरी ॥

टीका यद्यपि भूयस्यो विद्यन्ते ऽत्र मनीषिणां ।
तथापि सर्वसारार्थज्ञानाय क्रियते ऽधुना ॥

रायमुकुटटीकादिः कलापादिक्रिया यतः ।
सुपद्मप्रक्रिया तस्मान्मथुरेशेन तन्यते ॥

धीरान् प्रणम्य बहुशो विनिवेदयामि
बद्धाञ्जलिः सकलशास्त्रविशारदश्चान् ।
किंत्वत्र नूतनवचः सहसा न दूष्यं
यस्मात् प्रबोधाविहितो न दुनोति दोषः ॥

The *svargavarga* ends fol. 118:

गजाष्टतिथिगण्याब्दे विद्यालङ्कारधीमता ।
रचिता स्वर्गवर्गस्य टीकेयं सारसुन्दरी ॥

इति श्रीमथुरेशविद्यालङ्कारभट्टाचार्यविरचितायां नामलिङ्गानुशासनटीकायां सारसुन्दर्यां स्वर्गवर्गः ॥

The *pātālavarga* ends: इति नपाडीय-श्रीमथुरेश °–पातालवर्गः समाप्तः ॥

Vol. ii., foll. 233, numbered 144^2–377 (the first leaf being a later transcript of the beginning of the *kāṇḍa* contained on the last leaf of vol. i.); fol. 171*a* is left blank. Fol. 7: इति नपाडीयवन्द्यघटीय-श्रीमथुरेश° भूमिवर्गः ॥ *puravarga* ends fol. 14*b*; *śailav.*, fol. 17*b*; *vanaushadhiv.*, fol. 66 [इति नपाडीवन्द्य °]; *siṃhādiv.*, fol. 85; *nṛiv.*, fol. 136; *brahmav.*, fol. 154; *kshatriyav.*, fol. 193; *vaiśyav.*, fol. 221*b*.

Vol. iii., foll. 82, paged 378^1 (a later transcript of part of the last leaf of vol. ii.), 378^2–458. *Kāṇḍa* III.

The *prāṇivarga* ends fol. 12; *viśeshya-nighnav.*, fol. 21*b*; *saṃkīrṇav.*, fol. 28*b*; *nānārthav.*, fol. 61; *avyayav.*, fol. 64*b*.

It ends:

गजाष्टतिथियुक्शाके विद्यालङ्कारधीमता ।
लिङ्गादिसंग्रहे टीका निर्ममे सारसुन्दरी ॥
शिवरामचक्रवर्ती जनकः पार्वती प्रसूः ।
यस्य श्रीमथुरेशो ऽसौ चकार सारसुन्दरीं ॥

इति नपाडी[य suppl. in the margin] वन्द्यघटीय ° लिङ्गादिसंग्रहवर्गः ॥ समाप्तेयं टीका ॥

For another MS. of this commentary see Rāj. Mitra, Notices, vol. vii., p. 221.

[H. T. COLEBROOKE.]

971.

1115. Foll. 174, one of which (fol. 76) is wanting; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly written, in the Bengālī character; modern; six lines in a page.

Vaishamyakaumudī, a concise commentary on the *Amarakosha*, by *Rāmaprasāda Tarkālaṅkāra*.

It begins:

अनादिमध्यनिधनमवाङ्मनसगोचरं ।
कारणं कारणानां च तमीश्वरमुपास्महे ॥

प्रारिप्सितप्रतिबन्धकप्रबलदुरितप्रणमनं भगवदुपासनोपदेशं निबध्नाति ॥ यस्येत्यादि । हे धीराः स ईश्वरः सेव्यतां तत्र नान्यः °

Kāṇḍa I. ends fol. 29*b*: काण्डप्रस्ताव ॥

K. II., fol. 116*b*: पार्थिव्येन समाप्तिमनुगतः प्राप्तः ॥

It ends: इति वैषम्यकौमुद्यां लिङ्गादिसंग्रहवर्गः सामान्यकाण्डश्च समाप्ता चेयं वैषम्यकौमुदीति व्याख्या टीका ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

972.

1758. Foll. 242; size 8 in. by 3½ in.; legibly written, in Devanāgarī; modern; ten lines in a page.

Amarakosha, with a concise commentary, by *Lakshmaṇa-śāstrin,* son of *Viśveśvara-śāstrin* and *Bhavānī.* Each *kāṇḍa* is paged separately.

It begins:

श्रीमद्गौरीसुतगिरौ भवानीं मातरं वरां ।
विश्वेश्वरं च पितरं प्रियकाशीपुरं भजे ॥ १ ॥
कर्नाटकानां (!) बोधाय लक्ष्मणो ऽहं यथामति ।
सर्वेशमरकोशस्य भाषयार्थंप्रकाशये ॥ २ ॥

Kāṇḍa I. ends fol. 54*b*: इति श्रीमद्विश्वेश्वरशास्त्रितनयेन लक्ष्मणशास्त्रिणा विरचिते अमरकोशव्याख्याने कर्नाटकप्रिये (!) स्वरादिः प्रथमः कांडः समाप्तः॥ Foll. 48–54 are wrongly paged ५८–६४.

Kāṇḍa II. ends fol. 158. Fol. 84 of *kāṇḍa* III. which has been inserted between foll. 71 and 72 of *kāṇḍa* II. (fol. 126 of the vol.) is marked 85; its second page having been left blank, except the title and number of *ślokas* अमरसटीकग्रं· ६००० , while the last leaf (242) is marked 84 instead of 85.

At the end there is an additional page, written in a large, slovenly hand, containing a passage from another commentary on क्षोडे स्कन्धः (*Am. K.* II., 6, 1 *ś.* 49), and quoting *Dhātupāṭha* 15, 44, *Mādhava, Kaumudīkāra* and *Vopadeva.*

[H. T. COLEBROOKE.]

973-976.

458–461. Size 17 in. by 5 in.; on the whole well written, in the Bengālī character; modern; eight lines in a page.

Mugdhabodhinī, another commentary on the *Amarakosha,* by *Bharata Sena* (or *Bh. Mallika*), a physician, son of *Gaurāṅga Mallika,** of the *Harihara-Khāna* family.

The author—who follows the grammatical system of *Vopadeva's Mugdhabodha,* and composed the *Dvirūpakosha,* and commentaries on various *kāvyas* (cf. above, p. 261*a*)—lived about the middle of the 18th century.

Vol. i., foll. 157; *Kāṇḍa* I. It begins:

नत्वेशं कुरुते ऽम्बष्ठगौराङ्गमल्लिकात्मजः ।
टीकाममरकोषस्य भरतो मुग्धबोधिनीं ॥
याः पाणिनीयादिभिरत्र टीकाः
कृता महद्भिर्बहुभिर्महत्यः ।
ताभिः प्रहृष्यन्ति न मौग्धबोधास्
तेषां नियोगेन ममोद्यमो ऽयं ॥
यथा कथंचिद् व्युत्पत्तिः संज्ञाशब्दस्य पण्डितैः ।
प्रकृतेरपगत्यर्थे† कृता तत्सा विधास्यते ॥

The *svargavarga* ends fol. 127*b*: इति वैद्यमालञ्चीयविनायकसेनसंतानसंभूतहरिहरखानवंशसंभव‡-गौराङ्गमल्लीकात्मज-श्रीभरतसेनकृतायाममरकोषटीकायां मुग्धबोधिन्यां स्वर्गवर्गविवरणं समाप्तं ॥

The *pātālavarga,* paged 1–30, ends:

इति ग्रन्थान्बहून्वीक्ष्य मुग्धबोधानुसारतः ।
स्वरादिकाण्डव्याख्यानमकरोद् भरतो भिषक् ॥

Vol. ii., foll. 125 (and a *kroḍapattra* between foll. 118 and 119). *Kāṇḍa* II. *vargas* 1–5.

The *bhūmivarga* ends fol. 10; *puravarga,* fol. 23*b*; *śailavarga,* fol. 27*b*; *vanaushadhivarga,* fol. 111*b*; *siṃhādivarga,* fol. 125.

Vol. iii., foll. 144, numbered 126–269. *Kāṇḍa* II., *vargas* 6–10.

The *nṛivarga* ends fol. 45; *brahmavarga,* fol. 63*b*; *kshatriyavarga,* fol. 95*b*; *vaiśyavarga,* fol. 129*b*; *śūdravarga,* fol. 144.

* Also often spelled *Mallīka.*

† Read with MS. 9 प्रकृतेरवगत्यर्थे

‡ ॰ संभूतहरिहराखानप्रपौत्र ॰ vol. ii., fol. 23*b*; ॰ संतानसरोजार्कहरिहरखानवंश ॰ vol. iii., fol. 63.

Vol. iv., foll. 117. *Kāṇḍa* III.

Between foll. 83 and 84 there are two blank leaves, the comment on III., sect. 27, having been omitted.

The *prāṇivarga* ends fol. 14*b*; *viśeshya-nighnavarga*, fol. 28*b*; *saṃkīrṇavarga*, fol. 39*b*; *anekārthavarga*, fol. 88; *avyayapradhānavarga*, fol. 92*b*.

It ends:

इति नानाग्रन्थदृष्ट्या मुग्धबोधानुसारतः ।
सामान्यकाण्डव्याख्यानं चक्रे भरतमल्लिकः ॥

इति हरिहरखानस्यान्वयप्रभूतो
मुरहरपदसेवासक्तगौराङ्गजातः ।
अमरविहितकोषं मुग्धबोधानुसाराद्
व्यवृत भरतसेनः पूर्वटीकादिदृष्ट्या ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

977, 978, 979.

9, 10, 11. Foll. 127, 116 and 71 resp.; size 19 in. by $3\frac{1}{4}$ in.; well written by two different hands, in the Bengālī character; nine or ten lines in a page.

Mugdhabodhinī. Each volume contains one *kāṇḍa*.

These volumes were probably transcribed from the same MS. as the preceding volumes (the writing of which appears to be more modern). Each *varga* has a separate paging.

In vol. ii. the first leaf is by a later hand, and repeats the beginning of the 2nd *kāṇḍa* from the last page of vol. i. Besides, the same *kroḍapattra* occurs in this volume (fol. 62), as in MS. 459, though in a different handwriting.

In vol. iii. the same omission occurs in the *anekārtha* portion (viz. fol. 29 of that *varga*), as in the 4th vol. of the foregoing copy; and two blank leaves have likewise been inserted instead (between foll. 50 and 51 of the volume).

[H. T. COLEBROOKE.]

980.

342. Foll. 364; bound in the European fashion; size $11\frac{1}{2}$ in. by 9 in.; modern Bengālī handwriting; 12–25 lines in a page.

Subodhinī, another commentary on the *Amarakosha*, by *Nīlakaṇṭha-śarman*. It begins:

सान्द्रस्फुरत्सजलनीरदचारुमूर्तेर्
भक्त्या मुहुर्मुररिपोः पदपद्मयुग्मं ।
नत्वाभिधानविवृतिं विदुषामभीष्टां
कुर्वे मुदा धरणिदेवकुलोद्भवो ऽहं ॥
श्रीनीलकण्ठकृतिनः परिहीनदोषा
तोषानिशन्तुतहृदो हृदैकगम्या (?*) ।
एषा निब[न्ध]शतसारप्रवर्द्धिता मे
हर्षं तनोतु विदुषां कृतिरुत्तमा च ॥
कृतयः सन्ति धीराणामभिधाने ऽत्र भूयसां ।
तथापि तत्वविज्ञानान्निबन्ध इह तन्यते ॥ ० ॥

यस्येत्यादि ॥ हे धीराः पण्डिताः स भगवान् विष्णुः सेव्यतां उपास्यतां भवद्भिरर्थात् । ०

Kāṇḍa I. ends fol. 276*b* [*svargavargasadarthaprakāśa*, fol. 84; *pātālavarga* wanting].

The initial *aksharas* of the *vargas* and the number of the *ślokas* are marked in the margin throughout. [H. T. COLEBROOKE.]

981.

489. Foll 135 [foll. 9 to the end numbered 1–127, though written by the same hand]; size 13 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengālī handwriting; generally seven lines in a page.

Pradīpamañjarī, a very concise commentary on the *Amarakosha*, by *Rameśvara-śarman Nyāyavāgīśa-bhaṭṭācārya*. Not quite complete at the end; the MS. breaking off abruptly in the *strīliṅga*. It begins:

नत्वा रमेशचरणं श्रीरमेश्वरशर्मणा ।
रच्यते ऽमरकोषस्य टीका प्रदीपमञ्जरी ॥ ० ॥

* Prof. Aufrecht suggests तोषानुसंततहृदां हृदयैकगम्या ।

यस्येत्यादि । हे धीराः स विष्णुः सेव्यतां आराध्यतां धैर्यशालिन एव सेवनयोग्या भवन्तीति ०

Kāṇḍa I. ends fol. 24, II., fol. 86*b*.

[H. T. Colebrooke.]

982.

1161. Foll. 220 (numbered 230, nos. 141, 145–153 having been omitted); size 14 in. by 5 in.; modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Amarakosha-Kaumudī, a commentary on the *Amarakosha*, by *Nayanānanda-śarman*. Incomplete. It begins:

विचार्य शब्दशास्त्राणि नयनानन्दशर्मणा ।
यत्नादमरकोषस्य कौमुदी परितन्यते ॥

यस्येति। हे धीराः। स विष्णुः सेव्यताम्। सकारो वासुदेवे स्यादिति कोषः । ०

At fol. 53*b*, after stating the duration of the *yugas*, the author gives the same passage quoted above from *Rāyamukuṭa's Padacandrikā* [इदानीं च शकाब्दाः १३५३ । ० कलिसन्ध्यायाः ० भूतानि ४२६० ॥] without any indication of its being taken therefrom.

The *pātālavargavistāra* (and 1st *kāṇḍa*) ends fol. 95; the *śūdrav.* (and 2nd *kāṇḍa*), fol. 214. The MS. breaks off abruptly shortly after the conclusion of the *prāṇivargaviveka* (III. 1).

[H. T. Colebrooke.]

983.

569. Foll. 187; size 13 in. by 4½ in.; transcribed, in the Bengālī character, by two recent hands; 6–8 lines in a page.

Padamañjarī, another commentary on the *Amarakosha*, by *Lokanātha-śarman*. Incomplete at the end.

It begins:

यशोदागुरुवक्षोजकनकाचलचारिणं ।
अपूर्वं जलदं वन्दे नन्दन्यङ्के निवेशितं ॥
वाग्देवतापरमूर्तेर्लक्षणं (!) भर्तुरादाय सुतं ।
श्रीलोकनाथशर्मा तनुते पदमञ्जरीमचिरात् ॥

ग्रन्थमाचक्षाणो ग्रन्थकृद् निघ्नविघाताय कृतमिष्टदेवतास्तवनादौ निबध्नाति यस्येति । हे धीराः स भगवान् सेव्यतां । आराध्यतां । धैर्यशालिन एव तमुपासितुमीशत इत्युचितपदं ०

The MS. breaks off abruptly in *śl.* 30 of the *siṃhādivarga* (which begins fol. 177*b*).

[H. T. Colebrooke.]

984.

1391. Foll. 161; size 13 in. by 4½ in; modern Bengālī handwriting; eight or nine lines in a page.

Trikāṇḍacintāmaṇi, a commentary on the *Amarakosha*, composed, at the injunction of *Krishṇavallabha*, by *Raghunātha-cakravartin*, of *Sāmantasāragrāma*. Very defective.

a) Foll. 1–119. *Kāṇḍa* I., complete.

It begins:

नत्वा गिरीशचरणाम्बुजमाकलय्य
तन्त्राणि तन्त्रविदुषां रघुनाथनामा ।
श्रीकृष्णवल्लभमहाशयसन्नियोगाद्
धीरस्तनोति विमलामरकोषटीकां ॥
याचे विधाय विनयं कृतिनो ऽहमेतद्
दूष्यं मया यदिह शास्त्रविरुद्धमुक्तं ।
आलोच्य सम्यगवधानपरैः कृतज्ञैर्
मात्सर्यमत्र कृपया परिहेयमेव ॥

ग्रन्थारम्भे विघ्नविघातायाभिमतदेवतासंकीर्तनेन धर्ममुत्पादयन् शैववैष्णवबौद्धान् प्रवर्त्तयितुं शिष्यशिक्षायै चादौ निबध्नाति यस्येत्यादि । तस्यार्थः । हे धीर अः विष्णुः सेव्यतां । अकारो वासुदेवः स्यादाकारश्च पितामहः । इत्येकाक्षरकोषः । ० It ends: इति

सामन्तसारनिलयो* रघुनाथनामा
स्वर्गादिकाण्डविवृतं रचयां बभूव ।
नालोक्य सम्यगिह ये प्रथयन्त्यवज्ञां
तेभ्यो नमो ऽस्तु मम तान् प्रति नैव रोषः ॥
इति त्रिकाण्डचिन्तामणौ पातालविवरणं ॥

* सामन्तसारग्रामवासि at the end of the *svargavarga*, fol. 98*b*.

Fol. 119 also contains the comment on the first three *ślokas* of *kāṇḍa* II.

b) Foll. 120–161 (numbered 1–42). *Nānarthavarga* from the beginning (? it begins with the word *śloka*) to near the end of the घान्ताः ॥

For an apparently complete MS. of this commentary, see Rāj. Mitra, Notices, vol. v., p. 5.

[H. T. Colebrooke.]

985.

377. Foll. 284 (numbered 291; nos. 105–111 having been omitted); size 16 in. by 7 in.; Bengālī character; two different hands, the first of which wrote foll. 1–72*a*; ten lines in a page.

Another commentary on the *Amarakosha*, by *Rāma-śarman Tarkavāgīśa*.

It begins:

यत्पादपद्मं प्रणिपत्य धाता
भूतानि चक्रे तदहं प्रणम्य ।
सल्लिङ्गनाम्नोरनुशासनस्य
टीकामिमां बालधिये तनोमि ॥

इह विघ्नविघातायोचितेष्ट[देव]सेवां कुर्वन् शिष्यशिक्षायाञ्चादौ निबध्नाति यस्येत्यादि । ज्ञानं विशिष्टज्ञानं ददाति ज्ञानदायाच्चा तया सिन्धुरिव सिन्धुः शब्दार्णवः स सेव्यतां °

Fol. 43*b*: टीका स्वरादिवर्गस्य नामलिङ्गानुशासने ।
श्रीरामशर्मणाकारि सुमतिप्रतिपत्तये ॥

The *pātālavarga* ends fol. 56*b*; *bhūmiv.*, fol. 60; *purav.*, fol. 64; *vanaushadhi*, fol. 104*b*; *siṃhādi*, fol. 114*b*; *nṛiv.*, fol. 144; *brahmav.*, fol. 157; *kshatriyav.*, fol. 183; *vaiśyav.*, fol. 207; *śūdrav.*, fol. 216*b*; *prāṇiv.*, fol. 225; *viśeshyanighna*, fol, 235*b*; *saṃkīrṇa*, fol. 242*b*; *nānārtha*, fol. 265. It ends:

लिङ्गसंग्रहवर्गस्य टिप्पणी बहुसंमता ।
श्रीरामशर्मणाकारि सुमतिप्रतिपत्तये ॥

Dated: *Śakābdāḥ* 1727.

The latter half of the MS., from the *siṃhādivarga*, abounds in blanks, when words, or not unfrequently whole lines, have been omitted.

For another MS. of this commentary see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 263.

[H. T. Colebrooke.]

986, 987.

3146, 3147. Foll. 374 and 75 resp.; size 19 in. by 11 in.; fairly written, in Devanāgarī; European paper (watermark 1804 and 1805).

Amarakosha, with extracts from the principal commentaries. The words of the *kosha* and the extracts are arranged in parallel columns, with the exception of vol. ii., pp. 11*b*–52 (*anekārthavarga*), 63–75 (*liṅgādisaṃgraha*), where they are written in continuous lines.

Vol. i. *Vanaushadhivarga*, ends fol. 243; *siṃhādivarga*, fol. 251; *nṛivarga*, fol. 272; *brahmavarga*, fol. 284; *kshatriyavarga*, fol. 310; *vaiśyavarga*, fol. 341; *śūdravarga*, fol. 352; *viśeshanighnavarga*, fol. 375.

Vol. ii. *Saṃkīrṇavarga*, foll. 11; *anekārthavarga*, fol. 52; *avyaya*, fol. 62; *liṅgādisaṃgraha*, fol. 75.

The commentators, from whom extracts are given throughout, are *Rāyamukuṭa*, *Bharatamalla*, *Mathureśa*, *Ramānātha*, *Bhānudīkshita*. They are further given from *Kshīrasvāmin* (except vol. i., pp. 244–352); *Nārāyaṇa* (exc. vol. i., pp. 244–284), *Nīlakaṇṭha* (exc. vol. i., pp. 244–151, 342–352); from *Acyuta* only on vol. i., pp. 244–251; *Rāma Tarkavāgīśa* only vol. i., pp. 252–284; *Deśabhāshā*, vol. i., pp. 244–251.

[H. T. Colebrooke.]

988.

3162. Foll. 236; size 18½ in. by 11 in.; well written, in the Bengālī character; two lines in a page.

Amarakosha. Colebrooke's hand-copy, on thick paper, with broad margin containing an English translation as well as Sanskrit notes and extracts from commentaries, written in Devanāgarī.

Dated: शाके १७१६ ॥ ० ॥

व्रजनन्दनधीरेण लिखितेषा विनिर्मिता ।
आलेखिता विनोदाय साहेबानां भवेच्चिरं ॥

धमदाहाग्रामवासिना श्रीव्रजनन्दनेन महोपाध्यायश्रीमन्मातुलाज्ञया महामहिमश्रीश्रीकुलबुरुकसाहेबावरोधनार्थमेतस्य निर्मितिः कृता ॥

After this Colebrooke has added, 'Finished in January 1795. For a supplement, see *Hārāvali* etc.' [H. T. COLEBROOKE.]

989.

3175. Foll. 179; size 15 in. by 4¾ in.; written in Devanāgarī and English; European paper and binding.

Amarakosha, with an English translation, made, by Wilkins, between the years 1790 and 1810.

From the beginning to the end of *Kāṇḍa* II. chapter 8.

The synonyms are placed below one another; the several groups of synonyms being numbered (1–2202) and headed by one or more English equivalents. [SIR C. WILKINS.]

990.

2814. Foll. 108; size 14½ in. by 9 in.; bound in the European style.

The words contained in the *Amarakosha,* beautifully written, in Devanāgarī character, and arranged alphabetically in two columns, with spaces left after them for their English equivalents, some of which have been supplied by Wilkins's hand. The synonyms are placed under the word of most common occurrence, to which reference is made at the proper alphabetical place of each of the others.

It ends:

श्रीमद्बाक्पति-मिस्तर्-उइल्किन्स-साहिब-आज्ञया दक्षिणस्यकायस्थेन महताबरायआख्येन चित्रमिदमद्भुतं अमरकोषाभिधानं चित्रितम् शुभं भूयात् । [SIR C. WILKINS.]

991.

2827. Foll. 158; size 8½ in. by 6 in.; bound in the form of a memorandum-book with a clasp; Bengālī character.

The words of the *Amarakosha,* written singly in two parallel columns, with space left behind them for their English equivalents, some of which have been added. Incomplete. The MS. breaks off abruptly in the midst of the homonymous words ending with ट.

[SIR C. WILKINS.]

992.

2846. Foll. 145; size 23 in. by 8 in.; fol. 1 much torn; fol. 2–4 slightly injured at the ends.

Amarakosha, arranged alphabetically, and written in the Bengālī character; mostly with English equivalents added after them.

[BIBL. LEYDENIANA.]

993.

1575b. Foll. 44 (47–90 of vol.); size 9½ in. by 3¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Trikāṇḍa-śesha (also called *Amaraśesha*), a vocabulary of words of less common occurrence, intended as a supplement to the *Amarakosha,* by *Purushottamadeva.* It begins:

जयन्ति सन्तः कुशलं प्रजानां
नमो मुनीन्द्राय सुराः स्मृताः स्थ ।
स्तुतानि वाग्देवि दयस्व
मातर्विधेहि विघ्नाधिप मङ्गलानि ॥

अलौकिकत्वादमरः स्वकोषे
न यानि नामानि समुल्लिलेख ।
विलोक्य तैरप्यधुना प्रचारम्
अयं प्रयत्नः पुरुषोत्तमस्य ॥

The *svargavarga* ends fol. 53; *pātālav.*, fol. 54*b*; *bhūmiv.*, fol. 55*b*: *vanaushadhiv.*, fol. 57*b*; *siṃhādiv.*, fol. 59*b*; *nṛiv.*, fol. 61; *brahmav.*, fol. 62*b*; *kshatriyav.*, fol. 64*b*; *vaiśyav.*, fol. 66; *śūdrav.*, fol. 67; *viśeshyanighna*, fol. 68; *saṃkīrṇa*, fol. 69; *anekārtha*, fol. 89.

It ends: इति लिङ्गादिसंग्रहः ॥
दृष्टप्रयोगा ये शब्दाः प्रायस्त इह कीर्त्तिताः ।
अप्रयुक्तास्तूत्पलिन्यादिदृष्टा अप्युपेक्षिताः* ॥
इति श्रीपुरुषोत्तमदेवविरचितस् त्रिकांडशेषाभिधानकोशग्रंथः समाप्तः ॥

Printed at Calcutta 1807; in the *Saṃskṛitakoshacatushṭaya*, Bombay 1854; and in the *Dvādaśakośasaṃgraha*, Benares 1865.

[H. T. COLEBROOKE.]

994.

993. Foll. 58; size 13½ in. by 3 in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; 5–7 lines in a page.

Trikāṇḍaśesha.

It ends: इति ० त्रिकाण्डशेषं नामाभिधानं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

995.

809. Foll. 26; size 16½ in. by 5¼ in.; Bengālī character; eight lines in a page; European paper (watermark 1801.)

Ajayapāla's homonymical vocabulary, entitled *Nānārthasaṃgraha.*

It begins:

जयन्ति शम्भोः पदपङ्कजाङ्कुरा
नखांशवश्चन्द्रमरीचिकोमलाः ।
जिनप्रदेवासुरमौलिषु श्रियं
वहन्ति ये प्रस्फुटमालतीस्रजः ॥
वीक्ष्य पूर्वकवियन्थानकाराद्यादिभिः पदैः ।
क्रमादजयपालेन कृतो नानार्थसंग्रहः ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 427.

[H. T. COLEBROOKE.]

996.

1512A. Foll. 36; 4to; size 11½ in. by 9 in.; well written, in Devanāgarī; fifteen lines in a page.

The same work.

Dated: Saṃvat 1861, Śāke 1726.

[H. T. COLEBROOKE.]

997.

1361. Foll. 77; size 10¼ in. by 5 in.; good, Devanāgarī writing of the latter part of last century; eight lines in a page.

Abhidhānaratnamālā, a synonymic and homonymic dictionary, by *Halāyudha.*

Edited, by Th. Aufrecht, 1861.

[H. T. COLEBROOKE.]

998.

588. Foll. 90; size 11¼ in. by 4 in.; well written, in Devanāgarī, at the beginning of the present century; six lines in a page.

Abhidhānaratnamālā.

[H. T. COLEBROOKE.]

999.

1576a. Foll. 72; size 9½ in. by 3½ in.; good Devanāgarī writing of the beginning of the present century; eight lines in a page.

The same work.

* MS. 993 reads अप्रयुक्तास्तूपलिस्यादिषु दृष्टाप्युपेक्षिताः; the Indian editions read अप्रयुक्तास्तु पाणिन्यादिषु दृष्टाप्युपेक्षिताः ॥

According to Prof. Aufrecht, this and the preceding MSS. were copied from the same original, and are very incorrect.

[H. T. Colebrooke.]

1000.

246. Foll. 77; size 12½ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī; nine lines in a page.

Viśvaprakāśa, a dictionary of words of various meanings, composed by *Maheśvara*, son of *Brāhma*, and grandson of *Keśava*, in A.D. 1111(?).

It begins:

स्तुवीमहि महामोहक्लेशातंकभिषग्वरं ।
त्रैधातुकनिदानघ्नं सर्वज्ञं दुःखहानये ॥ १ ॥ ०

For the complete introduction (23 *ślokas*), see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 428.

The *avyayapariccheda* begins fol. 65*b*; *śabdabhedaprakāśa*, fol. 68.

Dated: Saṃvat 1854.

[H. T. Colebrooke.]

1001.

1539. Foll. 128; size 10½ in. by 4½ in.; good modern Devanāgarī handwriting; ten lines in a page.

The same work.

The *avyayānekārthavargāḥ* beg. fol. 106*b*; *śabdabheda*, fol. 111; *liṅgabheda*, fol. 118.

[H. T. Colebrooke.]

1002.

322. Foll. 172; size 12 in. by 6 in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

The same work. This copy begins:

शब्दाकारकरग्राममर्थमंडलमंडलं ।
ज्ञानात्मानमनाद्यंतमादित्यं तमुपास्महे ॥

स्तुवीमहि ०

Of the 23 introductory *ślokas* this MS. only contains 12, and these in the following order: 1, 2, 19–23, 10–13, 15.

In the earlier part of the *anekārthapariccheda*, there are several interpolations, probably all of them quotations from other works. Thus *Halāyudha* is quoted fol. 33*b*; *Śāśvata*, fol. 46*b*, fol. 132*b*; *Jayanta*, fol. 18.

The latter part, on the other hand, especially from the end of the *lāntāḥ*, is considerably abridged; the *avyayapariccheda* being reduced to only 4 *ślokas* (from upwards of 70 in other MSS.).

At the end of the *avyayas* (fol. 157) this MS. likewise gives the four *ślokas*, the last of which contains the date of the work:

रामानलव्योमरूपैः शककाले ऽभिलक्षिते ।
कोशं विश्वप्रकाशाख्यं निरमाच्छ्रीमहेश्वरः ॥

The MS. is dated, but the figures have become illegible. The scribe's name is *Kalanārāyaṇa*.

[H. T. Colebrooke.]

1003.

1937. Foll. 37; size 7 in. by 4¼ in.; neat, small Devanāgarī handwriting of A.D. 1672; 15–23 lines in a page.

Viśvaprakāśa.

This MS. terminates at the end of the 2nd (or *avyaya-*)*pariccheda*, where the date of the work is usually found in the MSS.; thus favouring Prof. Aufrecht's conjecture that the subsequent portion may be of later origin. The present MS., however, omits the verse containing the date, and concludes with the first three *ślokas*, followed by the colophon.

It ends:

संवद् वस्वीक्षणावेह्वर्षे माघार्जुने दले ।
नवम्यां वासरे भानोरिमं गिरिधरो ऽलिखत् ॥

[Dr. John Taylor.]

1004.

1602. Foll. 146, two of which (foll. 20 and 21) are wanting; size 10 in. by 4½ in.; fairly written, in the Jaina type of Devanāgarī; nine or ten lines in a page.

Abhidhānacintāmaṇi, the first, or synonymous, part of *Hemacandra's* dictionary (*Haimakosha*).

The key-word of each group of synonyms is written in red ink, or marked in red. Besides, there are numerous marginal and interlinear glosses in Devanāgarī and Bhāshā.

The gloss begins: अहमिति हेमचन्द्रसूरिर्नाम्ना मालां तनोमि । अभिधानचिन्तामणिनाम्नीमिति शेषः । °

Kāṇḍa I. ends fol. 8; II., fol. 27; III., fol. 90*b*; IV., fol. 128; V., fol. 128*b*.

The passage missing comprises *ślokas* 229–254 (Bœhtlingk-Rieu).

It ends: इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचितायामभिधानचिंतामणौ नाममालायां सबीजक(alias बीजक-) युक्तायां सामान्यकाण्डः षष्ठः ॥ ° ॥ संवत् १८२३ वर्षे। ज्येष्ठसुदि १२ गुरुवासरे॥ सकलपंडितशिरोमणि १००८ पन्यासजीश्रीप्रमोदविजयजी । तत्-शिष्यमहोपाध्यायश्री १०८ श्रीऋद्धिविजयजी तत्शिष्यपं भगवान् विजयपठनार्थं ॥ तत्शिष्यमुनिभूपविजयलिपिकृतं । कृष्णगढनगरे ॥

The gloss ends: तथा चोक्तं । निपाताश्चोपसर्गाश्च धातवश्चेति ते त्रयः । अनेकार्थाः स्मृता(:) सर्वे पाठः तेषां निदर्शनमिति ॥ इत्यव्ययानि ॥

At the end there are, besides, three leaves, each page of which is divided into six columns, containing a *sūcīpattra* in Bhāshā, dated: श्रीऋद्धिविजयग । लिपीकृत । सं १८१७ ॥

Of this *Kosha* there are several Indian editions (the first published under Colebrooke's supervision, together with *Hemacandra's Anekārthasaṃgraha*, Calc. 1807); and a critical edition by O. Bœhtlingk and C. Rieu, St. Petersb., 1847.

[H. T. COLEBROOKE.]

1005.

257. Foll. 135; size 11½ in. by 4¼ in.; large, modern Devanāgarī handwriting; six lines in a page.

The same work.

It begins: सकलपण्डितशिरोरत्नपण्डित-श्री ५ श्रीधनकुशलगणिगुरुभ्यो नमः । प्रणिपत्यार्हतः °

Kāṇḍa I. ends fol. 9*b*; II., fol. 31*b*; III., fol. 81*b*; IV., fol. 117*b*; V., fol. 118.

[H. T. COLEBROOKE.]

1006.

2053a. Foll. 55; size 12 in. by 4½ in.; good old Jaina Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

The same work. With scholia in the margins of foll. 1–19.

Kāṇḍa I. ends fol. 5; II., fol. 14; III., fol. 33*b*; IV., fol. 48*b*; V., ib. [GAIKAWAR.]

1007.

2053b. Foll. 48; size 9½ in. by 4 in.; well written, in Devanāgarī, about A.D. 1580; but much blurred in places through rubbing; 15 lines in a page; part of foll. 22 and 23 has been torn off.

The same work. [GAIKAWAR.]

1008.

2698a. Foll. 24; small quarto; size 10 in. by 7½ in.; small, modern Devanāgarī writing; 29–35 lines in a page; bound in the European style.

The same work.

Kāṇḍa I. ends fol. 2; II., fol. 6; III., fol. 15*b*; IV., fol. 21*b*; V., fol. 22. [MACK. COLL.]

1009.

1575a. Foll. 46; size 9½ in. by 4 in.; good, Jaina Devanāgarī writing; 13 lines in a page.

Hemacandra's Abhidhānacintāmaṇi. Beginning as in MS. 257.

Kāṇḍa I. ends fol. 4; II., fol. 11; III., fol. 29; IV., fol. 41; V., fol. 41*b*.

Dated: संवत् १७०४ वर्षे भाद्रवा सुदि ८ चंद्रवासरे लिखिता सकलपंडितशिरोरत्नपंडितश्री ५ श्रीधनकुशलगणिशिष्यं ० सुमतिकुशलगणिना भावचारित्रियां चिरंजीवसुखरामपठनार्थं श्रीरूपनगरमध्ये श्रीशांतिजिनप्रसादात् । ० ॥ by a different hand: चिरंजीवयुद्धकुशलपठनार्थं १७८० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1010.

102. Foll. 121; size 9¾ in. by 4½ in.; excellent Devanāgarī writing of about A.D. 1700; eight lines in a page.

Anekārthasaṃgraha, the second, or homonymous, part of *Hemacandra's* dictionary (*Haimakosha*). The nouns are arranged in six *kāṇḍas,* according to the number of syllables; a seventh *kāṇḍa* containing the indeclinable homonyms.

It begins:

ध्यात्वार्हतः कृतैकार्थशब्दसंदोहसंग्रहः ।
एकस्वरादिषट्कायां कुर्वे ऽनेकार्थसंग्रहं ॥ १ ॥
अकारादिक्रमेणादावत्र कादिक्रमस्ततः ।
उद्देश्य वचनं पूर्वं पश्चादर्थप्रकाशनं ॥ २ ॥

The *ekasvarakāṇḍa* ends fol. 2*b*; *dvisvarak.*, fol. 41; *trisvarak.*, fol. 90; *catuḥsvarak.*, fol. 113; *pañcasvarak.*, fol. 116; *shaṭsvarak.*, fol. 116*b*. The numbering of the *ślokas* of the several *kāṇḍas* is rather faulty (as it is also in MS. 2053*c*).

It ends: इति आचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते ऽनेकार्थसंग्रहे ऽव्ययानेकार्थाधिकारः । समाप्तश्चायं हैमकोषः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1011.

2698b. Foll. 25; small quarto, size 10 in. by 7½ in.; small, modern Devanāgarī handwriting; 30–45 lines in a page.

The same work. [MACKENZIE COLLECTION.]

1012.

2053c. Foll. 79; size 11 in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of the earlier part of the seventeenth century; 11–13 lines in a page.

The same work.

Incomplete, by 49 *ślokas,* at the end.

[GAIKAWAR.]

1013.

2533a. Foll. 53; size 10 in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī, at the beginning of the present century; four lines in a page, with small interlinear writing, by the same hand.

Hemacandra's Anekārthasaṃgraha, with an interlinear gloss in Bhāshā. Incomplete.

The MS. extends from the beginning of the work to *kāṇḍa* II., *śl.* 406 (Calc. ed. of 1807), numbered 396 in this MS.; followed by one additional *śloka*, viz. VII. 38 (कथं प्रश्ने प्रकारार्थे ०), here numbered (3)97. Then follows the colophon: इति श्रीअनेकार्थे नाममालायां द्वितीयकाण्डः समाप्तः॥

[GAIKAWAR.]

1014.

1576b. Foll. 73–86; size 9½ in. by 3½ in.; legibly written, in Devanāgarī; nine lines in a page.

Dhanaṃjaya's glossary of synonymous words, entitled *Nāmamālā* [A].

It begins (slightly corrected with the help of MS. B. and the Ben. ed.):

तन्नमामि परं ज्योतिरवाङ्मनसगोचरं ।
उन्मूलयत्यविद्यां यद्विद्यामुन्मीलयत्यपि ॥ १ ॥
द्वयं द्वितयमुभयं यमलं युगलं युगं । [-नाम* ॥
युग्मं द्वन्द्वं यमं द्वैतं पादयोः पातु जैनयोः ॥ २ ॥ युग्म-

* Om. B., Ben. ed.

ऋषिर्यतिर्मुनिर्भिक्षुस्तापसः संयतो* व्रती ।
तपस्वी संयमी योगी वर्णी साधुश्च पातु वः† ॥ ३ ॥
यतिनाम‡ ॥]
दीक्षितं मौंडं§ शिष्यं च तमंतेवासिनं विदुः ।
कृतांतागमसिद्धांता ग्रंथाः शास्त्रमतः परं ॥ ४ ॥

The work consists of 200 *ślokas*; after which it concludes as follows:

वक्ता वाचस्पतिर्यत्र श्रोता शक्रस्तथापि तौ ।
शब्दपारायणस्यान्तं न गतौ तत्र के वयं ॥ २०१ ॥
तथापि किंचित् कस्मैचित् प्रतिबोधाय|| सूचितं ।
बोधयेत् किंचिदुक्तिज्ञे¶ मार्गज्ञः सह याति किं ॥ २०२ ॥
प्रमाणमकलंकस्य पूज्यपादस्य लक्षणं ।
द्विःसंधानं कवेः काव्यं रत्नत्रयमपश्चिमं ॥ २०३ ॥
कवेर्धनञ्जयस्येयं सत्कवीनां शिरोमणेः ।
प्रमाणं नाममालेति श्लोकानां च शतद्वयं ॥ २०४ ॥
ब्रह्माणं समुपेत्य वेदनिनदव्याजात्तुषाराचलः
स्थानस्थावरमीश्वरं सुरनदीव्याजात्तथा केशवं ।
अप्यम्भोनिधिशायिनं जलनिधिध्वानापदेशादहो**
फूत्कुर्वन्ति धनञ्जयस्य पुरतो†† शब्दाः समुत्पीडिताः
[॥ २०५ ॥

Dated: संवत् १८६० साके १७२५ वैशाखसुदी ९ शनौ ॥ लिखितं लक्ष्मणदास ॥

The work has been printed, as *Dhanamjaya-kośa* (or *nighanṭu*), in the Benares *Dvādaśa-kośasamgraha* where it contains the same number of couplets as in the present MS.; Dr. Burnell (Index of Tanjore MSS., p. 47) calls the work *Pramāṇanāmamālā* ('200 *ślokas* of synonyms for usual objects with about 10 more of introduction'). [H. T. COLEBROOKE.]

* शंसितो B; संशितो व्रते Tanjore MS.
† नः B.
‡ Om. B., Ben. ed.
§ मोक्षं B.; मोक्षशिष्यं Tanjore MS.
|| प्रतिबुद्धाय B.
¶ बोधयेति यदुक्तिज्ञो B.; बोध्येत्कियदुक्तिज्ञं Ben. ed.
** जलनिधिं ध्यानोपदेशादहो MS.
†† च भिया Ben. ed.

1015.

2841a. Foll. 17; size 8½ in. by 6 in.; European paper (watermark, Gior. Magnani); Telugu character; 9–13 lines in a page.

Dhanamjaya's vocabulary (*Nighanṭusamaya*), here consisting of two chapters (*pariccheda*), a synonymous and an homonymous one. [B].

The MS. originally commenced with the second half of the first *śloka*; the first half-verse having been supplied in the margin by a different hand.

P. I. contains 200 *ślokas* (numbered by fives); the last three of which correspond to *ślokas* 201–203 of A.

P. II. begins fol. 13:

गंभीरं रुचिमच्चित्रं विस्तीर्णार्थप्रसाधकं ।
शब्दं मनाक् प्रवक्ष्यामि कवीनां हितकाम्यया ॥
अर्हत्पिनाकिनौ शंभुजिनावर्हत्तथागतौ ।
वेधःसूर्यौ विवस्वंतौ विष्णुरुद्रौ वृषाकपी ॥
वैकुंठाविंद्रगोविंदावनंतौ शेषशार्ङ्गिणौ ।
जीमूतौ करिकुल्मीलौ (!) पर्जन्यौ शक्रवारिदौ ॥
वनमंभसि कांतारे भुवनं विष्टपे ऽर्णसि ।
घृतं सर्पिषि पानीये विषं हालाहले जले ॥
तल्पं दारेषु शय्यायां ज्योतिश्चक्षुषि तारके ।
धवले सुंदरे रामो वामं वक्रे मनोहरे ॥ ५ ॥ °

It ends:

कवयः कवयश्चेति बहुत्वं दूरमागतं ।
विनिवृत्तं चिरादेतत्कवौ जाते धनंजये ॥
प्रज्ञासिधारयाक्रम्य चिरं नानार्थधारिणः ।
शब्दाः सुखं वसंत्वत्र यशः क्षेपे धनंजयः ॥ ५० ॥

The colophon is almost the same in both chapters:

इति धनंजयस्य कृतौ निघंटुसमये शब्दसंकीर्णप्ररूपणे द्वितीयः [° पणं प्रथमः] परिच्छेदः ॥ श्रीजिनाय नमः ॥

In a Tanjore MS., noticed in Burnell's Index, p. 47, the work is divided into three chapters, viz. 1, *śabdasamkīrṇarūpaṇa-*, 2, *śabdasamkīrṇa-prarūpaṇa-*, 3, *śabdavistīrṇarūpaṇapariccheda.*

[MACK. COLL.]

1016.

1585. Foll. 105; size 16¼ in. by 6½ in.; well written, in the Bengālī character (but without the diacritic *r*-point); A.D. 1804; ten lines in a page; European paper.

Śabdaratnāvalī, a dictionary of synonyms and homonyms, composed by *Mathureśa*, under the patronage of *Mucchā* (or *Mūrchā*) *Khān*, in A.D. 1666 (according to Colebrooke and Wilson). Not quite complete.

It begins:

वन्दे सदानन्दमयं समन्ताज्ज्योतिः परं ब्रह्म भवादिसेव्यं ।
ध्यानैकगम्यं जगदेकरम्यं यदिच्छया कारणकार्यभावः ॥
आसीत् क्ष्मातलमण्डले नृपकुलैः संसेवितः श्रीयुतैर्
भूपालः शिलमानखाँन इति सत्कीर्तिप्रतापोज्ज्वलः ।
तद्दोर्दण्डयुगप्रतापदहनैः कल्पान्तसूर्यप्रभैः
प्रत्यर्थिक्षितिपालका रणभुवि क्षोभाकुलाः शेरते ॥
जातो ऽस्माज्जगदेकवीरतनुजः ख्यातो जगन्मण्डले
श्रीशाखाँनमहीपति स्थिरमतिर्वङ्गैकरङ्गोत्सवः ।
तृष्णैर्द्वादशभूमिपैश्चिरतरं तीक्ष्णांशुचण्डप्रभैः
शीलेन प्रतिदेशपालनकृते संसेवितो यो ऽभवत् ॥
एतस्मादजनि प्रतापमिहिरः सत्कीर्तिशीतद्युतिर्
दानश्रीवलिभूपतिः सुमहिमा श्रीरामदेवः स्वयं ।
मुच्छाखाँनमशनन्दएल्लिनृपतिः* श्रीमान् महीमण्डलं
यो ऽशाद् द्वादशभूमिपैर्जनकतो ऽप्यायस्ततां नार्पितैः ॥
तस्याज्ञावशतः सुधारसमयीं सत्काव्यसंतोषिणीं
नानातन्त्रविचारसारललितां ज्ञानप्रदानोज्ज्वलां ।
धीरश्रीमथुरेश एष तनुते श्रीशब्दरत्नावलीं
सन्तः सन्तु विनोदिता नृपसभे संतोषयन्तो ऽनया ॥
विलोक्य बहुतन्त्राणि शब्दरत्नावलीमिमां ।
वर्गैरेव निबध्नाति प्रायः पर्यायविस्तृतैः ॥ ॰

The *svargavargaprakāśa* ends fol. 20; *bhūmivarga*, fol. 21; *puravarga*, fol. 22*b*; *śailavarga*, fol. 23*b*; *vanaushadhivarga*, fol. 32; *siṃhādivarga*, fol. 35; *śūdravarga*, fol. 41*b*; the last two *vargas*, *viśeshaṇa* and *saṃkīrṇa*, are wanting.

The *nānārtha* section begins:

द्वित्रिचतुःपञ्चषट्कवर्गैकान्तादिविहिताः ।
स्वरान्ता व्यञ्जनान्ताश्च नानार्थाः स्युरिहोदिताः ॥
एकवर्णो ऽपि नानार्थः क्रमादादौ निबध्यते ।
नानार्थः प्रथमान्तः स्यात् सप्तम्यन्ते तु वर्तते ॥

क एकः ॥

को ब्रह्मवायुसूर्याग्नियमदक्षात्मवर्हिषु ।
कामे ध्वनौ च पुंसि स्याज्जलमूर्धसुखेषु कं ॥

क द्वि ॥ ॰

The colophon is followed by these stanzas:

यल्लक्ष्मीर्वैरवैरिणां कुलवधूसिन्दूरविध्वंसिनी
यद्वाणी ललिता सतां गुणवतामानन्दकिल्लोलिनी ।
यद्भ्रोत्तरकल्पना विजयिनी कर्णादिपृथ्वीभुजां
सो ऽयं श्रीमशनन्दएल्लिनृपतिर्जीयाच्चिरं भूतले ॥
श्रीमत्खाँनसहो (ऽ)ब्ददस्तदनुजो मध्याह्नचण्डद्युतिर्
वैरिप्रौढिघनान्धकारशमनो गाम्भीर्यधैर्योन्नतिः ।
शश्वद्दिग्विजयी महेन्द्रसदृशः सो ऽयं चिरं जीवताद्
यद्वक्त्रस्मितवीक्षितान्यनितरां ध्यायन्ति दिग्योषितः ॥
एतस्मादनुजश्चिरं विजयतां वीरेन्द्रचूडामणिः [न्वा ०)।
श्रीमत्कामसहोदरोतिरसिकः खाँनाचल्लाह्वयः (? रतु-
ज्ञ्यद्भीमगजेन्द्रराजितरणीसङ्गी नमत्कार्मको
यद्भूभङ्गतरङ्गितैर्विचलिताः प्रत्यर्थिपृथ्वीभुजः ॥
तस्मादप्यनुजाः कृपार्जुनवलिद्रोणाग्निकर्णोपमा
युद्धानन्दखाँनप्रमुखाः सानन्दमत्युन्नताः ।
सौभ्रात्रेण चिरं जयन्ति नितरामन्योन्यमुत्कण्ठिताः
संतोषं दधतु क्षितिप्रणयने दीर्घायुविश्वोत्सवैः (!) ॥
शब्दरत्नावलीकोषस्तोषणः सुमहात्मनां ।
मत्सराणां बुद्धिनाशवज्रपातो विजृम्भते ॥
भूपश्रीमशनन्दएल्लिसमनुज्ञातौ चिरं जीवतां
श्रीमद्वल्लभराय उज्ज्वलमतिः श्रीरूपदासो ऽपि च ।
याभ्यामर्थविभागतः क्षितिपतेः श्रीशब्दरत्नावली
नित्यं सत्कृतिशोभनी शुभकरी यत्ने(न) निर्वाहिता
शाकाब्दे रसदोर्धराधरधरामाने धरानिर्जरः
को ऽप्येतामलिखच्च कोविदमतां श्रीशब्दरत्नावलीं ॥

* MS. 1512 and other MSS. read मूर्छाखान; our MS. seems to read here মুচ্ছা °এন্নিনৃপতিঃ but in numerous colophons it reads ইতি শ্রীযুতমহারাজমুচ্ছাখাঁনমশনন্দএ-ল্লিবিরচিতায়াং শব্দরত্নাবল্যাং° (or এল্লিবিরচিতায়াং°), the signs for ए and च being the same in this MS.

For other MSS. of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 439, 440; Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 65; i., p. 200. [H. T. Colebrooke.]

1017.

1512. Foll. 242; size 9 in. by 11¾ in.; large, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page; European paper; bound in the European style. Foll. 126 and 127 are left blank.

Śabdaratnāvalī; copied from some Bengālī MS. or MSS. (in part at least from the preceding one *) not very correctly, the letters *r* and *v* being frequently confounded.

The *ekārtha* section wants the *saṃkīrṇavarga*, breaking off (fol. 125*b*) with the same verse (मागेलं मृगनासागौ भवेद्विषयनं मृगः।) as the Oxford MS.

Of the *nānārtha* section the beginning is wanting, viz. the monosyllables, dissyllables and part of the trisyllables in *k*, as far as the word *kramuka*, spelled *kraghaka* in this MS., the Bengālī sign for *mu* having been misread.

This MS. concludes with the same stanzas as the preceding one, including the half-*śloka* containing the date of that MS.

[H. T. Colebrooke.]

1018.

217. Foll. 118 (and a *śuddhipattra* between foll. 69 and 70); size 15 in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; generally eight lines in a page.

Abhidhānatantra (or *Nāmaliṅgānuśāsana*), a synonymous and homonymous dictionary, chiefly made up of verses of the *Amarakosha* with additions; by *Jaṭādhara*, son of *Raghupati* and *Mandodarī*.

It begins:

भागीरथीं जलमयीं जगतामधीशं
मन्दोदरीरघुपती पितरौ च नत्वा ।
दिण्डीयविप्रकुलजः स जटाधरो ऽसाव्
आचार्य एतदकरोदभिधानतन्त्रं ॥
श्रीचन्द्रशेखरगिरिप्रभवास्ति चाटि-
ग्रामे फणीति तटिनी निकटे ऽदसीये ।
उत्पत्तिभूमिरपि देवकडाभिधानो
ग्रामो ऽस्ति यस्य पितृभूमिरतिप्रसिद्धः ॥

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 434 (where the Oxf. MS. is stated to have been copied from the same original as the present one); for another MS. see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 44.

[H. T. Colebrooke.]

1019.

1511a. Foll. 114; size 11½ in. by 9 in.; large, Devanāgarī writing; ten lines in the page; European paper (watermark 1801).

Dharaṇi, a vocabulary of homonymous words, arranged according to their finals and the number of syllables, by *Dharaṇidāsa*.

It begins:

विशुद्धिज्ञानदेहाय भूतनाथाय वेधसे ।
हिताय सर्वलोकानां नमस्ते सर्ववेदिने ॥
यस्य ज्ञानदयासिन्धोः पारार्थैकफला गुणाः ।
स चेत्करोतु कल्याणं सर्ववित्परमेश्वरः ॥
सा ते भवतु सुप्रीता वागर्थप्रतिपत्तये ।
हेतवे सर्वभूतानां सर्वशुक्ला सरस्वती ॥
देवदेवं प्रणम्यादौ सर्वज्ञं जगतो गुरुं ।
समाप्यान्यानि तंत्राणि क्रियते सारसंग्रहः* ॥
पादैः पादद्वयैः श्लोकैरनेकार्थसमुच्चयः ।
एष कांतेन वर्गेण कवीनां सुखहेतवे ॥
एकद्वित्रिचतुःपंचषड्वर्णैः क्रमशस्त्विह ।
शब्दाः पादेषु चार्धेषु श्लोकेषु सति संभवे ॥

* MS. 1512 having been in India now for some years, it has not been possible to compare again the two MSS.

* समात्यान्यानि तंत्राणि चालसारसंग्रहः MS.; (?) अभ्यस्या o.

It ends: इत्यनेकार्थसारोयं समाप्तः ॥

पूर्वाचार्याभिधानेभ्यः सारमाकृष्य यत्नतः ।
कृतो धरणिदासेन वर्णानुक्रमसंग्रहः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1020.

1577C. Foll. 18; size 9¼ in. by 3¾ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Hārāvalī, a collection, in 278 *ślokas*, of words not in common use, by *Purushottamadeva*.

Between foll. 17 and 18 a leaf is inserted containing the last six *ślokas* of the same work, written by a different hand, and apparently dated in the *Newar* era: नैपालीये ० ९४४ (? A.D. 1814) युते कार्तिकशुद्धे नवम्यां लिखितं ॥

Again, after fol. 18, there is another leaf containing part of the contents of fol. 7, written by the same hand.

The work has been printed repeatedly in India; the first edition, under Colebrooke's guidance, Calc. 1807. [B. H. HODGSON.]

1021.

1567a. Foll. 11; size 10½ in. by 4½ in.; Devanāgarī character; 11–14 lines in a page.

The same work.

Dated: संवत् १८६२ ।

करतर्कगजेन्दुवैक्रमे ऽब्दे
नभसश्शुक्लदिने शशस्तिथौ ।
शुभहारावलिकामयं गुरौ
व्यलिखद्विष्णुसमाह्वयो द्विजः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1022.

1511d. Foll. 19 (149–172 of vol.); size 11½ in. by 9 in.; large, modern Devanāgarī; ten lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

1023.

2786c. Foll. 30; size 11¾ in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

I. *Hārāvalī*, ends fol. 24*b*.

II. A glossary of words containing one of the three sibilants, either as an initial, medial or final letter.

It begins:

अथ तालव्यमूर्धन्यदंतानामपि लेशतः ।
शषसानां विशेषेण निर्देशः क्रियते ऽधुना ॥
श्यामकशाकश्मुकशीकरशोकशूक-
शालूकशंकुशकशंकरश्मुक्रशक्राः ।
शौटीरशीटशकटाः शिपिविष्टशिष्ट-
शाखोटशाटकशटीशाटितं शटालुः ॥ ०

Fol. 27*b*: इति चतुर्विंशतिश्लोकैस्तालव्यशकारनिर्देशः ॥

Fol. 29: इति मूर्धन्यनिर्देशः ॥

Incomplete at the end; the MS. terminates abruptly in the second half-*śloka* of words with final स. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

1024.

951. Foll. 145; size 11 in. by 4½ in.; well written, in Devanāgarī; seven or eight lines in a page.

Medinī, a homonymous dictionary, by *Medinīkara*, son of *Prāṇakara* (?).

It begins: वृषांकाय नमस्तस्मै ०

It concludes with the well-known six stanzas, containing a list of the authorities used by the author, and ending thus:

षट्शतगाथाकोषप्रणयनविख्यातकौशलेनायं ।
मेदिनिकरेण कोषः प्राणकरसूनुना * रचितः ॥ ६ ॥

---

* Though not fitting in with the metre, this is the form of the name usually found in MSS. and editions. One of *Somanātha's* MSS. gave the form *Paṇḍunakara*, while a MS. of the Roy. Asiatic Soc. (Todd Coll. 93) reads *Pāṭūṇakara*.

लीखितं बाबुरामब्राह्मन (!) शंवत् १८५२ शाके शालिवाहन १७१७ शमेनाम मार्गशीर्षेकृष्णे ऽष्टम्यां गुरुवासरे ॥

This work has been printed repeatedly in India; the first edition, under Colebrooke's guidance, Calc. 1807; another, edited by *Somanātha-Śarman Mukhopādhyāya*, Calc. 1869.

Regarding the author's name, Wilson states that the names in *kara* are peculiar to the Kāyastha class in Bengal, and to Mahratta Brāhmans; while *Somanātha* remarks that there are also Vaidya families which take this appellative. [H. T. Colebrooke.]

1025.

2810. Foll. 314; size $6\frac{1}{2}$ in. by $8\frac{3}{4}$ in.; modern Bengālī handwriting; 15–18 lines in a page; the first page of each leaf being left blank for English renderings; bound in the European style.

Medinī-kosha; with an English translation of the first few pages, and occasional notes.

[Sir C. Wilkins.]

1026.

2835. Foll. 292; size 9 in by $7\frac{1}{2}$ in.; bound in the European style.

Medinī-kosha, with an English translation; written in two columns, one of which contains the Sanskrit words in *Medinīkara's* arrangement, in a native Devanāgarī hand; whilst the other gives the meanings in Sanskrit and English, written by the late Capt. Edw. Fell, Secretary to the Brāhmanical Coll. at Benares.

[Sir C. Wilkins.]

1027.

2813. Foll. 90; size $14\frac{1}{2}$ in. by $8\frac{1}{2}$ in.; beautifully written, in Devanāgarī, by *Lālā Mahtāb Rāy*; bound in the European style.

Medinī, arranged alphabetically, according to the initial letters; with the Sanskrit meanings after them, and a partial English translation.

[Sir C. Wilkins.]

1028.

1334f. Foll. 2 (foll. 37 and 38 of vol.); size 12 in. by 9 in.; clear Bengālī handwriting; fifteen lines in a page; European paper (watermark 1802).

Sārasvatābhidhāna, a small vocabulary of thirty-five *ślokas*.

It begins:

सारस्वताभिधानं तु प्रवक्ष्यामि विशेषतः ।
गोपनीयं कवीन्द्राणां आयुषोऽपि कलत्रतः ॥
वनेमत्तः षष्टिमत्तो मदवृन्दो महामृगः ।
स्थूलपादो मत्तकोशः कुञ्जरो वारण(:) करी ॥
दन्तावलो दीर्घमुखो हस्तिन्येते प्रतिष्ठिताः ।
पद्मवीरश्च रोलम्बो भ्रमरः षट्पदः खलः ॥
इन्दीवरः कृष्णदेहो भ्रमरे तु प्रकीर्तिताः ।

Then follows a homonymic portion, giving the meanings of the following twenty-three words:

किंकिरात, मराल, बलाक, लङ्का, कलि, किरात, खञ्ज, रसिका, मार्जार, सृगाल, किङ्किर, श्यामल, वनराजी, यक्षस्, मन्दर, माकन्द, कण्ठीरव, विकगी (?), गरल, कलविङ्क, वोजन, खुदाः, दादाः ॥

It ends:

खुडाः स्यात् डिङ्गरे नीचे दादाः स्यात् युवतीपतिः ।
सारस्वतमिदं शास्त्रं प्रोक्तमेतत् समासतः ॥
विचिन्त्य सकलान् लोकान् विचरन्ति महीमिमां ।
कवयो ये न जानन्ति तेषां मोहः सदा भवेत् ॥
इति श्रीसरस्वतीकृतं सारस्वताभिधानं समाप्तं ॥

For other MSS. of this vocabulary see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 39 (eleven *ślokas*), iii., p. 79 (forty-seven *ślokas*).

[H. T. Colebrooke.]

1029.

2533b. Foll. 4; size 10 in. by 4¼ in.; well written, in Devanāgarī; about the latter half of the 16th century; 15 or 16 lines in a page.

Anekārthadhvanimañjarī, a homonymous vocabulary, in three chapters (of 180 *ślokas*).

I. *Ślokādhikāra* (92 *ślokas*), treating of words the meanings of which take up not less than a couplet, begins:

शब्दांभोधियैतो ऽनंतः कुतो ऽप्यागमसंभवात् ।
स्वानुवाचैकमाधाय* तस्मै वागात्मने नमः ॥ १ ॥
शिवं भद्रं शिवः शंभुः शिवा गौरी शिवाभया ।
शिवः कीलः शिवः क्रोष्टा भवेदामलकी शिवा ॥ २ ॥
गौरी शिवप्रिया प्रोक्ता गौरी गोरोचना मता ।
गौरी स्यादप्रसूता स्त्री गौरी शुद्धोभयान्वया ॥ ३ ॥
हरिरिन्द्रो हरिर्भानुर्हरिर्विष्णुर्हरिर्मरुत् ।
हरिः सिंहो हरिर्भेको हरिर्वाजी हरिः कपिः ॥ ४ ॥
हरिरंशुर्हरिर्भौर्हरिः सोमो हरिर्यमः ।
हरिः शुक्रो हरिः सर्पः स्वर्णवर्णो हरिः स्मृतः ॥ ५ ॥

It ends:

खजूरः फलभेदः स्यात् खजूरं रजतं मतं ।
खर्जूरः क्षुद्रजातिः स्यात् खर्जूरा तृणगोधिका ॥ ९१ ॥
गुरुः पिता गुरुर्ज्येष्ठो गुरुर्देवपुरोहितः ।
दुर्वहो ऽपि गुरुः प्रोक्तो गुरु शिष्याभिषेकदः ॥ ९२ ॥

II. *Ardhaślokādhikāra* (69 *ślokas* of words taking up half a couplet) begins:

तटो वप्रः पिता वप्रो वप्रः केदार एव च ।
सर्पो व्यालः शठो व्यालो व्यालो ज्ञेयश्चतुष्पदः ॥ १ ॥
संगे दारेषु शय्यायां तल्पशब्दो ऽभिधीयते ।
ताराखर्यौ गृहस्थाने धिष्ण्यमाहुर्विचक्षणाः ॥ २ ॥

It ends:

करिणां बंधनस्थानं वारि वारि जलं मतं ।
प्रचुरं भूरि विज्ञेयं भूरि कांचनमेव च ॥ ६८ ॥
भषको दुर्जनो ज्ञेयो भषकः सरमासुतः ।
सूदः स्यात्सूपकारश्च सूदो ज्ञेयः कुटुंबिकः ॥ ६९ ॥

III. *Pādādhikāra* (19 *ślokas*) begins:

राजा चंद्रो नृपो राजा पयः क्षीरं पयो जलं ।
मित्रो भानुः सुहृन्मित्रं दरं छिद्रं दरं भयं ॥ १ ॥

* Read स्वानुबोधैकमानाय °

श्रीकंठस्थावरौ स्थाणू हरच्छागाच्युता अजाः ।
गोविंदो हरिगोसंख्यौ शिवकृष्णौ वृषाकपी ॥ २ ॥
शरीरोत्सेधयोः कायः ° ॥ ३ ॥ सरित्समुद्रयोः सिंधुः ° ॥ ४ ॥ पिपासालोभयोस्तृष्णा ° ॥ ५ ॥ निस्तृंशो ° ॥ ६ ॥ इला भूमिर्मिता गौश्च ° ॥ ७ ॥

It ends:

द्रुमो वृक्षः पुराणे ऽन्ने ध्रुवो निश्चितनित्ययोः ।
संघाते प्रकरे पूरः सूरः सूर्यनरेंद्रयोः ॥ १८ ॥
वृक्षजातिगजौ पीलू प्रदरौ रागमार्गणौ ।
कमरः कोमले काम्ये समरो युद्धसंघयोः ॥ १९ ॥

A similar work of the same title, but consisting of 320 *ślokas* (viz. I. of 104; II. of 82; III. of 34 *ślokas*, many of which are identical or very like those of the present treatise), and ascribed to the Kāśmīrian *Mahākshapaṇaka*, has been printed in the *Dvādaśakośasaṃgraha* (Benares 1865). See also Rāj. Mitra, Notices iv., p. 28. [GAIKAWAR.]

1030.

2544a. Foll. 14; size 9½ in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work, with an additional (fourth) chapter, of 43 *ślokas*. Very incorrect.

It begins:

शुद्धवर्णमनेकार्थं शुद्धमौक्तिकमौक्तिकं ।
कंठे कुर्वंति विद्वांसः श्रद्धाना दिवानिशं ॥ १ ॥
शब्दांभोधियैतो ° ॥ २ ॥
सरस्वत्याः प्रसादेन कविर्विभाति यत्पदं ।
प्रसिधमप्रसिधं(!) वा तत्प्रमाण्यं च साधुभिः ॥ ३ ॥
शिवं भद्रं शिवं (!) शंभुः शिवा गौरि (!) शिवाभयाः । °

Chapter iv. begins:

शिवः सर्वः शिवः शुक्रः शिवः कीलः शिवो व्यसुः(!) ।
शिवा गौरी शिवा धात्री शिवं श्रेयः शिवा क्षुधा ॥
तिलंपृष्ठे (!) मले मांसे शंवाले कोमले ऽस्थिनि ।
प्रधाने राजलिंगे च ककुदाख्या प्रचक्षते* ॥ °

* This is a complete jumble. The first half-*śloka*, containing meanings of पलल, belongs to *śl.* 24 of the

It ends:

छत्रे सिंहासने स्वर्गे चमरे पुंडरीकता: (l. ०री मता)।
पुंडरीको भवेत् व्याघ्रः पुंडरीकस्तु दिग्गजः:* ॥ ४२ ॥
क्रीडा द्युतिस्तुतिकांतिर्विजिगीषुगतिस्तथा ।
व्यवहारपरमार्थश्च देवशब्दो ऽभिधीयते ॥ ४३ ॥

इत्यनेकार्थमंजरी समाप्ता ॥ [GAIKAWAR.]

1031.

2089c. Foll. 6; size 9½ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing; 11–14 lines in a page.

Portions of the same work.

The leaves are out of order, viz., foll. 2, 5, 4, 1, 3, 6.

Foll. 1 and 2 contain from I. *śl.* 25 to I. 68; foll. 3–5, from I. 97 to III. 7; fol. 6, from IV. 34 to the end (IV. 39).

It ends:

कमलं क्रमयुगं च कमलं कमलं विदुः ।
पुंडरीको भवेत्सिंहो पुंडरीकं सरोरुहं ॥
छत्रे सिंहासने स्वर्गे चमरे पुंडरी मता ।
क्रीडा द्युतिश्चैतिः कांतिर्विजिगीषुगतिस्तथा ॥ ३९ ॥

इति श्रीअनेकार्थध्वनिमंजर्यां चतुर्थः श्लोकाधिकारः समाप्तः॥ संवत् १७४८ वर्षे पौषमासे कृष्णपक्षे षष्ठीभौमे । लिखिता अनेकार्थध्वनिमंजरी व्यासलवणाख्येन ॥ [GAIKAWAR.]

1032.

1475f. Foll. 6; size 13¼ in. by 3¼ in.; careless, modern Bengālī handwriting; six or seven lines in a page.

Nānārthadhvanimañjarī, a short homonymous vocabulary, here ascribed to *Durgasiṃha*; while in a MS., described in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 155, the treatise is ascribed to *Gadasiṃha.*

It consists of about 88 *ślokas*, corresponding to the first chapter of the *Anekārthadhvanimañjarī.* It begins:

शब्दाम्भोधिर्यतो ऽनन्तो ऽप्यतो (l. यतो) व्याख्या प्रवर्तते ।
गुरवे शम्भवे तस्मै नित्यं वागात्मने नमः ॥
शुद्धधर्ममनेकार्थं शुद्धमौक्तिकमौक्तिकं ।
कण्ठे कुर्वन्ति विद्वांसः श्रद्दधानाः शुभाशुभं ॥
सरस्वत्याः प्रसादेन कविर्विभाति यत्पदं ।
प्रसिद्धमप्रसिद्धं वा तत्प्रमाणमिहोच्यते ॥
शिवः शुक्रः शिवः सर्वः शिवः कीलः शिवो वसु(ः) ।
शिवा गौरी शिवा क्रोष्ट्री शिवं भद्रं शिवं शुभं ॥
गौरी शिवप्रिया देवी गौरी गोरचना मता ।
गौरी कन्या ऽप्रसूता स्त्री गौरी शुद्धोभयान्वया ॥

It ends:

अजयरुद्रगङ्गाधरधरणिरत्नको-
पानालोक्य संक्षेपात् ।
नानार्थध्वनिमञ्जरीयमभिहिता
श्रीमद्दुर्गसिंहेन परमयत्नतः† ॥

For another MS. (consisting of 75 *ślokas*), in which the author's name is not given, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 445.

[H. T. COLEBROOKE.]

1033.

1334d. Foll. 25*b*–33*b* of vol.; size 12 in. by 9 in.; large Bengālī handwriting; 14 or 16 lines in a page; European paper (watermark 1802).

I. Foll. 25*b*–29. Collections of words containing the letters श (end fol. 27), ष (fol. 27*b*), स (fol. 28*b*), and ण; ascribed to *Purushottamadeva.*

Anekārthadhvanimañjarī (Ben. ed.), and should read तिलपिष्टे ० कोमले ऽश्मनि(?); whilst the 2nd line is the first of *śl.* 120 of that edition.

* For the 2nd half-*śloka* see Ben. ed. (*Dvādaśakośasaṃgraha*), *śl.* 104.

† अमररुद्रगङ्गाधरधरणी ० श्रीगदसिंहेन परमयत्नात् Rāj. Mitra, Notices ii., p. 156, more in accordance with the (*aupacchandasika*) metre.

The MS. begins:

श्रेयःशर्मनिशातशातशकटं शौटीर्यशोचिर्येशः ।
स्वक्षं स्वोपदशुभ्रशोभनभृशं शून्यं शरण्यं शिवं ॥

Fol. 28b: इति महामहोपाध्यायश्रीपुरुषोत्तमदेवविरचितः सकारभेदः समाप्तः ॥

This portion ends: इति णकारभेदः । नामविशेषः शर्मणिति शब्दविशेषः । चर्मण् चर्मण् कर्मणित्यादि ।

वाशब्दोच्चारणादेव वहिर्नियोन्ति पातकाः ।
पुनः प्रवेशनायैव मकारस्तु कराटवत् ॥

II. Foll. 29–33b. *Nānārthamañjarīkosha.*

It begins:

शिवः शुक्रः शिवः सर्वः शिवः कामः शिवो वसुः ।
शिवा गौरी शिवा क्रोष्ट्री शिवं शुभं शिवं शुभं ॥
गौरी शिवप्रिया देवी °

[H. T. Colebrooke.]

1034.

2826b. Foll. 9; size 7 in. by 9 in.; well written, in Devanāgarī, by *Lālā Mahtāb Rāy*; fifteen lines in a page.

Three small *koshas*:

I. *Nānārthamañjarīkosha*, 76 *ślokas*; beg.:

शिवः शुक्रः शिवः सूर्यः शिवः कामः शिवो वसुः ।
शिवा गौरी शिवा क्रोष्ट्री शिवं शुभं शिवं शुभं ॥
गौरी शिवप्रिया देवी गौरी गोरोचना मता ।
गौरी कन्याप्रसूता स्त्री गौरी शुद्धोभयान्वया ॥ °

It ends fol. 5a:

गंधर्वो जातिभेदः स्यात् गंधर्वश्च तुरंगमः ।
गंधर्वं च स्मृतं गीतं गंधर्वो देवपुंगवः ॥
इति कोषप्रधानं सा नानार्थमंजरी मया ।
कुकवेरपि सत्कार्य्यं भाव्यया हृदयस्थया ॥
इति नानार्थमंजरीकोषः समाप्तः ।

II. *Nakshatrakosha*, an enumeration of deities and *nakshatras*, in 26 *ślokas* beg.:

अश्विनी तुरगो वाजी तुरंगश्च तुरंगमः ।
घोटको ऽश्वो हव्यवाहो यजुः(l. ययुः)सप्तिर्निगद्यते ॥
यमो ऽंतकः कृतांतश्च याम्यः प्रेतपतिः स्मृतः ।
भरणी पालनादीशो मांसादाधिपतिस्तथा ॥

It ends fol. 8a:

इति नक्षत्रकोषो ऽयं व्यलिखं परया मुदा ।
यदभ्यासप्रसादेन कवयः स्युर्जनाः स्फुटं ॥

III. *Śādiśabdānāṃ ślokāḥ.* The first ten *ślokas* of the treatise noticed under part I. of the preceding MS.; rather incorrect. Beg.: श्रेयः शर्मणि शातशात °

[Sir C. Wilkins.]

1035.

2544b. Foll. 46; size 10 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, about A.D. 1550; thirteen lines in a page.

Śrutaśabdasamuccaya, or *Śrutiśabdārthanighaṇṭu*, a homonymous glossary of (supposed) Vedic words in sixteen *vargas*, by *Someśvara*, pupil of *Yogeśvara*.

It begins:

उक्तानुक्तदुरुक्तार्थशब्दानामनुशासनं ।
निघंटुस्नानकोषेभ्यः प्रवक्ष्यामः समासतः ॥ १ ॥
वैदिकव्यवहारेण नामलिंगप्रमाणतः ।
अर्थप्रकाशदीपाभप्रभाप्रत्ययवेदनं ॥ २ ॥
राजा शशिन्यहींद्रे स्यात् पार्थिवे कृष्णवर्त्मनि ।
गुरौ कृष्णे भृंगबेरे कालज्ञेये मघावपि ॥ ३ ॥
आत्मन्यात्मसमे स्वात्म त्राणे ऽन्ने पंडिते ऽभिके ।
मंडूके मन्मथे धूके सिंहे हंसे बलोत्तरे ॥ ४ ॥
स्तोमो ऽध्वरे परेशाने विधिवेदांतयोः स्वरे ।
वाङ्मये प्रेम्णि सच्छीले योगे संरभणत्वयोः ॥ ५ ॥
आशुः कूर्मे द्वादशानां समाहारे ऽर्कचंद्रयोः ।
मंडले महसि श्रेष्ठे मंक्षुसंस्थानयोरपि ॥ ६ ॥
शलभे संमते शंभु देहे दैवात्मनोरपि ।
प्रणामे परिसंख्यायामातिथेयवृषे शिवे ॥ ७ ॥
मद्यं तक्रे घृते क्षीरे दध्न्यामेक्षुजे (° मिक्षुजे) रसे ।
परिसृत्यारनाले स्यात् ताम्रगव्ये ऽमृते रसे ॥ ८ ॥
नालिकेरिजले सर्वमादके वस्तुनि स्मृतं । [॥ ९ ॥
क्षौद्रे खार्जूरकद्राक्ष्या (?° के द्राक्षा) मधुरद्रव्यवारिणि
सर्वापेयरसे क्वार्थे सौरभे ऽहंकृतौ कलौ ।
क्रोधे प्रमोदे कामे च संभ्रमे रतिहावयोः ॥ १० ॥ °

Chapter 1 (*varishṭho vargaḥ*), consisting of 114 *ślokas*, ends fol. 4*b*. The next chapters are named from the first word explained. 2. *rañjanādir vargaḥ* (108 *śl.*), ends fol. 8.—3. *lokādi* (104 *śl.*), fol. 11*b*.—4. *āmnāyādi* (116 *śl.*), fol. 14*b*.—5. *ūrjādi* (113 *śl.*), fol. 17*b*.—6. *ākṛitisaṃjñako v.* (83 *śl.*), fol. 20.—7. *śayādiḥ* (83 *śl.*), fol. 22*b*; ch. 8–15 contain the meanings (many of them of a most extraordinary kind) of the various vowels and consonants, the latter in combination with each of the vowels:—8. *kādi* (66 *śl.*), fol. 24*b*.—9. *cādi* (75 *śl.*), fol. 27.—10. *ṭādi* (72 *śl.*), fol. 29.—11. *tādi* (73 *śl.*), fol. 31*b*.—12. *pādi* (78 *śl.*), fol. 34.—13. *adbhuto vargaḥ* (containing the vowels 155, *śl.*), fol. 38*b*.—

इमे स्वरा अनंतार्थाः समासात् कथिता इह ।
बुधबुद्धिविलासाय सर्वकोषविलोडनात् ॥

14. *yādi* (63 *śl.*), fol. 40.—15. *sādi* (121 *śl.*), fol. 44.—16. *kāmādi* (80 *śl.*).

This chapter begins:

कामः कमलिनीतंतौ कामः कामाश्रितश्रियां ।
कामः संततिवर्गे स्यात् कामः कमलकूपयोः ॥ १ ॥
कमः(!) परमसंसिद्धोः कामः कीर्तिप्रिये जने ।
काम(:) सर्वाभिलाषे स्यात् कामः कंकणपत्रयोः ॥ २ ॥
कामो विभूषणे रम्ये कामो वामाभिरामयोः ।
कामः किंजल्कबहुले कामः सामसरस्वतोः ॥ ३ ॥ °

It ends:

सर्वशब्दनिधानाम्यकोषकोटिनिदर्शनात् ।
षिलोम्न शब्दवार्ध्यंभोनिर्मितो ऽयमुपक्रमः ॥ ८० ॥
श्रीयोगेश्वराचार्यस्य शिष्येण मुनिनामुना ।
सोमेश्वरेण व्यरचि श्रुतशब्दसमुच्चयः ॥ ८१ ॥
मंत्रतंत्रोभयाम्नायसमाम्नातविनिश्चयः ।
निघंटुरर्थसंभूतिश्रुतिशब्दैकवेदकः ॥ ८२ ॥
सोमेश्वरेण सिद्ध्यर्थैस्वात्मात्मकृतिसिद्धये ।
प्रायः स लौकिकज्ञो ऽपि बुधमानसदीपनः ॥ ८३ ॥
इति श्रीश्रुतिशब्दार्थमहनीयसमुच्चये ।
निघंटावभवद्वर्गः कामादिः षोडशः क्रमात् ॥ ८४ ॥ १५०८ ॥

[GAIKAWAR.]

1036.

3107. Foll. 40 (but meant to make up 20 leaves, and paged accordingly; one page of each leaf being left blank); size 12½ in. by 2 in.; fairly good, cursive, rather old Bengālī writing which has faded in places (the letter *r* being distinguished by a stroke drawn across the letter); 5–7 lines in a page.

Varṇaprakāśa, collections of vocables, containing the same consonant, and of words of different spellings; compiled, by *Karṇapūra*, for *Rājādhara*, son of *Amaramāṇikya* of *Traipurī* (? *i.e.* Benares). Incomplete.

It begins (the numbers being supplied):

कलुषगृहतयोरसः* सुरारेर्
नखदमितादसृगालिकैतवेन ।
विनिहितमयमानयन्नपाङ्ग-
निखिलनवं नरकेशरी पुनातु ॥ १ ॥
साधारणसुधाभोगैर्विबुधैर्विबुधालयैः ।
पुरन्दरपुरीवान्या धन्यास्ति त्रैपुरी पुरी ॥ २ ॥
सोमसंतानसंभूतः पुरुहूत इवापरः ।
तस्याममरमाणिक्यनामाभून्नृपनायकः ॥ ३ ॥
कमलानन्दिनो ऽनन्तकैरवक्लमकारिणः ।
सर्वे एवाभवन्शूराः पौरा यस्य प्रतापतः ॥ ४ ॥
यदीयालापपीयूषं पिवन्तः सुखशालिनः ।
लेभिरे स्वमनोभारं सर्वे सविधवर्तिनः ॥ ५ ॥
हिते रतः समस्तानां भूतानां भूतिभूषितः ।
तस्य राजाधरो नाम सूनुः स्थाणुरिवाजनि ॥ ६ ॥
नानाविधगुरुग्रन्थविचारेण रसप्रदां ।
विबुधा यस्य सेवन्ते सभां सुरसभामिव ॥ ७ ॥
सर्वशास्त्रातिशूरेण कर्णपूरेण सूरिणा ।
अयं तस्यानुबन्धेन निबन्धः क्रियते मया ॥ ८ ॥
आनन्द[लोक marg.]विज्ञानामज्ञानां ज्ञानदायकः ।
कर्णपूरभवः कस्मै कोष एष न रोचते ॥ ९ ॥
संदेहध्वान्तसंदोहच्छन्ने विज्ञानचक्षुषि ।
वर्णप्रकाशदीपेन लिपिकर्म प्रयुज्यतां ॥ १० ॥

* ? The MS. seems to read कमृष °

पुराणयमकश्लेषान् कोषानेकोनविंशतिं ।
धातुवृत्तौरुणादिं च समाकृत्यायमुच्यते ॥ ११ ॥

जयजल्पाकजीमूता जीवनं जवनं जवः ।
जिह्मगोजृम्भणं जम्भा जनको जननं जनः ॥
जन्म जन्तुर्जैनुर्जैन्युजापनं(!) जननी जनिः ।
जलं जुष्टं च जम्बालजिह्वालजम्भजम्भलाः ॥ ०

Fol. 3*a*: इति त्रिपुरपुरुहूता(म)नरमाणिक्यदेवमहामात्यश्री-कविकर्णपूरकृते वर्णप्रकाशे वर्गीयजकारादिप्रकरणं ॥ * ॥
राजीवं राजिलो राजा वृजिनं व्यञ्जनाजिरे । ०

Fol. 3*b*: इति वर्णप्रकाशे स्वकाक्षरान्तरवर्गीयजकारप्रकरणम् ॥ * ॥
सायुज्यमादि सांयुज्यमुत्सर्जनविसर्जने । ०

Fol. 4*a*: इति द्व्यक्षरान्तरजकारप्रकरणं ॥ * ॥
स्यान्महाराजनं हे स्मि महाराजतमित्यपि ।
इति वर्णप्रकाशभ्यक्षरान्तरवर्गीयजकारप्रकरणं ॥ * ॥
द्विजपङ्क्तयशोभाजस्तनूजभुजभूभुजः । ०

Fol. 4*b*: इति ० जकारान्तप्रकरणं ॥ ० ॥

Then follow, treated in the same way, य (ends fol. 5*b*), ण (fol. 7*a*), न (fol. 9*a*), व (and ब fol. 11*a*), श (fol. 13*b*); words with either श or ष (ib.), श or स (fol. 14*a*), ष (fol. 18*a*), स, incomplete.

It ends: इति वर्णप्रकाशे दन्त्यसकारादिप्रकरणं ॥ * ॥
द्विदैन्ये साहसं स्वस्थः संस्था सारसमीसके ।
स्रोतः स्रोतस्वती सत्त्वं साध्वसं सरसीसरः ।
संसारः सहसा सर्पिः स्वसा संसरणं ससः ॥
समग्रसं समस्या च सं- [?]

1037.

1334e. Foll. 33*b*–37 of vol.; size 12 in. by 9 in.; clear Bengālī handwriting; sixteen lines in a page; European paper (watermark 1802).

Dvirūpakosha, a vocabulary of words spelled in two different ways, here ascribed to *Purushottamadeva.*

It begins:

भयेदाषाढ आशाढो विषुवद्विषुवं च तत् ।
मातुःस्वसा मातुःष्वसा कषायां कषिता कशा ॥
शबरं सबरं प्रोक्तं कुशलं कुसलं तथा ।
वासवो वाशवो ऽपि स्याद्वशिष्ठस्तु वसिष्ठकः ॥

It ends:

दयालश्च तथा तत्र दलो ऽपि विहितो मत(!) ।
क्रौञ्चापि च तथा क्रौञ्चस्तथा च प्रतिपद्यते ॥
हलन्तो गीयते कश्चिददन्तो ऽपि च गीयते ।
दुर्लभो ग्रन्थतो लोके धातुवीजप्रमाणतः ॥

इति पुरुषोत्तमदेवविरचितो द्विरूपकोषः समाप्तः ॥

This is the second of the two treatises of this kind printed in the *Dvādaśakośasamgraha* (Ben. 1865), where, however, not this one, but the other (see next MS.), is ascribed to *Purushottama.*

For other MSS. in which however the author's name is not given, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 449, 450.

This MS. differs very considerably from the printed text, especially in the latter part.

[H. T. Colebrooke.]

1038.

1334a. Foll. 3; size 12 in. by 9 in.; Bengālī character; 12–14 lines in a page.

Śabdabhedaprakāśa, another vocabulary of the same kind. It agrees pretty closely with the first part of the first supplement to *Maheśvara's Viśvaprakāśa.*

It begins:

प्रबोधमाधातुमशाब्दिकानां
कृपामुपेत्यापि सतां कवीनाम् ।
कृतो मया रूपमवाप्य शब्दभेद-
प्रकाशो ऽखिलवाङ्मयार्थैः ॥
विद्यादगारमागारमपगामापगामपि ।
अरातिमारातिमथो सम आमः प्रकीर्तितः ॥ ०

It ends:

शमे खुरं कवर्गीयं खकारश्च क्षुरप्रके ।
नापितस्योपकरणे कषसंयोग इष्यते ॥
जामाता चैव यामाता जोषा योषा च कीर्तिता ।
अध्ययानव्ययो दोषाशब्दो रात्रौ प्रचक्ष्यते ॥

इति शब्दभेदप्रकाशः ॥

शाके ऽग्निदीर्घास्यषडेकमाने
पुस्तं स्वपाठाय लिलेख यत्नात् ।
नत्वा महादेवपादारविन्दं
कोपि द्विजः शब्दभेदप्रकाशं ॥

This date depends on the meaning of *dīrghāsya* (? *Gaṇeśa*, or elephant). It cannot, however, be the date of the present MS., as the paper bears the watermark 1802.

In the *Dvādaśakośasaṃgraha* this treatise is ascribed to *Purushottamadeva*, as it also is in a MS. described in Rāj. Mitra's Notices, vi., p. 298; whilst in another, ib. i., p. 118, the author's name is not given. In Dr. Burnell's Classif. Index to the Tanjore MSS., p. 51, the same, or a similar, tract is assigned to *Śrīharsha* (the author of the *Naishadhīya*). In the Benares print it consists of 56 *ślokas*, the last 13 of which are wanting in the present MS.

[H. T. Colebrooke.]

1039.

1475e. Foll. 7; size 15½ in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; 8–12 lines in a page.

I. Foll. 1–6*b*. *Varṇadeśanā*, or *Deśanā*; a third collection of differently spelled words, likewise ascribed to *Purushottamadeva*.

It begins:

पुरुषोत्तमदेवस्य देशनेयं निशम्यतां ।
वर्णविभ्रमनाशाय नृपाज्ञेव गरीयसी ॥

अत्र हि प्रयोगे ऽपहुटूमना श्रुतिसाधारण्यमात्रेण गृह्णतां खुरक्षुरप्रादौ खकारक्षकारयोः । शिंहाशिङ्घाणकादौ हकारघकारयोः । ययातिजोषादौ यकारजकारयोः । वेनपूर्वाह्णादौ वकारनकारयोः । वेदनावन्दनादौ ओष्ठ्यदन्त्यौष्ठ्यवकारयोः । केशवेषादौ शकारषकारयोः । धूसरोषरादौ सकारषकारयोः । तथा गौडादिलिपिसाधारणाद् हिण्डीरगुडाकेशादौ हकारडकारयोः भ्रान्तय उपजायन्ते । अतस्तद्विवेचनाय क्वचिद्धातुपारायणे धातुवृत्तिपूजादिषु प्रत्यक्षलिखनेन प्रसिद्धोपदेशेन धातुप्रत्ययोणादिव्याख्यालिखनेन क्वचिदाप्तवचनेन श्लेषादिदर्शनेन वर्णदेशनेयमारभ्यते । ०

II. Foll. 6*b*–7*b*. A kind of supplement to the above treatise, containing words collected on the same principle.

It begins: दिव । दिष् ॥ द्रुहण । द्रुघण । द्रुहित ॥ विरिञ्च । विरिञ्चि ॥ नरायण । नारायण ॥ सूर । शूर ॥ शम्बरः । सम्बर ॥ The concluding pairs of words are: पाककृष्ण । कृष्णपाक ॥ फलकृष्ण । कृष्णफल ॥ फलपाक । पाकफल ॥

The margin of the last page has the title *Varṇadeśa*. [H. T. Colebrooke.]

1040.

1511c. Foll. 25 (128*b*–52 of vol.); size 11½ in. by 9 in.; large Devanāgarī writing (watermark of paper 1801); very incorrect and apparently copied from the preceding (or some other Bengālī) MS.; ten lines in a page.

Varṇadeśanā, followed (on the last three leaves) by the same supplement, here called *Aksharā(valī)* on the margin. [H. T. Colebrooke.]

1041.

1334b. Foll. 18 (foll. 4–21*a* of vol.); size 12 in. by 9 in.; large, clear Bengālī handwriting; fourteen lines in a page; European paper (watermark 1802).

Dvirūpa-dhvanisaṃgraha, another vocabulary of words of different spelling, by *Bharatasena*, son of *Gaurāṅgamallika*.

The work consists of some 275 *ślokas*.

It begins:

नत्वा गौरीं गिरीशं च गौराङ्गमल्लिकात्मजः ।
करोति भरतो वैद्यो द्विरूपध्वनिसंग्रहं* ॥

* In the Oxford MS. the first *śloka* runs thus:

पुनस्तस्मै द्विरूपाख्यं कोषं लिखितुमारभे ।
भारतं भारते मत्वा गौरीशङ्करमादरात् ॥

द्विरूपा बहुरूपाः स्युश्चैनयो ये ऽल्पशब्दतः ।
क्रियन्तस्ते ऽपि वक्तव्याः सतामिह नियोगतः ॥
ईश्वरी स्यादीश्वरा च काली काला च कालिका ।
चण्डिचण्डी च चण्डा च चण्डिकाचापि चण्डिका ॥

It ends:

अवगाहो वगाहश्च विश्रामो विश्रमो भवेत् ।
शर्वः सर्वश्च शम्भौ तु तत्र हारो हरे भवेत् ॥
द्विरूपाः कतिचित् शब्दाः प्रसिद्धाः कथिता मया ।
अपरे बहवो ज्ञेयाः प्रयोगेण मनीषिणां ॥
हरिहरखानकुलाब्जमुखगौराङ्गमल्लिकाज्जातः ।
भरतो द्विरूपकोषं चक्रे विदुषां (वि)नियोगेन ॥

इति श्रीभरतसेनकृतो द्विरूपकोषं चक्रे ध्वनिसंग्रहः समाप्तः ॥ ० ॥

For a fragment (61 *ślokas*) of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 447.

[H. T. COLEBROOKE.]

1042.

1475a. Foll. 3; size 13¼ in. by 3¼ in.; careless, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Ekāksharakosha, a homonymous vocabulary of syllabic signs or monosyllables used as words, by *Purushottamadeva*.

It begins: अथैकाक्षरकोषः ॥

अकारो वासुदेव(:) स्यादाकारश्च पितामहः ।
इकारः कथ्यते कामो लक्ष्मीरीकार उच्यते ॥
उकारः शङ्करः प्रोक्त ऊकारश्चो ऽपि रक्षणे ।
ऋकारो देवमाता स्यादृकारः स्वर्ग उच्यते ॥
लृकारो देवधेनूनां माता सद्भिर्निगद्यते ।
लृकारो देवमाता स्यात् लृकारो दनुजप्रसूः ॥
कः प्रजापतिरुद्दिष्टः को वायुरिति शब्दितः ।
क आत्मा च समाख्यातः प्रकाशे क उदाहृतः ॥
कं शिरो जलमाख्यातं कं सुख्ये ऽपि प्रकीर्तितं ।

A lithographed edition, differing considerably from this MS., is contained in the *Dvādaśakośasaṃgraha* (Ben. 1865). For other MSS. see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 431, 432; Cat. of Trinity Coll. MSS., p. 18; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 337 (cf. viii., p. 101).

[H. T. COLEBROOKE.]

1043.

2841b. Foll. 2; size 8½ in. by 6 in.; European paper (watermark, Gior. Magnani); Telugu character; 13 or 14 lines in a page.

Ekāksharābhidhāna, another recension of the same work, here ascribed to *Vararuci*.

It begins: श्रीमदनंततीर्थंकराय नमः ॥

अभिधानं प्रवक्ष्यामि नानाशब्दार्थविस्तरं ।
शाक्यं वाररुचं यत्तदेकाक्षरमुदाहृतं * ॥ १ ॥
अकारो वासुदेवः स्यादाकारश्च पितामहः ।
इकार उच्यते कामो लक्ष्मीरीकार उच्यते ॥ २ ॥
उकारः शंकरः प्रोक्त ऊकारो विष्णुरुच्यते ।
ऋकारो देवमाता स्यादृकारो दनुजप्रसूः ॥ ३ ॥
लृकारो देवमाता स्याद्यवमाता च लॄ स्मृता ।
एकार उच्यते विष्णुरैकारश्च पितामहः ॥ ४ ॥
ओकारो देवनिकर औकारः शास्त्रसंग्रहः ।
अं भवेत्परमं ब्रह्म अः स्याच्चैव महेश्वरः ॥ ५ ॥
कः प्रजापतिरुद्दिष्टः को वायुरिति कीर्तितः ।
कश्चात्मा च समाख्यातः प्रकाशः क उदाहृतः ॥ ६ ॥
कं शिरोंबु समाख्यातं कं सुखे परिकीर्तितं ।
पृथिवी कुः समाख्याता सोमे सूर्ये च कः स्मृतः ॥ ७ ॥ ०
हि हे संबोधने प्रोक्तः क्षः क्षेत्रे राक्षसे मतः ।
जिह्वामूलीयसंबुद्धौ ङैमित्येवं प्र(च)क्षते ॥ ३५ ॥
उपध्मानीय शाब्दिकैर्ष्प इति शाब्दिको मतः ।
एकाक्षरमिदं प्रोक्तमभिधानोत्तमं बुधैः ॥ ३६ ॥ ०

It ends: इत्येकाक्षराभिधानं समाप्तं ॥

In Burnell's Index of Tanjore MSS., p. 52, no. xlv., this tract is called *Aindranighaṇṭu*, and likewise ascribed to *Vararuci*. [MACK. COLL.]

* The Tanjore MS. of the *Aindranighaṇṭu* begins:

पूर्वं पदेनभुवा(!) प्रोक्तं श्रुत्वेन्द्रेण प्रकाशितं ।
तद्बुधेभ्यो वररुचिः कृतवानैन्द्रनामकं ॥
अकारो वासुदेवः स्याद् ०

1044.

1334c. Foll. 21b–25 of vol.; size 12 in. by 9 in.; large clear Bengālī handwriting; fourteen lines in a page; European paper (watermark 1802).

Ekavarṇārthasaṃgraha, another vocabulary of monosyllables, by *Bharatasena*, son of *Gaurāṅgamallika*. It begins:

नमस्कृत्य शिवं वैद्यगौराङ्गमल्लिकात्मजः ।
भरतः कुरुते पद्यैरेकवर्णार्थसंग्रहं ॥
न हलः केवलस्यास्ति उच्चारणमिति स्वरैः ।
अन्तस्थैश्चैकता तस्य मताः ककादयो यथा ॥
अः श्रीपतौ वर्तते ऽथो स्वल्पार्थप्रतिषेधयोः ।
अभावे ऽप्यनुकम्पायामनव्ययमुदीरितं ॥
आ ब्रह्मणश्चाव्ययं तु स्मृतौ वाक्ये समुच्चये ।
सीमायामपि कारुण्ये स्वल्पार्थाभिविधिष्वपि ॥ °

It ends:

ख्यातानामेकवर्णानामर्थानां कियतां कृतः ।
संग्रहो ऽयं परे त्वर्था ज्ञेयास्तन्त्रान्तरेक्षणात् ॥ ° ॥
लिखितं श्रीचन्द्रनारायणशर्मणः स्वाक्षरमिदं पुस्तकं च ॥

[H. T. Colebrooke.]

1045.

2544d. Foll. 1; size 10 in. by 4¼ in.; written, in the Jaina type of Devanāgarī, about A.D. 1650; twenty lines in each page.

Ekāksharanāmamālikā, or *Ekāksharanighaṇṭu*, a similar treatise consisting of 49 *ślokas*, by (*Sudhākalaśa*) a disciple of *Rājaśekhara-sūri*.

It begins:

श्रीवर्धमानमानम्य सर्वातिशयसुंदरं ।
एकाक्षरनाममालां कीर्तयामि यथाश्रुतं ॥ १ ॥
अः पुल्लिंगः शार्ङ्गधारिण्यस्वल्पार्थे ऽव्ययः पुनः ।
चिरंचावाश्च पुल्लिंग आवाक्ये स्मरणे ऽव्ययः ॥ २ ॥
आः संतापे ऽव्ययः क्रुध्यामव्ययो ऽवधृतौ स्मृतौ ।
इः कामे पुल्लिंग इवाव्ययः कोपोक्तिखेदयोः ॥ ३ ॥
ईः पद्मायामव्ययस्त्वी प्रत्यक्षे दुःखभावने ।
प्रकोपे सन्निधौ चैव पुल्लिंग उर्वृषध्वजे ॥ ४ ॥
रोषोक्तौ मंत्रणे ऽप्यर्थे ऽव्यय ऊं त्वव्ययस्तथा ।
प्रश्ने चांगीकृतौ रोषे पुल्लिंग ऊस्तु रक्षणे ॥ ५ ॥
ऊमव्ययः प्रकोपोक्तौ प्रश्ने ऋर्देवमातरि ।
अव्यय ऋ तु कुत्सायां वचने ऽपि तथैव च ॥ ६ ॥
ॠस्त्वजे दानवाचायां लृश्च स्याद्देवमातरि ।
लृर्वाराह्यां भवेदेस्तु विष्णावैस्तु वृषध्वजे ॥ ७ ॥
ओरूर्ध्वलिंग आहूतावव्ययः स्यादनंत औः ।
संबोधने चाव्यय औ परः ब्रह्मण्यमः शिवे ॥ ८ ॥
कः सूर्यवायुमित्राग्निब्रह्मात्मयमकेकिषु ।
प्रकाशवक्त्रयोश्चापि कं नीरसुखमूर्धसु ॥ ९ ॥
कुर्भूकुत्सितशब्देषु पापीयसि निवारणे ।
ईषदर्थे च किंशब्दः कुत्सने क्षेपप्रश्नयोः ॥ १० ॥ °

It ends:

राक्षसे क्षस्तथा क्षेत्रे शब्दाये त्वक्षरादयः ।
स्वरांता व्यंजनांताश्च ज्ञेया ग्रंथांतरात्तु ते ॥ ४९ ॥
मलधारिगच्छभर्तुः सूरिश्रीराजशेखरस्य गुरोः ।
शिष्यः सुधाकलश इत्येकाक्षर[नाम marg.]मालिका-
इत्येकाक्षरनिघंटुः समाप्तः ॥ [मतनोत् ॥ ५० ॥

For a different treatise of the same title, by *Viśvaśambhu*, see Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 101.

[Gaikawar.]

1046.

1511b. Foll. 15 (114b–128b of vol.); size 11½ in. by 9 in.; Devanāgarī character; ten lines in a page; European paper (watermark 1801).

Varṇābhidhāna, a similar treatise, by *Śrī-Nandanabhaṭṭa*.

The MS. begins:

ओंकारं वर्तुलं तारं रामश्च हंसकारणं ।
मंत्राद्यः प्रणवः सत्यं विन्दुशक्तिस्त्रिदैवतं ॥
सर्वजीवोत्पादकं च पंचदेवं ध्रुवं त्रिकं ।
सावित्री त्रिशिखं ब्रह्म त्रिगुणं गुणजीवकं ॥
आदिवीजं देवसारं देवबीजमतः परं ।
पंचरश्मिस्त्रिकूटे च त्रितारं भवनाशकृत् ॥
गायत्री बीजपंचाशौ मंत्रविद्या प्रभुः प्रभुः ।
अक्षरं मातृकार्णश्च नादिवाहतमोक्षदौ ॥

अः श्रीकंठः सुरे(न्द्र)श्च ललाटं चैकमातृकः ।
पूर्णोदरी सृष्टिमेषौ सारस्वतप्रियंवदः ॥
महाब्राह्मी वासुदेवो धनेशः केशवो मृतः ।
कीर्तिर्निवृत्तिर्वागीशो नरकारिर्हरो महत् ॥ ०

[H. T. Colebrooke.]

1047.

2544c. Foll. 4; size 8¾ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing; 9–14 lines in a page.

Mātṛikānighaṇṭa, another homonymous vocabulary of monosyllables, by *Mahīdāsa* (*i.e. Mahīdhara*). It begins:

श्रीनृसिंहं गणेशानं भारतीमीश्वरं शिवं ।
नत्वा वक्ष्ये मात्रिकाया निघंटं बालबुद्धये ॥ १ ॥
ध्रुवस्तारस्त्रिवृद्ब्रह्मवेदादिस्तारको ऽव्ययः ।
प्रणवश्च त्रिमात्रो ऽपि ओंकारो ज्योतिरादिमः ॥ २ ॥
श्रीकंठः केशवांकस्थो निवृत्तिश्च स्वरादिकः ।
अकारो मात्रिकाद्यश्च वात इत्यपि कीर्तितः ॥ ३ ॥
नारायणस्तथानंतो मुखवृत्ती गुरुस्तथा ।
विष्णुशैया (l. शय्या) तथा शेषो दीर्घ आकार एव च॥४॥
माधवसूक्ष्मसंज्ञश्च विद्यादक्षिणलोचनं ।
गंधर्वः पांचजन्यश्च इकारश्च मुखांकुरः ॥ ५ ॥
गोविंदश्च त्रिमूर्तीशः शांतिः स्याद्वामलोचनं ।
नृसिंहास्त्रं तथा माया ईकारो ऽपि सुरेश्वरः ॥ ६ ॥ ०

The consonantal *aksharas* begin *śl.* 19:

क्रोधीशो धातृसंज्ञश्च चक्री सृष्टिः करादिगः ।
वर्गादिगो यादवेशः ककारः कामगः स्मृतः ॥

It ends:

संवर्तको नृसिंहश्च हृदयान्मुखसंस्थितः ।
अनंता परमात्मा च यज्ञकार्योंतिमः क्षकः ॥
अथ कादिमते प्रोक्ता शंकरेण शिवां प्रति ।
अकारादिक्षकारांतवर्णसंज्ञाः क्रमाद् ब्रुवे ॥
अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ
वातो मरुद्याग्निवह्नी धरा क्ष्मा जलधारिणी ।
ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः
विभुः खं च चरभुवी भूर्वेनं खं च शक्तियुक् ॥ ० ॥ ० ॥
श ष स ह ळ क्ष
वियत्स्पर्शश्च हृद् हंस इळायासाः क्रमात् स्मृताः ।
मातृकावर्णसंज्ञास्तु तां ज्ञात्वा चोद्धरेन्मनून् ॥

ग्रंथाननेकानालोक्य महीदासेन धीमता ।
मातृकाक्षरसंज्ञेयं बद्धा स्वपरबुद्धये ॥

इति मातृकानिघंटः ॥

Fol. 1*a* has the dato Saṃvat 1832, written by a different hand. [Gaikawar.]

1048.

2816. Foll. 221; European paper, foolscap; excellent Devanāgarī writing.

The words of the *Bhūriprayoga*, a dictionary by *Padmanābhadatta*, son of *Dāmodarabhaṭṭa*, arranged alphabetically, in two parts, for Wilkins, by *Lālā Mahtāb Rāy*.

For an analysis of the dictionary itself see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 435.

The homonymous portion is contained on 329, the synonymous on 112 pages.

The MS. ends: इति श्रीभारत्यांतरंगार्थतत्वपरिपूर्णः श्रीमच्चार्ल्स् विल्किंस् साहिबनियोगात् श्रीलाला महता बरायेण दक्षिणदेशवासिना भूरिप्रयोगाख्यात् कोषादिदमेकार्थं हरचूडामणिवासरे भाद्रपदे मासि तृतीयायां तिथौ कलकत्ताभिधेयनगरे ऽक्षरपूर्वपरपदक्रमैर्विविचित्रितं शुभं भूयात् ॥

According to a note on the fly-leaf, 'the first part of this dictionary contains about 3730 words.' [Sir Ch. Wilkins.]

1049.

153. Foll. 335; size 15½ in. by 10½ in.; good, modern Bengālī handwriting; 50–60 lines in a page.

Śabdamuktāmahārṇava, a dictionary of Sanskrit words, arranged alphabetically; with a commentary. The compiler's name (? *Tārāmaṇi Śarman*) is not given.

The text begins:

अ अव्ययं अभावे अल्पे निषेधे कृपायां च अ पुं विष्णौ ॥ १ ॥
अंश पुं भागे क्षपित्स्कन्धे च ॥ २ ॥ अंशुक पुं ज्ञातौ ॥ ३ ॥
अंशल त्रि बलवति ॥ ४ ॥ ०

The commentary begins:

अशब्दः स्यादभावे च स्वल्पार्थप्रतिषेधयोः ।
अनुकम्पायां च तथा वासुदेवे त्वनव्ययमिति मेदिनी ॥१॥
अंशयति विभाजयति पचादित्वादच् ०

The last word of the text is ह्रीकु वाच्ये लज्जिते पुं जतुनि त्रपुणि च ॥

Two leaves, inserted at the beginning of the volume, contain an index to the initial letters of the words. [H. T. COLEBROOKE.]

1050-1054.

2849-2853. Size 15 in. by 10 in.; modern Bengālī handwriting; 10-18 lines in a page.

Another copy of the same work in five volumes:

Vol. i., foll. 214, contains to the end of अ; besides an index verborum to this portion on 16 leaves at the beginning.

Vol. ii., foll. 513, contains to the end of ख; also the index verborum on 38 leaves.

Vol. iii., foll. 575, contains to the end of न.

Vol. iv., foll. 645, contains to the end of र.

Vol. v., 850, contains to the end of ह.

[H. T. COLEBROOKE.]

1055.

3159. Foll. 190; size 16 in. by 10½ in.; Bengālī character.

An alphabetical *index verborum* to the preceding volumes. [H. T. COLEBROOKE.]

1056.

3150. Foll. 118; size 16½ in. by 10½ in.; modern Bengālī handwriting; 12-15 lines in a page.

A portion of the same dictionary; comprising the first letter; with an index to the same portion, on 7 leaves, inserted at the beginning. [H. T. COLEBROOKE.]

1057, 1058.

3148, 3149. Foll. 112 and 226 resp.; size 18½ in. by 11 in.; clearly written, in the Devanāgarī character; 20-28 lines in a page. European paper and style.

Śabdamuktāmahārṇava, another Sanskrit dictionary with a commentary; compiled, for Colebrooke, by *Paṇḍit Tārāmaṇi*, son of *Jaya Rāmacandra*, and grandson of *Bhaṭṭa Gaṅgārāma.*

The words are arranged alphabetically; but so that the words beginning with the same letter are again arranged (though not quite strictly) according to the number of syllables, and alphabetically according to the last radical. The compilation is incomplete, these volumes only comprising the letters अ-त.

The commentary begins:

नमोपेन्द्रप्रमुख्यामरवरविसरश्रेणिकोटीरकोटि-
श्लिष्टस्पष्टेन्द्रनीलामलमणिमधुपव्रातसंजातसंगम् ।
श्रीदेवीपादपद्मं नखमुखविसरत्कान्तिकिंजल्ककान्त-
भ्राजत्संविसुधाच्छच्छदनचयचितं मंगलं वः कृपीष्ट ॥ १ ॥ ० ॥
तेनोर्वीपालमालालिमुकुटेन मनीषिणा ।
कुल्लुरुकसाहेबेन्द्रेण प्रार्थ्यमानः पुनः पुनः ॥ ६ ॥
पाणिन्यादिमुनीन्प्रणम्य पितरं श्रीरामचन्द्राभिधं
व्याडिं वामनमाधवादिरचितग्रन्थानथालोक्य च ।
प्राच्यान्प्राच्यतरांस्तथाप्यभिनवान्कोषांश्च काव्यान्ययं
ग्रन्थं सूरिसुखावहं वितनुते तारामणिः पण्डितः ॥ ७ ॥

etc. Eleven introductory *ślokas.*

The text begins:

आनन्दमाश्रमनिशं रसिकाश्रयन्तीं
दिष्टप्रदिष्टनियमानवमानयन्तीम् ।
अत्युत्तमैनैवरसै रुचिरामनिशां
सृष्टिं कवेर्विदधतीं गिरमानमामः ॥ १ ॥
सर्वोर्वीपाल ० २ ॥
ताराकुलसमुद्भूतस्तारामणिपदाभिधः ।
कुरुते कोषमतुलं शब्दमुक्तमहार्णवम् ॥ ३ ॥
क्रमकुब्धिकया हीनः कोषो ऽलं किंच कासते ।
क्रमकुब्धिकयाहीनः कोषो ऽलं किंच कासते ॥ ४ ॥
अ अव्ययम् अभावे अल्पे निषेधे कृपायां च । अः पुं विष्णौ ०

At the beginning of the volume there are, besides, eight leaves, containing an alphabetical index written in the Bengālī character, of the words from अ to अर्शि, and references to page and line where they are explained.

[H. T. COLEBROOKE.]

1059-1064.

3169-3174. Foll. 1209; size 15 in. by 11 in.; European paper and style; Roman character.

A dictionary of Sanskrit proper nouns, occurring in the *epics* and *purāṇas*, with explanations and references to the passages where they occur; compiled by (or for) H. H. Wilson.

There are generally between four and seven entries in each page, pasted on thick paper.

Vol. i. (foll. 1-182), contains from *Abhaya* to *Dadhīca*.

Vol. ii. (foll. 183-398), contains from *Dadhīca* to *Īśvara*.

Vol. iii. (foll. 399-598), contains from *Jada* to *Mādhava*.

Vol. iv. (foll. 599-822), contains from *Mādhava* to *Rāma*.

Vol. v. (foll. 823-1006), contains from *Rāma* to *Śyenajit*.

Vol. vi. (foll. 1007-1209), contains from *Tadaka* to *Yuyutsa*.

[H. H. WILSON.]

1065.

2857. Foll. 173; folio; size 12½ in. by 7¾ in.; Bengālī character; European paper.

A *Prākṛit* and *Saṃskṛit* glossary, arranged alphabetically.

It consists mainly of the words occurring in *Hemācandra's Prākṛit* grammar, augmented by vocables drawn from *Piṅgala*, and seven Jaina works, viz. *Kalpasiddhānta, Kshetrasamāsaṭīkā, Meghakumāracarita, Munipaticaritra, Saṃgrahaṇīratna, Uttarādhyayanasūtra, Karmagrantha.*

The first few words of each letter are written in Devanāgarī.

See R. Pischel, *De grammaticis Prācriticis*, p. 20, where this volume is described under the title of 'Lexicon Leydenianum.'

Cf. no. 944, above. [BIBL. LEYDENIANA.]

1066, 1067.

156, 157. Foll. 189 and 185 resp.; oblong folio; size 12½ in. by 9¼ in.; Devanāgarī character.

A Polyglot Vocabulary, prepared for Colebrooke. It consists of a list of Sanskrit words selected from the *Amarakosha*, with their equivalents, arranged in parallel columns, in thirteen modern Indian dialects, viz.

Vol. i., containing 1, *Saṃskṛita;* 2, *Mahārāshṭrabhāshā;* 3, *Gujjarabhāshā;* 4, *Karṇātakabhāshā;* 5, *Tailaṅgabhāshā* (Telugu); 6, *Draviḍabhāshā* (Tamil).

Vol. ii.: 1, *Saṃskṛita;* 2, *Kāśmīra;* 3, *Pañjāba - antargata - Jālandharabhāshā* (Jallindhur); 4, *Madhyadeśabhāshā* (Hindī); 5, *Parvatībhāshā* (Highland dialect); 6, *Mithilābhāshā;* 7, *Baṅgalābhāshā;* 8, *Utkalabhāshā* (Uriyā). [H. T. COLEBROOKE.]

1068.

155. Foll. 227; folio; size 12½ in. by 9½ in.

Another volume of comparative linguistic materials.

Foll. 1-152 contains the *Saṃskṛit* words with their equivalents in the *Kaśmīrabhāshā* and *Madhyadeśabhāshā*.

Foll. 153-227 contains the *Saṃskṛit* words with those in the *Pañjabī* dialect of *Jālandhara*

These seem to be the original lists from which the respective columns in the preceding volumes were derived. [H. T. COLEBROOKE.]

1069.

3110. Devanāgarī and English.

This volume contains a portion of Colebrooke's inedited lexicographic manuscript material.

a) The manuscript copy of a portion of an alphabetical dictionary, Sanskrit-English, with reference to native authorities, from अ to अत्यन्तीन. The portion from अ to अम्य occurs twice, the first being a rough copy.

b) Foll. 2. The same from ए to ऐषमस्तम.

c) Foll. 5. Derivatives from कृ; viz. those in which कर is the first or last member of a compound.

d) Foll. 4. Another copy of the beginning of the dictionary; as far as अग्निष्ठ.

e) Fol. 1. Derivatives from भू.

f) Foll. 16. A collection of compound verbal forms, made from some MS. of the *Mahābhārata* with reference to the page where they occur. The passages run from Book I. 1622 to 6226, and the reference to the pages from pp. 96 to 326, thus:

अभि तड सन्मुखताडने वज्रेणेंद्रो ऽभ्यताडयत् ९६· १

[SIR E. COLEBROOKE.]

1070-1081.

3114-3125. Twelve stout folio volumes, containing Professor Wilson's lexicographic materials, generally written in half-margin and interleaved.

Vol. i. contains the words अंश to ओलण्ड (उत्क्षेपणे).

Vol. ii. from कक to कूहा.

Vol. iii. from कृ to खोल्य.

Vol. iv. from ख्या to घ्रा.

Vol. v. from ङुङ् to झॄ.

Vol. vi. from टकि to द्वृ.

Vol. vii. from धक्क to नॄ.

Vol. viii. from पक्ष् to ब्रूस्.

Vol. ix. from भक्ष् to म्लै.

Vol. x. from वकि to ब्री.

Vol. xi. from यक्ष् to शाकि.

Vol. xii. from शंसु to ह्वे.

From occasional entries these volumes appear to have been compiled between the years 1827 and 1830.

III. Prosody (Chandas).

1082.

1520c. Foll. 4; size 10½ in. by 4½ in.; fairly written, in Bengālī; 8 or 9 lines in a page.

Śrutabodha, a treatise on prosody, ascribed to *Kālidāsa*.

It consists of 41 stanzas, each of which is composed in the metre it describes.

The treatise has been frequently printed.

The MS. was copied by one *Gaṅgādhara*, for his own use, in Saṃvat 1732 (A.D. 1675).

[H. T. COLEBROOKE.]

1083.

2826a. Foll. 7; size 7 in. by 9 in.; well written, in Devanāgarī, by *Lālā Mahtāb Rāy*; fifteen lines in a page.

Śrutabodha. [SIR C. WILKINS.]

1084.

434b. Foll. 6; size 11 in. by 5 in.; Bengālī character; European paper; 6–8 lines in a page.

The same treatise, copied for Colebrooke, by *Citrapatiśarman*. [H. T. COLEBROOKE.]

1085.

2525e. Foll. 7; size 9¼ in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about A.D. 1750; nine lines in a page.

Another copy of the *Śrutabodha*, here preceded by three introductory verses on terminology not belonging to it. [GAIKAWAR.]

1086.

2106c. Foll. 6; size 9½ in. by 4¼ in.; fairly written, in the Jaina type of Devanāgarī; fifteen lines in a page.

Śrutabodhavṛitti, a commentary on the *Śrutabodha*, by *Harshakīrti Upādhyāya*, pupil of *Candrakīrti Sūri*.

It begins:

श्रीमत्सारस्वतं धाम नत्वा स्तुत्वा च सद्गुरुं ।
टीका श्रीश्रुतबोधस्य छंदसः क्रियते मया ॥

छंदसामिति । अहं श्रुतबोधं नाम छंदःशास्त्रं संप्रवक्ष्यामि कथयिष्यामि किंविशिष्टं अविस्तरं न विद्यते विस्तरो यस्मिन् स तं तत् किं येन श्रुतबोधमात्रेण सताप्रस्तारादिनैव छंदसां आर्यानुष्टुबादीनां लक्षणं ह्रस्वगुरुलघुवर्णमात्रगणस्वरूपं बुध्यते ज्ञायते ॥ १ ॥

It ends:

श्रीमन्नागपुरीयपूर्वकतपागछांबुजाहस्कराः
शूरींद्राप्रभुचंद्रकीर्तिगुरवो विश्वत्रयीविश्रुताः ।
तत्पादांबुरुहप्रसादपटुगीःश्रीह(र्ष)कीर्त्याह्वयो-
पाध्यायः श्रुतबोधवृत्तिमकरोद्बालावबोधाय वै ॥ १ ॥

श्रीमन्नागपुरीसततपागछाधिराजः श्रीचंद्रकीर्तिशूरिशिष्यहर्षकीर्त्युपाध्यायविरचिता श्रीश्रुतबोधछंदष्टीका । संवत् १६८० श्रीगंद्वारबंदरे लीखीतं ॥

For commentaries on some Jaina treatises, by the same *Harshakīrti*, cf. Rāj. Mitra, Notices, ix., pp. 154, 157. For other commentaries on the *Śrutabodha*, viz. *Subodhinī* by *Manohara*, ib. iv., p. 297; *Bālavivekinī*, by *Tārācandra*, ib. v., p. 278; *Bālabodhinī*, by *Haṃsarāja*, ib. viii., p. 196. [GAIKAWAR.]

1087.

2531d. Foll. 9; size 8¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of about A.D. 1700; eleven lines in a page.

Vṛittaratnākara, a manual of prosody, in six chapters, by *Kedāra*, son of *Pabbeka* (or *Pabyeka*).

It begins:

सुखसंतानसिद्ध्यर्थं नत्वा ब्रह्माच्युतार्चितं ।
गौरीविनायकोपेतं शंकरं लोकशंकरं ॥ १ ॥
वेदार्थशैवशास्त्रज्ञः पब्येको ऽभूद् द्विजोत्तमः ।
तस्य पुत्रो ऽस्ति केदारः शिवपादार्चने रतः ॥ २ ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 462.

[GAIKAWAR.]

1088.

2106d. Foll. 5; size 9½ in. by 4¼ in.; fairly written (A.D. 1710), in Devanāgarī; thirteen lines in a page.

The same work.

The name of the author's father is spelt *Pavveka* in this and the next two MSS.

[GAIKAWAR.]

1089.

235b. Foll. 7; size 12¼ in. by 4¼ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work.

[H. T. COLEBROOKE.]

1090.

1446b. Foll. 6; size 11½ in. by 4¼ in.; fairly written, in Devanāgarī (A.D. 1770); ten lines in a page.

Vṛittaratnākara. Not very correct.

[H. T. COLEBROOKE.]

1091.

235c. Foll. 21; size 12¼ in. by 4¼ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Vṛittaratnākarasetu, a commentary on *Kedāra's* work, composed, at Benares, in Saṃvat 1733 (A.D. 1676), by *Hari Bhāskara Śarman*, son of *Āyājī* (or *Āpājī* *) *Bhaṭṭa*, grandson of *Hari Bhaṭṭa*, and great-grandson of *Purushottama Bhaṭṭa*.

It begins: श्रीभास्करं नमस्कुर्वे ॥

प्रस्फुरन्मधुपचुंबितपद्मापंकजातजनिपंकजनीयं ।
बुध्यते किल जडापि च यस्मात्तारुणं तदिह धाम नमामः॥
श्रीगुरून् पितरौ चापि नत्वा भास्करशर्मणा ।
वृत्तरत्नाकरे सेतुर्यथामति विरच्यते ॥

ग्रंथारंभे यमर्थमधिकृत्य प्रवर्तते तत्प्रयोजनमिति गौतमसूत्रोक्तेः सप्रयोजनं शिवप्रणामरूपं मंगलं निबध्नन् ग्रंथस्य संबंधयोजने श्लोकत्रयेणाह । सुखसंतानेति ०

For the six concluding verses, giving an account of the author, see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 127.

The colophon runs: इति श्रीमत्कश्यपान्वयसंभवाग्निहोत्रिकुलतिलकायमानश्रीमदापाजिभट्टसूनुपराभिधानहरिभास्करविरचितो वृत्तरत्नाकरसेतुः समाप्तिमगात् ॥

[H. T. Colebrooke.]

1092.

1520d. Foll. 35; size 10 in. by 6 in.; legibly written, in Bengālī, about A.D. 1700; 5–13 lines in a page.

Vṛittaratnākara, with *Hari Bhāskara's* commentary.

A leaf or two are wanting at the end. The name of *Kedāra's* father is spelled *Pavyeka* in this MS.

* In this MS. the letters य and प are written alike throughout; in the next MS. the colophon is wanting. Weber, Cat. Berl., no. 810 writes the name *Āpājibhaṭṭa;* Aufrecht, Cat. Bodl., no. 466, *Āyājibhaṭṭa;* Rāj. Mitra, Not., ii. 127, *Āpoji Bhaṭṭa* (but आपाजिभट्ट in the text).

On the first and last leaves the title of the work is given, in Devanāgarī, as *Prastāvacintāmaṇi* and *Prastārac.* resp., by different hands; the mistake being probably due to the definition of the term *prastāra* in the last adhyāya.

[H. T. Colebrooke.]

1093.

2340. Foll. 40; size 10 in. by 6½ in.; good, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Vṛittaratnākara, with a commentary, entitled *Bhāvārthadīpikā*, by *Janārdana Vibudha*.

The commentary begins:

नत्वा विनायकं देवमनंतं च गुरुं तथा ।
प्रीत्यर्थं कृष्णदेवस्य छंदोवृत्तिं करोम्यहं ॥

The work has been printed at Bombay (1864). Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 465.

[Gaikawar.]

1094.

56a. Foll. 35; size 10 in. by 5 in.; small, clear Devanāgarī writing of 1753 A.D.; twenty lines in a page.

Vṛittaratnākara, with a commentary, composed, in 1545 A.D., by *Nārāyaṇa Bhaṭṭa* of *Kāśī*, son of *Bhaṭṭa Rāmeśvarasūri*. The genealogy is carried farther up to *Govinda, Aṅgadeva Bhaṭṭa*, and *Bhaṭṭa Nāgapāśa* (for which Aufrecht, Cat. Bodl., no. 467, reads *Nāganābha*).

The commentary begins:

नत्वा गणेशं वाग्देवीं पिंगलं मातरं गुरुं ।
अन्यानपि च भाष्यादिकर्तृंश्छंदोविशारदान् ॥ १ ॥
श्रीभट्टरामेश्वरसूरिसूनुर्नारायणः स्वामनुरुध्य बुद्धिं ।
संक्षेपवृत्त्या विवृतिं सुवृत्तरत्नाकरे व्यक्ततया तनोति ॥ २ ॥

It ends:

भट्टः श्रीनागपाशात् समजनि विबुधश्चांगदेवाख्यभट्टः
प्रासोष्टासौ त(नू)जं रघुपतिनिरतं भट्टगोविंदसंज्ञं ।
विद्याभिन्नान्ववायांबुधि विधुरधिकं वर्धते तत्तनूजो
विद्याब्धौ लब्धपारः प्रथितपृथुयशाः भट्टरामेश्वराख्यः॥१॥

नारायणेन सुधिया काश्यां निवसता सता ।
वृत्तरत्नाकरे टीका तद्बुधा रचितार्चिता ॥ २ ॥
ग्रंथे ऽस्मिन्गुणगणवस्तुमुच्यते चेत्
स्वं कार्यं गुणगणवस्तुमन्यते कः ।
तत्संतः शिरसि कृतांजलिस्तु याचे
शोध्यं तत्सदसदिहोदितं मया यत् ॥ ३ ॥
याति विक्रमशके त्रिखषट्भू-
संमिते १६०२ सितगकार्त्तिकरुद्रे ।
ग्रंथपूर्तिसुकृतं किल कुर्मो
रामचंद्रपदपूजपुण्यं ॥ ४ ॥

इति श्रीमत्त्रिब्रह्मकुटमाणिक्यश्रीमद्भट्टरामेश्वरसूरिसूनुनारायणभट्टविरचितायां वृत्तरत्नाकराख्यायां प्रस्ताराद्यध्यायः षष्ठः ॥ ०

राधाकृष्णेन लिखिता वृत्तरत्नाकरस्य वै ।
टीका काशीपुरे गंगाश्रीविश्वेश्वरसन्निधौ ॥

[H. T. Colebrooke.]

1095.

1555b. Foll. 43; size 11 in. by 5 in.; legibly written, in Devanāgarī, 1777 A.D.; 12–14 lines in a page.

Vṛittaratnākarādarśa, a commentary on *Kedāra's* prosody, composed, in A.D. 1740, by *Divākara*, son of *Mahādeva Bhaṭṭa*, and grandson of *Bhāradvāja Bālakṛishṇa Bhaṭṭa*.

It begins:

प्रातर्भूमिरुहान्विभज्य पृथिवीं प्राप्तांस्तु परीक्षिका
रत्नानां निचयक्रमेण परितश्चिन्वंति यात्सर्वदा ।
कांतानां कुचमंडलेषु पतिता वाल्हीकरूपं गतास्
ताभिः पृक्ततराश्च ते भ्रमकराः सौराः कराः पांतु मां ॥१॥
रामधामकमनीयमपूर्वं ज्ञानदानमखसन्मुखपूर्वं ।
सेवितं पितृमुखैर्मम पूर्वै तन्ममास्तु हृदये मतिपूर्वं ॥ २ ॥
नत्वा भट्टान् गुरूंश्चापि मातरं पितरं परं ।
आलोच्य सुधुनेत्रः सन् कौमुदीं वृत्तकौमुदीं ॥ ३ ॥
वृत्तरत्नाकरादर्शमुदाहरणनिर्मलं ।
संपश्यंति च ये काव्यं मुदा पश्यंतु ते जनाः ॥ ४ ॥

अथ तत्राशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमिति मुक्त्वा-मूलग्रंथकृद् ०

Besides his own (*mama kṛita*) *śrī-Sūryaprastāva* fol. 12*b*, the author quotes: *Kavikalpalatā*, fol. 6; *Kālidāsa* (*Śrutibodha*), fol. 5, 6, etc.; *Kāvyapradīpa*, fol. 4*b*; *Gopāla*, fol. 24; *Chandogovinda*, fol. 7*a*; *Chandoviciti*, fol. 25; *Chandomañjarī*, fol. 22*b*; (*Gaṅgādāsa's* ch.), fol. 29; (*Śvetāmbara's*) *Chandomātaṅga*, fol. 2*b*; *Chandomārtaṇḍa*, fol. 21, etc.; (*Śārṅgadhara's*) *Chandomālā*, fol. 20*b*; *Durghaṭavṛitti*, fol. 6*b*; (*Lakshmīdhara's*) *Piṅgalaṭīkā*, fol. 3; *Vāṇībhūshaṇa*, fol. 3*b*; (*Jagadguru's*) *Vṛittakaumudī*, fol. 20*b*; *Śambhu*, fol. 25; *Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa*, fol. 6*a*; *Sāhityadarpaṇa*, fol. 4*b*; *Halāyudha*, fol. 2*b*.

It ends:

भारद्वाजकुले श्रुतिस्मृतिपटुः श्रीसूर्यभक्तस्तथा
ऽप्यमाराधनतत्परो ऽपि च महादेवो भवतार्किकः ।
तत्पुत्रेण दिवाकरेण रचिते श्रीवृत्तरत्नाकरा-
दर्शे भट्टमतानुसारिणि परं षष्ठः समाप्तिं गतः ॥ १ ॥
उक्तं नात्र मया स्वयं स्वरचितं यद्भट्टपादैः कृतं
कौमुद्यां गहनार्थकं तदुदितं स्पष्टं परग्रंथे ।
ज्ञात्वा शेषमतं विशेषरचितं त्यक्त्वा परं तद्धिया
तेन श्रीरविमंडलांतरगतो नारायणः प्रीयतां ॥ २ ॥
सज्जितो भूषितः सत्प्रसंगैर्मया वृत्तरत्नाकरादर्श एवंविधः ।
मंडितानां सदा पंडितानां स वै दर्शनेनाखिलं मंगलं संश्रि-
स्वीयाभिमानमदविभ्रममानसानां [यात् ॥ ३ ॥
साध्व्यो ऽपि वै मम गिरो विमता यदि स्युः ।
किं तावता मयि विलोचनपीतबुद्धेर्
दुग्धस्य कुंदधवलस्य विदूषणं स्यात् ॥ ४ ॥
पूर्णाग्निसप्तैकमिते प्रवर्षे सत्कार्त्तिके मासि विशुद्धपक्षे ।
तार्तीयपूर्वे दिवसे सुपुण्ये द्वादश्यां इत्यं घटितः समाप्तः ॥५॥

इति श्रीमद्भारद्वाजबालकृष्णभट्टात्मजमहादेवभट्टसूनुदिवाकरकृतो वृत्तरत्नाकरादर्शः संपूर्णतामाटीत् ॥ ० ॥

कीलकाब्दे सिते पक्षे त्वाषाढे भानुवासरे ।
वृत्तरत्नाकरादर्शमष्टम्यामुद्भवो (!) ऽलिखत् ॥

स्वस्ति श्रीमन्नृपशालिवाहनशके १६९९ कीलकनामसंवत्सरे आषाढशुक्लाष्टम्यां भानौ काश्यां पंचगंगाघट्टे दुग्धविनायकसन्निधौ वृत्तरत्नाकरस्येदं पुस्तकं गोदातीरवासिनोद्भवेन लिखितं ०

[H. T. Colebrooke.]

1096.

1847. Foll. 14; size 11½ in. by 5¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 8-16 lines in a page.

Vṛittaratnākara, with a marginal gloss ending, on the last three pages, in an independent treatise on the subject matter of the last chapter, the combinations of metres.

The gloss begins: सुखं निर्विघ्नसमाप्तिजन्यं तस्य संतानं परंपरा ॥ १ ॥ वेदार्थाश्च शैवशास्त्राणि चेति द्वंद्वः शिवप्रतिपादकानि शास्त्राणि ॥ २ ॥

The supplementary treatise begins:

गलाभ्यां वाङ्मयं प्राप्तं शिवाभ्यामिव विष्टपम् ।
तद्भेदाः स्युर्मादिगणाः क्षित्याद्यादमूर्तयः (!) ॥ १ ॥
मस्त्रिगुरुर्मुखलश्च यकारो रो लघुमध्य इहांतगुरुः सः ।
तो त्यलघुः खलु मध्यगुरुर्जो भो मुखगुस्त्रिलघुश्च नकारः॥२॥०

It ends: एवमन्यत्रापि ज्ञेयं । इति मात्रोद्दिष्टं ॥

[Dr. John Taylor.]

1097.

1367d. Foll. 28; size 9¼ in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page; European paper.

Vāṇībhūshaṇa, a treatise on prosody, in two *pariccheda,* by *Dāmodara,* of the *Dīrghaghosha* family. It begins:

राजत्कुञ्जरराजकृत्तिविमलोद्यद्दुकूलावृत्ति-
भ्राजद्भोगिफणामणिप्रविलसन्मुक्तामणिग्रामणि ।
पादाम्भोजभुजङ्गफूत्कृतिरणन्मञ्जीरमञ्जुद्युति
श्रेयो वः शिवशैलराजसुतयोर्देयादभिन्नं वपुः ॥ १ ॥
सन्तीह यद्यपि महाकविसंप्रणीत-
ग्रन्थास्तथापि मम वालिशताविलासः ।
संपूर्णशारदविधावुदयं प्रपन्ने
किंनाम नाभ्युदयमश्चति तारकापि ॥ २ ॥
चलसधियः प्राकृतमधि सुधियः केचिद्भवन्तीह ।
कृतिरेषा मम तेषामातनुतामीषदपि तोषं ॥ ३ ॥
दीर्घघोषकुलोद्भूतदामोदर इति श्रुतः ।
छन्दसां लक्षणं तेन सोदाहरणमुच्यते ॥ ४ ॥ ०

The first *pariccheda* (*mātrāvrittam*) ends fol. 11*b*.

It ends:

मात्रावृत्तमिह प्रोक्तं चत्वारिंशत्तयाधिकं ।
वर्णैत्रयोदशाधिकं वर्णवृत्तमिहोदितं ॥

इति दामोदरविरचितं वाणीभूषणं समाप्तं ॥

Cf. Weber, Cat. Berl., no. 816.

[H. T. Colebrooke.]

1098.

2721b. Foll. 39; small 4to; size 8½ in. by 6½ in.; thick, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Vāṇībhūshaṇa. Rather incorrect.

The first '*ullāsa*' ends fol. 17.

[Mack. Coll.]

1099.

584b. Foll. 26; size 11 in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, in 1657 A.D.; eight, sometimes seven, lines in a page.

Chandomañjarī, a concise manual of prosody, by *Gaṅgādāsa,* son of the physician *Gopāladāsa* and *Santoshā.*

It begins:

देवं प्रणम्य गोपालं वैद्यगापोलदासजः ।
संतोषातनयश्छंदो गंगादासस्तनोत्यदः ॥

The subject is treated in six chapters, (*stavaka*), viz.—1. *mukhabandha* (ends fol. 3*b*).—2. *samavṛitta* (fol. 21).—3. *ardhasamavṛitta* (fol. 22).—4. *vishamavṛitta* (fol. 23).—5. *mātrāvṛitta* (fol. 25).—6. *gadyavṛitta-stavaka.*

Colophon: इति श्रीकवींद्रगोपालदाससूनोः श्रीगंगादासस्य कृतिश्छंदोमंजरी समाप्ता ॥ संवत् १७३५ ॥ after which another hand has added: इदं पुस्तकं भारद्वाजदिकरेण संपादितं बाणाग्निहयैकमिते वर्षे मखसूतग्रामे ॥

For a fuller notice of the treatise see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 468. Several editions of it have been published at Calcutta.

[H. T. Colebrooke.]

1100.

1715c. Foll. 22; size 9¼ in. by 3¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, *c.* 1700 A.D.; nine lines in a page.

The same work.

Colophon: इति श्रीगोपाललीलावर्णने छंदोमंजर्यां गद्यलक्षणो नाम षष्ठः स्तवकः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

1101.

1491e. Foll. 34; size 16 in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; 14 or 15 lines in a full page.

Chandomañjarī, with a copious commentary (*ṭīkā*), by *Jagannātha Sena*, son of *Jaṭādhara*, both members of the medical profession, with the title of *Kavirāja*.

The commentary begins:

सुकृतिमनःकमलालिं त्रिभुवनमुकुटस्थलीन्द्रनीलमणिं ।
कमलाविद्युल्लतिकानवघनमिन्द्रानुजं (*i.e.* कृष्णं) वन्दे ॥
प्रमुदर्पितये भवन्तु लक्ष्मी-
कुचकुम्भकाश्रयिणो हरेर्लितानां ।
कनककमलकोरकोपकण्ठा-
कुलमधुपावलिकोमलाः कटाक्षाः ॥
आराधितहरिचरणः कविराजश्रीजटाधरस्य सुतः ।
श्रीदेवकीप्रसूतः कविराजश्रीजगन्नाथः ॥
अन्तेवासिप्रणयाच्छेषामशेषतोषाय (!) ।
छन्दोमञ्जरिटीकां कुरुते विदुषां च कुतुकाय ॥
असूयकानां गुरुनिन्दकानां
नोत्पत्स्यते यद्यपि कौतुकाय ।
तथापि नेयं हृदयानुशिष्ट-
व्युत्पत्तये किं नितरां भविच्री ॥

कोपमल्पकम्पिता छन्दोमञ्जरीति विषयानन्तरान्यैर्न सुन्दरीकृतायामेतस्यामेतादृशधियो मम प्रलपितमुदारबुद्धयः क्षन्तुमर्हन्ति॥ कविगङ्गादासो निर्विघ्नमेव प्रारिप्सितनिर्वाहार्थमिष्टदेवतामाराधयन्नेतं ग्रन्थमारभते । देवं प्रणम्येत्यादि ।

It ends: इति कविराजश्रीजगन्नाथसेनकृतायां छन्दोमञ्जरीटीकायां गद्यप्रभेदनाम षष्ठस्तवकविवरणं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1102.

1289. Foll. 46; size 13 in. by 5 in.; good Bengālī handwriting of *c.* 1750 A.D.; nine lines in a page.

Chandomañjarījīvana, another commentary on *Gaṅgādāsa's* manual, by *Candraśekhara*.

It begins:

वाणीं कमलामभितो दोर्भ्यामालिङ्गितो यो ऽसौ ।
तं नारायणमादिं सुरतरुकल्पं सदा वन्दे ॥
छन्दसां मञ्जरी तन्नामिधेया स्फुटभानुना ।
तस्याः किं जीवनं न स्याच्चन्द्रशेखरभारती ॥

अथ ग्रन्थकृद् विघ्नविघाताय शिष्टाचारपरंपरापरिप्राप्तं नमस्काररूपं मङ्गलं ग्रन्थारम्भे विद्वद्गुसमयखर्गस्यानाय पित्रोर्नाम स्वनाम चानुष्टुप्पथ्यावक्त्रेणाह । देवमिति ।

The end of the 6th *stavaka* is followed (fol. 45*a*, l. 4) by a discussion on certain modifications of metres such as are detailed in the last chapter of the *Vṛittaratnākara*.

It begins: अथ प्रस्ताराद्यष्टौ प्रत्ययानभिधातुं स्वेष्टदेवतास्मरणरूपमङ्गलमाचरति । प्रेयसीभ्यामिति । येन महसा ज्योतीरूपेण सप्रकाशेन नारायणेन प्रेयसीभ्यां श्रीवाग्देवताभ्यामिदं तन्मायया विभूतं जगत् भुवनं मोदितं हर्षितं तन्महःस्मरणं अहं [प्र]स्तारस्य उपयोगिन उपकारका उद्दिष्टादयः सप्रप्रस्तारं च वदामि । इत्यन्वयः । °

It ends: एकाक्षरसमसंख्याया द्वौ भेदौ द्वयो वर्णः चतुःसंख्याकः ॥ After this a more recent hand has added: इति छन्दोमञ्जरीजीवने षष्ठः ॥

For three other commentaries on the *Chandomañjarī*, by *Dātārāma*, *Govardhanadāsa* and *Vaṃśīdhara*, see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 130; vii., pp. 246, 286. [H. T. COLEBROOKE.]

1103.

92a. Foll. 63; size 10 in. by 6 in.; fairly well written, in Devanāgarī; ten lines in a page.

Prastāracintāmaṇi, an exposition of the science of prosody, mathematically developed in the calculation of all its possible combinations, composed, in A.D. 1630, by *Cintāmaṇi Jyotirvid*

of *Śivapura,* son of *Govinda jyotirvid.* It consists of a code of rules, in a variety of metres, accompanied by a prose commentary (*bhāshya*) by the author himself, and is divided into three chapters (*pariccheda*). It begins:

दंताग्रेणापि शैलप्रचयनिखनने यः पटुः शैशवे ऽपि
स्फूर्जद्विद्याप्रवाहं करटयुगऋरद्दाननीरछलेन ।
धत्ते मत्तेभराजाननमिह कलये केवलं विघ्नपूर-
छेत्तारं कार्यसिद्धौ प्रतिदिवसमहं सेवितं तं महद्भिः ॥१॥

व्योम्नि प्रारब्धकांतिप्रसरणविरतानेकतामिस्रपूरः
प्रातः प्रोद्दामभक्तिप्रचयमुनिकृतानेकपूजाप्रपंचः ।
दद्यात्सो ऽयं विवस्वानिह पदनिचयं कांक्षितार्थैकबद्धं
विद्वद्वादींद्रवंद्यश्रवणसुखकरं युक्तिमुक्ताफलेन ॥ २ ॥

समस्तविद्याकृतिनां वरिष्ठं गोविंदतातं सुगुणैर्गरिष्ठं ।
श्चिंतामणिः संतनुते प्रणम्य प्रस्तारचिंतामणिभाष्यमेतत् ॥३॥

अथ ग्रंथकृद्ग्रंथारंभे कृतं मंगलं शिष्यशिक्षायै मालिनीछंदसा निबध्नाति ।

सकलविमलपंचच्चंचरीकांबुजानि
स्वकरनिकरहारैर्द्योतयन् प्रातरुद्यन् ।
रमणरमणरामारामरामानुराग-
प्रकरसुखकरो ऽर्को मंगलं नस्तनोतु ॥ १ ॥

अर्कः सूर्यः नो ऽस्माकं मंगलं तनोतु । ०

Concerning himself, the author again remarks, fol. 5*a*:

अथ स्वपितृवर्णनं कुर्वन् चिकीर्षितं शार्दूलविक्री[डि]तेन प्रतिजानीते ।

गोविंदः समभूत्क्षितौ क्षितिभृतां मान्यो बुधैः सेवितः
श्रीमत्पाणिनिशास्त्रनिष्ठसुमतिः काव्याद्यलंकारवित् ।
श्रीमज्ज्योतिषिकाग्रगण्यगणनागण्यस्तदीयात्मजः
श्रीचिंतामणिरेष संवितनुते प्रस्तारचिंतामणिं ॥ ४ ॥

गोविंदः गोविंदनामा ज्योतिर्वित् क्षितौ पृथिव्यां समभूत् उत्पन्नो ऽभूत् । किंलक्षणः । क्षितिभृतां राज्ञां कर्तृकर्मणोः कृतीति कर्तरि षष्ठी तैर्मान्यः पूज्यः । पुनः किंलक्षणः । बुधैः पंडितैः सेवितः । पुनः किंलक्षणः । श्रीमांश्चासौ पाणिनिश्च तस्य शास्त्रं व्याकरणं तत्र निष्ठा अभिनिविष्टा सुमतिः सुष्ठु शोभना मतिर्यस्य सः । व्याकरणाध्यापक इत्यर्थः । ० ॥

अथ च गोविंदः श्रीकृष्णः क्षितौ पृथिव्यां समभूत् अवततार । किंलक्षणः । क्षितिभृतां गोवर्धनादिपर्वतानां कर्तरि षष्ठी तैर्मान्यः पूज्यः तदुद्धारकत्वात् । यद्वा । क्षितिभृतां युधिष्ठिरादीनां राज्ञां मध्ये पूज्यः । पुनः किंलक्षणः । बुधैः देवैः सेवितः । किंलक्षणः । श्रीमंतौ अलंकारादिना शोभावंतौ पाणी हस्तौ यस्य सः । तथा नितरां शास्त्रेषु सर्वशास्त्रेषु निष्ठा अभिनिविष्टा सुमतिर्यस्य सः । ०

I. *Varṇaprastāra,* on metres regulated by syllables, ends fol. 25*b*.

II. *Mātrāprastāra,* on metres regulated by quantity, fol. 48*a*.

III. *Khaṇḍaprastāra,* on the application of music to the preceding two classes of metres. This chapter may deserve a careful examination as being on a difficult subject on which very little light has been thrown as yet. The present MS., being an uncommonly correct one, bids fair to be of considerable use in elucidating the subject of rhythm in Indian music.

This chapter begins: अथानयोर्वर्णमात्राप्रस्तारयोः खंडप्रस्ताराख्यं तृतीयं परिच्छेदं विवक्षुरादौ प्रस्तारप्रसंगात् संगीतविज्ज्योतिर्विदभिमतौ स्वरांकप्रस्तारौ विवक्षुस्तावत्संगीतविदभिमतं प्रस्तारं वच्मीति प्रतिज्ञां पथ्यावक्त्रछंदसा वर्णयति ।

छंदोज्ञानां मुदे यस्मात्प्रस्तारद्वितयं कृतं ।
मुदे संगीतविज्ञानां प्रस्तारमधुना ब्रुवे ॥ १ ॥

स्पष्टार्थं ॥ अथ क्रमेण सप्तानां स्वराणां नामानुकीर्तनं कुर्वन् मंगलादीनि मंगलमध्यानि ० निबध्नाति ।

भ्राजन्मंदारमालाकलितमुकुटयोत्फुल्लकीलालजास्या
कूजत्कांचीकलापश्रुतिधरवरया मार्गतालादितालैः ।
भारत्या गीयमानः सरिगमपधनीत्यादिवीणास्वरैस्तैर्
दद्याद्वेतंडतुंडस्त्रिभुवनभवनस्तंभभूतः सुखं नः ॥ २ ॥

The following authorities have been noticed: *Dīkshita,* fol. 55; *Piṅgalasūtra,* fol. 10*b*; *Bhavānīmāhātmya* (of *Brahmavaivartapur.*), fol. 55*a*; *Bharata,* fol. 2*b*; *Bhāmaha,* fol. 2*a*; *Vṛittaratnākara,* fol. 10*a*, 12*a*; *Saṃgītadarpaṇa,* fol. 12*a*; *Saṃgītaratnākara,* foll. 11*b*, 14*a*.

It ends: अथ ग्रंथसमाप्तिमिंद्रवज्राछंदसाह ।

प्रस्तारविस्तारविचित्रचित्रं प्रस्तारचिंतामणिनामधेयं ।
दैवज्ञगोविंदतनूद्भवो ऽयं चिंतामणिर्ग्रंथममुं व्यधत्त ॥ २८ ॥

दैवज्ञो ज्योतिर्विद्यो गोविंदस्तस्य तनूद्भवः ० इति शिवं ॥

अत्रोपपत्तिः सुगमा सुधीभिर्विज्ञास्यते ऽतो न मयोदितेयं ।
परेंगितज्ञानफलं हि बुद्धेः प्रयोजनज्ञस्य न वालिशस्य ॥ १ ॥
इदं सदुक्तं यदिवासदुक्तं मात्सर्यमुत्सार्य विचार्यमार्यैः ।
गृह्णाति दोषं पिशुनः सदुक्तौ रक्तं जलौकेव पयोधरे [ऽपि ॥ २ ॥

श्रीगोविंदो जगत्यां जयति नृपतिभिः पूजितो ज्यौतिषे ऽस्मिन्
साक्षाद्देवेति गर्गः प्रवरबुधजनो मन्यते यं समग्रः ।
यद्वाणीकामधेनोः सुतवचनसुधां सादरं साधु पीत्वा
साक्षाद्द्राक्षां क्षणेन क्षिपति बुधजनः किंत्वहो साधु [माध्वीं ॥ ३ ॥

तज्ज्ञो व्याकरणार्णवस्य तरणे किं मारुतिर्ज्यौतिष-
क्षीरोदन्वति चक्रपाणिरिव यः शेते सुखैकास्पदे ।
सद्युक्तिव्रजमंदराद्रिमथिताच्छंदस्सुदध्यंबुधेः
सौधास्वादमयं पृथक् समकरोत्प्रस्तारचिंतामणिं ॥ ४ ॥
ध्यात्वा गाणपतं पदाब्जयुगलं बुद्ध्या विचार्य स्फुटं
छंदःशास्त्रमनंतभेदसहितं श्रीपिंगलाद्योदितं ।
शाके द्वीषुतिथीमिते शिवपुरे दैवज्ञचिंतामणिर्
भाष्यं तोपकरं सतां स निरमात्प्रस्तारचिंतामणेः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्गोविंदज्योतिर्विद्वरतनूजचिंतामणिज्योतिर्विद्विरचिते प्रस्तारचिंतामणिभाष्ये खंडप्रस्ताराख्यस्तृतीयः परिच्छेदः ॥ ० संवत् १७५१ शके १६१६ ज्येष्ठशुद्ध २ बुधे लिखापितं प्रस्तारचिंतामणिभाष्यं [fol. 1a, ज्योतिर्विन्मार्कंडेयपुत्र-]आत्मारामज्योतिर्विद्भिः ॥ [H. T. Colebrooke.]

1104.

1238a. Foll. 12; size 10¾ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, *c.* 1700 A.D.; nine lines in a page.

Chandomālā, an elementary treatise on Sanskṛit prosody, by *Śāraṅgadhara* (*Śārṅgadhara*) *Agnihotrin*. Not very correct.

It begins:

श्रीशारंगधरेणाग्निहोत्रिणा नन्दका[न]ने ।
सुखबोधाय बालानां छंदोमाला विरच्यते ॥ १ ॥
प्रकृतानुपयोगित्वान्नष्टोद्दिष्टाद्युपेक्षितं ।
तत्रादौ व्यवहारार्थं सम्यक् संज्ञा विधीयते ॥ २ ॥
संयुक्ताद्यो विसर्गी च दीर्घो ऽनुस्वारवान्गुरुः ।
लघुरेककलो वर्णः पादान्तस्थो विभाषया ॥ ३ ॥
गुरुर्द्विमात्रे वक्रः स्यादृजुर्लघुरुदीरितः ।
ताटंकहारकेयूरनूपुराख्या गुरोः स्मृता ॥ ४ ॥
मेनुकाहलदंडेतिशरसंज्ञा (!) लघोः स्मृता ।
मयरसतजभणगणा इत्यष्टसंज्ञकाः ॥ ५ ॥ ०
आदौ सर्वगुरुं कृत्वा प्रांते सर्वलघुर्भवेत् ।
प्रस्तार एष कथितः सर्वलघ्वक्षरावधि ॥ १२ ॥

अथ मात्रावृत्तं ॥ आद्यतृतीयपादे द्वादशमात्रा भवंतीह । द्वितुर्ययोः पंचदशगाहूवृत्तं विजानीयात् ॥ १ ॥ यथा ।

किं कस्मै कथय कस्य मनःप्रत्ययो भविता ।
रमयति गोपवधूटीकुंजकुटीरे परब्रह्म ॥

The *gāthāprākaraṇam* ends fol. 3. Then follow *dohā*, *soraṭṭhā*, *catushpadikā*, etc. इति वर्णवृत्तं समाप्तं fol. 11*b*.

It ends:

श्रीशार्ङ्गधरेणाग्निहोत्रिणा (!) रचितामिमां ।
छंदोमालां सदा कंठे धारयंतु सदा जनाः ॥

[H. T. Colebrooke.]

1105.

2917. Foll. 54; size 16¼ in. by 2½ in.; modern Nepalese Devanāgarī.

Chandoratnākara, a similar treatise, by an unknown author.

Each page contains one line of text, with parallel Tibetan transliteration (in red ink) and translation. The writing is of an almost lapidary character and difficult to read.

The MS. begins: छन्दरत्नाकरकारिकस्य नाम विहरति स्म । ध्यगरस्कदद्र (?) छन्दरत्नाकरनाम ओं नमो वागीश्वराय जिनाय मुनिसुत्याय परमज्योतिरात्मने अन्तर्निशि मित्राणामन्तर्दी[न suppl.]कृते नमः पद्यं चतुष्पदी तच्च वृत्तजातिप्रभेदतो द्विविधं अक्षरसंख्यं वृत्तं मात्रसंख्यं भवति जातिः ॥ ह्रस्वः स्वरो लघु लजुः पदान्तेषु वहुलं गुरु ग्वकुः पूर्वः स्वररहितव्यञ्जनश्च दीर्घप्लुतौ चैव ०

Samavṛittāni, fol. 22; *ardhasamavṛittāni*, fol. 26; *vishamavṛittāni*, fol. 35*b*; *āryājātayaḥ*, fol. 41; *vaitālīyajātayaḥ*, fol. 43; *mātrāsamakajātayaḥ*, fol. 46; *varṇavṛittāni*, fol. 50*b*.

It ends: तत्परमाश्च परमंजरांतो विद्या प्रसादयन्तु ॥ कृतिरियं कलिकलसर्वज्ञरत्नाकरशान्तिपादानां ॥

[B. H. Hodgson.]

1106.

1415a. Foll. 49; size 12½ in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of the 16th century; fourteen lines in a page.

Vṛittoktiratna, a metrical paraphrase of *Piṅgala's* rules of Sanskrit prosody, by *Nārāyaṇa Bhaṭṭa Tārā*; with a commentary (*Parīkshā*), by the same author, in which the verses of the treatise are throughout interpreted in a double sense. Incomplete.

It begins:

शिवौ नत्वा तयोः पुत्रौ स्मृत्वा ध्यात्वा गुरूनपि ।
निजवृत्तोक्तिरत्नार्थपरीक्षां विदधे ऽधुना ॥ १ ॥
अन्तर्गता यत्र हलायुधीया
वृत्तिः समस्तां विवृतिं समस्तां ।
दृष्ट्वा विपश्चिन्नु कदापि कश्चिन्
मुदं नवोढामिव किं नवोढा ॥ २ ॥
अर्थं परीक्षा विवृणोति केवलं
बाहुल्यभीत्या न तु दोषभूषणे ।
विद्वज्जना रत्नजिघृक्षवः स्वयं
जानन्ति दोषानपि भूषणानि यत् ॥ ३ ॥
यदि रत्नपरीक्षायां प्रमादः को ऽपि मे भवेत् ।
न्यूनाधिकत्वमर्थस्य विद्वद्भिः क्षम्यतां तदा ॥ ४ ॥
इह खलु यशोर्थादिहेतुत्वात्° शिष्यशिक्षार्थमुपनिबध्नाति ।
शिवाङ्घ्रिपद्मोत्पतत्परागं
कुर्वे सरागं हृदयाङ्गरागं ।
यदङ्गसंगेन विशुद्धबुद्धिः
स पिङ्गलो धीमुखमङ्गलो ऽभूत् ॥ १ ॥
शिवेति । °

Adhyāya I. (17 *ślokas*), ends fol. 7: इति श्रीमल्लारवंशोद्भवनारायणकृतौ स्वीयवृत्तोक्तिरत्नविवृतौ सूत्रार्थप्रकृतौ सभ्यार्थसंस्कृतौ परीक्षेति नामाकृतौ संज्ञाधिकारः प्रथमो ऽध्यायः ॥

II. (30 *śl.*), *mātrāchando'dhikāra*, fol. 14*b*.

III. (24 *śl.*), *laukikāksharavṛittādhikāra*, fol. 20*b*.

IV. (20 *śl.*), *vishamavarṇavṛittārdhasama-varṇavṛittādhikāra*, fol. 25*b*.

V. (72 *śl.*), *samavṛittādhyāya*, fol. 41*b*.

VI. This chapter begins: अथानुक्तान्यपि छंदांसि सामान्यसंज्ञया संगृह्णात्येकेन अत्रेति । अत्रानुक्तं गाथायुक्तं १ अत्रेह शास्त्रे नामोद्देशेन यन्नोक्तं छंदः युक्तं महाकविभिः प्रयुक्तं तद्गाथासंज्ञं । अत्रानुक्तं गाथेति सूत्रं । तत्र वृत्तगाथा °

The last few pages are illustrated by diagrams.

Fol. 69*b*: इत्थं मर्कटी निष्पन्ना सा चैकविंशतिमात्रिका °
at the bottom of which page the MS. breaks off:
तत्र कश्चिदैहिकसुखानुरागेण कला कौ·

[H. T. Colebrooke.]

1107.

1694a. Foll. 47; size 9 in. by 3½ in.; good old Devanāgarī writing (of the 16th or 15th century); seven lines in a page.

Prākṛita-Chandaḥśāstra, or *Prākṛita-Piṅgalam*; a manual of Prākṛit metres ascribed to *Piṅgala*, and forming the second part of the *Chandaḥśāstra*,—for the first (or Saṃskṛit) part of which see under *Vedāṅga*, above, p. 153.

The present MS. calls the treatise *Piṅgala-vṛitti*; and this, according to Colebrooke (Misc. Ess., 2nd ed., ii., p. 60), would indeed seem to be its real title, it being apparently a paraphrase of the original rules by *Piṅgala* (referred to in commentaries), by a writer patronized by *Hammīra*,* of *Śākambharī* (14th cent.), whose praises are sung in several of the stanzas.

It is composed in *prākṛit* stanzas illustrative of the several metres explained, and consists of two parts (*pariccheda*), treating of *mātrāvṛitta* and *varṇavṛitta* respectively.

It begins:

जो विविहमत्तसाअरपारं पत्तो विमलमइ हेलं । °

* In the MS. of the *Piṅgalaprakāsa* (1694*b*) the name is spelled *Hamvīra*.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 457-9; Weber, Cat. Berl., nos. 1353-4.

It ends: इति श्रीपिंगलवृत्तौ द्वितीयपरिछेदः ॥ संवत् १९२ (!) समये फागुनवदीपंचमी लिषितं अजोध्याकाएस्थेन सीषपुरवासीनां मानसरोवरे नीकटगृहे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1108.

584e. Foll. 24; size 11 in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī; 11 or 12 lines in a page; fol. 2 supplied by a more recent hand.

Prākṛita-Piṅgalam.

Colophon: इति श्रीपिंगलकृतौ वर्णवृत्तपरिछेदः ॥

शाके खविंधुबाणरात्रिपमिते मासे सहे शुक्लपक्षे
पक्षे पूर्णिमया युते भृगुदिने कर्क्षे च सिद्धेयुतौ ।
गोविंदः खलु नीलकंठतनयो दैवज्ञचूडामणी
रम्यं प्राकृतपिंगलं तमलिखन्मंदस्वधीवृद्धये ॥

This gives Śaka 1510 (A.D. 1588) for the date of the MS. [H. T. COLEBROOKE.]

1109.

235a. Foll. 25; size 12¼ in. by 4¼ in.; careless Devanāgarī writing (A.D. 1799); ten lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

1110.

2169. Foll. 61; size 13 in. by 4¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 9-13 lines in a page.

The same work, with a Sanskrit commentary, the *Piṅgalasāravikāśinī*, by *Ravi-Kara*, son of *Harihari*, and grandson of *Bhīmeśvara*.

The commentary begins:

गौरीकल्पलताविभक्तवपुषं श्रीकंठकल्पद्रुमं
भक्तानामचिरादभीष्टफलदं नत्वा सतां प्रीतये ।
वेदे वृत्तमदीपयद् ग्रथितवान्यो वृत्तरत्नावलीं
श्रीमत्पिंगलनागराजरचनां व्याख्याति स श्रीपतिः ॥
तर्काभियोगरणकर्कशतामतौ चेत्
सूक्तिः कुतो ऽमधुरा मधुरा न मंत्रे ।
दृष्टं यतो ऽस्ति सुकुमारशिरीषपुष्पे
वृत्तं निसर्गकठिनं खलु चिन्नतो ऽपि ॥ २ ॥
टीकास्ति पिंगलग्रंथे यद्यप्यन्ये पुरातिनी ।
विशेषं तदपि ज्ञात्वा धीराः पश्यत मत्कृतिं ॥ ३ ॥ °

इति पिंगलाचार्यकृते पिंगले मात्रावृत्तपरिछेदः प्रथमः । fol. 35.

It ends: इति सन्मिश्रश्रीरविकरकृतायां पिंगलसारविकाशिन्यां वर्णवृत्तं नाम द्वितीयः परिछंदः समाप्तः ॥

पिंगलसारविकाशिन्येषा केषां मनः सुधियां ।
न हरति रविकररचिता निचिता रुचितार्थसंभारैः॥१॥

आसीच्छ्रीशूलपाणिर्भुवि विविधगुणग्रामविश्रामभूमिस्
तत्पुत्रो भूमिदेवांबुजवनतरणिर्मिश्ररत्नाकरो ऽभूत् ।
तस्मादासीमभूमीवलयसुविदितानंतकीर्तिप्रतानः
पुत्रः साक्षात्पुरारिर्गुणगणसहितो दोहविः पंडितो [ऽभूत् ॥ २ ॥

धंडेशस्तस्य पुत्रो ऽभवदतिमहितो मिश्रभीमेश्वरो ऽभूत्
तत्सूनुः सूरिसंसद्गणितगुणगणः सुप्रतिष्ठो ऽतिनिष्ठः ।
जातस्तस्मात्पवित्रो हरिहरसुकविः साधुसाधारणे यद्-
वित्तं नित्योपकारा हितमतिरुचितः श्रीरविस्तत्सुतो
तेनोपकाराय सतां विधाय [ऽस्ति ॥ ३ ॥
टीकामिमामल्पगुणेन संतः ।
सैषा मदीया मदनुग्रहेण
[? संपाद]नीयेति कृतिः प्रसाद्या ॥ ४ ॥

सागरसुतविलोकनसादरनयनांचलस्तरलः (!) ।
मधुरसुधाकरसोदरसुंदरवदनो हरिर्जयति ॥ ५ ॥

Then follows a leaf containing an index of metres.

For another MS. of this commentary see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 457.

The title page contains the following description: '*Pinggala*, a treatise on Prosody in the *Sarpabhasha* or dialect of Hell, with a commentary in *Sangskritta* copied from a MS. in the library of the Palpa Raja at Gorakhpur, April 1814.'

[DR. F. BUCHANAN.]

1111.

1694b. Foll. 108; size 9 in. by 3½ in.; indifferent Devanāgarī writing, of about 1650 A.D.; eight lines in a page.

[*Prākṛita-*] *Piṅgalaprakāśa*, another commentary on *Piṅgala's* work, by *Viśvanātha* (son of *Vidyānivāsa**).

The first leaf has been supplied by a modern hand, but a considerable portion of the original MS. (probably foll. 1–51) seems then to have been missing; foll. 2–108 having originally been paged 52–158. It now begins with the comment on verse 92 (लोहंगिणिहंसिणि ०), viz.:

अन्ये भेदाः कथं भवंतीत्यत्राह गुरु वर्द्धेत इति लघुह्रासगुरुवृद्धिभ्यां तत्र नाम ज्ञातव्यमित्यर्थः । नामान्याह । लोहर्ङ्गिनिहंसिनि ०

According to a MS. described by Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 221, the work begins: अथशब्दः शास्त्रकर्तुः पिङ्गलाचार्यस्य स्तुतिरूपं मङ्गलं निर्विघ्नग्रन्थपरिसमाप्तये ग्रन्थादौ करोति । विघिधेति ।

Fol. 51: इति श्रीविश्वनाथभट्टाचार्यकृते पिंगलमतप्रकाशे प्रथमो मात्रावृत्तपरिच्छेदः ॥

It ends: इति समाप्तो ऽयं पिंगलप्रकाशः ॥

कछदेशकुटीरांतर्नितांतवासकौतुकी ।
लिलेख रघुदेवो ऽतियत्नतः पिंगलोपरि ॥ ०
अलेखीत् पिंगलं शास्त्रं - - inked over ।
महद्वंशप्रसूतस्य गोविंदो वैद्यवंशजः ॥

The former *śloka* was probably copied from the original MS. [H. T. COLEBROOKE.]

1112.

1713b. Foll. 28; size 9 in. by 3½ in.; small, indifferent Devanāgarī writing of c. 1750 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

* Thus according to Rāj. Mitra, vii., p. 220. In the present MS. the father's name is not given.—Colebrooke, Misc. Ess. (2nd ed.), ii., p. 60, no. 4, makes the author's name by mistake *Viśvaratha*.

Vṛittamuktāvalītarala, a commentary, by *Kavidhuraṃdhara Mallāri*, on some work on prosody, called *Vṛittamuktāvalī*, but different from *Durgādatta's* work of that name.

It begins:

आर्या यदीयभार्या वैतालीयं च यस्य चरितं तं ।
अभिवंद्य वृत्तमुक्तावल्यास्तरलं तनोति मल्लारिः ॥

सकलेति । अये नकुलवाग्वादिनि शुभगणाढ्या शुभैर्गणैः सारस्वतैः शुभानां वृंदैर्वा आढ्या एतादृशीयं भवती न येन संश्रिता सती सकलेभ्यो लघुमपि वरं अपूर्वं लोकोत्तरं कवीनामिमं कवीश्वरं तन्वती सती सुखहेतुस्तोपकरी प्रभवति। अपि च व्याललोकस्य दुर्घादिभुजंगलोकस्यावसानं विरामं कलयती विरचयतीत्यर्थः । छंदसां वृत्तानां मध्ये यथा मालिनी साप्येतादृशी। तथा हि। सकललघुः सकला लघवो यस्मिन्। ईदृशो नो नगणे । मो मगश्च तयोस्ताभ्यां वायुर्वं ईदृग्यो नो नगणस्तं तन्वती येन येन यगणेन यगणेन संश्रिता संबद्धा प्रभवति । कीदृशी कवीनां सुखहेतुः । पुनः कीदृशी शुभगणाढ्या । न नमयगणानां शुभफलकत्वात् व्यालैरष्टभिर्लोकैः सप्तभिरवसानं यतिः कलयत्यंगीकरोति । अयमेव श्लोको मालिनीछंदस उदाहरणं ॥ १ ॥

युक्तोत्तरस्येति । युक्तमुत्तरं अक्षरं यस्य तस्याक्षरस्य लघोरपि शास्त्रेषु छंदः शास्त्रेषु गौरवं गुरुत्वं स्यात् । संयुक्ताद्यमिति तल्लक्षणात् । यथा युक्ते ऽन्यत्र युक्ते तस्यैव युक्तानि उत्तराणि प्रवचनानि यस्य शास्त्रेषु तस्य लघोरपि गौरवं महत्त्वं स्यादित्यर्थः ॥ २ ॥

संयोगबिंद्विति । संयोगपूर्वत्वानधिकरणत्वे सति बिंदुपूर्वत्वानधिकरणं ह्रस्वं लघ्वित्यर्थः । एतदन्यन्नमिति (!) । संयोगपूर्वत्वात्यंताभावविशिष्टबिंदुपूर्वत्वात्यंताभावविशिष्टह्रस्वभिन्नमक्षरं गुर्वित्यर्थः । ० ॥ ३ ॥

The work is divided into eight chapters (*guccha*):—

- I., without title, ends fol. 6*b*.
- II., *vaitālīyavaktranirūpaṇa*, fol. 9.
- III., *mātrāsamakādinirūpaṇa*, fol. 11.
- IV., *uktādinirūpaṇa*, fol. 22.
- V., *daṇḍakanirūpaṇa*, fol. 24*b*.
- VI., *ardhasamavṛittanirūpaṇa*, fol. 25*b*.
- VII., *vishamavṛittanirūpaṇa*, fol. 27.
- VIII., *prastārādinirūpaṇa*, fol. 28.

The comment on the last verse of the text runs as follows:

अथ: कुर्यादित्यादिना। उडुपरिमितानित्याद्युत्कृतिखंडमेर्वेभिप्रायेणानुष्टुभि नवपरिमितान् चतुरक्षरजातौ शरपरिमितान् इत्याद्यवगंतव्यं। तत्रानुष्टुप् जातौ खंडमेरुर्यथा। अत्रानुष्टुप् खंडमेरावेकः सर्वगुरुः एकगा अष्टौ। द्विगुरवो ऽष्टाविंशतिः। त्रिगुरवः षट्पंचाशत्। चतुर्गुरवः सप्ततिः। पंचगुरवः षट्पंचाशत्। षड्गुरवो ऽष्टाविंशतिः। सप्तगुरवो ऽष्टौ। सर्वलघुरेकः। एवं व्युत्क्रमेण सर्वलघुरेकः। एकला ऽष्टौ। द्विलघवो ऽष्टाविंशतिः। त्रिलघवः षट्पंचाशत्। चतुर्लघवः सप्ततिः। पंचलाः षट्पंचाशत्। षल्लघुका अष्टाविंशतिः। सप्तलघुका अष्टौ। सर्वगुरुरेक इति। तिर्यक्कोष्ठगतैरंकैरेकद्व्यादिलगप्रमितिः स्यात्। एतेषामैक्यादेकीकृत्य गणनात् षट्पंचाशदधिकं शतद्वयं संख्यासु ज्ञेया। एकयुक्तैरुद्दिष्टांकैः संख्यासु ज्ञाने ऽतिस्पष्टमेव। द्विगुणया संख्यया एकरहितया अध्वा। प्रस्ताराधिकरणं पीठं ज्ञातव्यं। तत्संख्याकांगुलिप्रमाणके पीठे तच्छंदःप्रस्तारो विधेय इत्यभिप्रायः। शेषं भाष्यादवगंतव्यं ॥ इति श्रीमत्कविधुरंधरमल्लारिविरचिते वृत्तमुक्तावलीतरले प्रस्तारादिनिरूपणं नामाष्टमो गुच्छः॥

It is this work to which Colebrooke refers in a note on the first leaf of the MS. of *Durgādatta's Vṛittamuktāvalī* (see next no.), to the effect that "a more ancient treatise under the same title was commented upon by *Mallāri*." MS. 689*a* contains another *Vṛittamuktāvalī*, but this is a Marāṭhī treatise on Marāṭhī prosody, composed, in Śaka 1683, by *Mādhava Nirañjana*; on which cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 50.

[H. T. COLEBROOKE.]

1113.

45a. Foll. 50; size 9¼ in. by 3⅝ in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; six lines in a page.

Vṛittamuktāvalī, descriptions of *Prākrit* metres, by *Maithila Durgādatta*, who inscribed his work to his patron *Hindūpati*, a rājah of the Bundela tribe.

The introduction traces *Hindūpati's* origin through *Sabhāsiṃha*, *Hṛidayasāha* and *Chatraśāla* up to *Campati Rāya*; while his five sons are called *Siraneta Siṃha*, *Aniruddha Siṃha*, *Dhaukala*, *Devī Siṃha* and *Sāmanta Siṃha*. *Hindūpati's* name is frequently interwoven with the *Saṃskrit* verses which the author composed in illustration of the *Prākrit* metres. See Colebrooke, Misc. Ess. (2nd ed.), ii., 60.

The work begins:

कालिन्दीजलदन्दशूकवसतिस्कन्दाय वृन्दावने
यद्वृन्दारकवृन्दमौलिविलसन्मन्दारमालाञ्चितम्।
सद्यःस्यन्दनभञ्जनाय कलितस्पन्दादिनन्दात्मज-
श्रीगोविन्दपदारविन्दमखिलानन्दाय वन्दामहे ॥ १ ॥

प्रेमार्द्रं च विचारचारुचरितं चन्द्रात्मनश्चक्षुषो
निद्रामुद्रितमन्धकक्षयकृतः शम्भोस्तदर्धं नुमः।
गौरीगामिविकाशिताधनयनप्रोद्बर्धितस्पर्धया
यद्भालस्थविशालशशभृद्भ्राजात्समुज्जृम्भितम् ॥ २ ॥

सुधीमतिविकाशिनी जलदकोटिसंकाशिनी-
निशाचरविनाशिनी करुणया जगद्भासिनी।
दिगम्बरविलासिनी सकलकालमुल्लासिनी
हिमालयसुवासिनी भवतु मन्मनोवासिनी ॥ ३ ॥

राजन्यवंशाब्जनिदाघधामा
भूपो ऽभवच्चम्पतिरायनामा।
तदात्मजो विश्वविशारिकीर्तिः
श्रीछत्रशालः सुविशालमूर्तिः ॥ ४ ॥

हृदयसाहनृपो ऽजनि तत्सुतः
सकलभूपगुणेन समन्वितः।
समिति यो धनुषा सह सत्वरं
नमयति स्म परोन्नतकन्धरम् ॥ ५ ॥

विपक्षभूभृत्करिणः सभायां
सिंहोपमस्तस्य सुतः सभायाम्।
अतः सभासिंह इति प्रसिद्धिं
जगाम गताखिलकार्यसिद्धिम् ॥ ६ ॥

बुन्देलाभिधवंशसिन्धुशशिनः श्रीमत्सभासिंहतो
भूपाल्लब्धजनेरनेकवसुधासामन्तचूडामणेः।
श्रीहिन्दूपतिभूपते तव शुभं गौरीशशैलात्मजा
नित्यं निर्मलपङ्कजाननमुदाकुर्वन्तु संवर्धितम् ॥ ७ ॥

ज्येष्ठः श्रीसिरनेतसिंह इह यः सिंहोपमः संगरे
भूभास्वाननिरुद्धसिंह उदितः श्रीमांस्ततो धौकलः
देवीसिंहसहोदरेण सहितः सामन्तसिंहस्तथा
पञ्चैते तव बालका नृप चिरं सन्तु क्षमापालकाः॥८॥

शरीरशोभाजितमीनकेतो
विद्वज्जनानन्दकदम्बहेतो ।
विज्ञप्तिरेषा मम दीनबन्धो
निशम्यतां शीलसुधैकसिन्धो ॥ ९ ॥
सुवर्णगुणयुक्तासौ वृत्तमुक्तावली मम ।
हिन्दूपभूप सदये हृदये संनिवेश्यताम् ॥ १० ॥
मात्राभिधानं नृपते कलेति
विकाशितं पिङ्गलपन्नगेन ।
एवं लकारो लघुनामधेयं ततो
गकारो गुरुवर्णनाम ॥ ११ ॥

Of the three sections (*prayāsa*) the first deals with generalities such as *prastāras*, etc.; the second with *mātrāvṛitta* (foll. 7*a*–15*a*); the third with *varṇavṛitta*. The following is a list of the metres described in this work:—

II. *Gāthā, gīti, upagīti, gāthinī, siṃhinī, dohā, soraṭhṭhā, dīpaka, ābhīra, hākali, ghattā, pādākulaka, alilā, prajjhaṭikā, siṃhavilokita, rucirā, dvipadī, culiyā, rolā, kuṇḍaliyā, caupaiyā, chappaya, harigītikā, marahaṭhṭhā, padmāvatī, tribhaṅgī, madanaharā.*

III. *Śrī, strī, madhu, sāru, tālī, priyā, śaśī, ramaṇa, pāñcāla, mṛigendra, mandara, kamala, tīrṇā, ghāri, lagālikā, satī, sammohā, hārī, aksharapaṅkti, yamaka, śeshā* or *vidyullekhā, tilakā, vijohā, śaśivadanā, somarājī, manthāna, sumālatī, damanaka, samānikā, savāsaka, karahañci, śīrshā, madalekhā, madhumatī, vidyunmālā, mallikā, pramāṇikā, tuṅgā, kamala, citrapadā, mānavaka, anushṭupśloka, maṇibandha, mahālakshmī, sāraṅgī, pāyittā, kamalā, bimba, tomara, rūpāmālī, saṃyutā, campakamālā, sāravatī, amṛitagati, sushamā, haṃsī, sundarī, mālatī, sumukhī, dodhaka, śālinī, damanaka, senikā, indravajrā, upendravajrā, upagīti, rathoddhatā, svāgatā, hariṇaplutā, vidyādhāra, vaṃśastha, indravaṃśā, upajāti, bhujaṅgaprayāta, sragviṇī, toḍaka, sāraṅga, mauktikadāma, modakā, drutavilambita, pramitākshanā, kusumavicitrā, taralanayani, pushpitāgrā, māyā, praharshiṇī, tāraka, prabhāvatī, vasantatilaka, aparājitā, cakra, cāmara, mālinī, amarāvalī, manahaṃsa, śarabha, niśipāla, narāca, cañcalā, nīla, pṛithvī, hariṇī, śikhariṇī, mandākrāntā, krīḍācandra, citralekhā, carvarī, śārdūlavikrīḍita, candra, dhavala, śambhu, gītikā, śobhā, sragdharā, narendra, haṃsī, madirā, sundarikā, mālatī, cittapadā, mallikā, mādhavikā, durmilā, kirīṭa, tanvī, kamalā, bhujaṅgavijṛimbhita, mattamātaṅgalīlākara, anaṅgaśekhara, śālūra.*

It ends:

पाणिन्यादिकृतप्रबन्धरचनादिव्याकृतिव्याकृति-
व्याख्यासख्यतुलप्रसादकरणासंख्यातसौख्योदयः ।
दुर्गादत्तसुधीर्विधाय रुचिरां श्रीवृत्तमुक्तावलीं
श्रीहिन्दूपतिभूमिपालहृदये हर्षेण विन्यस्तवान् ॥ २६६ ॥

इति श्रीमैथिलदुर्गादत्तविरचितायां वृत्तमुक्तावल्यां वर्णवृत्तबोधको नाम तृतीयः प्रयासः ॥

[H. T. Colebrooke.]

1114.

2157a. Foll. 19; size 10 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1703 (? 1649) A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Vṛittamauktika, a Saṃskṛit treatise on Prākṛit metres, by *Candraśekhara*, son of *Lakshmīnātha Bhaṭṭa*.

It is founded on the first part, or *mātrāvṛittapariccheda*, of *Piṅgala's Prākṛita-Chandaḥśāstra*. Not only are the descriptions of the different metres, in which one recognizes mostly a paraphrase of *Piṅgala's* rules, in Saṃskṛit, but also the examples in illustration of the rules are in the same language. Nevertheless the author designates his work merely as a *vārttika* to *Piṅgala's* work.

It begins:

युष्मान्पातु चिरंतनं किमपि तत्सत्यं चिदेकात्मकं
प्रोतं यत्र चराचरात्मकमिदं वाक्चेतयोर्यत्परं ।
यस्माद्विश्वमुदेति भाति च यतो यस्मिन्पुनर्लीयते
तद्विश्वं श्रुतिशांतदांतमनसामानंदकंदं महः ॥ १ ॥
अमुष्मिन्मे दर्वीकरकलितदुर्बोधविषमे
मतिश्छंदःशास्त्रे यदपि चरितुं नास्ति विपुला ।
तथाप्याराध्य श्रीपितृचरणसेवासुमतिना
तदीयाभिर्वाग्भिर्विरचितपथे गम्यत इह ॥ २ ॥
श्रीलक्ष्मीनाथभट्टस्य पितुर्नत्वा पदांबुजं ।
श्रीचंद्रशेखरकविस्तनुते वृत्तमौक्तिकं ॥ ३ ॥
श्रीमत्पिंगलनागोक्तछंदःशास्त्रमहोदधिः ।
पितृप्रसादादभवन्मम गोष्पदसन्निभः ॥ ४ ॥
अलसाः प्राकृते केचिद्ब्रुवंति सुधियः क्वचित् ।
तत्संतोषाय भवतु वार्तिकं वृत्तमौक्तिकं ॥ ५ ॥
यो नानाविधमात्राप्रस्तारात्सागरं प्राप्य ।
गरुडमवंचयदतुलः स हि नागः पिंगलो जयति ॥ ६ ॥
दीर्घः संयुक्तपरः पादांतो विसर्गबिंदुयुतः ।
स गुरुर्वक्रो द्विकलो लघुरन्यः शुद्ध एककलः ॥ ७ ॥ यथा ॥
गौरीवरं भस्मविभूषितांगमिंदुप्रभाभासितभालदेशं ।
गंगातरंगावलिभासमानमूर्धानमानंदितमानमासि ॥ ८ ॥
रेफहकारव्यंजनसंयोगात्पूर्वसंस्थितस्य भवेत् ।
वैकल्पिकं लघुत्वं वर्णस्योदाहरंति विद्वांसः ॥ ९ ॥ यथा ॥
जयति प्रदीपितकामो मम मानसहृदनिमज्जनान्नित्यं ।
यस्य गलगरलदंभान्मालिन्यं मे ऽन्तरस्थितं लग्नं ॥ १० ॥
यद्यपि दीर्घं वर्णं जिह्वा लघुः पठति भवति सो ऽपि लघुः ।
वर्णास्त्वरितं पठितान् द्वित्रानेकं विजानीत (!) ॥ यथा ॥
अरेरे (*l.* अहह)कथय वार्त्तां दूति तस्यातिचित्रां
मम सविधमुपेष्यत्येष कृष्णः कदा नु ।
इति चटु (*l.* चत)कथयंत्यां राधिकायां तदानीम्
अतिडगडमगाहाहः केशवो ऽप्याविरासीत् ॥ १२ ॥ °

The author's father, who appears as his instructor here, is alluded to as an author on prosody at fol. 5*a*, l. 9:

कीर्तिः सिद्धिर्मानिनी रामा
विम्बा च वासिता च मता ।
शोभा हरिणी चक्री कुररी
हंसी च सारसी च मता ॥ १०० ॥
इति भेदाभिदाः पित्रा रचितायामतिस्फुटं ।
उदाहरणमंजर्यां बोध्यैतासामुदाहृतिः ॥ १०१ ॥

The work is divided into six *prakaraṇa*, denominated after the principal metre occurring in each, viz.:

I. *Gāthā-prakaraṇa*, including the following metres:—*gāthā, vigāthā, gāhū, udgāthā, gāhinī, siṃhinī, skandhaka.*

II. *Shaṭpada-prakaraṇa*, fol. 6:—*dohā, rasikā, rolā, gandhāṇā* or *gandhānaka, caupaiyā, ghattā, ghattānanda, ullāla, shaṭpada.*

III. *Raḍḍā-prakaraṇa*, fol. 9*b*:—*pajhaṭikā*(?), *aḍillā* (*arilā*), *pādākulaka, caubolā, raḍḍā, karabhī, nandā, mohinī, cārusenā, bhadrā, rājasenā, tālaṅkinī.*

IV. *Padmāvatī-prakaraṇa*, fol. 10*b*:—*padmāvatī, kuṇḍalikā, gaganāṅgana, dvipadī, jhullaṇā* (?) *khañjā, śikhā, mālā, culiālā, sorathṭhā, hākali, madhubhāra, abhīra, daṇḍakalā, kāmakalā, rucirā, dīpaka, siṃhavilokita, plavaṃgama, līlāvatī, harigīta, haragīta, manoharam, haragītam, tribhaṅgī, durmilakā, hīra, janaharaṇa, madanagṛiha, marahaṭhṭhā.*

V. *Savayā-prakaraṇa*, fol. 16: — *savayā, madirā, mālatī, mallī, mallikā, mādhavī, māgadhī.*

VI. *Galita-prakaraṇa*, fol. 17:—*galitaka, vigalitaka, saṃgalitaka* (two kinds), *sundara-, bhūshaṇa-, mukha-, vilambita-, sama-* (two kinds), *lambita-* (two kinds), *vikshiptikā-, lalitā-, vishamitā-, mālāgalitaka* and *udgalitaka.*

It ends: इति वृत्तमौक्तिके गलितप्रकरणं षष्ठं ॥
रंध्रसूर्याश्वसंख्यातं ७९ मात्राछंद इहोदितं ।
सप्तभेदवसुद्वंद्वशतद्वय२८८मुदीरितं ॥ १ ॥
सोदाहरणमेतावदस्मिन्खंडे मयोदितं ।
प्रस्तारसंख्यया तेषां भाषणे पिंगलः क्षमः ॥ २ ॥
श्रीचंद्रशेखरकृते रुचिरतरे वृत्तमौक्तिके ऽमुष्मिन् ।
मात्रावृत्तविधायकखंडं संपूर्णतामगमत् ॥ ३ ॥

इति वृत्तमौक्तिके प्रथमो मात्राखंडः ॥ ०
संवत्सप्तदशे वर्षे शते षष्टाधिके (? षष्ठा ०) तथा ।
आषाढस्य सिते पक्षे दशमीभृगुवासरे ॥ १ ॥
इति वृत्तमौक्तिकं नाम छंदः संपूर्णं ॥

[GAIKAWAR.]

1115.

2089a. Foll. 5; size 9¾ in. by 4¼ in.; well written, in Devanāgarī; fifteen lines in a page.

The *Chandaḥkośa,* an exposition of the *Prākrit* metres in *Prākrit* stanzas, serving as examples of the particular metres explained.

It begins:

अजोयणडियाणं । सुरनरतिरयाणहरससंजणणी ।
सरससुरवन्नछंदासु । महत्याजयोजिणवाणी ॥ १ ॥

The *somakrānta*-metre is thus explained in *śl.* 4:

नायाणं ईसेणं उन्नो सब्बेहिं दोहेहिं जुत्तो ।
मं मं गं गं पाढिज्जंतो एसो छंदो सोमक्रंतो ॥ ४ ॥

Then follow the *dodhaka, muttidāma, toṭaka, bahulasa, bhuyaṅgaprayāti, kāmiṇīmohaṇa, mīṇāūla, shaṭpadabandha, rāsāūla, narūḍhasomakrānta, pancacāmara, ḍumilāha, ābhāṇaka, gītā, bijayaka, besara, dosadodhaka,* etc. The number of metres described is about 70.

The MS. ends: इति छंदकोस समाप्तः ॥ संवत् १६७३ वर्षे द्विति अश्वनसुदिसप्तम्यां सोमवासरे लिषतं जटूकृषि । ० ॥

[GAIKAWAR.]

1116.

1487. Foll. 18; folio; size 15¼ in. by 9¾ in.; European paper.

A portion of Colebrooke's manuscript materials on Indian prosody; chiefly consisting of the synoptical tables appended to his Essay on Sanskrit and Prākrit Poetry.

[H. T. COLEBROOKE.]

IV. Music (Saṃgīta).

1117.

3000. Foll. 229; size 14¼ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing, by different hands; nine lines in a page.

Saṃgītaratnākara, a compendium of the musical science, in seven adhyāyas, by *Śārṅgadeva,* son of *Soṭhala* (or *Soḍhala*), and grandson of *Bhāskara,* a Kāśmīrian.

The order in which the chapters follow each other is that proposed in the introduction to adhy. I., viz.:—

I. *Svaragatādhyāya,* foll. 37 (wrongly numbered 1–13, 17–40); on musical notes, beg.:

ब्रह्मग्रंथिजमारुतानुगतिना चित्तेन हृत्पंकजे
सूरीणामनुरंजकः श्रुतिपदं यो ऽयं स्वयं राजते ।
यस्माद्रागविभागवर्णरचनालंकारजातिक्रमो
वंदे नादतनुमुद्धुरजगद्गीतं मुदे शंकरं ॥ १ ॥
अस्ति स्वस्तिगृहं वंशः श्रीमत्काश्मीरसंभवः ।
वृषपर्वैपगणाज्जातः कीर्तिक्षालितदिङ्मुखः ॥ २ ॥
यज्ञभिर्धर्मधीधुर्यैर्वेदसागरपारगैः ।
यो द्विजेंद्रैरलंचक्रे ब्रह्मभिर्भुवनैरिव ॥ ३ ॥
तत्राभूद् भास्कराख्यो भास्करस्तेजसां निधिः ।
अलंकर्तुं दक्षिणाशां यश्चक्रे दक्षिणायनं ॥ ४ ॥
तस्याभूत्तनयः प्रभूतविनयः श्रीसोढलः प्रौढधीर्
येन श्रीकरणप्रवृद्धविभवं भूवल्लभं भिल्लनं ।
आराध्याखिललोकशोकशमनी कीर्तिः समासादिता
जैत्रे जैत्रपदं न्यधायि महती श्रीसिंघणे श्रीरपि ॥ ५ ॥
एकः क्ष्मावलये क्षितीश्वरमिलन्मौलींद्रनीलावलि
प्रोद्यद्युति विचित्रितांघ्रिनखरज्योतिर्नृपालाग्रणीः ।
श्रीमत्सिंघणदेव एव विजयी यस्य प्रतापानलो
विश्वं व्याप्य निरंतरं दहति हृदयान्येव द्विषामुद्धुरः ॥ ६ ॥
तं प्रसाद्य सुधीधुर्यो गुणिनां गुणरागिणां ।
गुणग्रामेण यो विश्वमुपकारैरतीतृपत् ॥ ७ ॥
ददौ न किं न किं जज्ञौ न दधौ कां च संपदं ।
कं धर्मं विदधौ नैष न बभौ कैर्गुणैरयं ॥ ८ ॥
तस्माद्दुग्धांबुधेर्जातः शार्ङ्गदेवः सुधाकरः ।
उपर्युपरि सर्वोन्यः सदोदारस्फुरत्करः ॥ ९ ॥

कृतगुरुपदसेवः प्राणिताशेषदेवः
  कलितसकलशास्त्रः पूजिताशेषपात्रः ।
जगति विततकीर्तिर्मन्मथोदारमूर्तिः
  प्रचुर[तर]विवेकः शार्ङ्गदेवो ऽयमेकः ॥ १० ॥

नानास्थानेषु संभ्रांता परिश्रांता सरस्वती ।
सहवासिप्रिया शश्वदुपकारैरतीतृपत् * ॥ ११ ॥

स विनोदैकरसिको ऽभ्यंग्य वैदग्ध्यभाजनं ।
धनदानेन विप्राणामार्त्तीः संहृत्य शाश्वतीः ॥ १२ ॥

जिज्ञासूनां च विद्याभिर्गदार्त्तानां रसायनैः ।
अधुनाखिललोकानां तापत्रयजिगीषया ॥ १३ ॥

शाश्वताय च धर्माय कीर्त्यै निःश्रेयसाप्तये ।
आविष्करोति संगीतरत्नाकरमुदारधीः ॥ १४ ॥

सदाशिवः शिवाब्रह्मा भरतः कश्यपो मुनिः ।
मतंगो याष्टिको दुर्गा शक्तिः शार्दूलकोहलौ ॥ १५ ॥

विशाखिलो दंतिलश्च कंबलो ऽश्वतरस्तथा ।
वायुर्विश्वावसू रंभार्जुनो नारदातुंबुरू ॥ १६ ॥

आंजनेयो मातृगुप्तो रावणो नंदिकेश्वरः ।
ज्योतिर्गाणो देवराजः क्षत्रराजश्च कोहलः ॥ १७ ॥

रुद्रसेनान्यभूपालो भोजो भूवल्लभस्तथा ।
परमर्दी च सोमेशो जगदेकमहीपतिः ॥ १८ ॥

व्याख्यातारो भारतीये लोल्लटोद्भटशंकुलाः ।
भट्टाभिनवगुप्तश्च श्रीमत्कीर्तिधरो ऽपरः ॥ १९ ॥

अन्ये च बहवः पूर्वे ये संगीतविशारदाः ।
अगाधबोधमंथेन तेषां मतपयोनिधिं ॥ २० ॥

निर्मथ्य श्रीशार्ङ्गदेवः सारोद्धारमिमं व्यधात् ।
गीतं वाद्यं तथा नृत्तं त्रयं संगीतमुच्यते ॥ २१ ॥ ० ३१ ॥

तत्र स्वरगताध्याये प्रथमे प्रतिपाद्यते ।
शरीरं नादसंभूतिः स्थानानि श्रुतयस्तथा ॥ ३२ ॥ ०

अथ रागविवेकाख्याध्याये वक्ष्यामहे क्रमात् ।
ग्रामरागांश्चोपरागान् रागान्भाषाविभाषिकाः ॥ ३८ ॥ ०

अथ प्रकीर्णकाध्याये तृतीये कथयिष्यते ।
वाग्गेयकारो गांधर्वः स्वरादिगायनस्तथा ॥ ४० ॥ ०

तद्दोषो गमकश्छाया आलप्तिर्वृंदलक्षणं ।
ततः प्रबंधाध्याये तु धातवोंगानि जातयः ॥ ४२ ॥

* The MS. omits nos. 2–11, and counts 12 etc. from here.

तालाध्याये पंचमे तु मार्गतालकलास्तथा ।
पाता मार्गाश्च चत्वारस्तथा मार्गे कलाष्टकाः ॥ ४५ ॥ ०

निःशंकं शार्ङ्गदेवेन तालानां प्रत्ययास्तथा ।
षष्ठे ना(ना)विधं वाद्यमध्याये कथयिष्यते ॥ ५० ॥

सप्तमे नर्तनं नानारसभावाः क्रमेण च। इति पदार्थसंग्रहः।
गीतं नादात्मकं वाद्यं नादव्यक्त्या प्रशस्यते ॥ ५१ ॥ ०

II. *Rāgavivekādhyāya*, foll. 28; on musical modes or melodies, beg.:

श्रीविष्णुं कमलोद्भवं दैत्यादिभाव्यं परं (!) ।
नानामार्गलयकिकगृहकतालनिरूपण-
  कृतमतां मोदर्थमातन्महे (!) ॥ १ ॥

Very corrupt.

III. *Prakīrṇakādhyāya*, foll. 11; on music in connection with the human voice, beg.:

अथ प्रकीर्णकं कर्णरसायनमनाकुलं ।
देशीमार्गाश्रयं वक्ति शार्ङ्गदेवो विदां वरः ॥ १ ॥

वाङ्मातुरुच्यते गेयं धातुरित्यभिधीयते ।
वाचं गेयं च कुरुते यः स वाग्गेयकारकः ॥ २ ॥ ०

IV. *Prabandhādhyāya*, foll. 19; on musical compositions, beg.:

रंजकः स्वरसंदर्भो गीतमित्यभिधीयते ।
गांधर्वं गानमित्यस्य भेदद्वयमुदीरितं ॥ १ ॥

अनादिसंप्रदायं यद्गंधर्वैः संप्रयुज्यते ।
नियतं श्रेयसो हेतुस्तद्गांधर्वं जगुर्बुधाः ॥ २ ॥

यत्तु वाग्गेयकारेण रचितं लक्षणान्वितं ।
देशीरागादि च प्रोक्तं तद्गानं जनरंजनं ॥ ३ ॥

V. *Tālādhyāya*, foll. 23; on musical time and measure, beg.:

नानामार्गैर्लयो यत्र यतीनां स्यात्कलानिधौ ।
तं दक्षिणं शिवं नौमि चित्रवृत्तिमयं ध्रुवं ॥ १ ॥

तालस्तलप्रतिष्ठायामिति धातोर्घञि स्मृतः ।
गीतं नृत्तं तथा वाद्यं† यतस्ताले प्रतिष्ठितं ॥ २ ॥

कालो लघ्वादिमितया क्रियया संमिते मितिं ।
गीतादेर्विदधत्तालः स च द्वेधा बुधैः स्मृतः ॥ ३ ॥

† गीतं वाद्यं तथा नृत्यं MS. 2383.

VI. *Vādyādhyāya*, foll. 53; on instrumental music, beg.:

ततं येनावनद्धं च भुवनं निजमायया ।
आनंदघनमध्येमि तं ब्रह्मसुखिनं* हरं ॥ १ ॥
चित्रा वाचः प्रवर्तंते धातुवृत्तिविचित्रिताः ।
यतस्तं नौमि विस्तारतस्त्रौ धातुगतं शिवं ॥ २ ॥
गीतं चतुर्विधाद्वाद्याज्जायते चोपरज्यते ।
मीयते च ततो ऽस्माभिर्वाद्यमद्य निगद्यते ॥ ३ ॥

VII. *Nṛittādhyāya*, foll. 58; on dancing and acting, slightly incomplete at the end, beg.:

आंगिकं भुवनं यस्य वाचिकं सर्ववाङ्मयं ।
आहार्यं चंद्रताराादि तं नुमः सात्त्विकं शिवं ॥ १ ॥
शिवप्रसादसंप्राप्तनिःसीमज्ञानसंपदा ।
तन्यते शार्ङ्गदेवेन नर्तनं तापकर्तनं ॥ २ ॥

It ends:

स्वभावादभयौ तौ हि स्वामिनं च गुरूं प्रति ।
भयं विनयं बोधाय दर्शये नाम तात्त्विकं ॥ २५२ ॥

The colophon of the chapters runs thus: इति श्रीमदनवद्यविद्याविनोदश्रीकरणाधिपतिश्रीसोढल[adhy. 1, 5; सोठल adhy. 2, 3, 4; सोटल adhy. 6]देवनंदननिःशंकश्रीशार्ङ्गदेवविरचिते संगीतरत्नाकरे ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 471–474.

[?]

1118.

2383. Foll. 175; size 9¼ in. by 5 in.; excellent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Saṃgītaratnākara, an incomplete, but on the whole, more correct copy.

1. Foll. 35: *tālādhyāya*, first part as far as *mārgatālaprakaraṇa* (foll. 15*a* of A).
2. Foll. 12: *rāgavivekādhyāya*, fragment.
3. Foll. 15: *prakīrṇakādhyāya*.
4. Foll. 26: *prabandhādhyāya*.
5. Foll. 15: *tālādhyāya*, second part to the end.
6. Foll. 72: *vādyādhyāya*, as far as fol. 46*a*, l. 7 of MS. A.

* ? सुखिनं suppl.; सुखिरं 2383.

The full colophon (as given in the preceding number) with the name of the author's father, occurs twice (viz. at the end of 4 and 5) where it is both times spelled *Soḍhala*. [R. Johnson.]

1119.

1503a. Foll. 82; size 11¾ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by two recent hands; nine and eleven lines in a page respectively.

Saṃgītaratnākara. The *nṛittādhyāya*.

It ends:

गुंफश्चित्रो रसानां स्यान्नाट्ये कुसुमगुंफवत् ।
स्थायी तु सूत्रस्थानीयो रसो रसविदां मतः ॥ १६६९ ॥
सूरिश्रीशार्ङ्गदेवेन नाट्यवेदांबुधेरिदं ।
समस्तादुद्धृतं सारं धीरैरातृप्ति सेव्यतां ॥ १६७० ॥
ग्रंथे मदीये यदि कश्चिदस्ति
गुणस्ततस्तस्य परिग्रहाय ।
नो ऽभ्यर्थये वः सुधियः परेषां
गुणो ऽणुरप्यद्रिसमो भवत्तु ॥ १६७१ ॥
सावद्यताया निरवद्यतास्तु
ग्रंथे नयात्र (?) ग्रथिते तथा किं ।
आराधने वः प्रवणा नतिर्मे
संतो गुणं करनुनीति शेते (!) ॥ १६७२ ॥
युक्तक्षौद्रे क्षेमं वस्तु किमत्रास्ति जगत्त्रये ।
किंतु मत्प्रमत्तः (!) संतः पुरस्कुरुत मे क्षतिं ॥ १६७३ ॥
यद्वा पुराणं पंथानं मुनीनामहमन्वगां ।
क्लिश्यति च निसर्गेण समः स मार्गगामिनि ॥ १६७४ ॥
आराधयिष्यतः साधून् किं प्रज्ञाविभवेन मे ।
राममानंदयंति स्म तिर्यंचो ऽपि कवीश्वराः ॥ १६७५ ॥
न विद्यादपैतो ग्रंथप्रवृत्तिर्मम विंविद (!) ।
विद्वज्जानयनायाय गंतु यात्वेयमासितं (!) ॥ १६७६ ॥

इति श्रीमदनविद्याविनोदश्रीकरणाधिपतिश्रीसोटलदेवनंदनविशंकश्रीशार्ङ्गदेवविरचिते संगीतरत्नाकरे नृत्ताध्यायः संपूर्णः॥

[H. T. Colebrooke.]

1120.

2231. Foll. 73; 8vo.; size 8½ in. by 4¾ in.; legibly written, in Devanāgarī; 20–25 lines in a page.

Saṃgītadarpaṇa, a manual of instrumental music, singing and dancing, in seven chapters, by *Dāmodara*, son of *Lakshmīdhara*.

It begins:

प्रणम्य शिरसा देवौ पितामहमहेश्वरौ ।
संगीतशास्त्रसंक्षेपः सारतो ऽयं मयोच्यते ॥ १ ॥
भरतादिमतं सर्वमालोड्यातिप्रयत्नतः ।
श्रीमता हरिभट्टेन सज्जनानन्दहेतवे ॥ २ ॥
प्रचरद्रूपसंगीतसारोद्धारो विधीयते ।
गीतं वाद्यं नर्त्तनं च त्रयं संगीतमुच्यते ॥ ३ ॥
मार्गदेशीविभागेन संगीतं द्विविधं मतम् ।
द्रुहिणेन यदन्विष्टं प्रयुक्तं भरतेन च ॥ ४ ॥
महादेवस्य पुरतस्तन्मार्गाख्यं विमुक्तिदम् ।
तत्तद्देशस्थया रीत्या यत्स्याल्लोकानुरञ्जकं ॥ ५ ॥ ०

I. *svaragatādhyāya*, *ślokas* 1–162.

II. *rāgavivekādhyāya*, *śl.* 163–305, beg. fol. 8*b*:

यो यं ध्वनिविशेषस्तु स्वरवर्णविभूषितः ।
रंजको जनचित्तानां स रागः कथितो बुधैः ॥

III. *prakīrṇakādhyāya*, *śl.* 63, beg. fol. 16*b*:

अथ गीतोपयोगित्वादालप्तिगमकादयः ।
निरूप्यंते मया सम्यक् लक्ष्यदृष्ट्या तु तत्वतः ॥

IV. *prabandhādhyāya*, *śl.* 188, beg. fol. 19*b*:

स्वररागादिकं सर्वं गीयते करणं यतः ।
निरूपितं प्रधानत्वादथ गीतं निरूप्यते ॥

V. *vādyādhyāya*, *śl.* 94, beg. fol. 29:

गीतं निरूपितं तच्च वाद्याधीनमतो मया ।
वाद्यं निरूप्यते गीतनृत्ययोरनुरंजकं ॥

VI. *tālādhyāya*, beg. fol. 34:

श्रीविष्णुं सुखदं दीप्तं गुरुं व्यापकरूपकं ।
सुवृत्तमक्षरं नत्वा वक्ष्ये तालस्य लक्षणं ॥

VII. *nrityādhyāya*, beg. fol. 58:

प्रणम्य सर्वदेवेशं शिवब्रह्मादिकं ततः ।
संगीतशास्त्रं वक्ष्यामि ब्रह्मणा यदुदाहृतं ॥
दामोदरेण विदुषा चतुरेण कलाविदा ।
संगीतदर्पणो नाम क्रियते कृतिनां मुदे ॥ ०

Dated: संवत् १८३९ शाके १७०४ ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 476–479.

[R. JOHNSON.]

1121.

1709b. Foll. 55; 8vo.; size 9 in. by 6¼ in.; fairly written, in Devanāgarī; seventeen lines in a page.

Saṃgītadarpaṇa. Adhyāyas I.—VI.

Dated: सम्वत् १८६४ मासोत्तमे मासे ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे गुरुवासरे समाप्तम् ॥ लिखितं मगनिरामब्राह्मणसारस्वतः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

1122.

2410. Foll. 107; size 9 in. by 4 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

A portion of the *Saṃgītadarpaṇa* (viz., adhy. I. and beginning of II.), with a commentary in Bhāshā.

The latter begins: दोहा प्रथम करतकरजोरिकै नमसकारसुभरूप ०

The *rāgādhyāya* begins on fol. 107*a*; but the MS. breaks off abruptly at the bottom of fol. 107*b*.

[R. JOHNSON.]

1123.

2399. Foll. 82; 4to; size 8¾ in. by 7¾ in.; plain, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

The *rāgādhyāya* and *tālādhyāya* of the *Saṃgītadarpaṇa*, with the same commentary.

[R. JOHNSON.]

1124.

1486. Foll. 52; size 15¾ in. by 4 in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Saṃgītadāmodara, a treatise on music and dancing, by *Śubhaṃkara*. Apparently an abstract of the preceding work.

It begins:

भावो हारानुभावौ गतिसमयदशास्थानदूतीविभावाः
श्रीपुंसौ नादगीतस्वरगमकगणा मूर्छना वर्गतालाः ।
ग्रामो रागाङ्गितालश्रुतिसचिवकला वाद्यमात्राङ्गहारा
नृत्यं निर्दोषगणो नतिनयनरसाः कृष्णलीलां वहन्तु ॥
गङ्गा यत्पादसङ्गात् सरिदुपरि परिक्रीडते ऽनङ्गहारी
यस्यार्धाङ्गच्छटाभः सृजति दिवि सदानुत्तमाङ्गे मलित्वं ।
इन्दुर्येनेत्रभावं गत इति जगल्लिङ्गिरोचिस्तरङ्गः
पद्मोत्सङ्गाङ्गरागं हरिममृतरुचस्तं तु धिन्वन्तु वाचः ॥
जनयति सततमिदंमतीव मोदं रसं नाट्यलोचनयोः (!) ।
सङ्गीतकलावृक्षे दशरूपे नाट्यदर्पणयोः ॥
सङ्गीतचूडामणिरत्नकोषसङ्गीतसर्वस्वनचौरगीषु ।
वसन्ति सर्वे च गणाः प्रयुक्ता मुक्तावलीनारदसारदासु ॥
यद्यच्च सारं भरतोदितेषु तत्तत्समाकृष्य रसाङ्गभावं ।
शुभङ्करः संवृतमादरेण सङ्गीत[दामोदर]मातनोति ॥ ० ॥
काव्यं न भावेन विना न भावेन विना रसः ।
न भावेन विना नृत्यं न भावेन विना जगत् ॥

अतो भावस्य प्रधानत्वात् रसहेतुत्वात् सूत्रनिबन्धत्वाच्च प्रथमतो भावमेवोदाहरामः ।

कालिन्दीपुलिनाक्रीडे क्रीडन्तं सेवितं हरिं ।
राधाद्याभीरनारीणां भावाः पञ्चाशदागताः ॥ ०

अथ हाराः fol. 3*b*: अथ दूत्यः fol. 6: अथ नायिकाः fol. 7; अथ मूर्छनाः fol. 10; अथ वर्गाः ० तालाः fol. 10*b*; अथ रागाः fol. 11*b*; अथ नृत्यं fol. 23*b*; भाषाविभागः fol. 27; अथ नाट्योक्तयः fol. 29; अथ रसाः fol. 40*b*.

It ends:

ख्यातो यः कविचक्रवर्तिपदतो विद्याचलैरञ्चितः
सौभद्रे यमिमं यमर्जुनयशाः सो ऽजी[ज]नत् श्रीधरः ।
तस्य श्रीलशुभङ्करस्य भणितौ सङ्गीतदामोदरे
साभोगः स्तवकः प्रपञ्चितरसः श्रीमानयं पञ्चमः ॥
इति श्रीशुभङ्करकृतं सङ्गीतदामोदरं समाप्तं ॥
भू[? तृ]कोणाब्धिरसक्षौणीविमिते शकवत्सरे ।
सङ्गीतदामोदरकं व्यलिखत् कोपि लेखकः ॥

This date (Śaka 1644–3) probably belonged to the MS. from which this was copied.

For another MS. of the same work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 219.

[H. T. Colebrooke.]

1125.

1516b. Foll. 20; size 9½ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī; eight lines in a page.

Rāgamālā, a description of the various musical modes, composed—for *Jāṭavā* (? *Yāṭavā*) *Bhūpati*, in Śaka 1492 (A.D. 1570)—by *Kshemakarṇa Pāṭhaka*, son of *Maheśa Pāṭhaka*.

In this MS. the treatise has an introductory chapter, called *'rāgasūcana,'* which seems to be wanting in the Oxford MS. (Aufrecht, Cat., no. 481).

It begins:

मनुजदनुजदेवैर्वंदितं वामदेवं
धृतशशधरमौलिं क्षेमकर्णः प्रणम्य ।
अपहतपुरदैत्यं सुंदरां रागमालां
रचयति सुखसिद्ध्यै जाटवाभूपतेर्नः (? याटवा ०) ॥ १ ॥
कैलासास्थितशंभुना निगदिता रागाः पुरा प्रत्युमाम्
आनंदेन तु सर्वलोकपतिना ये ते निबद्धा मजा (l. मया) ।
कांताभिः समजन्मभिस्तु तनजैः (l. ० यैः) सार्धं विचार्य
तेषां स्थावरजंगमोद्भवरवैरुक्तानि जन्मान्यपि ॥ २ ॥ [क्रमात्

रागादौ भैरवाख्यस्तदनु निगदितो
मालकौशिश्रितीजो (० यो)
हिंदोलो दीपकः श्रीरपि
चंद्रहवुधैरंबुदाख्यः क्रमेण ।
एकैकस्याष्ट पुत्राः सुललित-
नजनाः (० यनाः) पंचभार्याः प्रसिद्धाः
स्वे स्वे काले पठेते निजकु-
लसहिताः संपदां वो दिशंतु ॥ ३ ॥

श्रीरागस्य वधूर्वक्ष्ये षडहं नव चात्मजान् ।
विशेषात्सर्वरागेभ्यः पूर्वग्रंथानुसारतः ॥ ४ ॥

० १० ॥ इति रागसूचनं ॥ अथ रागस्वरूपवर्णनं ॥

वैकुंठब्रह्मभर्गामरसुरपतिभिः पूजितं पादपद्मं
यस्याज्ञौ दैत्यवर्गान् प्रहरति परशुः संततं तीव्रधारः । ०

It ends:

ब्रह्मा येन विमोहितो मधुरिपुः शक्रः शिवावल्लभो
गंधर्वासुरयक्षराक्षससुरा विद्याधराः किन्नराः ।
सिद्धाः पंचजना विहंगमपभूरंगा मृगा जातकास्
त्रैलोक्यं निखिलं करोतु सततं रागः स वो मंगलं ॥ ११ ॥

प्राचीरेण सुमुद्रितं परिखया संवेष्टितं दुर्गकं
लोके सो ऽयमचीकरन्निजभुजैर्दुर्गं(!) हरीयाह्वलं ।
तस्याधो नगरी विभाति विपुला स्रोतस्विनीसंनिधौ
तत्राभूत्प्रबलः पुरा क्षितिभुजां शास्ता नृपः सूरखा ॥१२॥
तस्यामस्ति नरेंद्रवंदितपदस्तस्यात्मजो वीरजीत्
[तत्]सूनुः खलु जाटवेंद्रनृपतिः शूरो* दृढः संगरे ।
प्रायो हस्तिहिरण्यघोटकभुवो दातृर्द्विजेभ्यः क्षमः
कुर्वन् राज्यमरातिभीति(र)हितां पृथ्वीमिमां पालते ॥१३॥
तद्भूपस्य पुरोहितेन सुधिया श्रीक्षेमकर्णेन वै
वंशोद्वंसमहेशपाठकसुतेनैषा नवीनाधुना ।
शाके बाहुनवाग्निचंद्रसहिते पक्षे समासीकृता
शुक्ले श्रावणमासि पक्षतिकुजे श्रीरागमाला शुभा ॥ १४ ॥
यावत्तिष्ठति रामरावणकथा यावद्रविश्चंद्रमाः
यावन्मेरुमहीपयोधयमुनागंगाधरो जाह्नवी ।
सर्वे व्याप्य समुद्रमुद्रितमहीचक्रं मनोरंजनी
[लो]के तावदियं हि तिष्ठततरां श्रीक्षेमकर्णोदिता॥१५॥

इति श्रीमहेशपाठकात्मजश्रीक्षेमकर्णपाठकजाटवाभूपतिसुखार्थेविरचिता रागमाला समाप्ता ॥ शुभमस्तु ॥ श्रीमदकबरराजे संवत् १६६१ ज्येष्ठवदी ८ वारभृगुवासरे ली: शिववालकब्राह्मणमिदं पुस्तकं समाप्तं ॥

The copyist's allusion to *Akbar* (1556–1605 A.D.) seems to have come either from the author's own MS., or from an early copy.

For another treatise of the same title, by *Jivarāja*, see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 261.

[H. T. COLEBROOKE.]

1126.

3089. Foll. 13; size 9 in. by 7½ in.; recent Devanāgarī writing; 22 lines in a page.

[*Tālalakshaṇa*], a treatise (? by *Kohalācārya*) on musical time and measure; wrongly marked as *Bharataśāstra-prārambha* in the heading of the pages; and apparently copied from the same South-Indian MS. as the next one. Both MSS. are very incorrect.

It begins (somewhat corrected):

कल्याणगुणसंपन्नं कर्णान्तायतलोचनम् ।
कौसल्यातनयं रामं कलये कमलापतिम् ॥

इह खलु सकलभरतमण्डितमण्डलाखण्डलसकलभरतप्रवर्तकशिखामणिः (० णेः MS.) कोहलाचार्यनामकः परमकारुणिकः कश्चिद्विपश्चित् सकललोकोपकाराय तौर्यत्रिकोपकाराय तौरत्रिकं(!) तदाश्रयत्वेन प्रसिद्धं दशप्राणसमेतं तालस्वरूपं सप्रपञ्चं प्रतिपाद्य तु कर्मणश्चिकीर्षितस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तये सर्वेश्वरनमस्कारात्मकमङ्गलाचरणपूर्वकं चिकीर्षितं प्रतिजानीते विष्णुमिति ॥

विष्णुं लोकगुरुं प्रणम्य शिरसा मासमाससंदर्शकं [प्रदम् ।
कीर्तिप्रति(? प्राप्ति)करं जनस्य (? ल)लनाकालेन कामसेव्यत्सद्यतिभिर्द्रुतप्लुतपदं स्यात्तल्लोकत्रयं (!)
तालानां कथयामि लक्षणमहं पूर्वोक्तशास्त्रक्रमात् ॥
तौर्यत्रिकनिधानं च तालं कालस्वरूपिणम् ।
दशप्राणसमुपेतं यो जानाति स तत्त्ववित् ॥ ग्रन्थान्तरे ।
शिवः शक्त्यात्मकं पुण्यं यज्ञस्य भुक्तिमुक्तिदम् ।
दशप्राणात्मकं तालं यो जानाति स तत्त्ववित् ॥
गीतं वाद्यं च नृत्तं च भाति ताले प्रतिष्ठितम् ।
तस्मात्तालस्वरूपं च ज्ञातव्यं तौर्यवेदिभिः ॥
गीतं वाद्यं च नृत्तं च तालहीनं न राजते ।
तालेनेव विना तत्र स्खलनं तेषु दृश्यते ॥
तौर्यत्रिकं तालहीनं चालयेत्पुरुषाधमः ।
स पापिनरकं घोरमाशु गच्छति सान्वयः ॥ ०

It ends:

पञ्चकोष्ठगतानङ्कान् संयोज्याच पुनः पुनः ।
लङ्काचलविरामे च प्लुतसैकं भवेदय ॥

विरामप्रस्तारगुरुमेरुलक्षणम् ॥ Here follow 16 mnemonic or vernacular combinations तकधिमिझणु धिमितकझणु etc.

Cf. Burnell, Tanjore MSS., pp. 60, 61 (*Arjunabharata*).

[A. BURNELL.]

1127.

3025. Foll. 142; folio; size 13½ in. by 8½ in.; thin European paper; written half-margin, in the Telugu character; 19 lines in a page.

The same treatise, with a Telugu commentary. The text commented upon (beginning with इह खलु ०) is marked by red lines. [A. BURNELL.]

* जाटवोलेंद्रनृपतिः सूरो MS.

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

Page 192*a*, No. 726 (MS. 721*a*). Professor Aufrecht—to whom I feel under deep obligations for having kindly read the proofs of the present part, and made numerous suggestions—informs me that this treatise (*Kārakacakra*) is a chapter of the author's *Śabdārthasāramañjarī*.

... 198*b*, l. 10 (from foot), read, *Trilocanadāsa*.

... 238*b*, ll. 1 and 2. Professor Aufrecht does not doubt now that *Rāmaśarman*, the author, and *Rāmatarkavāgīśa*, the commentator, are one and the same person. This is, indeed, very probable.

... 247*b*, l. 16, read, *Mahtāb Rāy*.

... 304*a*, l. 21, read, A.D. 1714.